

ภาพสะท้อนของสังคมด้านการศึกษาและวัฒนธรรมในนวนิยายของดอกไม้สด

สารนิพนธ์
ของ
ชนิษฐา ทินวัฒน์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

ตุลาคม 2549

ภาพสะท้อนของสังคมด้านการศึกษาและวัฒนธรรมในนวนิยายของดอกไม้สด

สารนิพนธ์
ของ
ชนิษฐา ทินวัฒน์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

ตุลาคม 2549

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ภาพสะท้อนของสังคมด้านการศึกษาและวัฒนธรรมในนวนิยายของดอกไม้สด

บทคัดย่อ
ของ
ชนิษฐา ทินวัฒน์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

ตุลาคม 2549

ขนิษฐา ทินวัฒน์. (2549). ภาพสะท้อนของสังคมด้านการศึกษาและวัฒนธรรมในนวนิยาย
ของดอกไม้สด สารนิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ : รศ. สุภา ปานเจริญ.

สารนิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อศึกษาภาพสะท้อนของสังคมด้าน
การศึกษาและวัฒนธรรมในนวนิยายของดอกไม้สดโดยศึกษาจากนวนิยายของดอกไม้สดจำนวน
12 เรื่องในช่วงปีพ.ศ. 2472 – 2492 ผลการศึกษาพบว่า ภาพสะท้อนของสังคมด้าน
การศึกษาแบ่งออกเป็น 4 ประเด็นคือ การจัดการศึกษา ค่านิยมทางด้านการศึกษาและการดู
งานต่างประเทศ ผลของการจัดการศึกษา และการศึกษาของสตรี ส่วนด้านวัฒนธรรมแบ่ง
ออกเป็น 4 ประเด็นคือ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมการแต่งกายและการไว้ผม การ
เข้าสมาคม วัฒนธรรมสมัยรัฐนิยม

ภาพสะท้อนของสังคมด้านการศึกษาพบว่า ดอกไม้สดให้ความสำคัญกับการศึกษาเป็น
อย่างมาก โดยเสนอทัศนะว่าประเทศชาติจะเจริญได้ประชาชนต้องได้รับการศึกษาที่ดีและ
เท่าเทียมกัน การศึกษามีความหมายต่อชีวิตมนุษย์ ทำให้คนรู้จักคิด พิจารณา แยกแยะ
ความถูก – ผิด เลือกรูปชีวิตตนให้เป็นคนดีและเป็นประโยชน์ต่อสังคม นอกจากนี้ดอกไม้สด
เป็นสตรีที่มีความกล้าหาญในการแสดงความคิดเห็นต่อสถานการณ์บ้านเมือง ซึ่งแสดงถึงความ
เป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกลเกินกว่าสตรีในยุคนั้น

ภาพสะท้อนของสังคมด้านวัฒนธรรมพบว่า นวนิยายของดอกไม้สดสะท้อนภาพการ
เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสังคมขณะนั้นอย่างต่อเนื่อง โดยเสนอทัศนะว่าแม้อารยธรรม
ตะวันตกเข้ามามีบทบาทในสังคมไทย แต่ขนบธรรมเนียมประเพณีไทยยังคงอยู่และผสมผสาน
กันอย่างกลมกลืน ระเบียบปฏิบัติอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามภาวะการณ์ของสังคมและฐานะความ
เป็นอยู่ของผู้ปฏิบัติ นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นบุคลิกลักษณะของคนไทยที่พึงพาอาศัยกัน
ความร่วมมือร่วมใจ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของสังคมไทยที่ยังคงอยู่มิได้
เปลี่ยนแปลงตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป

ดอกไม้สดสะท้อนภาพการศึกษาและวัฒนธรรมในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของสังคมไทยไว้
ในนวนิยายของตน พร้อมทั้งเสนอแนวคิดอันทรงคุณค่าในการปรับเปลี่ยนค่านิยมดังกล่าวให้
กลมกลืนกับวิถีชีวิต

THE REFLECTION OF THE SOCIETY CONCERNING EDUCATION AND
CULTURE IN DOKMAISOD 'S NOVELS

AN ABSTRACT
BY
KANITHA TINNAWAT

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Master of Education degree in Thai
at Srinakharinwirot University

October 2006

Kanitha Tinnawat. (2006). *The Reflection of The Society concerning Education and Culture in Dokmaisod's novels.*

Master's Project. M.Ed. (Thai). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University. Project. Advisor : Assoc. Prof. Supa Pancharoen

This Thesis have purposed to educate the feedback of social education and culture in 12 stories of Daukmaisod's novels in B.E 2472-2492 the resource of this educate found that the feedback of social education divided into 4 main points are Education Management, Education value judgement and go to observe overseas, result of education management and Ladies' education and another part of culture divided into 4 main points are traditional, dressing culture and hair, association, culture of a state convention.

The reflection of social education found that Daukmaisod's novel play attention to education and her opinion is people had gain good education equality. The education meant human life, make people think, consideration and classify right or wrong, to behave a good person and useful to social besides that she is a brave lady to show her opinion about country situation which had vision more than other ladies in the same period.

The reflection of social culture on Daukmaisod's novel give the imagine of social culture continue changes, which although the West Cultures are influence on the Thai's culture but the Thai's tradition still maintain and harmonious. Rule may be change upon social situation and position livelihood of human. Furthermore still reflect imagine of Thai personality trait to collaborate, to support, which still to point to Thai identity is not very as social's change.

Daukmaisod reflects education and culture of Thai society in the turning point in her novel. She also presents her worthwhile view about adapting the mentioned values to be in harmony with ways of life.

ประกาศคุณูปการ

สารนิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์จากรองศาสตราจารย์สุภา ปานเจริญ ที่ปรึกษา ซึ่งได้กรุณาสละเวลาตรวจ แก้ไข และให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัยเป็นอย่างสูง ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาและขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมเกียรติ คู่ทวีกุล และอาจารย์บรรพต ศิริชัย ที่กรุณารับเป็นกรรมการสอบและให้ข้อเสนอแนะที่ช่วยให้สารนิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณครูบาอาจารย์ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ที่ช่วยประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้แก่ผู้วิจัยให้มีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและเป็นผู้มีคุณธรรม

ขอกราบขอบพระคุณ คุณแม่สอึง ทินวัฒน์ แม่ผู้เป็นที่รักและส่งเสริมให้ผู้วิจัยมีการศึกษาที่ดีตลอดจนเป็นผู้จุดประกายให้ผู้วิจัยมีความรักและศรัทธาวิชาภาษาไทย

ขอกราบขอบพระคุณพี่สาวทุกคนของผู้วิจัย ที่สนับสนุนและเป็นกำลังใจที่ดีตลอดมา

ชนินฐา ทินวัฒน์

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า.....	3
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า.....	3
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	3
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	3
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า.....	5
1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า.....	5
1.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคมด้านการศึกษา.....	5
1.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคมด้านวัฒนธรรม.....	5
1.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับภาพสะท้อนสังคมในนวนิยาย.....	7
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า.....	9
2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคมด้านการศึกษา.....	9
2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคมด้านวัฒนธรรม.....	11
2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพสะท้อนสังคมในนวนิยาย.....	12
3 สภาพสังคมช่วงปี พ.ศ. 2472 – 2492.....	14
1. ด้านการศึกษา.....	14
1 การศึกษาของไทยช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง.....	14
2 การศึกษาของไทยช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง.....	23
2. ด้านวัฒนธรรม.....	26
2.1 ขนบธรรมเนียมประเพณี.....	27
2.2 วัฒนธรรมการแต่งกายและการไว้ผม.....	29
2.3 การเข้าสมาคม.....	31
2.4 วัฒนธรรมสมัยรัฐนิยม.....	35
4 การวิเคราะห์ภาพสะท้อนของสังคมในนวนิยายของดอกรัณษิ์.....	37
1. ด้านการศึกษา.....	37
1.1 การจัดการศึกษา.....	37
1.2 ค่านิยมด้านการศึกษา.....	47

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 (ต่อ)	
1.3 ผลของการจัดการศึกษา.....	55
1.4 การศึกษาของสตรี.....	62
2. ด้านวัฒนธรรม	
2.1 ขนบธรรมเนียมประเพณี.....	65
2.2 วัฒนธรรมการแต่งกายและการไว้ผม.....	84
2.3 การเข้าสมาคม.....	94
2.4 วัฒนธรรมสมัยรัฐนิยม.....	111
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	116
สรุปผลการศึกษา.....	116
อภิปรายผล.....	120
ข้อเสนอแนะ.....	121
บรรณานุกรม.....	122
ประวัติย่อของผู้วิจัย.....	128

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

นวนิยายเป็นวรรณกรรมประเภทบันเทิงคดีที่มุ่งให้ความสนุกสนานกับผู้อ่านเป็นสำคัญ นักประพันธ์นวนิยายมักนำเรื่องราวจากประสบการณ์ของตนหรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสังคมขณะนั้นมาเป็นแนวคิดและโครงเรื่อง นวนิยายจึงเป็นภาพสะท้อนของสังคมเพราะวัตถุดิบในการเขียนของนักประพันธ์มีความสัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ บางครั้งผู้ประพันธ์ได้สอดแทรกแนวคิดของตนผ่านโครงเรื่องหรือตัวละครที่ตนสร้างขึ้น นวนิยายจึงเป็นบันทึกประวัติศาสตร์ทางความคิดของนักประพันธ์ ผู้บันทึกเรื่องราวที่เกิดขึ้นตลอดจนความคิดของคนในสังคมในช่วงระยะเวลานั้น ดังที่ตรีศิลป์ บุญขจร กล่าวว่า “ วรรณกรรมไม่ว่าเล่มใดย่อมสัมพันธ์กับสังคมในช่วงเวลาที่วรรณกรรมเรื่องนั้นได้รับการสร้างขึ้น ความหมายของนิยายในมิติที่สัมพันธ์กับสังคมจึงเป็นอีกมิติหนึ่งที่ช่วยเพิ่มคุณค่าให้นวนิยาย ที่ไม่เพียงแต่สร้างความบันเทิงเริงรมย์ให้ผู้อ่าน แต่ยังเป็นบันทึกประวัติศาสตร์ทางความคิดและจิตใจของมนุษยชาติในช่วงเวลาหนึ่ง แม้ว่าผู้เขียนจะมีได้จิตใจเช่นนั้น ” (ตรีศิลป์ บุญขจร. 2542 : คำนำ) วรรณกรรมจึงมีส่วนสะท้อนภาพสังคมเพราะสังคมช่วยสร้างจินตนาการและแรงบันดาลใจให้นักประพันธ์ ทำให้นักประพันธ์สร้างสรรค์ผลงานวรรณกรรมของตนตามความคิดเห็นของตนและสังคม กระแส มาลาيارักษ์ และชุตตา จิตพิทักษ์ กล่าวถึงความสัมพันธ์ของนวนิยายกับสังคมว่า “ วรรณกรรมย่อมสะท้อนภาพของสังคม เพราะสังคมมีส่วนสร้างจินตนาการและความรู้สึกนึกคิดให้กับนักประพันธ์ ความคิดเห็นของผู้ประพันธ์อาจเป็นตัวแทนความคิดของกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งหรือสังคมทั้งหมด วรรณกรรมจึงเป็นเครื่องสื่อสารความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ได้ทางหนึ่ง การศึกษาวรรณกรรมทำให้ได้ศึกษาความคิดและพัฒนาการของสังคมแต่ละยุคแต่ละสมัย ” (กระแส มาลาيارักษ์ และชุตตา จิตพิทักษ์. 2528 : 101 – 102) วรรณกรรมจึงมีส่วนสัมพันธ์กับสังคมอย่างใกล้ชิดเพราะวรรณกรรมสามารถสะท้อนภาพสถาบันต่างๆทางสังคมทั้งเศรษฐกิจการเมือง ชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณีและค่านิยมของสังคม ได้เป็นอย่างดี

นวนิยายเป็นวรรณกรรมรูปแบบใหม่ที่เริ่มมีบทบาทมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 7 ช่วงก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มีนักเขียนนวนิยายเกิดขึ้นมากมาย เช่น มจ.อากาศดึกเรง ทรัพย์พัฒน์ ฯ ศรีบุรพา ดอกไม้สด ฯลฯ นวนิยายที่เกิดขึ้นในช่วงนี้พัฒนามาจากนวนิยายแปลที่แพร่หลายในสมัยรัชกาลที่ 5 และ รัชกาลที่ 6 โดยมีการสร้างโครงเรื่อง ตัวละคร ฉากและรายละเอียดต่าง ๆ เป็นแบบไทยมากขึ้น เนื้อหาจะสะท้อนเหตุการณ์ ค่านิยมของคนในสมัยนั้น เอมอร นิรัฐราช กล่าวว่า “ วรรณกรรมย่อมสะท้อน

สภาพสังคม และนวนิยายเป็นงานประพันธ์ที่มีรูปแบบใกล้เคียงกับชีวิตจริงของคนมากที่สุด ดังนั้นนวนิยายที่ประพันธ์ขึ้นและเริ่มแพร่หลายในสังคมไทยในช่วงระยะเวลามีความเคลื่อนไหวทางความคิดครั้งใหญ่ จึงน่าที่จะแทรกหรือเสนอความคิดต่างๆ ทางสังคม อันแสดงถึงความเคลื่อนไหวที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วย ” (เอมอร นิรัญราช. 2539 : 12) นวนิยายที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้จึงน่าจะสะท้อนความคิดของผู้เขียนและสะท้อนภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงทั้งจากอิทธิพลของตะวันตกและอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง

ดอกไม้สด เป็นนักประพันธ์สตรีในยุคที่สังคมกำลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง และช่วงที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก นวนิยายของดอกไม้สดมีอยู่ด้วยกันทั้งหมด 12 เรื่อง ได้แก่ ศัตรูของเจ้าหล่อน นิจ กรรมเก่า สามชาย นันทวัน หนึ่งในร้อย อุบัติเหตุ ความผิดครั้งแรก ชัยชนะของหลวงนฤบาล ผู้ดี นี่แหละโลก และวรรณกรรมชิ้นสุดท้าย นวนิยายของดอกไม้สดจะสะท้อนภาพสังคมของชนชั้นสูง เนื่องจากดอกไม้สดเป็นผู้ที่มีชีวิตอยู่ในครอบครัวของเจ้าขุนมูลนายในสมัยนั้น แต่หลังจากเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองทำให้กลุ่มชนชั้นสูงถูกลดบทบาทลง ค่านิยมที่ยกย่องเจ้าขุนมูลนายในสังคมเปลี่ยนไปจากเดิม นวนิยายของดอกไม้สดจึงสะท้อนภาพสังคมด้านการประกอบอาชีพ โดยเนื้อหาของนวนิยายพยายามจุดประกายให้ชนชั้นสูงเปลี่ยนแปลงค่านิยมที่เคยประกอบอาชีพรับราชการมาเป็นพ่อค้าแทน เพื่อให้ชนชั้นสูงมีชีวิตอยู่ในสังคมยุคนั้นได้ดีขึ้น ตรีศิลป์ บุญขจรกล่าวถึง นวนิยายของดอกไม้สดกับพัฒนาการนวนิยายไทยไว้ว่า “ นวนิยายของดอกไม้สดเป็นไปในสามลักษณะคือลักษณะแรกดอกไม้สดมองเห็นความจำเป็นในการปรับตัวของชนชั้นสูงหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ชนชั้นสูงควรปรับเปลี่ยนค่านิยมบางประการ เช่น การประกอบอาชีพ ดอกไม้สดเสนอภาพของรัตนจากเรื่องสามชายไว้อย่างชัดเจนในเรื่องของการเลือกวิถีชีวิต รัตนเลือกที่จะประกอบอาชีพพ่อค้าเพื่อก่อร่างสร้างตัวโดยไม่อาศัยชาติตระกูลหรือยศศักดิ์เช่นเดิม สามชายจึงเป็นนวนิยายที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงค่านิยมด้านการประกอบอาชีพเด่นชัดที่สุด ลักษณะที่สอง ดอกไม้สดเสนอภาพสะท้อนของผู้ดีและทัศนะของผู้ดีใหม่ โดยดอกไม้สดยอมรับผู้ดีใหม่จากการประพฤติดีมิใช่มาจากชาติตระกูล เช่นเรื่องผู้ดี ลักษณะที่สาม นวนิยายของดอกไม้สดเสนอบทบาทใหม่ของผู้หญิง และให้ความสำคัญกับการศึกษา การสมาคม การแสดงความคิดเห็น ตัวละครหญิงสามารถแหวกกรอบประเพณีและค่านิยมเดิม เช่นเรื่อง หนึ่งในร้อย ผู้ดี และอุบัติเหตุ ” (ตรีศิลป์ บุญขจร 2542 : 44 – 47)

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ตลอดจนการศึกษาของตัวละครในนวนิยายของดอกไม้สดสะท้อนให้เห็นสภาพของสังคมไทยซึ่งอยู่ในระยะเปลี่ยนแปลงการปกครองและได้รับอิทธิพลจากตะวันตก แม้ว่าจะเป็นวิถีชีวิตของชนชั้นสูงเป็นส่วนใหญ่ ก็ทำให้มองเห็นภาพสะท้อนของสังคม การศึกษา และวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ค่อนข้างชัดเจน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาภาพสะท้อนของสังคมช่วงเวลาเปลี่ยนแปลงการปกครองและการได้รับอิทธิพลจาก

ตะวันตก ในมุมมองของนักเขียนสตรีในยุคนี้ที่สามารถถ่ายทอดและสะท้อนภาพของสังคมขณะนั้นผ่านวรรณกรรม โดยศึกษาภาพสะท้อนของสังคมที่ปรากฏในนวนิยายของดอกไม้สด

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

เพื่อศึกษาภาพสะท้อนของสังคมด้านการศึกษาและวัฒนธรรมในนวนิยายของดอกไม้สด

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

ผลการศึกษาครั้งนี้ทำให้ตระหนักถึงภาพสะท้อนของสังคมช่วงปีพ.ศ. 2472 - 2492 รวมระยะเวลา 20 ปี ในนวนิยายของดอกไม้สด ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจลักษณะการเปลี่ยนแปลงของสังคมในอดีต และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตของผู้คนปัจจุบัน

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษานี้จะศึกษาจากนวนิยายของดอกไม้สดตั้งแต่ดอกไม้สดเริ่มประพันธ์ปีพ.ศ. 2472 – 2492 จำนวน 12 เรื่อง และเป็นนวนิยายที่มีเนื้อเรื่องสะท้อนภาพสังคมด้านการศึกษาและวัฒนธรรม คือ

1. ศัตรูของเจ้าหล่อน	แต่งเมื่อปีพ.ศ. 2472
2. นิจ	แต่งเมื่อปีพ.ศ. 2472
3. กรรมเก่า	แต่งเมื่อปีพ.ศ. 2475
4. สามชาย	แต่งเมื่อปีพ.ศ. 2476
5. หนึ่งในร้อย	แต่งเมื่อปีพ.ศ. 2477
6. อุบัติเหตุ	แต่งเมื่อปีพ.ศ. 2477
7. ความผิดครั้งแรก	แต่งเมื่อปีพ.ศ. 2478
8. ชัยชนะของหลวงนฤบาล	แต่งเมื่อปีพ.ศ. 2478
9. นันทวัน	แต่งเมื่อปีพ.ศ. 2479
10. ผู้ดี	แต่งเมื่อปีพ.ศ. 2480
11. นี่แหละโลก	แต่งเมื่อปีพ.ศ. 2488
12. วรรณกรรมชิ้นสุดท้าย	แต่งเมื่อปีพ.ศ. 2492

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษานี้เป็นการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีวิจัยเอกสารตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. สํารวจและศึกษานวนิยายของดอกไม้สดช่วงปีพ.ศ. 2472 - 2492 ทั้งหมดจำนวน 12 เรื่อง
2. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคม
3. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพสะท้อนของสังคมในนวนิยายเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์
4. วิเคราะห์ภาพสะท้อนของสังคมที่ปรากฏในนวนิยายของดอกไม้สดทั้ง 12 เรื่องใน 2 ประเด็น ดังนี้
 - 4.1 ด้านการศึกษา
 - 4.2 ด้านวัฒนธรรม
5. เสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ภาพสะท้อนของสังคมที่ปรากฏในนวนิยายของดอกไม้สดครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้าออกเป็น 2 ส่วนได้แก่

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

1.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคมด้านการศึกษา

สภาพสังคมในด้านการศึกษาดังแต่ช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองและหลังการเปลี่ยนแปลงมีผู้ให้รายละเอียดทางด้านการศึกษาไว้ดังนี้

สิริยา (2525 : 219 – 223) กล่าวถึงการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 ว่า ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ตั้งโรงเรียนหลวงแห่งแรกขึ้นในพระบรมมหาราชวังโดยจัดการศึกษาตามเวลาที่กำหนดมีการสอนเลข ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศและวิชาอื่นๆ โดยชักชวนให้ลูกหลานของพระบรมวงศานุวงศ์และบุตรข้าราชการเข้ามาเรียนก่อนโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเข้ารับราชการ ต่อมาได้จัดตั้งโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบเป็นโรงเรียนทหารมหาดเล็กหลวง และโปรดให้พระศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) แต่งแบบเรียนขึ้นใหม่คือ มูลบทบรรพกิจ วาหนิติสุนทร อักษรประโยค สังโยคพิธาน ไวยากรณ์พิจารณา พิศาลการันต์ขึ้นใช้สอนนักเรียน ปี พ.ศ. 2427 โปรดเกล้าฯให้ตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรเพื่อให้บุตรหลานราษฎรได้มีความรู้ คือโรงเรียนวัดมเหยงคณ์ ความเจริญก้าวหน้าทางการศึกษาแพร่หลายไปถึงหัวเมืองทรงโปรดให้ตั้งโรงเรียนมูลศึกษาขึ้นทั้งในกรุงและหัวเมือง โดยกำหนดให้มีการสอบไล่ความรู้ ในทุกๆปีผู้สอบไล่ได้จะได้รับประกาศนียบัตร ผู้ใดต้องการเปิดสอนโรงเรียนมูลศึกษาจะต้องขออนุญาตจากกระทรวงธรรมการก่อน ต่อมาจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูอาจารย์เพื่อผลิตครูออกไปทำการสอนตามโรงเรียนต่างๆ

การจัดการศึกษาระยะแรกมุ่งให้ผู้เรียนออกมารับราชการ แต่ระยะต่อมามุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ในการทำมาหากินเลี้ยงชีพตามควรแก่อัตภาพ มีการขยายหลักสูตร ออกพระราชบัญญัติการประถมศึกษาเป็นการศึกษาภาคบังคับเพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนได้ทั่วถึงทั้งหญิงและชาย

1.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคมด้านวัฒนธรรม

สุวรรณ เพชรนิล (2522 : 6) กล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมหมายถึงทุกสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นและปรากฏอยู่ในสังคมมนุษย์ รวมถึงภาษา เครื่องมือ เครื่องใช้

ต่างๆ ขนบธรรมเนียมประเพณี ระเบียบแบบแผน การดำเนินชีวิตที่สังคมรับช่วงสืบทอดกันมา โดยลำดับ วัฒนธรรมเป็นวิถีที่ดำรงของมนุษย์

ประพัฒน์ ตรีณรงค์ (2526 : 1- 19) กล่าวถึงการฟื้นฟูวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ ทั้งช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า ช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง การฟื้นฟูวัฒนธรรมเป็นพระราชกรณียกิจที่สำคัญยิ่งของ พระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 7 ชาวตะวันตกแผ่อำนาจทั้งทาง การเมืองและวัฒนธรรมเข้ามาในประเทศไทย พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงปรับเปลี่ยน ฟื้นฟูวัฒนธรรม พระราชประเพณีต่างๆ ส่วนในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีได้จัดตั้งพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๘๕ โดยมีนโยบายให้ถือว่าการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเป็นการสร้างชาติวิธีหนึ่ง เช่นการ สวมหมวก การสวมรองเท้า ยกเลิกการกินหมาก เป็นต้น

เสฐียรโกเศศ (2531 : 1 - 9) กล่าวถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญของมนุษย์ เพราะเข้าไปแทรกซึมและประกอบเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ ตั้งแต่เกิดโดยไม่รู้สึกรู้สีกตัว วัฒนธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมมาจา ทำทางกิจกรรมและ ผลผลิตของกิจกรรมที่มนุษย์ในสังคมสร้างขึ้น สังคมจะคงอยู่ได้ก็ด้วยมีวัฒนธรรมเป็นเครื่อง ค้ำครอง ดังนั้นสังคมกับวัฒนธรรมจึงควบคู่กันเสมอ

นอกจากนี้ เสฐียรโกเศศ (2532 : 125 - 126) ได้กล่าวถึงขนบประเพณีและธรรมเนียมประเพณีว่า ขนบประเพณี คือประเพณีที่วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้แก่จัดหรือเป็นที่รู้ กันเองว่าควรปฏิบัติอย่างไร ส่วนธรรมเนียมประเพณีหมายถึง ประเพณีที่เป็นเรื่องสามัญ เป็น เรื่องที่นิยมและยึดถือกันในทุกหมู่คณะเช่นเรื่องกิริยามารยาท การพูดจา การกิน การแต่งตัวเป็นต้น

รัชนิกร เศรษฐ (2532 : 120 – 128) กล่าวว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น และปรับปรุงจากธรรมชาติของมนุษย์ที่เรียนรู้วัฒนธรรมซึ่งกันและกัน วัฒนธรรมจึงเป็นมรดก ทางสังคมที่ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง มีการขยายตัวเพิ่มขึ้นเมื่อบุคคลในสังคม สามารถค้นพบสิ่งใหม่ๆ และเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้นๆนอกจากนี้ยังได้กล่าวถึง อิทธิพลของ ชาติตะวันตกต่อวัฒนธรรมไทยไว้ว่า วัฒนธรรมไทยได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตกเป็น อย่างมากโดยเฉพาะด้านการศึกษาการเมือง เศรษฐกิจ ทำให้วิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของคน ไทยถูกกำหนดโดยวัฒนธรรมต่างชาติ แต่เป็นการเสริมสร้างวัฒนธรรมไทยดั้งเดิมให้ดีขึ้น หรือ ให้คงอยู่โดยไม่ถูกทำลายอย่างสิ้นเชิง

วราคม ที่สุกะ (2544 : 63 -72) กล่าวถึงพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485 ว่า ในพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ให้นิยามคำว่าวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมได้แก่ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงามความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลม

เกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีของประชาชนโดยแยกลักษณะของวัฒนธรรมเป็นประเด็นต่างๆดังนี้

1. สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามของวิถีชีวิตส่วนรวม
2. วิถีชีวิตส่วนรวมที่ได้ถ่ายทอดและเอาอย่างกัน
3. สิ่งที่เป็นผลิตผลของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบต่อกันเป็นประเพณี
4. ความคิดเห็น ความรู้สึก พฤติกรรม กิริยาอาการของมนุษย์โดยส่วนรวมที่แสดงออกในรูปของภาษา ศิลปะ ความเชื่อ ประเพณี ระเบียบวัฒนธรรมเป็นเรื่องของมนุษย์ เป็นเรื่องของสังคม เป็นเรื่องของการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาของมนุษย์ เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นและกลับเป็นตัวกำหนด ชัดเจนสร้างสรรค์มนุษย์อย่างเป็นวงจรชีวิตที่ดี วัฒนธรรมเป็นต้นแบบของการกระทำ คำพูด ความคิดของมนุษย์ซึ่งหลอมรวมเป็นบุคลิกภาพ

1.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับภาพสะท้อนสังคมในนวนิยาย

ในเรื่องของเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภาพสะท้อนสังคมและนวนิยายของดอกไม้สดได้มีผู้กล่าวไว้หลายประเด็นดังต่อไปนี้

1.3.1 ด้านภาพสะท้อนสังคม

ด้านภาพสะท้อนของสังคม มีผู้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายของดอกไม้สดกับสังคมและความสัมพันธ์ของวรรณกรรมกับสังคมไว้หลายประเด็น พอสรุปได้ดังนี้

เสถียร จันทิมาธร (2517 : 45 – 50) กล่าวถึงดอกไม้สดและวรรณกรรมช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่าดอกไม้สดเป็นนักเขียนสตรีของกลุ่มชนชั้นสูงซึ่งทำหน้าที่สะท้อนภาพของชนชั้นศักดินา และความไม่พอใจต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ เช่นเรื่อง ผู้ดี การเขียนช่วงหลัง ๆ แม้จะมีบรรยากาศของคุณหลวงคุณพระเช่นเดิม แต่ลดบทบาทและความสำคัญลงไปมาก การต่อสู้แข่งขันกับประเพณีเก่าๆ เช่น คลุมถุงชน ดำเนินไปอย่างรุนแรงเป็นลำดับ เช่นเรื่องศัตรูของเจ้าหล่อน

วิทย์ ศิวะสริยานนท์ (2518 : 144) กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมว่า วรรณกรรมและสังคมต่างมีอิทธิพลต่อกันและกัน ในฐานะที่กวีเป็นส่วนหนึ่งของสังคมซึ่งมีสิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม สภาพเศรษฐกิจและการเมืองแตกต่างกันไปตามยุคสมัย กวีย่อมตกอยู่ใต้อำนาจของสังคม

สมพร มั่นตะสูตร (2523 : 236) กล่าวถึงความสัมพันธ์ของวรรณกรรมกับสังคมว่า วรรณกรรมมีความสัมพันธ์กับสังคม ในฐานะที่สังคมเป็นผู้ผลิตวรรณกรรมซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างของสังคมเช่น การเมือง การปกครอง กฎหมาย ประเพณี วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการศึกษา วรรณกรรมจึงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอทั้งรูปแบบ เนื้อหา เพราะจิตใจ ความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียนถูกกำหนดโดยสังคมขณะนั้น

ตรีศิลป์ บุญขจร (2542 : 5 – 7) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของวรรณกรรมกับสังคมไว้ 3 ลักษณะดังนี้

1. วรรณกรรมเป็นภาพสะท้อนสังคม เป็นการสะท้อนประสบการณ์ของผู้เขียนและเหตุการณ์ส่วนหนึ่งของสังคม วรรณกรรมจึงมีเรื่องจริงของสังคมสอดแทรกอยู่
2. สังคมมีอิทธิพลต่อวรรณกรรม ต่อนักเขียน นักเขียนมีชีวิตอยู่ในสังคมจึงได้รับอิทธิพลด้านวัฒนธรรม ขนบประเพณี ศาสนา ปรัชญาและการเมืองเป็นตัวกำหนดแนวโน้มของวรรณกรรม
3. วรรณกรรมหรือนักเขียนมีอิทธิพลต่อสังคม นักเขียนสามารถสร้างสรรค์วรรณกรรมให้โน้มน้าวจิตใจผู้อ่านได้

นอกจากนี้ ตรีศิลป์ บุญขจร (2542 : 35 – 36) ได้ศึกษาพัฒนาการของนวนิยายไทย พ.ศ. 2475 – 2500 โดยศึกษาแนวคิดการพัฒนานวนิยายกับความสัมพันธ์ของสังคมไทยพบว่า การเปลี่ยนแปลงมีผลกระทบต่อนวนิยายไทย เนื่องจากผู้ที่ได้รับการศึกษามองปัญหาความยุติธรรมของสังคมและเห็นอกเห็นใจผู้ที่อยู่ในฐานะเสียเปรียบ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของความสำนึกทางมนุษยธรรม นวนิยายของดอกไม้มัดได้สะท้อนให้เห็นการเสนอความคิดเห็นเพื่อเปลี่ยนแปลงค่านิยมในการประกอบอาชีพของชนชั้นสูงจากเคยยึดอาชีพรับราชการมาเป็นพ่อค้า เช่นเรื่องสามชาย เป็นนวนิยายที่สะท้อนภาพของสังคมด้านการประกอบอาชีพเด่นชัดมาก

ธีรยุทธ บุญมี (2546 : 13) กล่าวถึงมุมมองใหม่ของประวัติศาสตร์วรรณกรรมไทยและยุคสมัยของวรรณกรรม สรุปได้ว่า ยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองคือยุคที่สร้างความเป็นสมัยใหม่ทางสังคม วัฒนธรรมและการเมือง เป็นยุคงานประพันธ์ของคณะสุภาพบุรุษ กุสุรางคนางค์ ดอกไม้มัด ในช่วงพ.ศ. 2450 – 2500 นวนิยายในยุคนี้จะสะท้อนภาพสังคมด้านต่างๆเช่นด้านการเมืองการปกครอง การศึกษา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ

1.3.2 ด้านแนวการเขียนของดอกไม้มัด

แนวการเขียนเรื่องของดอกไม้มัดสะท้อนภาพของชนชั้นสูงซึ่งได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงการปกครองในระบอบนั้น และสะท้อนภาพปัญหาสังคมในระยะต่อมา

สมภพ จันทรประภา (2529 : 44 - 57) กล่าวถึงแนวการเขียนและพัฒนาการด้านการเขียนนวนิยายของดอกไม้มัดว่า นวนิยายของดอกไม้มัดสะท้อนภาพสังคมที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกเช่นเรื่อง กรรมเก่า ความผิดครั้งแรก หนึ่งในร้อย เป็นต้น ระยะต่อมา นวนิยายของดอกไม้มัดจะเสนอภาพปัญหาสังคม เช่นเรื่องอุบัติเหตุ พลเมืองดี นอกจากนี้ทุกครั้งที่เขียนนวนิยายเรื่องใดก็ตามดอกไม้มัดจะเก็บข้อมูลจากหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้น โดยตรวจสอบข้อมูลที่แน่นอนก่อนถ่ายทอดจินตนาการและเหตุการณ์ต่างๆสะท้อนในนวนิยายเช่นเรื่องวรรณกรรมชิ้นสุดท้ายที่เสนอภาพสะท้อนสังคมในสมัยนั้นอย่างชัดเจน

1.3.3 ด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี

ดอกไม้สดเขียนนวนิยายจากประสบการณ์ของตนตั้งนั้นนวนิยายของดอกไม้สดจึงสะท้อนภาพวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีในยุคนั้น ดังที่ได้มีผู้กล่าวถึงไว้ดังนี้

รัฐจวน อินทรกำแหง (2534 : 42 – 43) กล่าวถึงนวนิยายของดอกไม้สดในด้านวัฒนธรรมขนบประเพณีว่า นวนิยายของดอกไม้สดมักสอดแทรกเรื่องของชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมมนุษย์ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม โดยได้วัตถุดิบมาจากประสบการณ์ของตน

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคมด้านการศึกษา

สภาพสังคมด้านการศึกษาในช่วงก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองมีผู้วิเคราะห์ไว้ดังนี้

จารุวรรณ ไวยเจตน์ (2516 : 246 – 257) ได้ศึกษาการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทยในระยะ 10 ปีก่อน พ.ศ. 2475 พบว่า การจัดการศึกษาภาคบังคับมีผลต่อการศึกษาของประชาชนให้ขยายตัวกว้างขวางขึ้นทั้งในเด็กชายและเด็กหญิงให้มีโอกาสเรียนเท่าเทียมกัน ในด้านการเมืองการปกครองการศึกษาเป็นเครื่องช่วยสร้างความรู้ความเข้าใจและทัศนคติที่ดีต่อคนไทยทุกภูมิภาค สร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนไทย ด้านการประกอบอาชีพทำให้ราษฎรเห็นคุณค่าของอาชีพอื่น ๆ นอกจากความนิยมอาชีพรับราชการหรืออาชีพเสมียน เป็นการพัฒนาอาชีพทั้งศิลปหัตถกรรมและพาณิชยกรรม

วราวุธ โอสมารมย์ (2524 : 341 – 354) ได้วิเคราะห์การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. 2411 – 2475 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโครงสร้างและกระบวนการทางการศึกษาของรัฐในระบบโรงเรียนและบทบาทของการศึกษาในระบบโรงเรียนที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม พบว่า สังคมไทยอยู่ภายใต้อำนาจรัฐรวมศูนย์แบบรัฐชาติ โครงสร้างการศึกษาของรัฐมีลักษณะสอดคล้องกับสภาพสังคมโดยวางเป้าหมายเพื่อสร้างพลเมืองดีให้แก่รัฐ โดยแบ่งตามสถานภาพของคนในสังคมเป็น สองกลุ่มคือ ข้าราชการและราษฎรสามัญ เนื้อหาของหลักสูตรมี 2 ประเภทคือ ความรู้ทางจริยธรรมและความรู้ในการประกอบอาชีพ โครงสร้างทางการศึกษาที่จัดขึ้นนี้ไม่ประสบผลดีเท่าที่ควรเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมขั้นพื้นฐานเป็นไปได้ช้า ความเจริญก้าวหน้ามีอยู่เพียงวงข้าราชการไม่กระจายไปสู่อาชีพอื่น นโยบายการบริหารราชการไม่สามารถสร้างความสมดุลย์ ระหว่างกลุ่มข้าราชการขุนนางเดิมกับกลุ่มชนชั้นกลางที่เป็นข้าราชการรุ่นใหม่ จึงก่อให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองในที่สุด

เจริญศรี เจริญวัฒน์ (2526 : 134 – 156) ได้วิเคราะห์นโยบายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาอาชีวศึกษาของไทยระหว่าง พ.ศ. 2475 – 2503 พบว่า หลังจากที่ประเทศไทยได้จัดระบบการศึกษาในโรงเรียนแบบตะวันตกการอาชีวศึกษาได้ถูกกำหนดอยู่ในระบบการศึกษาของชาติตั้งแต่แรกจนถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนด

นโยบายการอาชีวศึกษาให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติทั้งฉบับ พ.ศ. 2475 และ 2479 ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษาทั้งทางด้านสามัญศึกษาและวิสามัญศึกษาหรืออาชีวศึกษาเพื่อประกอบอาชีพตามแต่อัธยาพโดยจัดการศึกษาทั้งพุทธิศึกษา จริยศึกษา และพลศึกษา ให้มีการสอนวิชาชีพทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ส่วนแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2479 แตกต่างไปตรงที่คำนึงถึงความเหมาะสมของแต่ละท้องถิ่น เช่น โรงเรียนช่างไม้และโรงเรียนการช่างสตรี ส่วนแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับ พ.ศ. 2494 มุ่งให้พลเมืองแสวงหาความรู้ความชำนาญที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพ ผู้วิจัยพบว่าการจัดการศึกษาอาชีวศึกษาของไทยเป็นเรื่องที่ยากในช่วงระยะเวลานั้น จำเป็นต้องอาศัยนักการศึกษาที่เข้าใจระบบงานอาชีพทั้งธุรกิจและอุตสาหกรรม เพื่อสร้างหลักสูตร วิธีสอน วิธีการฝึกอบรม อุปกรณ์ที่เหมาะสม การอาชีวศึกษาจึงจะเจริญก้าวหน้า

วิไลลักษณ์ แดงไชยวัณห์ (2531 : 172 – 173) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยระหว่าง พ.ศ. 2448 - 2475 พบว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงภายในสังคมไทยในช่วง พ.ศ. 2448 หรือระยะเวลาที่เกิดพระราชบัญญัติทาส ร.ศ. 124 มีผลให้โครงสร้างของสังคมไทยมีลักษณะยืดหยุ่นค่อยคลี่คลายความตึงเครียดจากระบบชนชั้นเจ้านายและไพร่ การที่รัฐมีนโยบายปรับปรุงระบบสังคมให้ทันสมัยตามแบบประเทศตะวันตก ด้วยการจัดการศึกษาสมัยใหม่ การปลูกฝังความรู้สึกรักชาติ การยอมรับความเจริญด้านวัตถุ มีผลให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลง เป็นแบบกึ่งทันสมัยและกึ่งจารีตนิยม ซึ่งเป็นพื้นฐานของสังคมไทยสมัยต่อมา การปูพื้นฐานสังคมให้ทันสมัยสอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจการเมืองการปกครอง ให้เหมาะสมกับสังคมไทย เช่นการยกเลิกระบบไพร่ – ทาส ประกาศพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 การขยายการศึกษาระดับอุดมศึกษา สนับสนุนการลงทุนของเอกชน การยอมรับความเจริญเฉพาะทางด้านวัตถุ สนับสนุนการขยายพื้นที่ปลูกข้าว รวมทั้งการขยายเส้นทางคมนาคมทางบก แสดงให้เห็นถึงการก้าวเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ ในขณะเดียวกัน ผู้นำยังไม่ขยายสิทธิทางการเมืองมาสู่ประชาชนส่วนใหญ่ แต่ให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่แก่ประชาชน ทำให้สังคมไทยอยู่ในสภาพสังคมแบบจารีตนิยม การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในพ.ศ.2448 – 2475 จะประสบความสำเร็จตามความมุ่งหวังของรัฐ ขึ้นอยู่กับผู้นำการเปลี่ยนแปลงและผู้รับการเปลี่ยนแปลงยอมรับสิ่งที่อำนาจประโยชน์ต่างๆแก่ชาติบ้านเมืองโดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน

ปริญา สถาวรสมิต (2534 : 112 – 117) ได้ศึกษาการจัดการศึกษาเทศบาลระหว่าง พ.ศ. 2478 – 2506 พบว่า การจัดการศึกษาเทศบาลระหว่าง พ.ศ. 2478 – 2506 เป็นการจัดการศึกษาตามนโยบายของรัฐบาลเพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ. 2476 พระราชบัญญัติการประถมศึกษา พ.ศ. 2478 และแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2475 และ 2479 รัฐมอบให้เทศบาลเป็นผู้ดำเนินการจัดการศึกษาเอง โดยเทศบาลไม่ได้รับงบประมาณอุดหนุนจากกระทรวงศึกษาธิการ จึงประสบปัญหาขาดแคลนเงินค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษา

ต่อมารัฐแก้ปัญหาด้วยการให้กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทยแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องการบริหารจัดการพบว่ามีปัญหาหลายประการที่ทำให้ไม่ประสบความสำเร็จ เช่น ปัญหาขาดแคลนครู ผู้บริหาร สถานที่ ซึ่งมีผลกระทบต่อการจัดการศึกษาทั้งสิ้น

วาสนา รัตนมิ่ง (2534 : 164 - 166) ได้วิเคราะห์บทความของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี พบว่า บทความของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีนั้นกล่าวถึงแนวความคิดด้านการศึกษาไว้เป็นส่วนใหญ่ โดยให้ความสำคัญกับคุณค่าของการศึกษา ถือว่าการศึกษาเป็นการพัฒนาคนให้เจริญงอกงามทางสติปัญญา ช่วยให้คนเฉลียวฉลาดรอบรู้ แนวการจัดการศึกษาของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัติประถมศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมต่อไป

กิตติยา กิ่งพุทธพงษ์ (2538 : 214 – 225) ศึกษาเรื่องการเก็บเงินศึกษาพลีและผลต่อสังคมไทยระหว่าง พ.ศ. 2464 – 2473 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่รัฐบาลดำเนินการเก็บเงินศึกษาพลีและผลกระทบจากการเก็บเงินศึกษาพลีต่อระบบการศึกษาและสังคมไทย พบว่า การเก็บเงินศึกษาพลี คือการเรียกเก็บเงินจากชายฉกรรจ์อายุระหว่าง 18 – 60 ปี คนละไม่ต่ำกว่า 1 บาทและไม่ถึง 3 บาทต่อปี เพื่อใช้ในการจัดการศึกษาภาคบังคับที่ให้ประชาชนทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาเท่าเทียมกัน แต่การเก็บเงินศึกษาพลี ประสบปัญหาความยากจนของราษฎร ทำให้ถูกยกเลิกใน พ.ศ. 2473 ส่วนผลดีต่อสังคมไทยระหว่าง พ.ศ. 2464 – 2473 คือเงินศึกษาพลีช่วยบำรุงการศึกษาเพิ่มขึ้นในการจัดสรรเป็นค่าใช้จ่ายเงินเดือนครู สารวัตรศึกษา และสร้างโรงเรียนประชาบาลเพิ่มขึ้นซึ่งส่งผลให้เด็กมีโอกาสได้เรียนทั่วประเทศ

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคมด้านวัฒนธรรม

สภาพสังคมในช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครองมีผู้ศึกษาวิเคราะห์ด้านวัฒนธรรม ไว้ดังนี้

ไพฑูรย์ เจ๊ะแฮ (2522 : 137 -153) ได้ศึกษานโยบายชาตินิยมที่เกิดขึ้นในช่วงพ.ศ. 2481 – 2488 พบว่า นโยบายของรัฐบาลในการสร้างชาติเพื่อให้เท่าเทียมกับชาติตะวันตกเสนอไว้สองเรื่องคือ การประกาศรัฐนิยม และการปรับปรุงด้านวัฒนธรรม รัฐนิยมหมายถึงการปฏิบัติให้เป็นประเพณีที่ดีประจำชาติ คล้ายกับพระราชนิยมในสมัยก่อนต่างกันเพียงพระราชนิยมเป็นมติของพระมหากษัตริย์ส่วนรัฐนิยมเป็นมติของรัฐเพื่อเป็นหลักให้เกิดความมั่นคงในชาติและนำไปสู่ความเข้มแข็งเจริญก้าวหน้าของชาติต่อไป ส่วนการปรับปรุงวัฒนธรรมนั้นนโยบายของรัฐบาล คือรักษาส่งเสริมวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ เพื่อปลูกฝังหลักกรรมและแนวทางวัฒนธรรมให้เยาวชน การปรับปรุงวัฒนธรรมโดยการประกาศรัฐนิยม การออกพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 ประชาชนต้องปฏิบัติตามพระราชกฤษฎีกาที่ระบุไว้เช่นความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการแต่งกาย กิริยามารยาทในที่สาธารณะ ความนิยมไทย เป็นต้น

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพสะท้อนสังคมในนวนิยาย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภาพสะท้อนสังคมในนวนิยายมีผู้วิเคราะห์ไว้หลายประเด็นดังต่อไปนี้

2.3.1 ด้านการศึกษาชีวิตครอบครัว

นวนิยายในช่วงพ.ศ. 2475 - 2488 มีผู้วิเคราะห์นวนิยายเกี่ยวกับชีวิตครอบครัวไว้ดังนี้

เบญญา สุขาพิทยพันธ์ (2540 : 207 – 208) ได้วิเคราะห์นวนิยายชีวิตครอบครัว ช่วง พ.ศ. 2475 – 2488 ในส่วนความสัมพันธ์ของสภาพสังคมนวนิยายชีวิตครอบครัว พบว่า สภาพสังคมย่อมส่งผลต่อผู้เขียน ซึ่งเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของสังคม ดังนั้นนักเขียนจะสะท้อนความคิดความรู้สึกที่มีต่อสภาพสังคมในช่วงนั้นผ่านตัวละครในนวนิยายของตน สภาพสังคมที่สะท้อนออกมาในรูปแบบการดำเนินชีวิตประจำวัน ความเป็นอยู่ของคนในสมัยนั้นและมักจะเป็นเรื่องราวของกลุ่มชนชั้นสูงในสังคมยุคนั้น อาจเป็นเพราะนักเขียนส่วนใหญ่จัดอยู่ในสังคมชั้นสูงเช่นกัน

2.3.2 ด้านปัญหาสังคม

นวนิยายและเรื่องสั้นมีผู้วิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมด้านการเสนอปัญหาสังคมไว้หลายคนดังนี้

ลาวัณย์ สังขพันธ์ (2523 : 198 -199) ศึกษาภาพสะท้อนสังคมไทยจากเรื่องสั้นร่วมสมัย พบว่า มีนักเขียนที่สะท้อนภาพสังคม 3 ลักษณะคือ กลุ่มแรกจะสะท้อนภาพสังคมเพียงอย่างเดียวโดยบันทึกภาพสะท้อนสังคมที่ผู้เขียนเห็นลงไปเท่านั้น กลุ่มที่สองสะท้อนภาพสังคมและแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์สังคม ส่วนกลุ่มที่สามเป็นกลุ่มที่แสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์สังคมและเสนอแนวทางแก้ไขไว้ด้วย เรื่องสั้นส่วนใหญ่เสนอภาพที่เลวร้ายของสังคมในด้านต่าง ๆ ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการเมืองการปกครอง ปัญหาเกี่ยวกับศาสนา ปัญหาการศึกษา ปัญหาความเป็นอยู่ของประชาชน เป็นต้น

ประไพ ศรีสุข (2541 : 257) ได้ศึกษาภาพสะท้อนสังคมในเรื่องสั้นและนวนิยายของชาติ กอบจิตติ พบว่า นวนิยายของชาติ กอบจิตติ เป็นเรื่องราวของคนธรรมดาสามัญที่มีความด้อยทางเศรษฐกิจ ซึ่งทำให้เกิดความยากจนและก่อให้เกิดปัญหาอีกหลายอย่างเช่น ปัญหาการเอารัดเอาเปรียบ ปัญหายาเสพติด ข้อสังเกตที่ค้นพบในเรื่องสั้นและนวนิยายของชาติ กอบจิตติอีกประการคือผู้เขียนสะท้อนภาพปัญหาสังคมแต่ไม่เสนอทางออกให้กับตัวละคร เพราะทางออกของปัญหามีอยู่หลากหลายวิธี ขึ้นอยู่กับลักษณะของปัญหาและลักษณะของบุคคลนั้น

พิเชษฐ์ คงโต (2546 : 168 – 170) ได้ศึกษาแนวความคิดและภาพสะท้อนสังคมในเรื่องสั้นของประชาคม ลุนาชัย พบว่า ในส่วนของภาพสะท้อนสังคมนั้น ประชาคม ลุนาชัย ได้สะท้อนสภาพสังคมในแง่มุมต่าง ๆ กัน เช่น ด้านสังคมที่เสื่อมทรามเนื่องจากการเจริญเติบโต

อย่างรวดเร็วของสังคมเมืองทำให้ความมีน้ำใจเกื้อกูลกันขาดหายไป ด้านปัญหาสังคม สะท้อนให้เห็นการล่องละเมิดทางเพศ การใช้แรงงานเด็กอย่างไม่เป็นธรรม ปัญหาความยากจน ด้านเศรษฐกิจสะท้อนภาพการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของมนุษย์ที่นิยมวัตถุมากขึ้น ภาพสะท้อนสังคมในมุมมองของประชาคม ลุ่ชาชัยเป็นภาพสะท้อนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ก็สามารถคลี่คลายปัญหาด้วยความรัก ความเข้าใจ การให้อภัยกัน

2.3.3 ด้านผลของการเปลี่ยนแปลงสังคม

ในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 และได้รับอิทธิพลจากตะวันตก เป็นผลทำให้เกิดวรรณกรรมที่สะท้อนภาพสังคมและเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคม ซึ่งมีผู้วิเคราะห์ไว้ดังนี้

เอมอร นิรัฐราช (2539 : 198 – 199) ศึกษาทัศนะทางสังคมในนวนิยายไทยสมัยรัชกาลที่ 7 พบว่า สังคมไทยได้ปรับเปลี่ยนสภาพใหม่หลังจากได้รับอิทธิพลจากตะวันตก ในด้านวรรณกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและเนื้อหา จากความนิยมบทร้อยกรอง มาเป็นนวนิยายที่สนองความต้องการของชนชั้นกลาง และชนชั้นสูงรุ่นใหม่ตลอดจนสะท้อนภาพสังคมและเสนอแนวคิดเกี่ยวกับสังคมด้วย

สุนนา ประสิทธิ์พันธ์ (2541 : 113) ศึกษาบันทึงคติชนชาติสันของไทยในช่วงพ.ศ. 2417 – 2453 เกี่ยวกับภาพสะท้อนและบทบาทที่มีต่อสังคม พบว่า ภาพสะท้อนที่มีอยู่ในบันทึงคติชนชาติสันเป็นภาพสะท้อนในสังคมเมือง ภาพสะท้อนสังคมที่ปรากฏอยู่จึงเป็นเหตุการณ์ของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในทุกด้านคือ การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษาและสังคม

2.3.4 ด้านบทบาทและสถานภาพของสตรี

บทบาทและสถานภาพสตรีมีผู้วิเคราะห์ไว้ดังนี้

สายสมร เจียรทองการ (2529 : 96 – 98) ได้ศึกษาสถานภาพทางสังคมของผู้หญิงไทยในช่วงปี 2475 – 2493 ในนวนิยายของดอกไม้สดและของ ก. สุรางคนางค์ พบว่าสถานภาพทางสังคมของผู้หญิงในช่วงเวลานั้น เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเกิดจากประเด็นสำคัญต่อไปนี้

1. การรับอิทธิพลจากตะวันตกและการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาส่งผลต่อสภาพทางสังคมของผู้หญิงคือ ระบบการศึกษาเปิดโอกาสให้ชาย หญิงมีสิทธิ์เรียนเท่ากัน ผู้หญิงมีความมั่นใจมากขึ้นกล้าคิด กล้าแสดงออก ผู้หญิงในชนชั้นสูงแม้ได้เรียนสูงก็ยังยึดค่านิยมเดิมคือไม่ต้องการไปประกอบอาชีพนอกบ้าน ในขณะที่ชนชั้นกลางสามารถออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านได้เช่น เป็นครู

2. อิทธิพลทางความคิดแบบศักดินายังปรากฏอยู่ในนวนิยายของดอกไม้สด ดอกไม้สดให้ความสำคัญกับชาติตระกูลมาก

3.ความแตกต่างระหว่างชนชั้นกับการแต่งงาน หญิงชายในสมัยนั้นมีโอกาสพบปะพูดคุยกันมากกว่าเดิม ความสนใจในเรื่องชนชั้นกับการแต่งงานจึงลดลง แต่หันมาสนใจเรื่องความรักกับความดีมากกว่า

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนวนิยายและภาพสะท้อนสังคม อาจกล่าวได้ว่า วรรณกรรมมีความสัมพันธ์กับสังคม เพราะผู้เขียนจัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีการดำเนินชีวิต มีประสบการณ์ในช่วงเวลาขณะนั้นย่อมบันทึกเรื่องราว สะท้อนภาพของสังคมผ่านวรรณกรรมของตน ผู้วิจัยจะได้นำข้อมูลเหล่านี้มาเป็นแนวทางในการค้นคว้าวิจัยต่อไป

บทที่ 3

สภาพสังคมช่วงปีพ.ศ. 2472 – 2492

สถานการณ์บ้านเมืองและสภาพสังคมช่วงปี พ.ศ. 2472 - 2492 เป็นผลสืบเนื่องมาจากการได้รับอิทธิพลจากประเทศทางตะวันตก และการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ผู้วิจัยขอจำแนกสภาพสังคมที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ภาพสะท้อนของสังคมในนวนิยายของ ดอกไม้สดไว้เพียงสองด้านคือ ด้านการศึกษาและ ด้านวัฒนธรรม

1. ด้านการศึกษา

การศึกษาของไทยแต่เดิมไม่มีระบบระเบียบในการจัดการศึกษาเท่าไรนัก การศึกษาส่วนใหญ่พระภิกษุจะเป็นผู้สอน และใช้วัดเป็นสถานที่เรียน ดังนั้นผู้เรียนส่วนใหญ่จึงเป็นเด็กชายเพราะสามารถใกล้ชิดกับพระภิกษุซึ่งเป็นพระอาจารย์ได้ ส่วนเด็กหญิงจะเรียนวิชางานบ้านงานเรือนเพื่อเตรียมตัวออกเรือน การศึกษาค่อยเป็นระบบ มีแบบแผนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ผู้วิจัยจึงขอแบ่งการศึกษาสภาพสังคมด้านการศึกษาออกเป็นสองระยะคือ การศึกษาของไทยช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และ การศึกษาของไทยช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

1. การศึกษาของไทยช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

การศึกษาของไทยในอดีตไม่เป็นระบบที่แน่นอนและอยู่ในวงจำกัดสำหรับระดับชนชั้นเจ้านายและข้าราชการเท่านั้นที่มีโอกาสเข้ารับการศึกษา ประชาชนทั่วไปที่พอมีฐานะจะแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ส่วนชนชั้นไพร่จะไม่มีโอกาสได้เรียนเลย สถานที่เรียนมักจะอยู่ในราชสำนัก หรือวัดใหญ่ๆ ส่วนวิชาชีพมักสืบทอดต่อกันจากรพบุรุษ เช่น ช่างฝีมือต่างๆ การจัดตั้งโรงเรียนเพิ่งจะมีเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2414 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้น การศึกษาของไทยเริ่มมีระบบที่แน่นอนในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีอยู่ด้วยกัน 2 สมัยคือ การจัดการศึกษาสมัยรัชกาลที่ 5 และการจัดการศึกษาสมัยรัชกาลที่ 6 และการศึกษาสมัยต้นรัชกาลที่ 7

1.1 การศึกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

1.1.1 สาเหตุของการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นผู้ทรงผลักดันให้เกิดการศึกษาแบบใหม่ที่เป็นระบบขึ้นและกระตุ้นผู้รับผิดชอบในด้านการจัดการศึกษาให้ปรับปรุงการศึกษาให้มีประสิทธิภาพทั้งนี้สืบเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการดังนี้

1.1.1.1 การได้รับการศึกษาตามแบบใหม่ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับการศึกษาอย่างดีทั้งแบบไทย

และแบบตะวันตก พระองค์ทรงได้เรียนกับนางแอนนา เอช. เรียวโน หมอจันดเล (John H. Chandler) สมัยที่ยังเป็นพระราชโอรส เมื่อขึ้นครองราชย์ พระองค์ได้ทรงเรียนภาษาอังกฤษกับนายแปตเตอร์สัน การได้รับการศึกษาเป็นอย่างดีทำให้พระองค์ทรงเห็นความสำคัญของการศึกษา และต้องการปฏิรูประบบการศึกษาให้แพร่หลายยิ่งขึ้นกว่าเดิม

1.1.1.2 การคุกคามจากจักรวรรดินิยมตะวันตก

การคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก เริ่มมีบทบาทมากขึ้นในสมัยรัชกาลสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว อังกฤษและฮอลันดาทำสนธิสัญญาเพื่อขจัดข้อพิพาทในกรณีการแบ่งเขตอิทธิพลเหนือเอเชียอาคเนย์ ปลายรัชกาลสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฝรั่งเศสพยายามถือครองเขมรซึ่งเป็นประเทศราชของไทย และในที่สุดไทยก็ต้องเสียเขมรให้กับฝรั่งเศส ในปีพ.ศ. 2410 การคุกคามของจักรวรรดิตะวันตกในครั้งนี้ทำให้ไทยต้องเตรียมหายุทธวิธีแก้ไข การคุกคามเพื่อความอยู่รอดของประเทศ การที่ประชาชนมีการศึกษาอย่างทั่วถึง จึงเป็นยุทธวิธีอย่างหนึ่งที่ช่วยให้ประเทศคงความเป็นเอกราชอยู่ได้

1.1.1.3 การได้รับแบบอย่างจากตะวันตก

อิทธิพลการเผยแพร่ลัทธิทางศาสนาของชาวตะวันตกส่งผลต่อการจัดการศึกษาของไทย ชาวตะวันตกเดินทางมาเพื่อสอนศาสนาและเผยแพร่วิทยาการต่างๆ โดยการตั้งโรงเรียน ออกหนังสือพิมพ์ การรักษาโรคตามวิธีทางการแพทย์สมัยใหม่โดยเฉพาะหมอบลัดเลย์ ท่านได้เสนอให้จัดตั้งมหาวิทยาลัย เพื่อได้เรียนรู้ภาษาศิลปศาสตร์ของชาวตะวันตกและศาสนา นายแมคฟาร์แลนด์ (Samuel G. McFarland) เป็นผู้เสนอการจัดตั้งวิทยาลัยในเมืองหลวง สำหรับให้การศึกษาแก่เด็กหนุ่มสาวไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นชอบด้วยจึงโปรดเกล้าฯ ให้นายแมคฟาร์แลนด์รับผิดชอบเกี่ยวกับการดำเนินงานจัดตั้งโรงเรียนสวนอนันต์ ที่วังนันทอุทยาน เมื่อปีพ.ศ. 2421 โดยมีข้อแม้ว่าห้ามสอนศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ให้สอนแต่ธรรมเนียมทางหนังสือและฝึกหัดลายมือ วิชาคิดเลขและวิชาช่างต่างๆที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศเท่านั้น

1.1.1.4 การศึกษาในระบบโรงเรียนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงศึกษาและทอดพระเนตรจากต่างประเทศ การเสด็จประพาสต่างประเทศของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นมีผลต่อการศึกษาไทยเป็นอย่างมากดังเช่นในครั้งที่กลับจากสิงคโปร์ พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้ส่งนักเรียนไปเรียนที่สิงคโปร์ และเมื่อเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก พ.ศ. 2440 พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้อัครราชทูตไทยประจำอังกฤษและฝรั่งเศส ศึกษาแบบแผนการจัดการศึกษาของทั้งสองประเทศเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาของไทย

1.1.1.5 ทรงจัดการศึกษาเพื่อปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยและเพื่อความอยู่รอดของประเทศ จากการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตกตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทำให้ประเทศไทยต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์บ้านเมืองทุกด้าน

รัชกาลที่ 5 ทรงปรับระดับพื้นฐานของสังคมไทยด้านต่างๆ โดยเริ่มจากการเลิกทาส การปรับระดับชนชั้น ฯลฯ การปรับปรุงประเทศในทุกด้านเช่นนี้จะสำเร็จได้ต้องอาศัยคนที่มีความรู้ความสามารถ ดังนั้น รัชกาลที่ 5 จึงทรงปฏิรูปการศึกษาสู่สามัญชน โดยการจัดตั้งโรงเรียนแห่งแรก คือ โรงเรียนวัดมหรณพาราม (เจริญศรี เจริญวัฒน์. 2526 :134 – 156)

1.1.2 ความมุ่งหมายในการจัดการศึกษามัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในการจัดการศึกษานั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นถึงความต้องการของประเทศเป็นสำคัญ จึงทรงจัดการศึกษาทุกด้านที่จำเป็นแก่ความเจริญของประเทศ พระองค์มีพระราชประสงค์ในการจัดการศึกษาให้แก่คนไทยทั้งประเทศอย่างทั่วถึง เพราะพระองค์ทรงถือว่าการศึกษาเป็นรากฐานแห่งความสำเร็จทุกอย่าง ดังพระราชดำรัสในที่ประชุมพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ ณ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบตอนหนึ่งว่า

ความมุ่งหมายแลเริ่มคิดจัดโรงเรียนนี้ประสงค์จะเกื้อกูลแก่ราชตระกูลนั้นแลเป็นที่ตั้ง เมื่อได้กล่าวถึง โรงเรียนนี้จะเป็นการสงเคราะห์แต่ตระกูลเจ้านายดังนี้ ไซ้ว่าจะล้มตระกูลข้าราชการแลราษฎรเสียเมื่อไร โรงเรียนที่มีอยู่แล้วแต่ตั้งขึ้นต่อไปภายหน้าโดยมากได้คิดจัดการโดยอุสาหะเต็มกำลัง ที่จะให้เป็นการพร้อมเพรียงเหมือนอย่างโรงเรียนนี้แลจะคิดให้แพร่หลายกว้างขวางเป็นที่คนเรียนได้มากขึ้นกว่าแต่ก่อน ทั้งจะมีโรงเรียนวิชาอย่างสูงขึ้นไปอีกซึ่งได้เป็นกำลังคิดจัดอยู่บัดนี้ เจ้านายในตระกูลตั้งแต่ลูกฉันเป็นต้นลงไป ตลอดไปถึงราษฎรที่ต่ำสุดจะได้มีโอกาสเล่าเรียนได้เสมอกัน ไม่ว่าเจ้า ว่าขุนนาง ว่าไพร่ เพราะฉะนั้นจึงบอกได้ว่า การเล่าเรียนในบ้านเมืองเราเดี๋ยวนี้ จะเป็นข้อสำคัญที่หนึ่งซึ่งฉันจะอุสาหะจัดให้เจริญขึ้นจงได้

(คณะกรรมการจัดงานครบรอบ 100 ปี วัดมหรณพ. 2527 : 45)

จากพระราชดำรัสดังกล่าว ในปี พ.ศ. 2427 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เจ้าดิศวรกุมารตั้งโรงเรียนหลวงเพิ่มขึ้นตามวัดหลายแห่งทั้งในกรุงและหัวเมือง โรงเรียนหลวงแห่งแรกสำหรับราษฎรคือโรงเรียนวัดมหรณพาราม ตั้งขึ้นที่วัดมหรณพาราม ถนนตะนาว ตำบลเสาชิงช้า อำเภอพระนคร การตั้งโรงเรียนตามวัดนี้เป็นความสะดวกในการไปมาสำหรับนักเรียนเพราะวัดส่วนใหญ่อยู่ในชุมชน และไม่ขัดต่อประเพณีเดิมที่มักส่งบุตรหลานไปเรียนหนังสือตามวัด ต่อมาเกิดข่าวลือว่ารัฐบาลตั้งโรงเรียนเพื่อเกณฑ์เด็กไปเป็นทหารซึ่งสมัยนั้นการเป็นทหารต้องลำบากตรากตรำมากประชาชนจึงเกิดความกังวลไม่กล้าส่งเด็กเข้าโรงเรียน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงออกประกาศชี้แจงความมุ่งหมายของการศึกษาเพื่อชักชวนให้ราษฎรนิยมเรียนหนังสือ ดังมีพระราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศแก่ราษฎรทั้งปวงให้ทราบทั่วกันว่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริเห็นว่าการวิชาหนังสือเป็นต้นทางแห่งความรู้ทั้งปวงสมควรที่จะทุนบำรุงให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไปเพราะคนในพื้นที่บ้านเมืองสยามเรานี้ ที่จนโต

ใหญ่ไม่รู้หนังสือก็มีโดยมาก เพราะโรงเรียนที่สอนวิชาตามแบบหลวงยังมีน้อยไม่พอกับผู้ที่จะเล่าเรียน มีพระราชประสงค์ให้พระบรมวงศานุวงศ์และบุตรหลานข้าราชการทั้งปวง ได้เล่าเรียนศึกษาหนังสือไทยให้รู้โดยละเอียดตามแบบที่ถูกต้องจึงทรงเสวยสละพระราชทรัพย์ออกตั้งโรงเรียนจ่างครูสอนบำรุงการเล่าเรียนสิ้นพระราชทรัพย์ เป็นอันมาก โรงเรียนซึ่งได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นแล้ว ตามพระอารามหลวงเป็นหลายแห่ง แลยังทรงพระราชดำริจะให้ตั้งโรงเรียนให้มีสำหรับพระอารามหลวงทุกๆพระอาราม เพื่อให้บุตรหลานของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเล่าเรียนได้สะดวก ไม่ต้องเสียเงินทองอะไร....พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้จัดการโรงเรียนทั้งปวงนี้ เพราะทรงพระมหากรุณาธิคุณแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินแลมีพระประสงค์จะให้วิชาหนังสือไทยรุ่งเรืองแพร่หลาย เป็นคุณแก่ราชการ แลเป็นความเจริญแก่บ้านเมืองยิ่งขึ้นไป บัดนี้ทรงทราบได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า ราษฎรตื่นเล่าถากกันว่าเก็บบังคับไปเป็นทหารที่พูดเล่าถากนั้นเป็นการไม่จริงห้ามอย่าให้ผู้ใดพลอย ตื่นเต้นเชื่อฟังคำเล่าถากเป็นอันขาด คนที่ควรเป็นทหารก็มีอีกพวกหนึ่งต่างหากไม่ต้องตั้งโรงเรียน เกลี่ยกล่อมเด็กมาเป็นทหารเลย...

(คณะกรรมการจัดงานครบรอบ 100ปี วัดมหารณ. 2527 : 121)

ในการจัดการศึกษานั้น นอกจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งโรงเรียนประถมสำหรับราษฎรทั่วไปแล้ว ยังทรงอุปถัมภ์โรงเรียนราษฎร ซึ่งเรียกว่า โรงเรียนมูลสามัญเขลยศักดิ์ ทรงตั้งโรงเรียนสำหรับฝึกหัดครูเรียกว่าโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ และในขณะนั้นรัฐบาลต้องการผู้รู้หนังสือเข้ารับราชการ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯตั้งโรงเรียนฝึกหัดวิชาราชการพลเรือน ทางด้านการทหารโปรดเกล้าฯให้ตั้งโรงเรียนนายร้อยทหารบก (วารุณี โอสธานนท์. 2524 : 330) ส่วนด้านวิชาชีพและวิชาเทคนิคต่างๆที่บ้านเมืองต้องการผู้รู้ ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ตั้งโรงเรียนสำหรับนักเรียนแผนที่ นักเรียนราชแพทย์ นักเรียนเพาะปลูก นักเรียนป่าไม้ นักเรียนโลหะกิจ นักเรียนอำเภอ เป็นต้น นับว่าเป็นการเริ่มต้นการศึกษาระดับอุดมศึกษาในสมัยนั้นทีเดียว

นอกจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเห็นความสำคัญของการศึกษาภายในประเทศแล้ว พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯส่งพระราชโอรสและพระบรมวงศานุวงศ์ ไปศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศตลอดจนราษฎรที่เรียนดี มีความประพฤติดีโปรดเกล้าฯพระราชทานรางวัล และพระราชทานทุนไปศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำวิชาความรู้ที่ร่ำเรียนมาทำสิ่งที่ป็นประโยชน์ต่อชาติบ้านเมือง

การจัดการศึกษาสำหรับสตรี ได้จัดให้เด็กหญิงเรียนตามแบบเด็กชาย คือมีโรงเรียนเบื้องต้น เบื้องกลาง ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ แต่เพิ่มหลักการเรียน เย็บปักถักร้อย และการรักษาเหี้ยเรือนตามสมควร และการฝึกหัดหญิงที่จะเป็นอาจารย์ในโรงเรียนที่จัดขึ้น เฉพาะสตรีคือโรงเรียนสุนันทาลัย เพื่อเตรียมสตรีเป็นครูอาจารย์ เพื่อต้องการขยายจำนวนโรงเรียนให้แพร่หลายยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ มิชชันนารีอเมริกันมีบทบาทอย่างมากต่อการจัดการศึกษาของสตรี นางเฮาส์ ภรรยาหมอเฮาส์ซึ่งเคยทำการสอนหนังสือในพระบรมมหาราชวังในสมัยรัชกาลที่ 4 นั้นได้

ตั้งโรงเรียนกนือนอนสำหรับสตรีตามแบบตะวันตกขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ชื่อโรงเรียนวังหลัง ต่อมานางเอตนา โคล สตรีชาวอเมริกันได้เข้ามาดำเนินการรับตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ มีผู้นิยมเข้ามาเรียนมากเพราะเป็นโรงเรียนที่ทันสมัย มีชื่อเสียงมากในด้านการเรียนหนังสือ การสอนภาษา การฝีมือ เย็บปักถักร้อยการเข้าสมาคมแบบตะวันตก จะเห็นว่าการจัดการศึกษาในสมัยนั้นได้รับอิทธิพลทั้งแง่ความคิดและแบบอย่างจากตะวันตกอย่างมาก

1.2 การศึกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

สถานการณ์บ้านเมืองในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังไม่แตกต่างไปจากเดิมนัก การคุกคามจากจักรวรรดินิยมตะวันตก ได้ส่งผลกระทบต่อสภาพบ้านเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมไทยเป็นอย่างมากดังนั้นผู้นำของไทยจึงเห็นว่าการศึกษาคือเป็นสิ่งที่จะช่วยป้องกันมิให้ชาติอื่นนำแนวคิดมาครอบงำประชาชนได้ รัฐบาลไทยขณะนั้นจึงขยายการศึกษาให้กว้างขวางขึ้น โดยมุ่งจัดการศึกษาเพื่อราษฎร มุ่งเสริมวิชาด้านวิสามัญศึกษา ให้ประชาชนมีอาชีพเพื่อการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดินฯ) เป็นเสนาบดีผู้มีบทบาทในการจัดการศึกษาในสมัยนั้นเป็นอย่างมาก ท่านมีความคิดว่า เมื่อคนไทยถูกครอบงำด้วยอิทธิพลของอารยธรรมตะวันตก เป็นเพราะการจัดการศึกษาของไทยยังกระจายไม่ทั่วถึง ทำให้ประชาชนมีความเข้าใจที่ผิดๆและไม่สามารถปรับตัวให้ทันต่อความเจริญทางวัตถุตามอย่างชาติตะวันตก ท่านจึงเสนอให้มีการขยายโอกาสทางการศึกษาให้ทั่วถึง และเป็นวิธีที่นำไปสู่แผนการศึกษาภาคบังคับของไทย

1.2.1 นโยบายการจัดการศึกษารัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

จากการจัดการศึกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มุ่งจัดการศึกษาเพื่อคนที่มีความรู้เข้ารับราชการสนองความต้องการของบ้านเมืองนั้น ปรากฏว่าประชาชนมุ่งที่จะรับราชการมากกว่าประกอบอาชีพอื่นๆ การจัดการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมุ่งเน้นการจัดการศึกษาเพื่อประกอบอาชีพเป็นอันดับแรก(มนูญ ลาชโรจน์. 2521 : 22) ซึ่งมีนโยบายและการดำเนินการจัดการศึกษาดังนี้

1.2.1.1 จัดการศึกษาด้านอาชีพให้แก่ประชาชน

เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) เสนาบดีกระทรวงธรรมการขณะนั้นมีความเห็นว่าแต่เดิมผู้เรียนวิชาสามัญเพื่อเข้ารับราชการมีเป็นจำนวนมากทำให้ประสบปัญหาหางานทำไม่ได้ คนที่จบมามากกว่างานที่คอยรองรับ ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงต้องบรรจุวิชาชีพไว้ในแผนการเรียน โดยชักจูงให้ผู้เรียนหันมาสนใจทางด้านอาชีพศึกษามากขึ้น ดังความตอนหนึ่งของเจ้าพระยาสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) กราบบังคมทูลรายงานในงานศิลปหัตถกรรมของนักเรียนที่จัดขึ้นที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย พุทธศักราช 2455 ว่า

..การศึกษาทางวิชาสามัญ เพียงแต่เรียนหนังสือและเลขเป็นต้นนั้น มีผู้ฝึกหัดกันมากขึ้น หาผู้ที่จะได้ฝึกวิชาพิเศษอื่นๆเช่น เข้าโรงเรียนแพทย์ โรงเรียนข้าราชการพลเรือนไม่ ในเวลานั้น กำลังจะหาคนเพื่อใช้การงานก็พอกับต้องการคนที่ได้เล่าเรียนหนังสือในโรงเรียนเพียงเท่านั้น ไปใช้ให้เป็นเสมียนได้ทันต้องการดีกว่าเอาคนที่ไม่รู้อะไรเลยมาหัดเอาเอง แต่พอได้คนเช่นนั้นมากขึ้น มากขึ้นจนเต็มที ท่านผู้ต้องการคนใช้ก็เลือกเฟ้นถี่ถ้วนขึ้นเอาแต่คนที่มีความรู้ดียิ่งขึ้นไปเช่นรอบรู้ ในทางงานต่างๆด้วยไม่ให้อาแต่เพียงคัดเขียนหนังสืออย่างเดียว ฝ่ายผู้ที่หัดคัดเขียนเพียง อย่าง

เดียวก็ไม่มีผู้ต้องการก็เหลือเที่ยวเฟ้นพานไม่มีงานทำ ไซ้แต่เท่านั้นซ้ำร้ายคือวิชาที่ฝึกฝนตาม ชาติตระกูลโดยวิธีเก่าเช่นชาวบ้านที่หัดทำหม้อ กลับทำไม่ได้ ความประสงค์แห่งการจัดแสดง ศิลปหัตถกรรมนี้ เพื่อแนะนำชักจูงให้เด็กชายหญิงในปัจจุบันนี้ เอาใจใส่หัดศิลปหัตถกรรม ซึ่ง เป็นทางเลี้ยงชีพต่างๆ เพื่อจะกันการที่เด็กทั้งหลายพากันนิยมในการเป็นเสมียนให้น้อยลง

(คณะกรรมการจัดงานครบรอบ 100 ปี วัดมหรณฺ 2527 : 146)

การจัดการศึกษาด้านวิชาชีพจึงจัดควบคู่ไปกับการศึกษาภาคบังคับ คือผู้เรียนเรียน วิชาสามัญควบคู่ไปกับวิชาชีพ เช่นโครงการศึกษาวิชากลุกรรม เพื่อกันไม่ให้บุตรชาวไร่ชาวนา ที่เข้าเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ เข้ามาเรียนแล้วทิ้งไร่นา เข้ารับราชการเป็นเสมียนกันหมด รัฐบาลจึงตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูกลุกรรมแห่งแรกขึ้นในปี 2460 เรียกโรงเรียนฝึกหัดครูประถม กลุกรรมหลวง รับนักเรียนจากมณฑลต่างๆ นับว่าเป็นการจัดการศึกษาภาคบังคับควบคู่ไปกับการ ศึกษาเกษตรกรรม

1.2.1.2 การจัดการศึกษาภาคบังคับแก่ราษฎร

การจัดการศึกษาภาคบังคับแก่ราษฎร เพื่อให้ราษฎรได้เล่าเรียนกันอย่างทั่วถึงกันทุกคน ด้วยการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับและประกาศการขยาย การศึกษาภาคบังคับให้แพร่หลายทั่วประเทศ ในระยะแรกแนวความคิดในการจัดการศึกษาภาค บังคับมีอุปสรรคมากมายเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ได้นำเสนอร่างพระราชบัญญัติ ลักษณะบังคับเด็กให้เล่าเรียน พุทธศักราช 2457 ในที่ประชุมเสนาบดีโดยชี้แจงเหตุและผลใน การจัดการศึกษาภาคบังคับว่า ถึงเวลาที่ควรที่จะพัฒนาศิลปวิทยาการให้ทั่วถึงกันเพื่อประโยชน์ ต่อการพัฒนาประเทศ (มนูญ ลาชโรจน์ 2522 : 43) และปรากฏว่าร่างพระราชบัญญัตินี้ตก ไป เนื่องจากเสนาบดีกระทรวงการคลังกล่าวถึงเรื่องเงินที่ต้องใช้ในการจัดการศึกษาครั้งนี้จะทำ ให้ทั้งรัฐทั้งประชาชนเดือดร้อน

ต่อมาเมื่อเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการก็ดำเนินนโยบาย ดังเดิมท่านพยายามต่อสู้เพื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ ด้วยการ เขียนบทความ เรื่องสั้นต่างๆ เช่น คุณยาเพ็ง จันทรราสเป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเรียกร้องให้มีการ ประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับและเพื่อลดช่องว่างทางภูมิปัญญาระหว่างชน ชั้นสูงหรือผู้ที่อยู่ในกรุงเทพฯกับในชนบท

ด้วยความพยายามที่จะออกพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีประกอบกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ให้ราษฎรยกฐานะเป็นอารยชนจำเป็นที่จะต้องขยายการศึกษาให้กว้างขวางทั่วประเทศ จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ดำเนินการร่างพระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้นและทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2463 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ ร่วมพิจารณา การพิจารณาดังกล่าวได้รับการคัดค้านจากเสนาบดีกระทรวงคลังเรื่องงบประมาณ และเสนาบดีกระทรวงนครบาลเรื่องการนำเด็กมาเข้าเรียนทำให้ผู้ปกครองขาดแรงงานเกิดความยากลำบากในการทำมาหากิน และทุกข้อคัดค้านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้ชี้แจงกำหนดเวลาเรียนไว้ในพระราชบัญญัติกำหนดว่า เวลาเรียนเพียง 190 วันต่อปีเท่านั้นและเรียนเพียงวันละ 5 ชั่วโมงซึ่งเวลาที่เหลือเด็กสามารถช่วยงานบิดามารดาได้ ถ้าบ้านใดมีเด็กเข้าเกณฑ์ภาคบังคับ 2 คน อาจผลัดเปลี่ยนกันมาเรียนคนละวันได้ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้แก้ไขปรับปรุงร่างพระราชบัญญัติเสียใหม่ จนผลที่สุดฝ่ายคณะพิจารณาเห็นชอบด้วยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้ประกาศใช้ร่างพระราชบัญญัติเป็นกฎหมายบังคับได้เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2464 มีผลบังคับใช้ วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2464 เป็นต้นไป

สำหรับการศึกษาภาคบังคับในส่วนภูมิภาคนั้นกระทรวงธรรมการมอบหมายให้กระทรวงมหาดไทยดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อทวยราษฎร์ตามพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับโดยให้ข้าหลวงของแต่ละมณฑลเป็นผู้รับผิดชอบเพราะกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้ปกครองท้องถิ่นมีผู้รับผิดชอบอยู่ในทุกตำบลย่อมดูแลเรื่องการจัดการศึกษาได้อย่างทั่วถึง

1.2.2 จุดมุ่งหมายสำคัญในการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับพอสรุปได้ดังนี้

1.2.2.1 เพื่อเป็นการยกระดับการศึกษาของประชาชนให้สูงขึ้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นความสำคัญของการศึกษาเป็นอย่างมาก มีพระราชประสงค์ที่จะขยายการศึกษาเพื่อประชาชนให้กว้างขวางดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า “การศึกษาย่อมเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เป็นต้นเหตุแห่งความเจริญของบ้านเมืองผู้ใดอุดหนุนการศึกษาก็ได้ชื่อว่าอุดหนุนบ้านเมืองด้วย เราตั้งใจที่จะทำนุบำรุงการศึกษาของบ้านเมืองอยู่เสมอประเทศย่อมเจริญด้วยการศึกษา ประเทศนั้นย่อมป่าเถื่อน” (ระลึก ธาณี. 2527 : 18) ความมุ่งหมายของการศึกษาในการออกพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับคือ ต้องการให้เด็กในวัยเรียนได้เข้าเรียนอย่างทั่วถึง การศึกษาจึงต้องขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางให้ประชาชนมีความรู้เท่าเทียมกัน และเป็นพื้นฐานสำคัญในการส่งเสริมการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาด้วย

1.2.2.2 เพื่อประโยชน์ทางด้านการเมืองการปกครอง ประเทศชาติจะสงบเรียบร้อยมีความเจริญรุ่งเรืองต้องอาศัยการศึกษาเป็นสำคัญ โดยครูเป็นผู้อบรมสั่งสอน

ประชาชนให้มีความรู้ความสามารถรู้จักประกอบอาชีพสุจริต เป็นพลเมืองดี ประเทศชาติจะเจริญมั่นคง

1.2.2.3 เพื่อให้ประชาชนเกิดความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน โดยเฉพาะชาวจีนและลูกหลานจีนที่นิยมเรียนภาษาจีนทำให้ขาดความเอาใจใส่และขาดความรู้รักเป็นไทย รัฐบาลใช้การศึกษาเป็นพื้นฐานในการกำหนดนโยบายในการเรียนภาษาไทยของคนจีน โดยประกาศพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พุทธศักราช 2461 เพื่อควบคุมวางกฎระเบียบการปกครองโรงเรียนราษฎร์ โดยกำหนดว่าโรงเรียนจะต้องสอนภาษาไทยให้นักเรียนอ่านเขียนเข้าใจภาษาไทยอย่างคล่องแคล่ว ต้องปลูกฝังความรู้รักภักดี จงรักภักดีต่อประเทศซึ่งเป็นผลดีต่อการปกครองประเทศ

1.2.2.4 เพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพของประชาชน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนับสนุนให้ประชาชนประกอบอาชีพกสิกรรม หัตถกรรมและพาณิชยกรรม ทรงกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความรู้รักชาตินิยม พึ่งตนเอง ไม่ต้องพึ่งชาวต่างชาติ

1.2.3 พระราชบัญญัติประถมศึกษา พุทธศักราช 2464 มีสาระสำคัญดังนี้

1.2.3.1 พระราชบัญญัติประถมศึกษา พุทธศักราช 2464 ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะให้ประกาศใช้พร้อมกันทั่วพระราชอาณาจักร แต่ให้ใช้ในพื้นที่ที่พร้อมและเหมาะสมก่อนจึงค่อยขยายออกไป

1.2.3.2 โรงเรียนที่จัดการศึกษาภาคบังคับมี 3 ประเภทคือ โรงเรียนประชาบาล โรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์

1.2.3.3 เด็กชายและเด็กหญิงที่มีอายุระหว่าง 7 – 15 ปีต้องเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาจนสามารถอ่านออกเขียนได้ สำหรับบางท้องถิ่นอาจขยับอายุในการเกณฑ์เด็กเข้าเรียนเป็น 8 ปี 9 ปี หรือ 10 ปี แล้วแต่กระทรวงศึกษาธิการเห็นสมควร

1.2.3.4. เด็กนักเรียนต้องมีเวลาเรียนอย่างน้อยปีละ 800 ชั่วโมง และจะขาดเรียนติดต่อกันเกิน 30 วันไม่ได้

1.2.3.5 นายอำเภอต้องทำบัญชีเด็กที่มีอายุเข้าเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับแจ้งครูใหญ่และผู้ปกครองก่อนต้นปีการศึกษา

1.2.3.6 เด็กที่ได้รับการยกเว้นไม่ต้องเข้าเรียนจะต้องเป็นเด็กที่ผู้ปกครองสอนได้เองหรือจ้างผู้อื่นมาสอน หรือเป็นเด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกายและจิตใจ เป็นโรคติดต่อหรืออยู่ห่างไกลโรงเรียนเกินกว่าจะมาได้สะดวก หรือมีความจำเป็นต้องช่วยเหลือดูแลผู้ปกครอง ต้องได้รับการอนุญาตจากนายอำเภอเป็นลายลักษณ์อักษร

1.2.3.7 งบประมาณในการดำเนินการศึกษาภาคบังคับ ให้จัดเก็บเงินศึกษาพลีจากชายฉกรรจ์ที่มีอายุระหว่าง 18-60 ปี คนละ 1-3 บาทตามความเหมาะสม

การดำเนินการศึกษาภาคบังคับตามพระราชบัญญัติการประถมศึกษา นั้น โรงเรียนทุกโรงเรียนที่เปิดสอนชั้นประถมศึกษาต้องปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของกระทรวงศึกษาธิการทุกประการ ทั้งเนื้อหาของหลักสูตร แบบเรียน กำหนดเวลาเรียนและอื่นๆ

1.3 การศึกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การดำเนินการศึกษาจาก พ.ศ. 2469-2474 เป็นการดำเนินนโยบายตามเดิมเหมือนครั้งสมัยรัชกาลที่ 6 โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาเพื่ออบรมเด็กให้มีความรู้ตามควรแก่สภาพ รักและนิยมในอาชีพของท้องถิ่นตนเอง เป็นผู้มีความสุขแข็งแรง มีมารยาทอันดีงาม การดำเนินการศึกษาในกรุงเทพฯ แม้ว่าจะประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาแล้วก็ตาม แต่ประชาชนก็ยังไม่ส่งบุตรหลานเข้าเรียนตามเกณฑ์บังคับมากเท่าที่ควร พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีบันทึกไปถึงเจ้าพระยาอมรรตและเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีถึงความว่า “ เห็นว่าเด็กกรุงเทพฯ ที่เยวเกะปราศจากการเล่าเรียน และมีได้ทำประโยชน์อันใด ถ้าเป็นเด็กหัวเมืองก็จะได้ช่วยบิดามารดาเลี้ยงโค กระบือเป็น อย่างน้อย ถ้าบังคับให้เข้าเรียนเสียแล้วก็จักเป็นการบรรเทาความชั่วร้ายนั้นบ้างไม่มากนักน้อย ” (ระลึก ธานี. 2521 : 41) จากพระราชบันทึกทำให้การจัดการศึกษาภาคบังคับในสมัยรัชกาลที่ 7 เป็นไปอย่างจริงจังมากขึ้น ทำให้มีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้นทั้งปริมาณและคุณภาพ จำนวนนักเรียนโรงเรียนและครูเพิ่มขึ้นทุกปี การเก็บเงินการศึกษาพลีก็เก็บได้เพิ่มขึ้น

การจัดการศึกษาช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองบรรลุผลสำเร็จหลายประการเช่น ผลของการยกระดับการศึกษาของประชาชน การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้าน การเมืองการปกครอง การประกอบอาชีพของประชาชนเป็นต้น แม้ว่าจะมีอุปสรรคในเรื่อง งบประมาณ การขาดแคลนครู ความไม่นิยมการศึกษาของประชาชนอยู่บ้างก็ตาม แต่ ผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาพยายามอย่างยิ่งที่จะขยายการศึกษาออกไปอย่างกว้างขวาง ภายในระยะเวลาเพียง 10 ปีหลังประกาศใช้พระราชบัญญัติการประถมศึกษา มีโรงเรียนเพิ่ม มากขึ้น จำนวนนักเรียนก็เพิ่มมากขึ้น นับเป็นผลสำเร็จของการจัดการศึกษาในระดับที่น่าพอใจ

2. การศึกษาของไทยช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

2.1 นโยบายการจัดการศึกษา

ปีพ.ศ. 2475 คณะราษฎรประกอบด้วยข้าราชการ ทหาร พลเรือนได้ร่วมกันยึดอำนาจ การปกครองแผ่นดิน เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็น ระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการ ปกครองประเทศ คณะราษฎรได้กำหนดเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนี้ไว้ 6 ประการคือ

1. รักษาความป็นเอกราช
2. รักษาความสงบภายใน

3. การบำรุงความสุขของราษฎรหรือการเศรษฐกิจ

4. ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน

5. ราษฎรมีเสรีภาพมีความเป็นอิสระ

6. ราษฎรต้องได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง

จะเห็นได้ว่าการศึกษานโยบายหลักอย่างหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศ หลักสูตรของโรงเรียนหรือของมหาวิทยาลัยต้องขยายให้สูงขึ้นเท่าเทียมกับอารยประเทศ คณะราษฎรมองเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาระดับประถมอันเป็นการศึกษาภาคบังคับว่าเป็นรากฐานที่สำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งสภาการศึกษาขึ้นเมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 2475 โดยมีเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเป็นนายกสภาการศึกษามีหน้าที่เป็นที่ปรึกษากระทรวงธรรมการ และมีอำนาจเรียกผู้หนึ่งผู้ใดมาแสดงความคิดเห็น หรือตั้งอนุกรรมการขึ้นพิจารณาเรื่องราวต่างๆเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อให้สภาการศึกษาวางแผนการศึกษาเสนอต่อรัฐบาล

2.2 วิธีดำเนินการจัดการศึกษา

คณะราษฎร มีความหวังว่า ภายในระยะเวลา 10 ปีหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองประชาชนควรได้รับการศึกษาจบชั้นประถมศึกษาสามัญเกินกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนประชาชนทั้งหมด รัฐบาลจึงตั้งคณะกรรมการสภาการศึกษาเพื่อวางแผนปรับปรุงและขยายการศึกษาให้กว้างขวางขึ้น เพื่อประชาชนจะได้รับการศึกษาให้มากที่สุด ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในด้านการประกอบอาชีพและเป็นการเสริมสร้างให้ระบอบประชาธิปไตยมั่นคงอีกด้วย

คณะกรรมการสภาการศึกษาเสนอร่างแผนการศึกษาแห่งชาติต่อกระทรวงธรรมการ และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2475

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2475 มีสาระสำคัญดังนี้

1 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2475 มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ประชาชนมีโอกาสเข้ารับการศึกษาดังควรแก่สภาพโดยทั่วหน้ากัน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพต่อไป

2 การจัดการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ส่วนที่พอเหมาะกันคือ พุทธิศึกษา อบรมให้เป็นผู้มีปัญญาความรู้ จริยศึกษา อบรมให้เป็นผู้มีศีลธรรมอันดีงาม พลศึกษาอบรมให้เป็นผู้มีร่างกายแข็งแรง

3 ประเภทของการศึกษา แบ่งเป็นสามัญศึกษาและวิสามัญศึกษา การศึกษาวิชาสามัญศึกษาเป็นความรู้พื้นฐานทั่วไป แบ่งเป็นระดับประถมศึกษาสี่ปี คือ ประถมปีที่ 1 - 4 ระดับมัธยมต้นสี่ปี คือมัธยมปีที่ 1 - 4 ระดับมัธยมปลายสี่ปี คือ มัธยมปีที่ 5 - 8 ส่วนวิชาวิสามัญศึกษาจัดให้เหมาะสมตามภูมิประเทศเช่น กสิกรรม หัตถกรรม และพาณิชยกรรม

4 การศึกษาภาคบังคับ รัฐบาลบังคับให้ประชาชนทุกคนต้องเรียนจนสำเร็จตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติประถมศึกษาพ.ศ. 2464 และรัฐบาลต้องไม่เก็บค่าใช้จ่ายใดๆจากผู้เรียนทั้งสิ้น

5 ประเภทของโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนรัฐบาลคือโรงเรียนที่รัฐจัดตั้งขึ้น โรงเรียนประชาบาล คือโรงเรียนที่ประชาชนนอกทุนจัดตั้งขึ้น และโรงเรียนราษฎร์คือโรงเรียนของบุคคลหรือคณะบุคคลจัดตั้งขึ้น

พระราชบัญญัติประถมศึกษาพุทธศักราช 2478

การประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาในช่วงแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้นยังไม่ประกาศใช้กันอย่างทั่วถึง บางตำบลยังไม่มีมีการประกาศใช้ก็มีอยู่อีกมาก รัฐบาลในขณะนั้นจึงมีนโยบายที่จะประกาศใช้ทั่วทั้งในกรุงเทพฯและหัวเมือง ในปีพ.ศ. 2478จึงมีนโยบายจัดตั้งโรงเรียนประถมศึกษาให้ครบทุกตำบล และประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาพุทธศักราช 2478 โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1. ยกเลิกพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464
2. ประเภทของโรงเรียนประถมศึกษาแบ่งออกเป็น 4 ประเภทได้แก่
 - โรงเรียนรัฐบาล คือ โรงเรียนที่กระทรวงธรรมการจัดตั้งขึ้น
 - โรงเรียนประชาบาล คือ โรงเรียนประชาชนในท้องถิ่นหรือตำบลร่วมมือกันจัดตั้งขึ้น อยู่ได้ด้วยเงินของประชาชนและเงินช่วยเหลือจากรัฐบาล
 - โรงเรียนเทศบาล คือ โรงเรียนที่ทางเทศบาลจัดตั้งหรือรับโอนมาอยู่ได้ด้วยเงินรายได้ของเทศบาล
 - โรงเรียนราษฎร์ คือ โรงเรียนประถมที่สร้างขึ้นด้วยบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ตามกฎหมายว่าด้วยโรงเรียนราษฎร์

3. เกณฑ์ในการกำหนดอายุเด็กเข้าเรียน กำหนดให้เด็กทุกคนที่อยู่ในเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับต้องมีอายุย่าง 8 ปี ถึงย่าง 15 ปีต้องอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาและภายในเดือนมกราคมถึงกุมภาพันธ์ให้นายอำเภอทุกอำเภอประกาศแจ้งแก่ประชาชนที่มีเด็กอยู่ในเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับให้ทราบเพื่อนำบุตรหลานเข้าโรงเรียนในปีการศึกษาต่อไป

4. เวลาเรียนต้องไม่น้อยกว่า 320 เวลา ต่อ ปีและจะขาดเรียนติดต่อกัน 7 วันในเดือนหนึ่งไม่ได้นอกจากจะมีเหตุผลสมควรจากผู้ปกครอง

5. บทลงโทษ บิดามารดาหรือผู้ปกครองที่ไม่แจ้งตามกำหนดการสำรวจเด็กเข้าเกณฑ์มีความผิดโทษปรับไม่เกิน 12 บาท และถ้าไม่ส่งเด็กเข้าเรียนมีความผิดโทษปรับ 50 บาทและถ้าขัดขึ้นต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 10 วันหรือปรับไม่เกิน 100 บาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

2.3 ผลของการจัดการศึกษา

ผลของการจัดการศึกษาหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองแบ่งสองระยะคือ ระยะที่ 1 จากพ.ศ. 2475 – 2485 และระยะที่ 2 จากพ.ศ. 2485 – 2493 ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.3.1 ผลของการศึกษาจากพ.ศ. 2475 – 2485 ซึ่งเป็นช่วงเวลา 10 ปีหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองและก่อนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 แม้ว่ารัฐบาลจะพยายามสนับสนุน ส่งเสริมการขยายตัวของการศึกษาให้กับประชาชนอย่างทั่วถึง จัดตั้งโรงเรียนเพิ่มขึ้นก็ตาม แต่ผลในด้านคุณภาพก็ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ บิดามารดายังไม่ใส่ใจในการให้การศึกษา กับบุตรหลานเท่าที่ควร ส่วนการส่งเสริมวิชาวิสามัญ เพื่อให้ประชาชนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประกอบอาชีพนั้น ในระดับมัธยมศึกษาได้รับความสนใจพอสมควร ส่วนระดับประถมศึกษา ยังไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร ประชาชนให้ความสนใจน้อยมาก เพราะยังไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา

2.3.2 ผลของการศึกษาจากพ.ศ. 2485 – 2493 คือระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 และหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้นเมื่อรัฐบาลญี่ปุ่นประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2484 รัฐบาลไทยโดยการนำของจอมพลป.พิบูลสงคราม ยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นเดินผ่านประเทศไทยเพื่อโจมตีดินแดนมาลายูและพม่าซึ่งเป็นเมืองของอังกฤษ ไทยได้ลงนามในข้อตกลงของญี่ปุ่นเพื่อร่วมเป็นพันธมิตร เป็นผลให้ประเทศไทยตกอยู่ในภาวะสงคราม ได้รับความกระทบกระเทือนจากภัยสงครามหลายประการ เช่น ถูกโจมตีทางอากาศ การขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภค ซึ่งมีผลต่อการจัดการศึกษาของไทยทั้งสิ้น แม้ว่าภาวะสงครามจะผ่านพ้นไปในปีพ.ศ. 2488 แต่ผลกระทบต่อการศึกษายังมีอยู่มาก เช่น การขาดแคลนเครื่องนุ่งห่ม แบบเรียน โรงเรียนถูกโจมตีทางอากาศจนได้รับความเสียหาย รัฐบาลต้องเร่งปรับปรุงคุณภาพการศึกษาทุกระดับให้ดีขึ้น ในช่วงเวลานั้นรัฐบาลได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ ซึ่งให้ความร่วมมือช่วยเหลือในด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม จนทำให้เกิดโครงการปรับปรุงด้านการศึกษาหลายโครงการ รัฐบาลในช่วงปีพ.ศ. 2485 – 2493 พยายามปรับปรุงคุณภาพการศึกษาให้ดีขึ้น โดยเฉพาะการยกระดับฐานะของครูประจำบาลให้เป็นข้าราชการเท่าเทียมกับข้าราชการประเภทอื่น ปรับปรุงหลักสูตรแบบเรียน และแผนการศึกษาชาติให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในขณะนั้น เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง ประเทศต่างๆทั้งในยุโรปและอเมริกามีการเปลี่ยนแปลงและเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น กระทรวงศึกษาธิการจึงส่งข้าราชการออกไปศึกษาดูงานยังต่างประเทศและส่งนักเรียนทุนออกไปศึกษาต่อยังต่างประเทศจำนวนมาก ซึ่งมีผลต่อการจัดการศึกษาในเวลาต่อมา

2. ด้านวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นจากธรรมชาติของมนุษย์ที่เรียนรู้ซึ่งกันและกัน วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่ปฏิบัติต่อกันมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และค้นพบสิ่งใหม่ๆ ที่ยอมรับกันในสังคมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เสฐียรโกเศศกล่าวถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญในชีวิตมนุษย์ เข้าแทรกซึมเป็นวิถีชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดโดยไม่รู้ตัว (เสฐียรโกเศศ. 2531 : 1-9) วัฒนธรรมจึงเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตมนุษย์ เป็นพฤติกรรมและ

กิจกรรมที่มนุษย์พึงกระทำร่วมกันในสังคม สมศักดิ์ ศรีตันติสุขให้ความเห็นเกี่ยวกับ วัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมเป็นวิถีแห่งการดำรงชีพที่มนุษย์สร้างขึ้นเพราะมนุษย์มีความสัมพันธ์ต่อกัน มนุษย์มีความสัมพันธ์ต่อสังคม มนุษย์มีความสัมพันธ์ต่อสิ่งแวดล้อมตลอดจนระบบความคิด ความเชื่อ จนเป็นที่ยอมรับปฏิบัติกันเป็นแบบแผนที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และสามารถเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของมนุษย์ได้ (สมศักดิ์ ศรีตันติสุข.2536 : 3-4) ดังนั้น การที่สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม เมื่อได้รับอิทธิพลจากประเทศทางตะวันตก นับตั้งแต่ไทยได้มีการติดต่อกับประเทศทางตะวันตกเป็นต้นมา โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ทรงดำเนินการปรับปรุง ระบอบการปกครอง การเศรษฐกิจ การศึกษา และรับอารยธรรมตะวันตก เพื่อพัฒนาสังคมใหม่ให้เจริญทัดเทียมกับประเทศทางตะวันตก รัชนิกร เศรษฐ์ กล่าวไว้ว่า วิถีชีวิตของคนไทยถูกกำหนดโดยวัฒนธรรมต่างชาติ (รัชนิกร เศรษฐ์ 2532 : 120) วัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยเป็นอย่างมากโดยเฉพาะในช่วงเวลาหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ผู้นำรัฐบาลพยายามยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชน ให้ทัดเทียมอารยประเทศโดยรับอารยธรรมตะวันตกมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของคนไทย เช่นการสวมหมวก สวมรองเท้า การสมาคม เป็นต้น

ผู้วิจัยขอเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับสภาพสังคมด้านวัฒนธรรมเฉพาะในส่วนที่สอดคล้องกับการวิเคราะห์สภาพสังคมด้านวัฒนธรรมในนวนิยายของดอกไม้สดเท่านั้น ซึ่งมีประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

- 2.1 ขนบธรรมเนียมประเพณี
- 2.2 วัฒนธรรมการแต่งกายและการไว้ทรงผม
- 2.3 การเข้าสมาคม
- 2.4 วัฒนธรรมสมัยนิยม

2.1. ขนบธรรมเนียมประเพณี

2.1.1 ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเกิด

ชีวิตครอบครัวเมื่อรู้ว่าจะให้กำเนิดบุตร พ่อแม่ย่อมรู้สึกปลื้มปิติและตั้งใจทะนุถนอมบุตรในครรภ์ให้ดีที่สุดหาหมอรับฝากครรภ์ ในสังคมเมือง เช่นกรุงเทพฯ ในสมัยนั้น วิทยาการทางการแพทย์เจริญก้าวหน้าพอควร มารดามักฝากครรภ์กับหมอสมัยใหม่หรือที่เรียกว่าหมอฝรั่ง ที่ประจำอยู่ตามโรงพยาบาล หรือผู้ที่อยู่ในตระกูลขุนนาง ผู้มีศรัทธาบรรดาศักดิ์ ก็จะมีแพทย์ประจำตระกูล ส่วนคนในชนบทก็จะฝากท้องไว้กับหมอดำแยหรือหมอพื้นบ้านที่รักษาด้วยยาแผนโบราณ เมื่อครบกำหนดวันคลอดก็จัดวันเวลาที่ตกฟากเพื่อนำไปทำนายดวงชะตา ตลอดจนหาพระหรือผู้ใหญ่ที่มีความรู้ ความสามารถตั้งชื่อเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเด็ก ในสมัยนั้นมีพิธีปฏิบัติให้มารดาได้อู่ไฟ ทารกเมื่อแรกคลอดอาบน้ำทำความสะอาดแล้วให้นอน

บนเบาะมีผ้าห่มทำความอบอุ่นแล้วยังมีกระดังงอ ถ้าทารกเป็นชายก็จัดสมุดดินสอเคียงตัวไว้ ถ้าเป็นหญิงก็จัดด้ายกับเข็มวางไว้ข้างที่นอนเป็นการแสดงค่านิยมของคนในสมัยนั้นว่าเมื่อเป็นชายจะได้มีความรู้ฝึกขีดเขียนเพื่อรับราชการในภายหลัง ส่วนเป็นหญิงจะได้เป็นแม่ศรีเรือนรู้จักงานเย็บปักถักร้อยซึ่งเป็นงานของกุลสตรี

ทารกจะนอนอยู่ในกระดังงอ 3 วันแล้วทำพิธีขึ้นอุ้ง คือเปล มีบายศรีปากชามทำขวัญ พอครบเดือนทำพิธีโกนผมไฟ มีญาติพี่น้องพี่ป้าน้ามาช่วยผูกขวัญให้ศีลให้พรให้เงินทองสิ่งของทำขวัญ ถือเป็นงานมงคล และด้วยความกลัวว่าเด็กจะเจ็บป่วย พ่อแม่จึงมักนิยมนำเด็กไว้ผมจุก ผมแกละ หรือผมเปีย เมื่อเด็กหญิงอายุครบ 11 ปีจะทำพิธีโกนจุกในขณะที่เด็กผู้ชายจะโกนจุกเมื่ออายุครบ 13 ปี พิธีโกนจุกจะเชื่อเชิญญาติมิตรมาร่วมมีงานฉลอง มาทำขวัญจุกเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวไว้เด็ก

2.1.2 ประเพณีการบวช

การบวชถือเป็นประเพณีอย่างหนึ่งของคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ ผู้ชายไทยที่มีอายุครบ 20 ปีขึ้นไปจึงจะบวชได้ ถือเป็นารเริ่มต้นดำเนินชีวิตเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ เพื่อศึกษาอบรมหลักทางพุทธศาสนา และถือเป็นการทำบุญบุญทดแทนคุณบิดามารดา พิธีการบวชเริ่มจากการลาผู้หลักผู้ใหญ่ที่นับถือ ถ้าผู้บวชเป็นข้าราชการก็ต้องลาราชการด้วย ผู้บวชต้องทำพิธีโกนศีรษะโกนคิ้ว เรียกกันว่านาค แล้วมีพิธีทำขวัญนาคก่อนบวช 1 วัน ผู้ทำพิธีทำขวัญจะสาธยายคาถาให้โอวาทเป็นทำนองสอนนาคให้ระลึกถึงคุณบิดามารดา ให้อดทนขยันหมั่นเพียรในกิจของศาสนา ก่อนนาคเข้าโบสถ์ต้องเดินประทักษิณโบสถ์ 3 รอบพ่อแม่จะมอบผ้าไตรจีวรและเครื่องสักการะอุปัชฌาย์ให้ จากนั้นพระสงฆ์ทำพิธีอุปสมบทนาคต่อไป

2.1.3 ประเพณีแต่งงาน

ในสมัยก่อนหญิงชายเมื่อถึงคราวควรมีเหย้ามีเรือน บิดามารดาหรือผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายมักมองหาคู่ที่เหมาะสมให้กับบุตรของตนเอง โดยที่ทั้งฝ่ายหญิงและชายนั้นไม่มีโอกาสได้พบปะชอบพอกันด้วยตนเอง เมื่อบิดามารดาพอใจก็จัดผู้ใหญ่มาทาบถามสู่ขอกันตามประเพณี เรียกวิธีการนี้ว่าการคลุมถุงชน ในสมัยปลายรัชกาลที่ 7 จนถึงรัชกาลที่ 8 นี้ วิธีการนี้เริ่มเบาบางลง เนื่องจากผู้หญิงได้รับการศึกษามากขึ้น ได้ออกไปพบปะผู้คน มีการเข้าสมาคมมากกว่าเดิมซึ่งเคยอยู่แต่ในบ้าน ประกอบกับอารยธรรมตะวันตกที่เข้ามามีบทบาทในสังคมไทยมากขึ้นในด้านสิทธิเสรีภาพของฝ่ายหญิงทำให้ฝ่ายหญิงมีอำนาจในการตัดสินใจมากกว่าเดิมแม้ว่า การดูตัว การสู่ขอยังคงมีเหมือนเดิม แต่ทั้งฝ่ายหญิงและผู้ชายก็มีโอกาสที่จะตัดสินใจด้วยตัวเองมากกว่าเชื่อฟังบิดามารดาเท่านั้น

ลักษณะการสู่ขอนั้น ถือกันว่าเป็นธุระของฝ่ายบิดามารดาหรือผู้ปกครองของทั้งสองฝ่ายที่ทำการตกลงกัน เพราะการแต่งงานเป็นเหมือนการเชื่อมวงศ์สกุลสองสกุลให้เกี่ยวดองเป็นพวกเดียวกัน การสู่ขอจึงเป็นเหมือนการปรึกษาหารือของทั้งสองฝ่าย โดยเริ่มจากฝ่ายชายจะส่งเฒ่าแก่หรือผู้ใหญ่ที่นับถือมาเจรจาสู่ขอและตกลงถึงเรื่องสินสอดทองหมั้นที่ฝ่ายหญิงจะ

เรียกร้องตามความเหมาะสมของฐานะทั้งสองฝ่าย การเรียกสินสอดนี้บางครั้งเรียกเพื่อเป็นกองทุน แก่คู่สามีภรรยาสำหรับประกอบภาระเลี้ยงชีพต่อไป บางทีจำเป็นต้องสร้างเรือนใหม่จึงต้องมี พิธีการปลูกเรือนหอ ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมว่าตัวเรือนฝ่ายชายเป็นผู้สร้าง ส่วนเครื่องแต่งเรือน เป็นของฝ่ายหญิง ธรรมเนียมเหล่านี้อาจเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับข้อตกลงของฝ่ายเจ้าบ่าวและ เจ้าสาว

พิธีแต่งงานนั้นต้องเลือกหาวันที่เป็นมงคลแก่คู่บ่าวสาวทั้งสองตามความเชื่อว่าจะได้ อยู่ด้วยกันจนแก่จนเฒ่า ในวันแต่งงานตามประเพณีจะนิยมนิมนต์พระมาสวดมนต์ ฉันทน์เช้าและ ประพรมน้ำพระพุทธรูป ญาติสนิทมิตรสหายมาร่วมหลังน้ำสังข์แก่คู่บ่าวสาว ในช่วง ระยะเวลาหนึ่งเนื่องจากไทยเรารับอารยธรรมตะวันตกเข้ามาดังที่กล่าวมาแล้ว การจัดงานฉลอง ตามสโมสรหรือสมาคมจึงเป็นความนิยมอีกประการหนึ่ง หรือ ถ้าเป็นพิธีแต่งงานของผู้มีฐานะดีมี บ้านใหญ่โตหรือฐานเพียงพอที่จะรับแขกก็จะจัดที่บ้านโดยเฉพาะบ้านฝ่ายเจ้าบ่าว ผู้ใหญ่ที่มา ในงานกล่าวคำอวยพรแก่คู่บ่าวสาว จากนั้นก็จะทำพิธีส่งตัวต่อไป

2.1.4 ประเพณีทำศพ

เป็นความเชื่อของคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธว่าผู้ที่ป่วยหนักใกล้ตาย ญาติหรือผู้ ใกล้ชิดจะเตือนสติให้นึกถึงพระเพื่อให้จิตใจสงบและไปสู่สุคติ หลังจากผู้ป่วยตายแล้วต้องจัดพิธี อาบน้ำศพ บอกญาติมิตรมาอาบน้ำศพให้กับผู้ตายเพื่อขอโอสถกรรมต่อกัน แล้วจึงนำศพบรรจุ ใส่ในโลงที่เตรียมไว้และบำเพ็ญกุศลต่อไป โดยการนิมนต์พระมาสวดพระอภิธรรม 3 คืน 5 คืน หรือ 7 คืน ถ้าผู้ตายเป็นผู้มีฐานะดีหรือมีบรรดาศักดิ์ มีบ้านเรือนใหญ่โตพอที่จะรับแขกหรือได้ มากมายตามฐานะก็มักนำศพบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรมที่บ้าน จนสวดครบตามกำหนดเวลา จึงทำพิธีเก็บศพไว้เป็นเวลา 100 วันหรือ 1 ปี จึงทำพิธีฌาปนกิจต่อไป

เมื่อถึงพิธีเผาศพนั้น ถือเป็นการทำบุญครั้งสำคัญให้แก่ผู้ตาย ญาติมิตรจะมาพร้อม กัน โดยในพิธีนั้นจะเริ่มจากการทำบุญเลี้ยงพระก่อนเผา 3 วัน มีการเทศน์หน้าศพ นิมนต์พระ สวดมาติกาบังสุกุลเสร็จแล้วจึงเผา และทำบุญบรรจุอัฐิในเวลาต่อมา

2.2 วัฒนธรรมการแต่งกายและการไว้ผม

วัฒนธรรมการแต่งกายของไทยได้รับการเปลี่ยนแปลงมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งทรง เห็นว่าถ้าคนไทยยังคงแต่งกายแบบเดิม ไม่สวมเสื้อไม่สวมรองเท้า ชาวต่างชาติที่เข้ามาติดต่อ จะเห็นว่าคนไทยเป็นคนป่าเถื่อน จึงเริ่มมีการปฏิบัติเรื่องการแต่งกายโดยเริ่มจากในราชสำนัก ก่อน และเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างจริงจังในสมัยรัชกาลที่ 5 ในพ.ศ. 2414 เมื่อ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับจากประพาสต่างประเทศได้ทรงริเริ่ม ปรับปรุงการไว้ผมก่อน โดยผู้ชายไทยให้ไว้ผมยาวทั้งศีรษะอย่างฝรั่งและเลิกไว้ผมทรง มหาดไทย ส่วนผู้หญิงให้ไว้ผมเปีย และไว้ผมทรงดอกกระพุ่ม

2.2.1 เครื่องแต่งกายและการไว้ผมของผู้ชาย เครื่องแต่งกายของผู้ชายยังคงนุ่งผ้าม่วงโจงกระเบนสีต่างๆ สวมเสื้อคอปิดกระดุมห้าเม็ด ซึ่งรัชกาลที่ 5 ทรงโปรดให้ช่างดัดแปลงมาจากเสื้อนอกของฝรั่ง เรียกเสื้อราชปะแตน และสวมหมวกอย่างคนยุโรป ต่อมาพ.ศ. 2439 ได้มีพระบรมราชโองการให้ข้าราชการทหารทุกกรมกอง แต่งเครื่องแบบนุ่งกางเกงอย่างฝรั่งแทนผ้าม่วงนุ่งโจงกระเบนแบบเก่า นับเป็นครั้งแรกที่ผู้ชายนุ่งกางเกงเป็นเครื่องแบบและในสมัยรัชกาลที่ 6 ข้าราชการและทหารก็นุ่งกางเกงตามแบบตะวันตกเช่นเดิม และเมื่อประเทศไทยต้องส่งทหารไปร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ 1 ทำให้ทหารไทยต้องใส่กางเกงเป็นเครื่องแบบเช่นเดียวกับทหารต่างชาติ และทำให้ผู้ชายไทยที่เป็นทหารนิยมใส่กางเกงเรื่อยมา

ในสมัยรัชกาลที่ 7 การแต่งกายของผู้ชายไทยที่เป็นข้าราชการพลเรือนจะนุ่งผ้าม่วงสีน้ำเงิน สวมเสื้อราชปะแตน สวมถุงน่องรองเท้า สวมหมวกสักหลาดมีปีก หรือหมวกกะโล่ เมื่อต้องเดินทางไปศึกษาหรือดูงานต่างประเทศจึงแต่งตัวอย่างชาวตะวันตก เมื่ออยู่บ้านนิยมสวมกางเกงแพรจีนกันอย่างแพรหลายถือเป็นชุดไปรเวทสำหรับผู้ชาย ส่วนราษฎรทั่วไปยังนิยมใส่โจงกระเบนและสวมเสื้อธรรมดาแต่ไม่นิยมสวมรองเท้า

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้มีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการแต่งกายใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับระบอบการปกครองแบบใหม่และให้เหมาะสมกับกาลเทศะ โดยรัฐบาลได้ประกาศยกเลิกการนุ่งโจงกระเบนผ้าม่วงและเสื้อราชปะแตนของข้าราชการพลเรือน ในปีพ.ศ. 2478 และให้นุ่งกางเกงแบบสากลแทน พร้อมทั้งให้เลิกนุ่งกางเกงแพรจีนด้วยเพราะถือเป็นวัฒนธรรมของจีน

2.2.2 เครื่องแต่งกายและการไว้ผมของสตรี เริ่มเปลี่ยนแปลงสมัยรัชกาลที่ 5 เช่นเดียวกัน พ.ศ. 2440 สตรีไทยนิยมแบบเสื้อของอังกฤษ เป็นเสื้อคอตั้งแขนยาวพองคล้ายขาหมู แต่ยังคงผ้าห่มแพรเป็นสไบเฉียง ตอนปลายรัชกาลที่ 5 สตรีไทยเลิกนุ่งจีบเปลี่ยนมานุ่งโจงกระเบนหมด เจ้านายฝ่ายในทรงภูษาและฉลองพระองค์แบบฝรั่ง คอตั้งสูงแขนยาวมีลูกไม้ตกแต่งเป็นระบายหลายชั้น สวมถุงเท้ามีลวดลายปัก สวมรองเท้าสันสูงส้นรับกันกับโจงกระเบน ส่วนเครื่องประดับนิยมสร้อยไข่มุกหลายๆ สายตามแบบชาวยุโรป

ในสมัยรัชกาลที่ 6 ผู้หญิงเปลี่ยนมานุ่งขึ้นตามพระราชนิยม สวมเสื้อตัวยาวทับขึ้นซึ่งตัดด้วยผ้าลูกไม้ฝรั่ง ปักด้วยลูกบิดและไข่มุก ทรงผมนิยมไว้ผมยาวประบ่า แล้วใช้ผ้าคาดศีรษะ หรือทำมวยอย่างฝรั่งหรือตัดผมเป็นลอน หรือตัดสั้นที่เรียกว่าทรงซิงเกิล และนิยมมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 8 ที่เดียว ในสมัยนี้ ได้มีการใช้เครื่องสำอางอย่างชาวตะวันตกใช้สำหรับแต่งหน้า

ในสมัยรัชกาลที่ 7 สตรีไทยในราชสำนักหันไปนิยมการแต่งกายแบบชาวตะวันตกมากขึ้น เลิกสะพายแพรปัก นุ่งขึ้นแค่เข้าสวมเสื้อทรงกระบอกตัวยาวแขนสั้น ไว้ผมบ๊อบ พอถึงสมัยรัชกาลที่ 8 เป็นช่วงเวลาที่ จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2481- 2488 ระยะเวลาที่ประเพณีและวัฒนธรรมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก เพราะอยู่ในเวลาที่เกิด

สงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลที่นำโดยจอมพล ปิบูลสงครามเห็นว่า ผู้หญิงไทยมีส่วนสำคัญในการสร้างชาติและวัฒนธรรมจึงเปลี่ยนแปลงฐานะทางสังคมให้หญิงมีฐานะเท่าเทียมกับชาย และมีประกาศให้สตรีไทยทุกคนไว้ผมยาว เลิกนุ่งผ้าโจงกระเบนและห่มผ้าแถบคาดอกให้เปลี่ยนมานุ่งผ้าถุง สวมเสื้อแขน และนุ่งกระโปรง สวมหมวกและสวมรองเท้าเพื่อให้เป็นไปตามความนิยมของอารยประเทศ

2.2.3 การแต่งกายและการไว้ผมของเด็ก

วัฒนธรรมการแต่งกายของเด็ก เด็กที่อยู่ในฐานะเจ้านายจะนุ่งโจงกระเบนและสวมเครื่องประดับตามแต่โอกาสส่วนเด็กชาวบ้าน ไม่ค่อยสนใจในเครื่องแต่งกายเท่าใดนัก จึงมีทั้งที่เปลือยกายล่อนจ้อนหรือนุ่งผ้าถุงเพียงผืนเดียว ส่วนถ้าเป็นลูกผู้มีเงินก็จะสวมกำไลข้อมือ กำไลข้อเท้า สายสร้อยคอ หรือมีปิ่นปักผม หรือมีตะปิ้ง และสวมเสื้อคอกระเช้า

ส่วนการไว้ผมนั้น เด็กในสมัยก่อนนิยมไว้ผมอยู่ 4 แบบคือ

ผมจุก ไว้ผมกลางศีรษะหรือจุกก่อนไปข้างหน้า

ผมแกละ ไว้ผมสองข้างเหนือหูขึ้นไปเล็กน้อย

ผมโก๊ะ ไว้ผมไปทางท้ายๆบริเวณขวัญ

ผมเปีย คือ ผมโก๊ะที่ถักเปีย หรือผมแกละถักเปียนั่นเอง

การไว้ผมทั้ง 4 แบบนี้มาจากความเชื่อทางแบบอินเดียว่า ขวัญของคนอยู่บริเวณหัวเด็กคนใดเจ็บออกๆแอดๆ พ่อแม่มักจะให้ไว้ผมแบบใดแบบหนึ่งใน 4 แบบนี้เพื่อ ให้ป้องกันขวัญซึ่งเป็นส่วนที่บอบบางที่สุด จนเมื่อเด็กแข็งแรงจึงจะโกนผมบริเวณนั้นได้ เรียกพิธีโกนจุก ซึ่งถือกันว่าจะให้คนธรรมดาเป็นผู้โกนไม่ได้ ต้องให้พระหรือพราหมณ์มาทำพิธี ถ้าเป็นชั้นเจ้านายระดับเจ้าฟ้าหรือพระบรมวงศ์เธอเรียก พิธีโสกันต์ ถ้าระดับพระองค์เจ้าลงมาเรียกพิธีเกศากันต์ พระมหากษัตริย์ไทยองค์สุดท้ายที่ทรงไว้พระเกศาจุกคือ ในหลวงรัชกาลที่ 7

เด็กไทยสมัยนั้นนิยมไว้ผมจุกมาเรื่อยจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 เด็กไทยเริ่มไว้ผมยาวทั้งศีรษะแบบฝรั่ง โดยเริ่มจากชั้นเจ้านายในวังก่อน และเมื่อเด็กเริ่มเข้าเรียนหนังสือมีแบบผมที่ต้องไว้ตามระเบียบโรงเรียน ผมทั้ง 4 แบบก็เริ่มลดน้อยลง แต่ยังปรากฏอยู่บ้างจนถึงปัจจุบัน

2.3. การเข้าสมาคม

มนุษย์ย่อมอยู่เพียงลำพังคนเดียวไม่ได้ แต่จะอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ จึงต้องมีกฎระเบียบ แบบแผนกำหนดความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เพื่อความเป็นอยู่ที่ราบรื่น ชาติที่เจริญแล้วย่อมมีขนบธรรมเนียมประเพณีและมารยาทในการอยู่ร่วมกัน หรือที่เรียกว่าการสมาคม เมื่อประเทศไทยเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับต่างประเทศ ที่มีความเจริญทางวัฒนธรรมแตกต่างกันออกไป ทำให้เราต้องยอมรับวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นสากล สภาพสังคมช่วงก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นช่วงเวลาประเทศไทยเปิดรับอารยธรรมของชาติตะวันตกเป็นอย่างมาก วิธีการของการสมาคมในช่วงเวลาดังกล่าวมีลักษณะต่างๆดังนี้

2.3.1 การเคารพ ที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคมในช่วงเวลานั้นสามารถแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะคือ

2.3.1.1 การไหว้ คือการพนมมือและยกขึ้นให้ปลายนิ้วหัวแม่มือ จดปลาย จมูก ข้อมือทั้งสองข้างโค้งออกและก้มศีรษะเล็กน้อย การเคารพแบบนี้ใช้ได้ทั้งเวลายืน เดินและ นั่งพับเพียบ และใช้กับบุคคลที่เสมอกันหรือมีฐานะสูงกว่าตนแล้วแต่โอกาส ส่วนการรับไหว้นั้น ขึ้นอยู่กับฐานะของทั้งสองคน ซึ่งอาจจะรับด้วยวิธีการทักทายปราศรัยหรือยกมือขึ้นรับไหว้ตอบ ก็ได้

2.3.1.2 การคำนับ เป็นการทำความเคารพแบบสากลซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ ไทยเรารับเข้ามา ลักษณะของการคำนับมืออยู่ด้วยกัน 3 แบบคือ

แบบที่ 1 การคำนับสำหรับบุรุษ ผู้ทำความเคารพจะยืนตัวตรงเท้าชิดแขนวางข้างตัว และก้มศีรษะและโค้งตัวลงเล็กน้อย

แบบที่ 2 การคำนับสำหรับสตรี ยืนตรงแล้วชักเท้าขวาหรือซ้ายลากไปข้างหลัง เล็กน้อยพร้อมกับย่อเข่าต่อผู้เคารพ

แบบที่ 3 การคำนับสำหรับทั่วไป ก้มศีรษะเพียงเล็กน้อยเท่านั้นต่อผู้ที่ตนเคารพ

2.3.1.3 การเคารพโดยการเปิดหมวก ในสมัยนั้นคนไทยนิยมใช้วิธีการเคารพ แบบนี้กันมาก ในทุกโอกาสที่สวมหมวก เช่นเวลาเดินเที่ยวเวลานั่งรถ เวลานั่งเรือ ฯลฯ ลักษณะที่หนึ่งผู้สวมหมวกจะยกมือขวาขึ้นจับริมหมวกตอนหน้าประมาณหว่างคิ้ว ยกขึ้นเหนือ ศีรษะประมาณ 1 คืบแล้วสวมหมวกลงอย่างเดิม ลักษณะที่สอง ยกหมวกขึ้นพ้นศีรษะถือหมวก ไว้

ข้อศอกและแขนตั้งฉากกับลำตัวและก้มศีรษะพอประมาณ ในระหว่างที่เปิดหมวก ถ้าเคารพผู้สูง ศักดิ์ อย่าเพิ่งสวมหมวกจนกว่าจะสนทนากันจบ

2.3.2 การเยี่ยมเยียน คือการไปมาหาสู่กันเพื่อทำความรู้จักกันและกันเป็นการ เยี่ยมเพื่อการผูกมิตร โดยธรรมดาเมื่อรู้จักกับใครในสมาคมและรู้สึกต้องอาศัยกัน มักชวนมา เที่ยวบ้าน หรือถ้ามีจุดประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งเช่นต้องการให้บุตรสาวทำความสนิทชิดชอบ กัน บิดามารดาอาจจะไปเยี่ยมเยียนกันเพื่อเป็นสื่อให้บุตรธิดา และเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้รับการ เยี่ยมเยียน วันต่อมาต้องไปเยี่ยมเยียนตอบแทนบ้างถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในสมัยนั้น

2.3.3 การแนะนำให้รู้จักกัน ตามประเพณีของไทยจะแนะนำผู้น้อยให้รู้จักกับ ผู้ใหญ่หรือผู้น้อยทำความเคารพผู้ใหญ่ การแนะนำให้รู้จักกับเพื่อนต่างเพศในสมันโบราณแทบ จะไม่มีเลยเพราะถือว่าบุคคลต่างเพศจะวิสาสะกันไม่ได้ แต่ในสมัยนี้ คนในสังคมได้รับการศึกษา กันมากขึ้นการมีมนุษยสัมพันธ์กับบุคคลต่างเพศถือเป็นวัฒนธรรมใหม่ที่คนไทยยอมรับมากขึ้น และถือเป็นความเจริญทัดเทียมอารยชนอีกด้วย ลักษณะการแนะนำให้รู้จักกันนั้น ถ้าเป็นหญิง กับชายต้องแนะนำชายให้รู้จักกับหญิงและถ้าหญิงอายุน้อยกว่าต้องทำความเคารพก่อน ถ้าฝ่าย

ชายต่อชายรู้จักกันและมีฐานะเสมอกัน ต่างคนต่างก็มีศรัทธาคำนับกัน (ไพฑูรย์ แจ๊ะแธ. 2522 : 137)

2.3.4 มารยาท คือการแสดงกิริยาจากที่สุภาพ อยู่ในศีลธรรมอันดี และเป็นที่นับถือแก่คนทั่วไปลักษณะของคนที่มีมารยาทในการเข้าสมาคมมีดังนี้

2.3.4.1 มารยาทของสุภาพบุรุษ เวลาที่เห็นสุภาพสตรีไม่มีที่นั่งจะต้องลุกขึ้นและเชิญให้สตรีนั่งที่ของตน ถ้าสตรีทำของตกต้องรีบ کمکลงเก็บส่งให้ เวลาพูดคุยกันสุภาพบุรุษจะไม่พูดแต่เรื่องของตนเอง จะต้องรักษาความสุภาพไว้เสมอ

2.3.4.2 มารยาทของสุภาพสตรี สมัยก่อนคำว่าสุภาพสตรีหรือหญิงผู้ดี มักนิยมเรียกผู้ที่ถือกำเนิดในหมู่ชนชั้นสูงหรือคนที่มีเชื้อสาย แต่ในสมัยที่อารยธรรมตะวันตกเข้ามีบทบาทในวัฒนธรรมไทย และคนไทยได้รับการศึกษามากขึ้นทำให้แนวความคิดในการกำหนดคุณค่าของความเป็นสุภาพสตรีเปลี่ยนแปลงไป ถึงแม้สภาพความเป็นอยู่ระบบเจ้านายยังมีอยู่ในสังคมสมัยนั้นก็ตาม การจัดการศึกษาที่พยายามยกฐานะของคนในสังคมวางหลักสูตรการอบรมเด็กให้เป็นผู้มีทั้งความรู้พื้นฐานและจรรยา มารยาทดีงาม แนวความคิดที่ยกย่องสตรีในชนชั้นสูงว่าเป็นหญิงผู้ดีดั้งเดิมจึงลดลงหันมายอมรับผู้ที่มีกิริยามารยาทดี ประพฤติปฏิบัติตัวดี นับว่าเป็นสุภาพสตรี

สุภาพสตรีต้องเป็นผู้มีความสง่างาม มีกิริยาทำทางองอาจผึ่งผาย ทั้งการลุก นั่ง ยืน เดิน รมัตถะวังกิริยาอยู่เสมอไม่ทำตัวประเจิดประเจ้อ ส่งเสียงดัง ไม่กล่าวคำหยาบ มีจิตใจโอบอ้อมอารี การแต่งกายสะอาดสะอ้านสุภาพเรียบร้อยไม่จำเป็นต้องสวมเสื้อผ้าราคาแพง แต่ต้องถูกกาลเทศะ การใส่น้ำอบต้องใช้กลิ่นที่อ่อนเมื่อเข้าในที่สมาคม วัฒนธรรมชาติตะวันตกถือว่าการใส่น้ำอบกลิ่นแรงเมื่อเข้าสมาคมเป็นผู้ไม่มีมารยาท และสังคมไทยรับวัฒนธรรมนี้เข้ามาเช่นกัน สุภาพสตรีไม่ควรแต่งหน้าเวลานั่งโต๊ะรับประทานอาหารต่อหน้าแขกผู้อื่น ดังนั้นในสมัยนั้นการเลี้ยงอาหารเจ้าของงานมักจัดห้องไว้สำหรับสตรีเพื่อไว้แต่งตัวหลังเวลารับประทานอาหารแล้วจึงกลับมานั่งสนทนากัน

2.3.4.3 การเดินร่ำ ในสมัยนี้เวลามีงานเลี้ยงมักมีดนตรีและเดินร่ำ สุภาพบุรุษควรเดินร่ำกับสุภาพสตรีที่ตนพามา แล้วจึงค่อยเดินร่ำกับผู้อื่น ในระหว่างเดินร่ำจะต้องพยายามหาเรื่องสนทนาตามสมควร และคนที่สำคัญในงานเดินร่ำคือสตรีของเจ้าของงานสุภาพบุรุษควรขอเดินร่ำกับบุตรธิดาของงานอย่างน้อยหนึ่งครั้งและควรขออนุญาตจากผู้ปกครองสตรีนั้นก่อน และสุภาพสตรีไม่ควรบอกปิดถือเป็นการเสียมารยาท การไปงานเดินร่ำถือเป็นเรื่องใหม่สำหรับสังคมในสมัยนั้น แต่เป็นที่นิยมมากเพราะขณะนั้นมีผู้สำเร็จการศึกษากลับจากต่างประเทศเป็นจำนวนมากวัฒนธรรมการเข้าสมาคมเช่นนี้จึงเป็นที่นิยมทั้งสุภาพบุรุษและสุภาพสตรี

2.3.4.4 การสูบบุหรี่ ในสมัยนี้การสูบบุหรี่ค่อนข้างเป็นที่นิยม แต่เดิมคนไทยมักสูบยาเส้น เมื่อมีวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา การสูบบุหรี่หรือที่ฝรั่งเรียก ซิกกาเรตก็เข้ามามีบทบาทในสังคมไทยเช่นกัน บางคนนิยมสูบล่องยาเส้น ผู้หญิงบางคนก็หันมาสูบบุหรี่บ้าง

เหมือนกันแต่ยังไม่มากนักเพราะชนบทรูประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมยังจำกัดขอบเขตความประพฤติของสตรีอยู่มาก การสืบทอดในที่สมาคมจึงมีข้อจำกัดอยู่บ้าง เช่นไม่ควรสืบทอดหน้าผู้หญิงหรือต้องขออนุญาตจากสุภาพสตรีก่อนสืบทอด เป็นต้น

2.3.5 การเลี้ยงอาหาร ในสมัยนั้นการเลี้ยงอาหารมีอยู่สองลักษณะ คือการเลี้ยงอาหารแบบของไทย และการเลี้ยงอาหารแบบชาติตะวันตก ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.3.5.1 การเลี้ยงอาหารแบบไทยทำได้หลายอย่าง เช่น

- การเลี้ยงด้วยวิธีนั่งกับพื้น คนไทยที่ค่อนข้างมีอายุในสมัยนั้นยังชื่นชอบและถนัดกับการนั่งรับประทานกับพื้นมากกว่านั่งกับโต๊ะ ด้วยความคุ้นเคยกับวัฒนธรรมแบบเดิม และการนั่งกับพื้นสามารถรับแขกได้จำนวนมาก เพียงปูผ้าขาวรอง,ปูเสื่อหรือพรมผืนใหญ่เฉพาะส่วนกลางสำหรับวางจานชามใส่อาหาร รอบๆผ้าวางชุดเครื่องใช้ในการรับประทานอาหารสำหรับทุกคน การนั่งรอบวงเจ้าของงานจะเชิญแขกนั่งสลับกันระหว่างชายหญิงเพื่อสะดวกในการช่วยเหลือกัน

- การนั่งโต๊ะรับประทานอาหาร เป็นที่นิยมในยุคนั้นเพราะเป็นวัฒนธรรมที่รับมาจากชาติตะวันตก คนไทยแต่เดิมมักนั่งกับพื้นและรับประทานอาหารด้วยมือ แต่การนั่งโต๊ะรับประทานอาหารด้วยช้อนและส้อมถือว่าเป็นผู้มีอารยธรรม เจ้าของบ้านมักเชิญแขกนั่งสลับชายหญิงเช่นกันเพื่อฝ่ายชายจะได้ดูแลและสนทนาทำความรู้จักกับฝ่ายหญิงด้วย หรือบางที่เจ้าของงานจะเขียนบัตรติดตามโต๊ะว่าใครนั่งตรงไหนตามที่ตนตั้งใจ โดยเฉพาะเจ้าของงานทั้งฝ่ายหญิงและชายต้องนั่งข้างแขกคนสำคัญที่สุดของงานเสมอโดยให้แขกนั่งทางซ้ายมือของตน

- การเลี้ยงด้วยวิธีออกร้าน ในบางโอกาส เช่นงานฉลองวันเกิดหรืองานราตรีสโมสรประจำปี หรืองานฉลองใดๆ ผู้ที่เป็นญาติมิตรหรือสมาชิกของสโมสร จะเป็นผู้หาของมาช่วยออกร้านคนละอย่างสองอย่าง เป็นที่นิยมกันมากในสมัยนั้น

2.3.5.2 การเลี้ยงอาหารแบบชาติตะวันตก ในสมัยที่คนไทยรับอารยธรรมตะวันตกเข้ามา ด้วยมีผู้ที่ผ่านการศึกษามาจากยุโรปคุ้นเคยวัฒนธรรมการรับประทานอาหารแบบตะวันตกอยู่มากจึงทำให้การเลี้ยงในงานใหญ่ๆในสมัยนั้นมักจะเป็นการเลี้ยงแบบฝรั่งเป็นส่วนใหญ่ เช่น

- การเลี้ยงดินเนอร์ คนที่ยึดธรรมเนียมตะวันตกมักเห็นว่าการเลี้ยงแบบนี้เป็นงานใหญ่ ผู้เป็นเจ้าของงานมักเป็นผู้มีฐานะดี เพราะต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก เป็นธรรมเนียมว่าผู้จัดงานจะต้องแจกบัตรเชิญล่วงหน้าถึง 3 สัปดาห์และผู้รับเชิญต้องตอบรับว่ามีความประสงค์จะมาหรือไม่ และการเชิญต้องเชิญทั้งสามีและภรรยาเพื่อแสดงถึงความเสมอภาคกันโดยฐานะทางสังคม อาหารที่จัดเลี้ยงจะมีทั้งอาหารไทยและอาหารฝรั่ง

- การเลี้ยงน้ำชา เป็นอาหารว่างมื้อหนึ่งก่อนถึงเวลาอาหารค่ำ เนื่องจากคนไทยถูกส่งไปเรียนที่ประเทศในยุโรปเป็นจำนวนมากจึงติดวัฒนธรรมการรับประทานอาหารน้ำชาจากชาวยุโรป ดังนั้นในบ้านคหบดีหรือคนในสังคมชั้นสูงในสมัยนั้น แม้น้ำชาจะต้องเตรียมน้ำชาและอาหารว่างเช่น กระทงกรอบ ขนมจีบ ข้าวเกรียบปากหม้อ หรือข้าวตังเสวย ไว้รับประทานกันในเวลา

บายเสมอและบางที่เมื่อมีผู้มาเยี่ยมก็มักเชิญรับประทานน้ำชาเป็นมือพิเศษ การเลี้ยงน้ำชานี้อาจเลี้ยงในงานวันเกิดระหว่างเพื่อนฝูงกัน จัดเป็นงานที่มีลักษณะเป็นกันเองระหว่างผู้สนิทคุ้นเคยกัน วัฒนธรรมการเลี้ยงน้ำชาและอาหารว่างเป็นวัฒนธรรมที่กลายเป็นธรรมเนียมนิยมปฏิบัติของคนไทยมาจนปัจจุบันนี้ทีเดียว

2.4 วัฒนธรรมสมัยรัฐนิยม

นับเป็นการปฏิวัติทางวัฒนธรรมของไทยที่สำคัญ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ประเทศไทยมีการปฏิวัติการปกครองโดยคณะกลุ่มบุคคลที่เรียกว่าคณะราษฎร จากนั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศภายใต้การปกครองระบอบใหม่คือระบอบประชาธิปไตย หลังจากนั้นพระองค์ทรงสละราชสมบัติเสด็จประทับยังต่างประเทศ รัฐบาลได้ทูลเชิญพระองค์เจ้าอานันทมหิดลเป็นพระมหากษัตริย์ในปีพ.ศ. 2477 การปกครองในระบอบประชาธิปไตยยังเป็นการเปลี่ยนแปลงใหม่และไม่คุ้นเคยกับคนไทยโดยทั่วไปเท่าใดนัก มีเพียงผู้ที่ได้ผ่านการศึกษาจากต่างประเทศเท่านั้นที่รู้จักและพยายามชักจูงให้คนไทยมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกันในสังคม สถานการณ์ทางการเมืองยังไม่มั่นคงนักมีการเปลี่ยนรัฐบาลกันบ่อยครั้ง จนในที่สุด ปีพ.ศ. 2481 จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี โดยมีนโยบายนำประเทศไทยสู่ความเป็นอารยประเทศ ประเทศไทยจึงมีการปฏิวัติทางวัฒนธรรมกันอย่างมาก โดยเริ่มจากรัฐบาลพยายามปลุกกระตุ้นความรู้สึกของประชาชนเข้าสู่ภาวะสังคมใหม่ ด้วยการออกประกาศรัฐนิยม

รัฐนิยมคือการปฏิบัติตนให้เป็นไปตามประเพณีที่ดีของชาติ เพื่อให้บุตรหลานหรือประชาชนไทยยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ เป็นจรรยาบรรณที่เปี่ยมล้นที่รัฐบาลเห็นชอบให้ประชาชนปฏิบัติเพื่อความมั่นคงของชาติ และจะนำประเทศไปสู่ความเจริญก้าวหน้า รัฐนิยมประกาศเป็นฉบับแรกเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2482 ซึ่งตรงกับวันชาติของไทยขณะนั้น รัฐนิยมฉบับแรกว่าด้วยเรื่องการใช้ชื่อประเทศประชาชนและสัญชาติ โดยให้เรียกชื่ออย่างเดียวกันว่า “ไทย” ระยะแรกการประกาศรัฐนิยมของรัฐบาลได้รับยอมรับสนับสนุนจากประชาชนและข้าราชการเป็นอย่างดี การเปลี่ยนชื่อเรียกประเทศ ประชาชนและสัญชาติเป็นไปอย่างแพร่หลายและรวดเร็ว ต่อมาจึงมีประกาศรัฐนิยมฉบับที่ 2 ว่าด้วยเรื่องป้องกันภัยที่เกิดแก่ชาติ และยังมีฉบับอื่นๆ ตามมาอีกเช่นเรื่องการเคารพธงชาติ เวลา 8.00 น. เพลงชาติและเพลงสรรเสริญพระบารมี การให้คนไทยนิยมใช้เครื่องอุปโภคที่สร้างขึ้นในไทย เป็นต้น ต่อมารัฐบาลเห็นว่าการปรับปรุงด้านวัฒนธรรมเป็นการสร้างชาติอีกทางหนึ่ง ประกอบกับสถานการณ์ขณะนั้นโลกอยู่ในภาวะสงคราม รัฐบาลจึงเสนอพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2483 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของชาติจึงต้องพัฒนาให้คนในชาติเป็นผู้มีวัฒนธรรมโดยพระราชบัญญัติฉบับนี้มีหลักการว่า ประชาชนต้องแต่งกายให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเป็นผู้มีจรรยาบรรณที่ดีงามในสาธารณะ มีสมรรถภาพการดำเนินอาชีพและมีความนิยมไทย

หลังจากนั้นรัฐบาลได้ออกประกาศรณินยมฉบับที่ 10 ว่าด้วยเรื่องการแต่งกายของคนไทย โดยรัฐบาลได้พยายามสร้างความเป็นระเบียบในการแต่งกายโดยกำหนดการแต่งกายออกเป็นสาม ลักษณะคือการแต่งกายธรรมดาที่ใช้ในที่สาธารณะ, การแต่งกายสำหรับทำงานและการแต่งกายตามโอกาสต่างๆที่เหมาะสม เช่นเล่นกีฬาหรือเข้าสังคม มีการประกาศให้สวมรองเท้าในเวลาทำงาน ให้ผู้หญิงไว้ผมยาว เลิกนุ่งโจงกระเบน เปลี่ยนมานุ่งผ้าถุงหรือกระโปรง หลังจากออกประกาศรณินยมฉบับที่ 10 แล้ว รัฐบาลได้เชิญชวนให้สตรีร่วมมือกันสวมหมวกเมื่อออกนอกบ้าน ชาวบ้านที่เคยสวมหมวกก็ต้องหันกลับมาสวมหมวกแทน ต่อมารัฐบาลประกาศรณินยมฉบับที่ 11 ว่าด้วยเรื่องกิจวัตรประจำวันของคนไทย เช่นการเข้าคิวรอซื้อตั๋วชุมหรสพหรือขึ้นรถไฟ การสร้างบ้านเรือนด้วยไม้แทนแฝก ยกเลิกการกินหมากซึ่งเคยเป็นที่นิยมมาตั้งแต่ครั้งโบราณที่นิยมคนพื้นดำ รัฐบาลให้เลิกกินหมากโดยให้เหตุผลว่าไม่เป็นที่เจริญตาและไม่เป็นอารยชน และมีการกวาดขันเข้มนวดขึ้น หากผู้ใดฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติ

เมื่อไทยเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยการยินยอมให้ญี่ปุ่นผ่านเข้ามาในประเทศนั้น รัฐบาลเห็นควรที่จะปรับปรุงด้านวัฒนธรรมให้มากขึ้นกว่าเดิม และควรมีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง รัฐบาลจึงตราพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485 ขึ้น โดยให้คำนิยามคำว่า วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญของงามความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน และกำหนดให้มีสภาวัฒนธรรมขึ้นเพื่อรับผิดชอบปรับปรุงงานด้านวัฒนธรรมโดยตรง รัฐนิยมและประกาศต่างๆ แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม เพื่อนำไทยไปสู่ความเป็นอารยประเทศ

จะเห็นได้ว่าลักษณะสภาพสังคมด้านการศึกษาและด้านวัฒนธรรมในพ.ศ. 2472 – 2492 นั้นเป็นช่วงที่ประเทศไทยมีเหตุการณ์สำคัญหลายประการทั้งอิทธิพลทางอารยธรรมจากชาติตะวันตก การเปลี่ยนแปลงการปกครอง และสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งสถานการณ์ต่างๆนี้เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมและวิถีชีวิตของคนไทยเป็นอย่างยิ่ง ผู้วิจัยเห็นว่าสภาพสังคมดังกล่าวเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการวิเคราะห์ภาพสะท้อนทางสังคมทั้งด้านการศึกษาและวัฒนธรรมในนวนิยายของดอกไม้สดต่อไป

บทที่ 4

การวิเคราะห์ภาพสะท้อนของสังคมในนวนิยายของดอกไม้สด

นวนิยายของดอกไม้สดจำนวน 12 เรื่องคือ ศัตรูของเจ้าหล่อน นิจ กรรมเก่า สามชาย หนึ่งในร้อย อุบัติเหตุ ความผิดครั้งแรก ชัยชนะของหลวงนฤบาล นันทวัน ผู้ดีนี้แหละโลก วรรณกรรมชิ้นสุดท้าย เกิดขึ้นใน ช่วงปี พ.ศ. 2472 - 2492 ซึ่งเป็นช่วงเวลาก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมไทยหลายด้าน นวนิยายของดอกไม้สดทุกเรื่องสะท้อนภาพสังคมด้านต่าง ๆ แต่ผู้วิจัยมุ่งวิเคราะห์ภาพสะท้อนของสังคมในนวนิยายของดอกไม้สดไว้เพียงสองด้านเท่านั้น คือ ด้านการศึกษาและด้านวัฒนธรรม ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. ด้านการศึกษา

สภาพสังคมด้านการศึกษา ช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นไปอย่างมีระบบมากขึ้น การจัดสถานที่เรียน นอกจากที่วัดแล้วยังมีการสร้างโรงเรียน ทั้งโรงเรียนหลวงและโรงเรียนราษฎร์ ซึ่งจัดการศึกษาให้กุลบุตร-กุลธิดา บุตรข้าราชการและประชาชนทั่วไปทั้งในเมืองและหัวเมืองต่าง ๆ นับเป็นการเปิดโอกาสทางการศึกษาอย่างมาก โดยรัฐบาลมุ่งหวังให้ความเจริญทางการศึกษาส่งผลต่อความเจริญของบ้านเมืองในอนาคต นวนิยายของดอกไม้สดทั้ง 12 เรื่องสะท้อนภาพสังคมด้านการศึกษาในประเด็นที่ต่างกัน ผู้วิจัยขอจำแนกประเด็นต่างๆ ในการวิเคราะห์สภาพสังคมด้านการศึกษาในนวนิยายของดอกไม้สดไว้ดังนี้

- 1.1 การจัดการศึกษา
- 1.2 ค่านิยมทางด้านการศึกษา
- 1.3 ผลของการจัดการศึกษา
- 1.4 การศึกษาของสตรี

1.1 การจัดการศึกษา

ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงสร้างโรงเรียนให้แก่วัยราษฎร เพื่อให้ราษฎรเห็นความสำคัญของการศึกษา และส่งบุตรหลานมาเข้าโรงเรียนกันมากขึ้น จนถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงขยายการศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น นวนิยายของดอกไม้สด สะท้อนภาพการจัดการศึกษาในสมัยนั้นไว้ทั้งหมด 7 เรื่องด้วยกัน โดยจำแนกได้ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

- 1.1.1 การจัดการศึกษาในระดับประถม มัธยมและอุดมศึกษา

1.1.2 การจัดตั้งโรงเรียนนายร้อยทหารบก

1.1.3 การขยายการศึกษาไปยังหัวเมือง

1.1.4 การจัดตั้งโรงเรียนหมอสอนศาสนา

1.1.5 การจัดมอบทุนเล่าเรียนให้กับราษฎร

1.1.1 การจัดการศึกษาในระดับประถม มัธยมและอุดมศึกษา

การจัดการศึกษา ในสมัยรัชกาลที่ 7 เข้าสู่ระบบที่แน่นอนมากขึ้น รัฐบาลสร้างโรงเรียนเพื่อรองรับบุตรหลานของราษฎรและมีโครงสร้างทางการศึกษาอย่างชัดเจน กล่าวคือ เมื่อเด็กมีอายุเข้าเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ จะถูกส่งเข้าเรียนในโรงเรียนระดับประถมศึกษา จนจบชั้นประถมศึกษา ถ้ามีความประสงค์จะเรียนต่อ ก็เข้าเรียนในระดับมัธยมศึกษา และอุดมศึกษาตามลำดับ หรือแม้ผู้ใดต้องการประกอบวิชาชีพก็เข้าเรียนระดับอาชีวศึกษาเพื่อออกมาประกอบอาชีพได้

นวนิยายของดอกลำไยสดที่สะท้อนภาพการจัดการศึกษา ในระดับประถม มัธยม และ อุดมศึกษามีปรากฏอยู่ทั้งหมด 3 เรื่องได้แก่ เรื่อง นันทวัน สามชาย และผู้ดี โดยกล่าวถึงความสนใจของผู้ปกครองที่มีต่อเด็กว่าเมื่อครบเกณฑ์เข้าเรียนจะนำเข้าโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตามลำดับ โดยโรงเรียนที่จัดการศึกษาให้แก่ราษฎรนั้นมีหลายประเภท เช่นโรงเรียนหลวงของรัฐบาล โรงเรียนประจำ และโรงเรียนของคณะมิชชันนารี

เรื่องนันทวัน ได้กล่าวถึงโรงเรียนประเภทหนึ่งคือโรงเรียนที่รับนักเรียนอยู่ประจำหรือโรงเรียนกึ่งนอน จะรับนักเรียนตั้งแต่ชั้นประถมจนถึงมัธยมโดยโรงเรียนจะกวดขันระเบียบวินัย และการเรียนให้กับเด็ก ดังเช่นบันลือเป็นพ่อหม้ายมีลูกติดเล็กๆ ถึง สองคน ซึ่งขาดคนเลี้ยงดู จิตราเพื่อนของบันลือจึงแนะนำให้บันลือนำบุตรทั้งสองเข้าโรงเรียนประจำเพราะโรงเรียนประจำจะดูแลเด็กในทุกๆ เรื่องทั้งเรื่องการกินอยู่ วินัยและการเรียน บันลือจะได้ไม่ต้องกังวลกับลูกดังความว่า

“ ถ้าเธอจะเอาแกลไปหัวเมืองด้วย ” จิตรากล่าว

“ ฉันคิดว่าเอาแกลเข้าโรงเรียนประจำเสียจะดีกว่า เว้นเสียแต่ว่าเธอจะหาเมียเอาไว้เลี้ยงลูกอย่างจริงจัง คือทิ้งเมียกับลูกเอาไว้กรุงเทพฯ แล้วเธอก็เที่ยวไปในป่าในดงตามใจของเธอ แต่ไอ้บทนี้ฉันก็เห็นว่ามันไม่เหมาะไม่ควรสำหรับอายุคนหนุ่มแก่เธอ ”

“ พุดถึงโรงเรียน ผมกลัวลูกแกลจะทนระเบียบโรงเรียนไม่ไหว ” เห็นจิตราที่มีสีหน้าแสดงความคิดในเชิงค้าน เขารีบพุดต่อไปโดยเร็ว

“ ผมรู้แล้วคุณจะค้านว่า ลูกคนอื่นเขาทำไมทนได้ ผมยอมรับว่าผมอ่อนแอเกินไป แต่ผมรู้สึกว่าลูกคนอื่นเขาเคยได้รับการฝึกหัดให้อยู่ในระเบียบตั้งแต่อ่อนแอแต่อก เพราะอย่างนั้น เมื่อไปเข้าโรงเรียนประจำ ถึงระเบียบจะตึงไปสักนิดสักหน่อยเด็กก็ทนได้ แต่ลูกของผมเป็นเด็กที่ไม่เคยถูกหัดในทางใดเลย ถ้าไปโดนระเบียบจริงๆ จังๆ เข้าแล้ว ผมกลัวว่าอาจจะเป็นการหักหน้าใจเด็กรุนแรงเกินไป ”

(นันทวัน : 132 – 133)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าดอกไม้สดได้สะท้อนภาพการจัดการศึกษาในสมัยนั้นเป็นไปอย่างกวัดข้นกับผู้เรียนทั้งเรื่องระเบียบวินัยและความรู้ ตลอดจนแสดงให้เห็นว่าการจัดการศึกษาเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ตามระดับชั้น

เรื่องสามชายกล่าวถึงความเอาใจใส่ของผู้ปกครองในเรื่องการศึกษาแม้เด็กจะมีโชครชะตาของตน เป็นลูกหลานบริวารในบ้าน ผู้ปกครองก็เห็นถึงความสำคัญของการศึกษา โดยให้การสนับสนุนนำบุตรหลานเข้าเรียนตามเกณฑ์การศึกษา ในโรงเรียนที่เปิดสอนในขณะนั้นดังเช่น รัตน์ซึ่งเป็นตัวละครเอกของเรื่องเป็นเด็กที่เข้ามาพึ่งใบบุญของคุณพระนาย ผู้เป็นลุงในกรุงเทพฯ เมื่ออายุเข้าเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับคุณพระนายได้ส่งรัตน์เข้าโรงเรียนของนักสอนศาสนาอเมริกันดังความว่า

พอมผมของรัตน์ยาวขึ้นได้สัก ๑ องค์กร กำลังถูกล้อว่าเป็นนกเอี้ยง คุณพระนายก็นำไปฝากที่โรงเรียนมีชื่อโรงเรียนหนึ่ง ซึ่งอยู่ในความควบคุมของคณะนักสอนศาสนาอเมริกันเรียนอยู่ 3 ปีเศษ รัตน์สอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ 2 เมื่ออายุย่างเข้าในระยนี้ และความเป็นอยู่แห่งชีวิตราบรื่นขึ้นกว่าเดิมลักษณะของเด็กชายรัตน์ก็เปลี่ยนไปอย่างผิดตา รูปร่างที่เล็กเกร็งอยู่แต่ก่อน ขยายกว้าง ออกอย่างประหลาด แต่ส่วนสูงยังไม่มากเท่าใดสีหน้าที่เคร่งเครียด บัดนี้มีเวลายุ้มบ่อยครั้ง ทั้งกิริยาท่าทีก่อนไม่ยอมเข้าผู้เข้าคนก็ลดลง รัตน์ได้เป็นลูกเสือทำทางองอาจขึงขัง และภูมิใจในเครื่องแบบของตนเป็นอันมาก

(สามชาย : 79)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษา เป็นไปอย่างกว้างขวางนอกจากรัฐจะสนับสนุนการศึกษาโดยการสร้างโรงเรียนแล้ว นักสอนศาสนาชาวอเมริกันก็ได้เปิดโรงเรียน เพื่อให้การศึกษาแก่บุคคลทั่วไปอีกด้วย

การจัดการศึกษาในสมัยนั้นนอกจากหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับที่มีผลบังคับใช้ตั้งแต่ พ.ศ. 2464 แล้ว ผู้ที่ประสงค์จะเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษามีโอกาสเข้าเรียนได้ทั้งในเมืองหลวงและในมณฑลต่างๆ และเมื่อจบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาผู้เรียนสามารถเข้าศึกษาต่อได้หลายอย่าง เช่น ศึกษาต่อในชั้นประกาศนียบัตร. หรือระดับมหาวิทยาลัยในคณะต่างๆที่ตนถนัด เช่น อักษรศาสตร์ พาณิชยศาสตร์ เวชศาสตร์ เป็นต้น นวนิยายของดอกไม้สดที่สะท้อนถึงการจัดการศึกษาอุดมศึกษามีด้วยกัน 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องนันทวัน และผู้ดี

เรื่องนันทวัน กล่าวถึงผู้หญิงที่คุ้นเคยต้องการแนะนำให้บัณฑิตแต่งงานด้วย เข้าเรียน ระดับประกาศนียบัตรการศึกษาเพื่อเพิ่มพูนความรู้และจะได้นำไปประกอบอาชีพต่อไปได้ดังความว่า

คุณยายปรารภกับหลานบ้านลือของท่านถึงเรื่องน้องสาวของบิดา แต่ต่างมารดาของท่าน คนหนึ่งน้องคนนี้มีหลานยาย – “มันจบแปดแล้ว” ท่านเล่า “เดี๋ยวนี้จะไปเอา ป.ก.ป.ส. อะไรของเขาต่อไปอีกก็ไม่รู้ ไอ้ตัวรีก็ไม่มีสมประกอบ เดี่ยวเจ็บๆ จะเรียนอะไรกับเขาไหว แต่พ่อแม่ก็ลูกมากเหลือเกิน หาทางทำกินไว้ให้ลูกก็ไม่ได้ ไอ้เราจะห้ามไม่ให้เด็กเรียนก็ไม่ได้เหมือนกัน เงินก็ไม่มีวิชาไม่มี ถ้าพ่อตายเสียแล้วจะเอาอะไรกันกันเข้าไป

(นันทวัน : 104)

จากตัวอย่างนี้สะท้อนให้เห็นถึงการจัดการศึกษาเป็นไปตามลำดับขั้นว่าเมื่อเด็กมีโอกาสเรียนชั้นมัธยมศึกษาจนจบบริบูรณ์แล้วสามารถเข้าศึกษาระดับประกาศนียบัตรการศึกษา หรือ ป.กศ. เพื่อมีวิชาชีพติดตัวไว้ประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองต่อไป นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นค่านิยมที่เปลี่ยนไปของคนในสมัยนั้นอีกว่า คนไทยเห็นความสำคัญของการศึกษามากขึ้น จากที่ไม่เคยสนับสนุนให้บุตรได้รับการศึกษาโดยเฉพาะสตรี กลับเห็นความสำคัญว่าการได้รับการศึกษาจะทำให้สามารถเลี้ยงตนเองได้

เรื่องผู้ดี กล่าวถึง ผู้ชายที่มาติดพันจันทร์เพ็ญเพื่อนของวิมลว่า ได้รับปริญญาตรีแพทยศาสตรบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยเมื่อต้นปี ดังความว่า

“เมื่อสิ้นแสงพระอาทิตย์ อากาศเริ่มเย็นจันทร์เพ็ญเจ้าของงานได้เชิญแขกทั้งหลายเข้ามาในห้องรับแขกเพื่อหาน้ำค้ำแล้วการรื่นเริงก็ดำเนินต่อไปงานเมื่อวานนี้มีข้อพิเศษ ซึ่งรู้กันเป็นนัยระหว่างเพื่อนสนิทของจันทร์เพ็ญเพื่อนชายคนหนึ่งของเจ้าหล่อนผู้นี้ ได้รับปริญญาตรีเวชศาสตรบัณฑิตเมื่อต้นปี

(ผู้ดี : 16)

จากข้อความสะท้อนให้เห็นว่าราษฎรในสมัยนั้นมีความรู้ในระดับสูงถึงระดับอุดมศึกษาแล้ว

1.1.2 การจัดตั้งโรงเรียนนายร้อย

นอกจากรัฐจะจัดการศึกษาในระดับชั้นประถม มัธยมและอุดมศึกษาแล้ว ยังมีการจัดตั้งโรงเรียนนายร้อยทหารบก ได้เริ่มมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งมีความก้าวหน้ามากกว่าการศึกษาในสายอาชีพอื่นๆ จนสามารถตั้งโรงเรียนเสนาธิการ ซึ่งเป็นโรงเรียนฝึกหัดนายทหารชั้นผู้บริหาร (วารุณี โอสถานนท์. 2524 : 330) รูปแบบของการจัดการศึกษาของโรงเรียนนายร้อยทหารบกจึงเป็นชั้นการศึกษาที่จัดได้สมบูรณ์ และอยู่ในระดับสูงกว่าฝ่ายสามัญศึกษาของกระทรวงธรรมการ การรับเข้าเรียนในโรงเรียนนายร้อยทหารบก ทำโดยการสอบคัดเลือก รับสมัครทั่วไปไม่จำกัดชนชั้น ผู้ที่เข้าชั้นนายร้อยจะต้องจบชั้นประถมสามัญก่อน (ราชกิจจานุเบกษา.2455 : 178) จะได้มีความรู้และสติปัญญาดี นวนิยายของดอกไม้สด

สะท้อนภาพการจัดตั้งโรงเรียนนายร้อยทหารบกไว้ 2 เรื่อง ได้แก่เรื่อง หนึ่งในร้อย และกรรมเก่า

เรื่องหนึ่งในร้อย หลวงอรรถคดีวิชัย เป็นผู้ที่ใฝ่ฝันอยากเป็นทหารมาตั้งแต่เด็ก และได้เข้าเรียนในโรงเรียนนายร้อยทหารบก แต่ด้วยวิบากกรรมของครอบครัวทำให้ หลวงอรรถคดีวิชัย ต้องลาออกจากโรงเรียนนายร้อย ออกมารักษาพยาบาลบิดาและไปเรียนวิชากฎหมายแทนตั้งความว่า

บัดนั้นดวงจิตวิชัยก็ประหวัดถึงความหลัง เมื่อครั้งตนยังศึกษาอยู่ในโรงเรียนนายร้อย และภูมิใจยิ่งนักในเครื่องแบบของโรงเรียน ซึ่งตนมีความชอบธรรมที่จะได้สวม

.....
คนทั้งหลายมีความเชื่อว่า ลูกย่อมเหมือนพ่อแม่ โดยลักษณะและนิสัย นี่คือคนทั้งหลายเชื่อในกรรมพันธุ์ แต่บางครั้งปรากฏว่าพ่อกับลูกหรือแม่กับลูกผิดแผกกันมากทั้งกายและใจ ข้อนี้เป็นเพราะกรรมพันธุ์ไม่เป็นมรดกที่จะตกทอดรับช่วงกันแต่เฉพาะจากพ่อแม่ถึงลูกโดยตรง หากจะข้ามชั้น หลานรับจากปู่หรือตา หรือเหลนรับจากทวดก็มีมากอยู่

ดังเช่นวิชัย ทวดของเขาเป็นนักรบที่กล้ากล้ากลางศึก ปู่เป็นคหบดีมีนาให้เช่าและทำนาของตนเอง บิดาเป็นข้าราชการฝ่ายปกครอง ส่วนตัววิชัยรักทหาร รักความเป็นทหาร ตลอดจนเครื่องแบบทหารตั้งแต่แรกรู้ความ

“คุณพ่อฮับใครเป็นนายใหญ่ของทหาร” วิชัยเคยถามบิดาตั้งนี้ด้วยท่าทางขึงขัง และสีหน้าขมอย่างเอางานเอาการ ครั้นได้รับการตอบรับคำตอบว่า “แม่ทัพสิลูก” วิชัยก็ยืนตัวตรง แอ่นอกยกศีรษะ แล้วพูดอย่างเด็ดขาด “หนูโตแล้วจะเป็นแม่ทัพใหญ่” ครั้นแล้วสัญญาตามแห่เด็กที่โตขึ้นเป็นผู้กตัญญูรู้เชิดชูผู้กำหนดไว้เหนือตน เขาหันมาถามบิดาว่า “แล้วใครมาเป็นนายแม่ทัพใหญ่ฮับ” “เวลาสงครามไม่มีใครเป็นแม่ทัพใหญ่หรอกลูก” คราวนี้ก็นิ่งคิดแล้วจึงว่า “ผมเป็นแม่ทัพเล็กเท่านั้นแหละ คุณพ่อเป็นแม่ทัพใหญ่ดีกว่า

ต่อมาอีก 3 ปี เมื่อพระราชวงศ์ผู้สูงสุดได้ทรงจัดการให้โรงเรียนนายร้อยเติบโตใหญ่ และเจริญดังที่เป็นอยู่ทุกวันนี้เด็กน้อยที่มีความใฝ่ฝันล้วนแล้วไปด้วยเรื่องของนักรบ ก็ได้เข้าศึกษาวิชาโรงเรียนนักรบสมประสงค์

(หนึ่งในร้อย : 18 – 19)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นการจัดการศึกษาในสมัยนั้นว่า มีการจัดตั้งโรงเรียนนายร้อยทหารบกเพื่อฝึกสอนผู้ที่ต้องการเป็นทหารโดยเฉพาะ นอกจากนี้ข้อความดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นรูปแบบของการจัดการศึกษาของโรงเรียนนายร้อยทหารบกที่มีระดับชั้นนักเรียนนายร้อยอนุบาล 1 – 3 ปี ประถม 1 – 5 ปี มัธยม 1 – 2 ปี ซึ่งต่างจากระดับชั้นโรงเรียนสามัญของกระทรวงธรรมการ (วาสนา โอสถานนท์. 2524 : 330) วิชัยในเรื่องหนึ่งในร้อย เป็นนักเรียนนายร้อยประถม 3 เท่านั้นก็ลาออก ซึ่งเทียบเท่ากับชั้นมัธยมในโรงเรียนสามัญ ทำให้เห็นว่าการฝึกทหารนั้นต้องฝึกผู้ที่มีใจรักและมีความแข็งแกร่งมาตั้งแต่เด็ก ทั้งนี้เพื่อให้ได้นายทหารที่มีความรู้ความสามารถและมุ่งมั่นที่จะรับใช้ประเทศชาติอย่างแท้จริง

เรื่องกรรมเก่า ได้กล่าวถึงนายอาจบิดาของอัมพรและนุช เป็นบุตรคนโตของอำเภอล้างสวน จังหวัดชุมพรว่า เมื่อเรียนจบชั้นมัธยมบิดานำตัวมาฝากเข้าโรงเรียนนายร้อยทหารบก เรียนจนจบเข้ารับราชการทหารได้รับยศร้อยตรี ดังความว่า

บิดาอัมพรมีนามว่าอาจเป็นบุตรคนโตผู้มีชื่ออยู่ในเมืองล้างสวนนี้ เมื่ออายุได้ 15 ปี บิดาได้นำตัวไปฝากไว้ในโรงเรียนนายร้อยทหารบก ครั้นอายุได้ 22 ปี ก็ได้รับยศเป็นนายร้อยตรี ในกองทัพบกสยาม เมื่อนายอาจยังเป็นนักเรียนทำการนายร้อย ได้ผูกสมัครักใคร่กับธิดาคนเดียวของข้าราชการผู้สูงศักดิ์คนหนึ่ง

(กรรมเก่า 119 – 120)

จากตัวอย่าง แสดงให้เห็นถึงการนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนนายร้อยทหารบกแพร่หลายไปยังคนในหัวเมือง ดังนั้นแม้จะอยู่ห่างไกลจากเมืองหลวง เมื่อมีความประสงค์จะเป็นทหารก็สามารถเข้าเรียนในโรงเรียนนายร้อยทหารบกที่จัดตั้งขึ้นได้

1.1.3 การขยายการศึกษาไปยังหัวเมือง

การศึกษานอกจากจะมีบทบาทสำคัญต่อคนในเมืองหลวงแล้ว ยังขยายออกสู่หัวเมืองหรือในชนบทเพื่อให้คนรู้หนังสืออย่างทั่วถึง โดยให้บรรดาเจ้าพนักงานที่รับราชการพลเรือนในมณฑลนั้น ตั้งแต่ผู้ใหญ่บ้านตลอดจนผู้รักษาเมืองหรือข้าหลวงเทศาภิบาล เป็นผู้รับผิดชอบสำหรับการศึกษาในมณฑลนั้น คือ จะต้องจัดให้มีโรงเรียนเพียงพอแก่เด็กที่อยู่ในการศึกษาภาคบังคับ มีครูอาจารย์ที่จะอบรมสั่งสอนตลอดจนเครื่องเล่าเรียนด้วย (กรรมการจัดการงานครบรอบ 100 ปี โรงเรียนวัดมหารัษฎ์. 2528 : 291-292) ดอกไม้สดสะท้อนภาพเกี่ยวกับการขยายตัวทางการศึกษาไว้เพียง 1 เรื่อง ได้แก่ เรื่องชัยชนะของหลวงนฤบาล

เรื่องชัยชนะของหลวงนฤบาล กล่าวถึง หลวงนฤบาลบันเทิงได้รับการแต่งตั้งเป็นข้าหลวงเมืองนครสวรรค์ และได้เป็นประธาน เปิดโรงเรียน ตลอดจนการดูแลหลักสูตรการเรียนการสอน ดังความว่า

ปลัดจังหวัดชี้แจงกับพงศ์ ท่านข้าหลวงได้ออกเดินทางไปยังอำเภอบรรพตวิสัยเมื่อตอนเช้าวันศุกร์ กำหนดไว้ว่าจะพักที่อำเภอดินหนึ่ง รุ่งขึ้นออกจากอำเภอกลับลงมาทางใต้และทำพิธีเปิดโรงเรียนประชาบาลที่บ้านหนองกระโดน เสร็จพิธีแล้วกลับก็คงจะถึงจังหวัดราวเวลาค่ำ

(ชัยชนะของหลวงนฤบาล : 154)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า การจัดการศึกษาขยายตัวออกสู่หัวเมืองซึ่งไม่ใช่แต่ในตัวอำเภอเมืองเท่านั้นแต่นอกตัวอำเภอเมืองเช่นบ้านหนองโดน อำเภอบรรพตพิสัยการศึกษา ก็ขยายเข้าไปถึง

ข้าหลวงในสมัยนั้นทำหน้าที่เป็นผู้บริหารการศึกษาในท้องถิ่น อย่างแท้จริง โดยการตรวจสอบดูแลการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนและครูในปกครองให้ประชาชนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ ความว่า

“หลวงนฤบาลผู้รู้ยู่ว่า อัมพรเป็นครูสอนภาษาอังกฤษแก่นักเรียนชั้นมัธยม 6 และเป็นครูสอนประวัติศาสตร์และจรรยานักเรียนชั้นมัธยม 3 จนถึงมัธยม 6 ด้วยกัน..... ในฐานะที่เป็นประมุขคนหนึ่ง ในทางปกครองพลเมืองส่วนใหญ่ส่วนหนึ่งในราชอาณาจักรสยามหลวงนฤบาลมีความสอดส่องต่อพลเมืองในปกครองอย่างดีเยี่ยม แทบจะกล่าวได้ว่า ไม่มีสิ่งใดเลย ที่เกี่ยวข้องกับความไม่อยู่ของพลเมืองจะเล็ดลอดความสอดส่องของเขาไปได้ ก็และกิจการในโรงเรียนรัฐบาลเป็นสิ่งใกล้ตาที่สุด เขาหรือจะไม่สนใจสังเกตดูจนรู้แจ้งโดยถ่องแท้ ไม่มีกำหนดว่ากี่วัน กี่เดือน ก็สัปดาห์ท่านข้าหลวงอาจผลุบเข้าไปในห้องเรียนห้องใดห้องหนึ่ง แล้วก็พูดกับครูหรือนักเรียนตั้งครึ่งชั่วโมง หรือมากกว่านั้น การสอบเขาวินิจฉัยตลอดจนตัวครูเองโดยไม่บอกให้ผู้ต้องสอบรู้ตัวก่อน เป็นการที่ข้าหลวงชอบทำเสมอ ทั้งนี้เพื่อทดลองว่า การศึกษาตามหลักสูตรที่วางไว้นั้นมีคุณช่วยให้สติปัญญาของเด็กเย็บแหลมสามารถจับเหตุผลทั้งในและนอกบทเรียนแล้วและพลิกแพลงวิชาในบทเรียนให้เป็นประโยชน์แก่ความเป็นอยู่ของตนเองหรือไม่ หรือว่ามีสติปัญญาเพียงแต่จำวิชาที่ครูสอนไว้เพื่อตอบคำถามของครู เช่นเดียวกับนกแก้วหรือนกขุนทองพูดภาษามนุษย์โดยไม่มีความเข้าใจในภาษาที่พูด และเพื่อสอบความรู้ของครูว่าจะแตกฉานสักปานไหน มีความรู้เพิ่มเติมพอที่จะเป็นอุปกรณ์ช่วยปลูกความไหวพริบให้เกิดแก่เด็กพอหรือไม่พอกับกิริยาวิชาครูเอง เมื่อจะพูดจะถาม จะตอบ จะเคลื่อนไหว อิริยาบถ มีปฏิภาณ และความสุขาเปรียบร้อย สมภูมิแห่งความเป็นครูอยู่ ”

(ชัษชนะของหลวงนฤบาล : 174 -175)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าหลวงนฤบาลผู้เป็นข้าหลวงได้ทำหน้าที่ตามที่รัฐบาลมอบหมายให้ในการดูแลกิจการในโรงเรียนในความรับผิดชอบของตนเองอย่างดีเยี่ยมมีความรู้ในเรื่องระบบการเรียนการสอน หลักสูตรเป็นอย่างดี

นอกจากข้าหลวงจะเข้าใจเรื่องหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนแล้ว ยังสอดส่องดูแลทุกข์สุขของครู และพยายามส่งเสริมคุณภาพของเด็กให้ทัดเทียมเด็กในเมือง โดยการจัดครูที่มีความรู้ตรงตามความต้องการของท้องถิ่น ความว่า

“เพ็งได้ทราบวันนี้ว่าครูอัมพรมีวิชาสำคัญอีกอย่างหนึ่งถ้าเมื่อไรนครสวรรค์จะเปิดโรงเรียน การเรียนเราเห็นจะไม่ต้องการครูจากที่อื่น”

“แหมคุณหลวงพูดเป็นศัตรูกับฉันเหลือเกิน” ยศว่า

“ผมกำลังคิดว่าครูอัมพรดีเกินจังหวัดนี้หลายเท่า ขึ้นอยู่ที่นี้ต่อไปก็เท่ากับเอาแก้วหมกไว้ในทราย”

หลวงนฤบาลตอบว่า

“คุณดูถูกจังหวัดผมเหลือเกิน พลเมืองของผมฉลาดนะ ผมอวดได้ว่าไม่แพ้ชาวกรุงเทพฯ ลองให้การศึกษาให้แข่งกว่านี้หน่อยซีจริงไหมคุณครู?”

หล่อนั่งอยู่ครู่หนึ่งก่อนที่จะตอบ

“เห็นจะจริงกระมังคะ ดิฉันสังเกตดูเด็กบางคนมีไหวพริบดีมากทีเดียว”

“นั่นไหมล่ะ แต่เราต้องการครูดีๆ ให้พ้องแก่เด็กจำนวนครูของเราเวลานี้ยังเต็มที เพราะเรามีเงินเดือนให้เขาน้อยก็หาความดีไม่ได้ครูบางคนรู้เพียงแค่ว่าหนังสือที่ตัวสอนเท่านั้นถ้าไปถามอะไรนอกไปจากนั้นสักนิดก็ทำท่าจะสะอึกเอาเสียแล้ว เรื่องการศึกษานี้เป็นเรื่องหนักมาก ผมรู้สึกไม่ได้ทำกันจริงๆ จังๆ ทำกันอยู่แต่ที่ตัวหนังสือ”

(ชัยชนะของหลวงนฤบาล : 143)

จากตัวอย่างดังกล่าวนอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงการขยายตัวทางการศึกษาออกไปอย่างกว้างขวางแล้วยังสะท้อนให้เห็นถึงภาระหน้าที่ของข้าหลวงจังหวัดที่ต้องรับผิดชอบการจัดการศึกษาของท้องถิ่นให้เท่าเทียมกับในเมืองทั้งด้านสถานที่และบุคลากรที่มาให้ความรู้ ข้าหลวงต้องดูแลรับผิดชอบทั้งหมด

1.1.4 การจัดตั้งโรงเรียนหมอสอนศาสนา

นอกจากรัฐบาลจะสร้างโรงเรียนหลวงให้แก่ราษฎรแล้ว นักสอนศาสนาชาวอเมริกันได้เปิดโรงเรียนเพื่อให้นักศึกษาแก่บุตรหลานของราษฎร ซึ่งชนชั้นขุนนางและผู้มีฐานะมักนิยมส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียนที่นักสอนศาสนาดำเนินการสอน โรงเรียนหมอสอนศาสนาเป็นโรงเรียนราษฎรประเภทหนึ่ง สอนตามหลักสูตรสามัญศึกษา แต่เน้นความรู้ภาษาต่างประเทศ (วาสนา โอสธานนท์. 2524 : 270-271) การจัดตั้งโรงเรียนโดยหมอสอนศาสนา มีจุดมุ่งหมายเพื่อร่วมกับรัฐบาลในการผลิตกำลังคนที่มีประสิทธิภาพให้เพิ่มมากขึ้น ดอกไม้สดสะท้อนภาพการจัดการศึกษาลักษณะนี้ไว้ด้วยกัน 4 เรื่อง ได้แก่ สามชาย อุบัติเหตุ นิจ และผู้ดี

เรื่อง สามชาย รัตน์ซึ่งเป็นตัวละครเอกของเรื่องเป็นเด็กที่เข้ามาพึ่งบุญของคุณพระนาย ผู้เป็นลุงในกรุงเทพฯ เมื่ออายุเข้าเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับคุณพระนายได้ส่งรัตน์เข้าโรงเรียนของนักสอนศาสนาอเมริกันตั้งความว่า

พอผมของรัตน์ยาวขึ้นได้สัก ๑ องค์กร กำลังถูกล้อว่าเป็นนกเอี้ยง คุณพระนายก็นำไปฝากที่โรงเรียนมีชื่อโรงเรียนหนึ่ง ซึ่งอยู่ในความควบคุมของคณะนักสอนศาสนาอเมริกันเรียนอยู่ 3 ปีเศษ รัตน์สอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ 2 เมื่ออายุย่างเข้าในวัยนี้ และความเป็นอยู่แห่งชีวิตราบรื่นขึ้นกว่าเดิมลักษณะของเด็กชายรัตน์ก็เปลี่ยนไปอย่างผิดตา รูปร่างที่เล็กเกร็งอยู่แต่ก่อน ขยายกว้างออกอย่างประหลาด แต่ส่วนสูงยังไม่มากเท่าใดสีหน้าที่เคร่งเครียด บัดนี้มีเวลาเฝ้าบ่นบ่อยครั้ง

ทั้งกิริยาปาเถื่อนไม่ยอมเข้าผู้เข้าคนก็ลดลง รัตนได้เป็นลูกเสือทำทางองอาจซึ้งซึ้ง และภูมิใจใน
เครื่องแบบของตนเป็นอันมาก

(สามชาย : 79)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นความเอาใจใส่ของผู้ปกครองที่มีต่อเด็ก เป็นการบ่งบอก
ถึงลักษณะของครอบครัวไทยที่เอาใจใส่ดูแลห่วงใยซึ่งกันและกัน เมื่อถึงเวลาสมควรเข้าเรียน ก็
นำมาเข้าเรียนยังโรงเรียนที่ดำเนินการสอนโดยหมอสอนศาสนา ซึ่งเรียนตามหลักสูตรวิชา
สามัญเช่นเดียวกับโรงเรียนของรัฐบาล และมีวิชาลูกเสือตามแนวพระราชดำริเรื่องรักชาติของ
รัชกาลที่ 6 (วาสนา โอสถานนท์. 2524 : 294)

เรื่องอุบัติเหตุได้กล่าวถึงโรงเรียนราษฎร์ ที่ดำเนินการสอนโดยคณะมิชชันนารีคาทอลิก
เปิดทำการสอนทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาฝรั่งเศส เช่นกัน สุนทรินางเอกของ
เรื่องมีอาชีพเป็นครูโรงเรียนรัฐบาลแห่งหนึ่ง ได้ให้คำปรึกษากันเด็กนักเรียนที่เรียนอยู่โรงเรียน
ของมิชชันนารีคาทอลิก ในการย้ายโรงเรียนมาเรียนโรงเรียนรัฐบาลเพื่อเตรียมตัวเข้าสอบเข้า
มหาวิทยาลัยซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการจัดการศึกษา ในสมัยนั้นเป็นไปอย่างต่อเนื่องจากชั้นมัธยม
สู่ระดับอุดมศึกษา และยังสะท้อนให้เห็นความสนใจของคนในสมัยนั้นกับความต้องการทางการ
ศึกษาในระดับสูงขึ้นแม้จะเป็นสตรีก็ตาม ดังความว่า

ครูณีที่มหาสุนทรเป็นนักเรียนจริงดังประจักษ์ตาคนหนึ่งชื่อสายใจเป็นศิษย์สุนทร
โดยตรงในวิชาภาษาไทยและภาษาฝรั่งเศส อีกคนหนึ่งชื่อสงวน เรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 7
ในโรงเรียนของคณะมิชชันนารีคาทอลิก สายใจแจ้งแก่ครูของหล่อนว่า สงวนเป็นเพื่อนบ้าน
ข้างเคียงรักใคร่สนิทสนมกับหล่อนมาก บัดนี้สงวนมีความประสงค์จะย้ายโรงเรียนเข้ามาเข้า
โรงเรียนใหม่เพื่อจะได้มาอยู่โรงเรียนเดียวกันกับเพื่อนรัก แต่เพื่อว่าทั้งสองจะได้เรียนร่วมชั้น
เดียวกัน สงวนขอร้องให้หล่อนได้เรียนในชั้นมัธยม 8 เสียแต่ในเทอมหน้าเลยทีเดียว หนูก็
เลยพามาปรึกษาคุณครู สายใจกล่าวในตอนท้าย เผื่อปีนี้เราสองคนจะสอบไล่ได้ ปีหน้าจะได้
เข้ามหาวิทยาลัยพร้อมกันอีก

(อุบัติเหตุ : 71)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นความนิยมในการนำบุตรธิดา เข้าเรียนโรงเรียนสอนศาสนา
โดยคณะมิชชันนารี และแสดงให้เห็นถึงหลักสูตรของโรงเรียนราษฎร์ ซึ่งเทียบเท่ากับโรงเรียน
รัฐบาล สามารถเข้าเรียนในระดับชั้น ระดับความรู้เดียวกันได้

เรื่องนิจ กล่าวถึงเจ้าคุณสุรแสนสงคราม สนทนากันถึงลูกสาวคือนิจ ที่มี
กิริยามารยาทไม่เรียบร้อย เช่นผู้หญิงไทย เนื่องจากท่านได้ส่งลูกสาวเข้าเรียนโรงเรียนฝรั่ง
หรือโรงเรียนที่สอนโดยคณะมิชชันนารี ทำให้กิริยามารยาทของนิจกระโดดกระเดกไม่สมกับ
เป็นลูกผู้ดี ความว่า

“ตระกูลของนิจเป็นผู้ดีโดยแท้จริง พ่อของนิจก็เป็นทีเกลียดชังคนที่มีกิริยาหยาบคายที่สุด ถึงดิฉันเองก็เหมือนกัน แต่ส่วนลูกชิกิริยามารยาทเหมือนทโมน ”

นายทหารผู้เฒ่าลูกจากที่นั่นมายืนอยู่ข้างภรรยาทำให้เห็นรูปของท่านสูงและตรง เวลา 60 ปี ที่ท่านได้ผ่านมาแล้ว มิได้ทำให้ร่างอันผึ่งผายของท่านหย่อนหรือค่อมลงแม้แต่น้อย ภายใต้ผมสีเทาคือศีรษะใหญ่ และหน้าผากกว้าง ดวงตาโตยังมีแววสดชื่น แสดงความสงบแห่งดวงจิต ท่านยกมืออันขาวขึ้นจับบ่าภรรยา พลังพูดด้วยเสียงที่พยายามให้เป็นเล่นว่า

“ ขอเสียที่เกิดแม่จันทร์ อย่าเอาเรื่องหมุมหมิมพรรคนี้มาเป็นอารมณ์หน่อยเลย จรงอยู่ จันชอบความสงบเสงี่ยม เรียบร้อย อันเป็นทนายทที่ปู่ ตา ย่า ยาย ของจันเคยนิยม ถึงอย่างนั้นจันก็ไม่เห็นว่ากิริยาของนิจ มันจะร้ายกาจถึงกับต้องตีโพยตีพาย ในข้อที่ว่าเลี้ยงลูก ไม่ได้สนใจนั้นก็ไม่ถูก เพราะเราไม่ค่อยได้มีเวลาเลี้ยงมัน มัวย้ายไปโน่นมานี่ อ้ายลูกมันอยู่โรงเรียนฝรั่ง กิริยาของมันก็ต้องผิดกับเราบ้างเป็นธรรมดา

(นิจ : 3 – 4)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่าบิดามารดามักนิยมส่งบุตรธิดาเข้าเรียนโรงเรียนของคณะมิชชันนารี นอกจากด้วยเหตุผลที่โรงเรียนสอนวิชาสามัญเช่นโรงเรียนรัฐบาลและเน้นความรู้ภาษาต่างประเทศแล้ว อีกเหตุผลหนึ่งคือ ผู้ปกครองไม่ค่อยมีเวลาอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา ทำให้ต้องส่งเข้าโรงเรียนฝรั่ง

เรื่องผู้ดี วิมล บุตรีเจ้าพระยาอมรรตน์ ก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ย่าส่งเข้าเรียนโรงเรียนฝรั่ง เพราะมีความคิดเห็นว่าโรงเรียนฝรั่งสามารถอบรมธิดาให้เป็นคนที่มีความรู้ทั้งภาษาไทย - ภาษาอังกฤษ และเข้าสังคมได้ดี ความว่า

“ แม่หนูจำได้ไหม เมื่อคุณพ่อจะส่งเข้าอยู่เป็นนักเรียนกินนอน ท่านพูดกับแม่ว่าอะไร แม่เชื่อว่าหนูคงจำได้เป็นแน่ เพราะแม่ได้ย้าให้หนูฟังหลายครั้งหลายหนเต็มที เมื่อหนูออกจากโรงเรียนมาใหม่ๆมาอยู่กับแม่ที่นี่ แม่เห็นความตั้งใจของคุณพ่อสำเร็จเรียบร้อยดี หนูเป็นลูกหญิงที่น่ารัก น่าเอ็นดูพร้อมกันทุกอย่าง ตั้งแต่กิริยาท่าทางพูดจาตลอดจนนิสัยใจคอ แม่นึกยอมกราบคุณพ่อของหนูมาตั้งแต่วันนั้น...”

(ผู้ดี : 13)

คุณแสมรดาเลี้ยงของวิมล กล่าวถึงเจ้าพระยาอมรรตน์ ที่มีความตั้งใจส่งวิมล บุตรีเข้าเรียนโรงเรียนกินนอน เพื่อให้มีความรู้และกิริยามารยาทดี เป็นที่รักใคร่ของผู้พบเห็น จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นบิดามารดานิยมส่งบุตรเข้าโรงเรียนของมิชชันนารี

1.1.5 การจัดทุนเล่าเรียนให้แก่ราษฎร

รัฐบาลนอกจากจะจัดการศึกษาในประเทศอย่างเป็นระบบที่แน่นอนแล้ว รัฐบาลยังได้ส่งเสริมให้ราษฎรได้เรียนในระดับที่สูงขึ้นทั้งในและต่างประเทศ โดยการให้ทุนการศึกษา เช่นทุนเล่าเรียนหลวงแก่ราษฎรที่มีความสามารถ เพื่อจะได้นำความรู้กลับมาพัฒนาประเทศให้

เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ดอกไม้สดได้สะท้อนสภาพสังคมเกี่ยวกับการส่งเสริมและสนับสนุนราษฎร โดยการมอบทุนเล่าเรียนหลวงไว้ 1 เรื่อง ได้แก่เรื่องผู้ดี

เรื่อง ผู้ดี ดอกไม้สดสะท้อนถึงเรื่องการจัดทุนการศึกษา โดยให้วิวัฒน์ พี่ชายของ วิมลก็ได้ทุนเล่าเรียนหลวงไปเรียนที่ประเทศอังกฤษ ดังความว่า

“เจ้าคนโตของผมมันกินเงินมากจริง” ท่านเจ้าของบ้านกล่าว “ปีหนึ่งตั้ง 5-6 พันบาท”

“ก็เงินหลวงไม่ใช่หรือคะ?” คุณหญิงบริหารชนกิจถาม

“เงินในพระมหากรุณา แต่เมื่อพระองค์ท่านสละราชสมบัติแล้ว ผมก็ต้องส่งของผมเอง เผอิญผมก็ไปชอบวิชาที่ใครๆ ร้องว่ายากกันทั้งนั้น คือวิชาการบัญชีสูงลิบ ซึ่งคนไทยเคยได้มา 2 คนเท่านั้นมันจะเล่นงานผมซักก็หมิ่นก็ไม่ทราบ ถ้าเรียนสำเร็จได้ 6 ปีตามเกณฑ์ก็ไม่เท่าไรนัก 20,000 พอสู้ไหว แต่ข่าวว่ากันว่าน้อยคนที่จะเรียนสำเร็จใน 6 ปี อย่างเก่งที่สุดก็ต้อง 7 หรือ 8 ปี ทำทางจะแยะ แต่ก็ทนเอาหน่อย เขาชอบไอ้ที่มันยากอย่างนั้นไอ้ผมเองก็ชอบไอ้ที่มันแปลกๆ ไม่เหมือนคนอื่น ก็เลยตามใจเขา”

“ยังอยู่อีกกี่ปีละครับถึงจะสำเร็จ” ท่านเจ้าคุณผู้หนึ่งถาม

“ถ้าไม่พลาดเลยก็อีก 3 ปีเต็มๆ”

“แหมยังอีกนาน” คุณหญิงคนหนึ่งว่า

“แล้วพ่อคนเล็กว่ายังไง” ท่านเจ้าคุณถามอีก พลงมองไปยังนายมาณพผู้ซึ่งนั่งอยู่ห่างจาก ท่านไปเล็กน้อย

“คนนี้ ถ้าไม่เหลวหรือเจ็บไข้เสีย ก็จะต้องขึ้น 8 ปีหน้า เห็นจะต้องส่งเข้ามหาวิทยาลัยในบ้านเมืองเราก่อน พี่ชายสำเร็จเข้ามาแล้วถึงค่อยพูดกันใหม่เว้นเสียแต่ว่าเขาจะได้สกอลาร์ชิปก็นับเป็นบุญของเขาเอง เราเป็นพ่อก็จะพลอยชื่นใจ

(ผู้ดี : 28 – 29)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าการศึกษามีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของผู้คนในสมัยนั้น พระมหากษัตริย์ทรงสนับสนุนด้านการศึกษาไทยให้ทุนเล่าเรียนหลวงแก่เด็กที่สามารถสอบชิงทุนเพื่อไปเรียนต่อต่างประเทศได้และเพื่อนำความรู้ที่ได้รับมาพัฒนาประเทศ นอกจากนี้จะสะท้อนให้เห็นการส่งเสริมการศึกษาโดยมอบทุนให้นักเรียนแล้ว จากตัวอย่างแสดงให้เห็นสภาพสังคมในสมัยรัชกาลที่ 7 ว่า นักเรียนที่ได้รับทุนเล่าเรียนนั้น ผู้ปกครองของนักเรียนต้องเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายต่างๆด้วยตนเองแต่ด้วยค่านิยมเกี่ยวกับการส่งบุตรหลานไปศึกษาต่างประเทศ ทำให้เจ้าพระยาอมรรตน์ ยังคงส่งเสียวิวัฒน์เช่นเดิมเพื่อให้สำเร็จการศึกษามารับใช้ประเทศชาติต่อไป

1.2 ค่านิยมทางการศึกษา

ค่านิยมเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนในสังคม ค่านิยมหมายถึง สิ่งที่สำคัญถือว่ามีค่าพึงปรารถนา ต้องการให้เป็นเป้าหมายของสังคม และปลูกฝังให้สมาชิกของสังคมยึดถือเป็น

เป้าหมายในการดำเนินชีวิต (ผ่องศรี มณีรัตน์. 2531 : 76) ค่านิยมทางการศึกษาที่เกิดขึ้นกับราษฎรในสมัยนั้น พอจำแนกได้ในประเด็นต่างๆดังนี้

1.2.1 ค่านิยมเกี่ยวกับการเข้ารับราชการ

1.2.2 ค่านิยมเกี่ยวกับการเรียนภาษาอังกฤษ

1.2.3 ค่านิยมเกี่ยวกับการศึกษาและดูงานต่างประเทศ

1.2.1 ค่านิยมเกี่ยวกับการเข้ารับราชการ

รัฐบาลให้ความสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะเห็นว่าการศึกษานำมาซึ่งการพัฒนาประเทศให้ทัดเทียมกับอารยประเทศและเป็นการสร้างความมั่นคงให้กับประเทศชาติอีกทางหนึ่ง ความมุ่งหวังของรัฐบาล ส่งผลให้ประชาชนมองเห็นความสำคัญของการศึกษา และนิยมนำบุตรเข้าเรียนมากขึ้น และในระดับที่สูงขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายที่ต้องการให้ออกมารับราชการ นวนิยายของดอกไม้สดทั้ง 12 เรื่อง ตัวละครล้วนมีการศึกษาสูงและรับราชการในตำแหน่งหน้าที่ที่แตกต่างกันไป ซึ่งแสดงถึงการมีค่านิยมในการรับราชการของคนในสมัยนั้น นวนิยายของดอกไม้สดที่สะท้อนภาพค่านิยมในการส่งบุตรหลานเข้าเรียนและสนับสนุนให้รับราชการ มีปรากฏอย่างเด่นชัด 3 เรื่อง ได้แก่ กรรมเก่า นิจ และสามชาย

เรื่องกรรมเก่า กล่าวถึงคนในหัวเมืองทางใต้ที่นุชและคุณหญิงรัตนาวาทีไปพักอยู่ด้วยก็ส่งบุตรเข้ามาเรียนในโรงเรียนอัสสัมชัญในเมืองหลวง เรียนสำเร็จเข้ารับราชการอยู่ในกระทรวงมหาดไทยดังความว่า

ในระหว่างนั้น ความวิสาสะระหว่างนุชกับญาติหน้าใหม่ของหล่อนได้เจริญขึ้นตามสมควร แม่สาวชาวกรุงรู้สึกว่าการหลวงประกอบฯ ผู้มีกิริยาทำทางเป็นขุนนางบ้านนอกอย่างเต็มยศนั้นเป็นคนฉลาดเฉลียวและมีความกว้างขวาง พอที่จะคุยเป็นที่เข้าใจกับหล่อนได้ หล่อนได้ทราบว่าเขาเคยเป็นนักเรียนประจำอยู่โรงเรียนอัสสัมชัญหลายปี เมื่อเรียนสำเร็จก็เข้ารับราชการอยู่ในกระทรวงมหาดไทย และถูกส่งตัวมาประจำอยู่ตามหัวเมืองต่างๆ ในมณฑลปักษ์ใต้นี้ตลอด จนได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นนายอำเภอเมือง

(กรรมเก่า : 97)

จากข้อความดังกล่าว แสดงถึงการมีค่านิยมในการรับราชการของคนในสมัยนั้น แม้อยู่ในหัวเมืองก็นิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนเพื่อออกมารับราชการ

เรื่อง นิจ หลวงธนสารสมบัติ บุตรพระยาวิชัยผู้เป็นข้าราชการกระทรวงกลาโหมความว่า

เจ้าคุณสุรแสนสงคราม แม้จะได้ลาออกจากหน้าที่ราชการแล้ว ก็ยังรักและสนใจในกิจการของกระทรวงกลาโหมอยู่มาก ท่านซักถามเจ้าคุณวิชวผู้ยังคงอยู่ในตำแหน่งนายพล ถึงความเปลี่ยนแปลงของการทหารพลางออกความเห็นทั้งดีทั้งชม

(นิจ : 21 – 22)

จากตัวอย่างแสดงว่า พระยาวิชัยเป็นข้าราชการทหาร กระทรวงกลาโหมดำรงตำแหน่งนายพล ส่วนลูกชายคือหลวงชนสารสมบัติ ก็รับราชการได้รับบรรดาศักดิ์เป็นหลวงเช่นกัน เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าบิดาสันสนุนให้บุตรเป็นข้าราชการเช่นเดียวกับตนเอง

เรื่อง สามชาย คุณเริ่ม บิดาของรัตน์เมื่ออายุได้ 8 ขวบ เจ้าพระยาอรรคราชวุลมเป็นผู้เป็นญาติได้รับตัวมาเลี้ยงไว้ในพระนครและเป็นเพื่อนเล่นกับบุตรชายคือคุณพระนาย ดังความว่า

....คุณเริ่มกับคุณพระนาย และน้องเล็กต่างก็เติบโตใหญ่ขึ้นด้วยกัน ทั้ง 3 นี้รูปร่างหน้าตาสะสวยเสมอกัน แต่คุณเริ่มจะมีภาวีกว่าพี่และน้องในเชิงเก๋ และติดจะกลิ้งแกล้ง เมื่ออายุ 14 ปี ได้เข้าเฝ้าถวายตัวต่อสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเป็นครั้งแรก ต่อมาอีก 5 ปีเศษได้เข้ารับราชการในกรมมหาดเล็ก ชื่อเสียงกำลังดีขึ้นเป็นลำดับและได้รับความกรุณาจากจางวางมหาดเล็กเป็นพิเศษ ก็พอดีมีเรื่องประหลาดเกิดขึ้น...

(สามชาย : 30)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นค่านิยมของคนในสมัยนั้นที่นิยมส่งบุตรหลานเข้าถวายตัวต่อพระเจ้าแผ่นดินเพื่อเข้ารับราชการในกรมมหาดเล็ก

รัตน์ จากเรื่อง สามชาย ได้รับการศึกษาจนจบชั้นสามัญเมื่ออายุ 20 ปี ทำการอุปสมบทศึกษาพระธรรมวินัยเมื่อถึงเวลาลาสิกขาบท พระยาอภิรักษ์นฤปดี ผู้เป็นลุงได้ฝากฝังให้เข้ารับราชการในกระทรวงมหาดไทย แต่รัตน์ปฏิเสธเพราะเขาเลือกอาชีพของตนเองไว้แล้วคือการเป็นพ่อค้า ดังความว่า

เมื่อใกล้เวลาที่รัตน์จะลาเพศสมณะ เจ้าคุณก็ได้เตรียมหาทางที่เขาจะได้เข้ารับราชการไว้พร้อมสรรพ

แต่ตั้งได้กล่าวแล้วว่า ในเวลารุ่นหนุ่ม รตินฝังใจไปในทางพ่อค้า เมื่อเขาเป็นหนุ่มเต็มที่มีความฝังใจนี้ก็มิได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เพราะเหตุนี้เองเมื่อท่านผู้เป็นลุงแจ้งกับเขาว่า ท่านจะให้เขาเข้ารับราชการในกระทรวงมหาดไทย รตินจึงได้บังอาจขัดใจท่านเป็นครั้งแรก โดยเรียนให้ท่านทราบว่า เขาได้เลือกทางอาชีพของเขาเองแล้ว

“ แก่มีความเห็นอย่างไรจึงคิดว่าพ่อค้าดีกว่าข้าราชการ? ” พระยาภิรักษ์ฯถามด้วยน้ำเสียงแสดงความไม่พอใจ

“ เป็นพ่อค้าต้องมีทุนแถมจะเอาทุนมาจากไหน นอกจากนั้นคนเป็นพ่อค้าต้องมี 8 เหลี่ยม 8 คม ฉันทมองดูแกไม่เห็นว่าจะเป็นคนอย่างนั้นได้ ”

(สามชาย : 169 – 170)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นค่านิยมของผู้ปกครองในสมัยนั้นที่ต้องการให้บุตรหลานเข้ารับราชการมากกว่าประกอบอาชีพพ่อค้า เพราะอาชีพค้าขายเป็นอาชีพที่ผู้ประกอบการต้องมีเล่ห์เหลี่ยม เจ้าพระยาบวรริศจึงจัดเตรียมให้ รัตน์เข้ารับราชการในกระทรวงมหาดไทย

จากการวิเคราะห์นวนิยายของดอกลำดวนทั้ง 12 เรื่อง ทำให้ผู้วิจัยพบว่า ตัวละครในบทบาทต่างๆของแต่ละเรื่องได้รับการศึกษาอย่างดีและเข้ารับราชการในกระทรวงใดกระทรวงหนึ่ง พร้อมทั้งได้รับบรรดาศักดิ์เป็น คุณหลวง คุณพระ เจ้าพระยาเสมอ เช่น หลวงปราโมทย์ จากเรื่องความผิดครั้งแรก หลวงนฤบาลบันเทิง จากเรื่องชัยชนะของหลวงนฤบาล พระวิชัยคดี จากเรื่อง หนึ่งในร้อย พระยาพลวัตจากเรื่องผู้ดี หลวงประเสริฐเวชศาสตร์จากเรื่อง อุบัติเหตุ ทำให้เห็นว่า ค่านิยมในการรับราชการเป็นค่านิยมที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ

1.2.2 ค่านิยมเกี่ยวกับการเรียนภาษาอังกฤษ

ประชาชนมองเห็นความสำเร็จของการศึกษาเป็นอย่างมากเพราะนอกจากต้องการให้บุตรหลานรู้หนังสือแล้วยังให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ ซึ่งจะช่วยพัฒนาตนเองให้ดียิ่งขึ้นเช่น วิชาภาษาอังกฤษเข้ามามีบทบาทกับนักเรียนไทยมาก นวนิยายของดอกลำดวนที่มักกล่าวถึงตัวละคร ที่นิยมอ่านหนังสือภาษาอังกฤษของนักเขียนชื่อดังชาวต่างชาติ มีด้วยกัน 2 เรื่อง ได้แก่ ความผิดครั้งแรก และ นี่แหละโลก

เรื่องความผิดครั้งแรก อมราเป็นนักศึกษาคณะอักษรศาสตร์ จากมหาวิทยาลัย ชอบอ่านหนังสือภาษาอังกฤษ จากนักเขียนผู้มีชื่อเสียงชาวสก็อต ดังความว่า

อำนวยถอยหลังกลับไปนั่งที่เก่า อมราพลิกหนังสือไปมา สักครูหล่อนเห็นภาพของเซอร์วอลเตอร์สก็อต ในหนังสือนั้นก็ยกขึ้นตั้งให้คนอื่นดูด้วย

ยศลุกขึ้นจากที่ไปหยิบบุหรีที่บนโต๊ะกลางห้องครั้นน้องสาวชี้ให้ดูอย่างเสียไม่ได้ ต่อจากนั้นนำหีบบุหรีกับไม้ขีดขึ้นถือไว้แล้วดูอย่างเสียไม่ได้ ต่อจากนั้นนำหีบบุหรีส่งให้ประมวล หล่อนปฏิเสธเขาก็เลยไปให้อำนวย ขณะที่ถือหีบบุหรีมาวางไว้อย่างที่เขาพูดว่า

“ทำไมนะยายแป้นแกชอบอ่านหนังสือของสก็อตเสียจริงๆ กันลองอ่านดูเห็นมันยาวยืดยาดไปหมดจะออกเดินทางที่หนึ่งกับบรรยายตั้งแต่เกือกม้า ขนม้า น้ำลายม้า ไม่ว่าอะไรมันกล่าวไปเสียหมด เสียเวลาเหลือเกิน”

“แต่ภาษาและสำนวนของแกดีไม่มีใครสู้ อ่านแล้วจะช่วยให้ภาษาอังกฤษที่เรียนมาแล้วดีขึ้น” อำนวยออกรับ

ยศยกไหล่ “สำหรับหนังสือภาษาอังกฤษก็เห็นของไวคเฮอร์สและ สนุกดี”

“นั่นดิฉันอ่านให้สนุก” อมราพูดกับอำนวยเป็นเชิงฟ้อง “เพราะไม่เข้าใจภาษาพลิกแพลงตกลงกะนองของเขา”

(ความผิดครั้งแรก : 346)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นถึงความนิยมในการเรียนภาษาอังกฤษของคนในสมัยนั้น ซึ่งแสดงถึงความเจริญทางการศึกษาว่าประชาชนมีความรู้ในระดับสูงขึ้นและกว้างขวางมากขึ้น สามารถวิพากษ์วิจารณ์แนวการเขียน สำนวนภาษาของนักเขียนชาวต่างชาติ

เรื่องนี้เป็นเหตุให้ ชวนชม เป็นบุตรสาวของคหบดีท่านหนึ่ง บิดาส่งให้เรียนวิชาจนจบหลักสูตรมัธยมแล้ว ก็ให้เรียนภาษาอังกฤษ เรียนเพลงสากล วิชาเย็บปักถักร้อย และการครัว เพิ่มเติม ดังความว่า

ได้รับความรู้ว่า ชวนชมให้รับการศึกษาจบชั้นมัธยมบริบูรณ์ เมื่อออกจากโรงเรียนแล้ว บิดาได้จัดหาครูพิเศษสำหรับสอนภาษาอังกฤษเพิ่มเติม ทั้งจัดให้ได้เรียนป๊อโนตามโนตเพลงสากลแต่ทั้ง 2 อย่างนี้ชวนชมเรียนอยู่เพียงปีครึ่งแล้วก็เลิกและตั้งต้นเรียนการช่าง เช่น วิชาการเย็บปักและการครัว ซึ่งในปัจจุบันนี้ก็ยังเรียนอยู่เรื่อยๆ

(นี่แหละโลก : 553)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงในสังคมชั้นสูงที่ไม่ได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยบิดามารดามีความต้องการให้บุตรมีความรู้ในภาษาอังกฤษเป็นอย่างมาก ก็หาครูมาสอนพิเศษให้ ดังเช่น ชวนชมแม้ไม่ได้เรียนในระดับมหาวิทยาลัย บิดาก็ยังส่งเสริมให้เรียนวิชาภาษาอังกฤษ

1.2.3 ค่านิยมเกี่ยวกับการศึกษาและดูงานต่างประเทศ

ความนิยมเกี่ยวกับการส่งบุตรหลานไปศึกษาต่อที่ต่างประเทศในช่วงก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นไปอย่างแพร่หลาย บุตรธิดาของชนชั้นสูง ชนชั้นกลางและข้าราชการ เมื่อเรียนจบชั้นมัธยมมักต้องการเรียนต่อต่างประเทศ ทั้งประเทศอังกฤษและฝรั่งเศส การไปศึกษาต่อต่างประเทศจึงมีทั้งที่ไปด้วยทุนส่วนตัวและทุนเล่าเรียนหลวง

นวนิยายของดอกไม้มัสต ที่ได้สะท้อนให้เห็นค่านิยมในการนำบุตรหลานไปศึกษาต่อต่างประเทศ ตามสภาพสังคมในสมัยนั้น มีทั้งหมด 6 เรื่อง ได้แก่ เรื่องผู้ดี ศัตรูของเจ้าหล่อน สามชาย กรรมเก่า อุบัติเหตุ ความผิดครั้งแรก และนี่แหละโลก

เรื่อง ผู้ดี อุดมหลานของคุณแสมเมียเจ้าพระยาอมรรตน์เป็นบุตรชายของหลวงอนันตราชบุรุษ บำรุง สำเร็จการศึกษามัธยมที่จังหวัดเชียงใหม่ ก็มีความประสงค์จะไปเรียนวิชาชีพที่ประเทศอังกฤษเช่นกันดังความว่า

อุดมเป็นบุตรชาย คนแรกของหลวงอนันตราชบุรุษ บำรุง หลวงอนันต์ฯ เป็นบุตรชายใหญ่ของพระยาพิทักษ์สรเขตต์ พระยาพิทักษ์ฯ เป็นลูกเรียงพี่เรียงน้องกับท่านบิดาของคุณแสมเมีย อุดมสำเร็จวิชาชั้นมัธยมบริบูรณ์จากโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่ ท่านผู้เป็นปู่และเป็นบิดาจารย์ส่งตัวเขาไปเรียนวิชาชีพในประเทศอังกฤษ แต่ท่านทั้งสองคนนั้นคนหนึ่งแก่ชราแล้ว ตั้งบ้านเรือนปักแผ่นแนบนอนอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ แวดล้อมด้วยทั้งภรรยาทั้งสาวใหญ่สาวกลางและด้วยบุตรหลานธิดาทั้งใหญ่ทั้งเล็กอีกมากมาย อีกคนหนึ่งรับราชการอยู่ทางภาคอีสานทั้งสองจะวิ่งเต้นจัดการเรื่อง

เกี่ยวกับการเดินทางของอุตมหาได้ไม่ อึ้งหลงอนันต์ฯ มีความเห็นว่าอุตมควรจะได้เรียนรู้ จรรยาของผู้ใต้้อย่างถูกต้อง ตามแบบแผนให้ข้าของ ก่อนที่จากบ้านเกิดเมืองนอนไป ด้วยจรรยา ของผู้ดีนั้นเป็นจรรยาสากล กล่าวคือผู้มีจรรยาดีเข้าเลือดเสียแล้ว ถึงแม้ว่าจะพลัดเข้าหมู่คนต่าง ด้าว ซึ่งแบบแผนผิดจากแบบแผนเก่าของตน ก็ย่อมมีไหวพริบจับความแตกต่างได้ง่ายแล้ว และ ปฏิบัติตัวอนุโลมตามเขาได้ด้วยโดยเร็ว เพราะเหตุสองประการดังกล่าวแล้วนี้ หลวงอนันต์ จึงนำ ตัวอุตมฝากไว้กับคุณแสดตลอดเวลา 2 เดือนก่อนที่จะออกเดินทาง เพื่อสะดวกในการที่พระยา อมรรัตน์จะได้จัดหาหนังสือเดินทาง ติดต่อกับราชทูตประจำกรุงลอนดอน ฯลฯ และคุณแสดจะได้ ตักเตือนแนะนำฝึกฝน ระเบียบจรรยาแก่ผู้ดีให้โดยละเอียดถี่ถ้วนด้วย

(ผู้ดี : 42)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่า คนในหัวเมือง ที่มีฐานะดีสามารถส่งบุตรไปศึกษาต่อ ต่างประเทศก็นิยมส่งบุตรหลานไปศึกษาต่อ และสะท้อนภาพผู้ชายไทยก่อนไปเรียนต่อ ต่างประเทศควรเรียนรู้มารยาทของผู้ดีให้ดีพอเสียก่อน

เรื่อง ศัตรูของเจ้าหล่อน ประสงค์ก็อยู่หัวเมืองเช่นกัน บิดามารดามีฐานะดีจึงส่งไป เรียนวิชาพานิชยการจากประเทศฝรั่งเศสดังความว่า

เมื่อได้ฟังคำพูดของท่าน ใครๆ ก็อาจรู้ได้ทันทีว่าท่านแค้นที่ถูกเหยียดปฏิเสธไม่ยอม แต่งงานกับคู่หมั้น ซึ่งเป็นลูกของคณมียศ และทรัพย์เป็นอเนกประการ คู่หมั้นที่มีรูปร่างที่ได้รับ การศึกษาวิชาพานิชยการจากประเทศฝรั่งเศส จบหลักสูตรปริญญาตรี แลละท่านต้องจุ่มนเป็นการดู ถูกกันโดยตรง ประสงค์ของท่านมิใช่ชายหนุ่มที่ดีทุกประการดอกหรือ เมื่อเขากลับจากนอก ชื่อ เขาไม่ได้เป็นชื่อที่ ติดปากของสตรีเพศเป็นส่วนมากดอกหรือ?

(ศัตรูของเจ้าหล่อน : 5)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่า ผู้ที่มีฐานะดีมักมีค่านิยมที่ต้องการส่งบุตรไปศึกษาวิชา ความรู้ยังต่างประเทศแม้บางคนจะไม่ได้กลับมารับราชการเช่นประสงค์ แต่สามารถเรียน สาขาวิชาที่สามารถพัฒนางานอาชีพของเขาได้

เรื่อง สามชาย อนุวัตร เป็นหลานชายของเจ้าพระยาอภิรักษ์นฤปดี ก็ถูกส่งไปเรียน ต่างประเทศเมื่อจบชั้นมัธยมเช่นเดียวกัน

รุ่งขึ้นอีกปีหนึ่งอนุวัตรสอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ 6 เด็กชายผู้นี้มีปัญญาจับใจ มีความเข้าใจ ปรารถนารเรียนง่ายง่ายในวิชา ทุกแผนก ตามรายงานที่คุณพระนายได้รับจากโรงเรียน คุณลุง เห็นว่า ถ้าจะส่งตัวเขาไปยุโรปให้เรียนวิชาที่สูงขึ้น กว้างขวางขึ้นตลอดจนถึงวิชาพิเศษ ก็คง กลับมาเป็นผู้มีชื่อเสียง เป็นศรีแกวงศ์สกุลสืบไปดังนั้นในเวลา 5 เดือน ต่อมาภายหลังที่ได้ขัดใจ กับท่านผู้หญิงอยู่พักใหญ่เพราะเหตุที่ท่านไม่ยินยอมให้หลานชายคนเดียวของท่านข้ามน้ำข้ามทะเล

ไปจากบ้าน คุณพระนาก็ได้จัดการให้อนุวัตรออกเดินทางไปยังประเทศอังกฤษโดยทุนส่วนตัวของตัวเอง

(สามชาย : 81)

จากตัวอย่าง อนุวัตรก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้ไปศึกษาต่อต่างประเทศด้วยทุนของตนเอง โดยผู้ปกครองคือเจ้าพระยาอภัยภูธรต้องการให้หลานมีความรู้ที่กว้างขวาง เป็นศรีสง่าแก่วงศ์สกุล

เรื่องสามชาย รัตน์ เป็นผู้ที่ไม่มีทุนส่วนตัวหรือทุนเล่าเรียนหลวง ดอกไม้สดได้เสนอทางออกให้ตัวละครนั้นได้ไปศึกษาต่องานต่างประเทศ ในโอกาสที่มีผลงานดีเด่นจนเจ้านายในบริษัทฝรั่งเศสส่งไปดูงาน เรื่องเครื่องยนต์ที่ประเทศอเมริกาเป็นเวลา 3 ปี ตั้งความว่า

“ 2 ปีต่อมาลุลสมัยใกล้จะถึงรัชกาลที่ 6 การค้าขายในสยามกำลังเจริญ ห้าง x มีความประสงค์จะขยายกิจการให้กว้างขวางและทำสินค้าของห้างให้แพร่หลายในการนี้ตามความคิดของผู้จัดการ ต้องการคนไทยไว้ใช้เพื่อให้ติดต่อกับบุคคลชั้นสูงได้สะดวก อาศัยความวิริยะและอุตสาหะที่มีประจำตัวรัตน์ รวมกับมารยาทอันละมุนละม่อมเป็นที่พอใจแก่ผู้ที่ได้พบเห็นแม้เพียงห่างๆ อีกทั้งเกียรติยศและอำนาจหน้าที่ของพระยาอภัยฯ เป็นเครื่องหนุนหลัง รัตน์ก็ได้รับเลือกเป็นนักเรียนของห้าง ให้ไปดูและเรียนแผนกเครื่องยนต์ที่โรงเรียนใหญ่ในประเทศอเมริกา มีกำหนดเวลา 3 ปี ถึง 5 ปี ”

(สามชาย : 171-172)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่าค่านิยมการไปศึกษาหรือดูงานต่างประเทศค่อนข้างแพร่หลายเป็นอย่างมาก

เรื่องกรรมเก่า พงษ์ กัลป์ยาณเวทย์ น้องต่างมารดาของคุณหญิงรัตนาวาที่ไปศึกษาวิชากฎหมายที่ประเทศฝรั่งเศส ความว่า

พงษ์เป็น Doteur en Droit แห่งประเทศฝรั่งเศส เป็น Barrister at Law แห่งประเทศอังกฤษ และเป็นเนติบัณฑิตสยาม บรรพบุรุษของเขาล้วนแต่เคยรับราชการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินมาโดยตลอดทุกชั้น จนถึงตัวพงษ์เอง บิดาของเขาได้สิ้นชีวิตไปเสียตั้งแต่เพ็ชรหนุ่ม เป็นโอกาสให้พงษ์ได้เลือกทางอาชีพของตนเอง เขาจึงเลือกเป็นทนายความตามที่ใจรัก

(กรรมเก่า : 11-12)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่า ดอกไม้สดเสนอให้พงษ์ ไปศึกษาวิชากฎหมายที่ประเทศฝรั่งเศสตามความนิยมของคนในสมัยนั้นที่นิยมส่งบุตรหลานไปเรียนต่างประเทศ

เรื่องอุบัติเหตุ ประจิดรูปบุตรคุณเฝ้าและคุณอรุณ ถูกส่งไปเรียนยังประเทศในยุโรป ความว่า

นายอรุณถึงแก่กรรมเมื่อสุนทรีอายุได้ 22 ปี และประจิดตรกลับจากยุโรปได้ 3 – 4 เดือน
(อุบัติเหตุ : 171)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นว่าประจิดตรก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ได้ไปศึกษาต่อต่างประเทศเช่นกัน

เรื่องความผิดครั้งแรก ยศบุตรพระยาธรรมศาสตร์โสภณ บิดาส่งไปเรียนต่อยังประเทศสวิสเซอร์แลนด์ ดังความว่า

สมมีน้องชายคนหนึ่งชื่อ ยศ ในเวลาที่กล่าวนี้ กำลังศึกษาอยู่ในประเทศสวิสเซอร์แลนด์ อายุ 25 ปีบริบูรณ์

(ความผิดครั้งแรก : 60)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมในสมัยนั้นว่า บิดามารดา มักส่งบุตรไปเรียนที่ต่างประเทศ เจ้าคุณธรรมศาสตร์จึงส่งยศ ผู้เป็นลูกชายคนเดียวไปเรียนที่ประเทศสวิสเซอร์แลนด์

นอกจากนี้เรื่องความผิดครั้งแรก กล่าวถึงหลวงนฤบาลบัณฑิต สนทนากับเพื่อน ๆ ถึงความนิยมของคนในสมัยนั้น ในการไปเรียนต่อประเทศในยุโรปและอเมริกา ความว่า

“ตั้งแต่ผมเกิดมาได้ผ่านสมัยของผู้หญิงหลายสมัยแล้ว 1 สมัยนิยมผู้พิพากษา 2 สมัยนิยมทหาร 3 สมัยนิยมนักเรียนยุโรป กระทั่งไหนก็ได้ ต่อมานิยมนักเรียนอเมริกา”

“ที่ว่านิยมนะ หมายความว่าอะไรครับ” อำนาจถามขึ้น

“นิยมเลือกเป็นสามีนะซิ” หลวงนฤบาลตอบเร็วแล้วอธิบายต่อไป “สมัยรัชกาลที่ 5 หมดทุกคนเกลียดทหาร พ่อแม่มีลูกสาวไม่ยอมยกให้ทหารเป็นอันขาด เพราะกลัวว่าหลานจะต้องเป็นทหารเหมือนลูกเขย ในสมัยนั้นพวก “เน” กำลังฟู ใครเป็น “เน” ละก้อโก้ ต่อมาเมื่อนักเรียนนายร้อยเกิดขึ้น พวกนายร้อยมีกระบี่ติด หูขึ้นถนัด ไปไหนลากกระบี่กร่างๆ ผู้หญิงเห็นวิ่งตามพว”

“แหม! วิ่งตามพว!” เจริญร้องอย่างหมั่นไส้ “มันเกินเหตุไปละ”

“ประเดี๋ยวยังไม่หมด ต่อมาถึงสมัยนักเรียนยุโรป ใครได้ไปนอกกลับมาละก็ซื้อหอมฟุ้งทีเดียว เอ่ยปากผู้หญิงคนไหนเป็นสำเร็จ – ”

“สม ตัวเองเคย – ” เจริญขัดขึ้น

“ซ้า ! ” หลวงนฤบาลว่าพลางยกมือห้าม “ฉันกำลังพูดถึงคนทั่วไป ไม่พูดถึงตัวของฉันเอง ต่อจากนักเรียนยุโรปก็ถึงนักเรียนอเมริกา จะอยู่กระทรวงไหนทำงานที่ไหนก็ช่าง เรียนอะไรมาดีหรือไม่ได้ก็ช่างขอแต่ได้ให้เคยไปอเมริกา”

(ความผิดครั้งแรก : 256 – 257)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นความนิยมของคนในสมัยนั้นที่นิยมส่งบุตรหลานไปเรียนต่างประเทศ คนในสังคม โดยเฉพาะสตรีนิยมผู้ชายที่เคยไปเรียนต่างประเทศทั้งยุโรปและอเมริกา จะเป็นที่ยอมรับของบิดามารดาฝ่ายหญิง

เรื่องนี้แหละโลกกล่าวถึงทวิช นายทหารเรือ เข้าไปดูภาพยนตร์ พบกับนายกำจร ก็จำได้ว่าเคยพบกันมาก่อนเมื่อ 5 ปีที่แล้วในต่างประเทศ ความว่า

เขานึกถึงชายผู้นั้นออกพร้อมกับที่มองเห็นหน้าถนัด “กำจร” เขาบอตัวเองแล้วนึกค้นต่อไป ว่าตนเคยรู้จักผู้ชายคนไหนที่ไหน เมื่อไหร่ ก็ได้ความว่าตนเคยพบเขาในประเทศอังกฤษเมื่อ 5 ปีที่แล้วมา

(นี่แหละโลก : 31)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าทั้งนายทวิชและนายกำจรบุตรเขยคุณหญิงสรรพกิจ ต่างเป็นนักเรียนอังกฤษทั้งคู่ ซึ่งสะท้อนถึงความนิยมในการไปศึกษาต่อต่างประเทศ

ความนิยมในการส่งบุตรหลานไปศึกษาต่อยังต่างประเทศค่อนข้างแพร่หลาย โดยเฉพาะในสังคมชั้นสูงให้ความสำคัญกับนักเรียนนอก ดังเห็นได้ว่าตัวละครส่วนใหญ่ของดอกไม้สดทั้งหญิงและชายมักจะได้รับการศึกษาเป็นอย่างดี และผ่านการศึกษาจากต่างประเทศทั้งสิ้น

1.3 ผลของการจัดการศึกษา

ความมุ่งหวังของรัฐในการจัดการศึกษานั้นรัฐพยายามสนับสนุน ส่งเสริมการขยายตัวของการศึกษาให้ประชาชนอย่างทั่วถึง มีการส่งเสริมวิชาชีพสามัญ เพื่อให้ประชาชนนำความรู้ไปประกอบอาชีพ การขยายศึกษาเพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความคิดกว้างไกล มีความเจริญทางการศึกษาทัดเทียมนานาอารยประเทศ โดยส่งข้าราชการไปดูงานยังต่างประเทศและส่งนักเรียนทุนออกไปศึกษาต่อยังต่างประเทศเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นผลให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษามากมายดังประเด็นต่างๆดังนี้

- 1.3.1 ทำให้คนกล้าแสดงความคิดเห็น
- 1.3.2 นำความรู้ไปใช้ปรับปรุงการประกอบอาชีพ
- 1.3.3 ทำให้คนมีความรู้ความคิดและมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้น
- 1.3.4 ทำให้คนได้รับการศึกษามีความคิดก้าวหน้า
- 1.3.5 ทำให้คนมีความรู้แตกฉานทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

1.3.1 ทำให้คนกล้าแสดงความคิดเห็น

ดอกไม้สดสะท้อนภาพผลของการจัดการศึกษาที่ทำให้ประชาชนมีความรู้ความคิดมากขึ้น ไว้ 1 เรื่อง ได้แก่ ความผิดครั้งแรก

เรื่อง ความผิดครั้งแรก กล่าวถึง อมราเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัย ดังนั้น อมราจึงเป็นเด็กรุ่นใหม่ในสมัยนั้นที่กล้าแสดงความคิดเห็นในสิ่งที่ตนเห็นว่าผิดหรือถูก พร้อมทั้งยกเหตุผลมากล่าวอ้างเพื่อประกอบความคิดเห็นของตน แสดงถึงการได้รับการศึกษามาอย่างดีทำให้รู้จักคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทั้งๆ ที่ตนเองเป็นผู้หญิงซึ่งสมัยก่อนหน้านั้น ผู้หญิงจะไม่มีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมผู้ชาย ดังความว่า

เมื่อผมเห็นคุณนายลงจากรถยนต์ เมื่อก่อนจะขึ้นรถไฟฯ ผมรู้สึกประหลาดใจอย่างพิลึก เพราะผมมานเรียนอยู่ที่ปีนังนี้ เห็นแต่แขกเจ๊กกับฝรั่งมาเต็มๆ แล้วพอได้เห็นเครื่องแต่งตัวไทยดูรู้สึกสบายตา”

“คุณหลวงทำไมถึงแต่งตัวฝรั่งล่ะคะ?” อมราเอ่ยขึ้นเป็นคำแรก

“เพราะไม่แต่งฝรั่งจะต้องนุ่งผ้า อ้ายผ้านุ่งของเรามันโยกโยนๆ แล้วแปลกเกินไปกลัวคนมันจะวิ่งตามดู”

“อายหรือคะ?” เด็กหญิงตามตีหน้าขึงขัง

“ก็ไม่ใช่เชิง แต่ไม่ชอบให้ใครเห็นแปลก”

อมราหัวเราะดังใส่หน้าเขาอย่างไม่เกรงใจ ขณะที่หล่นพูดว่า

“หลายปีมาแล้ว สยามกำลังประกาศให้ชาวต่างชาติรู้จักชาติไทย แต่คนไทยออกพ้นประเทศของตนเพียงสามก้าวก็ต้องขอยืมเครื่องแต่งตัวฝรั่งคลุมตัวนั้น หมายความว่ากระไรครั้นคลุมแล้วก็กลายเป็นเจ๊กหรือแขกหรือญี่ปุ่น แต่ไม่เคยเป็นเจ้าของเครื่องแต่งตัวเลยสักที”

คำพูดของอมราออกเด็ดเดี่ยวและตรงเกินไปตามภาษาเด็กรุ่นสาวที่สำเร็จการศึกษามาใหม่ๆ คิดอย่างไรเห็นอย่างไรก็พูดออกมาโดยมิพักขัดเกลาเสียก่อน

(ความผิดครั้งแรก : 8-9)

จากตัวอย่าง แสดงให้เห็นว่า อมรามีความเชื่อมั่นและกล้าแสดงออก สามารถแสดงความคิดเห็นอย่างเปิดเผย นวนิยายของดอกไม้สดได้สะท้อนความก้าวหน้าทางความคิด และการกล้าแสดงความคิดเห็นของผู้หญิงสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี

1.3.2 นำความรู้ไปใช้ปรับปรุงการประกอบอาชีพ

การศึกษาทำให้คนมีความรู้ นำความรู้มาใช้ปรับปรุงการประกอบอาชีพของตน เช่น การกสิกรรม ดอกไม้สดสะท้อนภาพการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ต่องานอาชีพไว้ 2 เรื่องได้แก่ หนึ่งในร้อย และ ศัตรูของเจ้าหลอน

เรื่อง หนึ่งในร้อย พระวิชัยคฤดี เป็นผู้ที่มีความรู้ ความคิดก้าวหน้าเขาคิดว่าพื้นที่ในประเทศเกษตรกรรมของประเทศไทย ควรจะนำความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์มาช่วยพัฒนาพลิกพื้นผลผลิตเช่นผลไม้ให้เป็นสินค้าสำคัญ ดังความว่า

“ทุกคราวที่ผมไปหลังสวน ผมนึกอยากจะจองที่ดินที่นั่น แล้วทำสวนผลไม้อย่างชาวพื้นเมือง แต่ใช้ความพยายามมากกว่า และเอาวิทยาศาสตร์เข้าช่วยเล็กน้อย คิดว่าจะได้

ผลไม่อย่างดีเป็นสินค้าสำคัญที่เดียวอย่างที่เขาทำกันทุกวันนี้ ทำตามสบายเสียเหลือเกิน ปล่อยให้ธรรมชาติปรุปรุแต่งฝ่ายเดียว ดูราวกับทำเล่น”

(หนึ่งในร้อย : 89)

จากตัวอย่างแสดงถึงการนำความรู้มาพัฒนางานอาชีพให้เจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น
เรื่องศัตรูของเจ้าหล่อน ประสงค์ เรียนจบพานิชนศาสตร์จากประเทศฝรั่งเศส เมื่อกลับมาเมืองไทยเขามาทำงานป่าไม้ทางภาคเหนือ และสามารถพัฒนาป่าไม้สักให้เจริญรุดหน้าดังความว่า

งานที่ประสงค์จะไปดูนั้น ห่างจากบ้านที่อยู่ราว 70 เส้นเศษ ประสงค์สวมกางเกงขี้น้า ทอบบู๊ตและเสื้อเชิ้ต ม้าที่ขี่สีดำ เขาหย่อนบังเหียนปล่อยให้มันวิ่งเหาะๆไปตามสบาย ความร้อนใจทำให้ลืมหูลืมตา นอกจากเงาตัวของเขาหมวกกะโล่ที่ปิดบังหน้าตลอดถึงคอแล้ว สรีรภาพของประสงค์ดูสีเหลืองจัดเพราะแสงแดดจัดอยู่ นายประสงค์ วิบูลย์ศักดิ์ เป็นบุตรชายคนเดียวของมหาเสวกโทพระยาบำรุงประชาภิจ เขาเป็นชายหนุ่มรูปร่างสูงโปร่ง ดวงหน้าเสี่ยมประกอบด้วยหน้าผากกว้างนั้นคมคาย และคล้ามเพราะถูกแดดเผา งานที่เขาทำอยู่ คือเป็นผู้จัดการป่าไม้ของนักษักของบิดา หรือของเขาเองก็ว่าได้

หลังจากที่ได้กลับจากประเทศฝรั่งเศส และได้มาฝึกหัดวิชาป่าไม้ในสยามอีกในเวลาไม่นาน เขาก็มีความรู้ในการงานดีและเป็นหัวหน้า และผู้จัดการอันมีอำนาจสิทธิขาดแต่เพียงผู้เดียว ผู้ถือหุ่นนับด้วยร้อยคนขึ้นไป ยอมมอบโชคชะตาของตนให้อยู่ในกำมือของผู้จัดการหนุ่มนี้ ด้วยเชื่อในเกียรติยศ และความสามารถของเขาเต็มตัว ประสงค์เป็นคนรักงาน เห็นการทำงานทั้งทางสมองและทางกำลัง เป็นกีฬาชนิดที่ประเสริฐที่สุด ช่วงเวลาสามปีที่ประสงค์ดูแลงานของบริษัทนี้ทำให้งานเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว

(ศัตรูของเจ้าหล่อน : 9 – 10)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นผลของการศึกษาอย่างชัดเจนว่าการที่ประสงค์เป็นผู้ที่มีความรู้ดี และเรียนมาในสาขาวิชาพานิชนศาสตร์ ทำให้เขาสามารถใช้ความรู้พัฒนาธุรกิจของตนให้เจริญก้าวหน้า

1.3.3 ทำให้คนมีความรู้ความคิดและมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้น

การศึกษามีผลทำให้คนมีความรู้ความคิดและมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้น ตระหนักในเรื่องเสรีภาพ และเห็นความสำคัญของเสรีภาพ ดอกไม้สดสะท้อนภาพ ของคนที่มีความรู้และเข้าใจในเสรีภาพของตน ไว้ 1 เรื่อง ได้แก่ อุบัติเหตุ

เรื่องอุบัติเหตุ กล่าวถึง การสนทนาของหลวงชาญ และ สุนทรี เกี่ยวกับหนังสือของนักเขียนชาวเยอรมัน หลวงชาญแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคนที่มีความรู้ความคิดย่อมต้องมีชีวิตอยู่อย่างมีเสรีภาพมากกว่าถูกกลืนตรอนสิทธิ ดังความว่า

เป็นครูใหญ่ หลวงชาญฯ จึงเอ่ยขึ้น

“คนยิ่งมีความรู้มีความคิดมากเท่าใด ยิ่งถือว่าเสรีภาพเป็นของจำเป็นสำหรับชีวิตยิ่งขึ้นเท่านั้น ทำไม? เพราะคนมีความรู้มากแล้วอยู่หนึ่งไม่ได้ ต้องทำอะไรก็ตามที่ตัวมีความเห็นว่าเป็นประโยชน์แก่หมู่ แก่คณะ แก่โลก นี่ผมพูดถึงคนที่มีความรู้อย่างบัณฑิตนะ ไม่ใช่รู้อย่างอันธพาล บางทีก็ทำผิดเห็นผิด แต่ต้องได้เห็นความผิดพิสูจน์ตัวของมันเองเสียก่อน

ถึงจะเชื่อว่าผิด ที่นี้ถ้าถูกตัดเสรีภาพมากนัก ชาตึกิชาติเถอะ ไปตายเอาดาบหน้าได้แก่นักประพันธ์เยอรมันที่ลาออกจากชาติ”

หลวงชาญฯ พยักหน้านิดหนึ่งแล้วก็นิ่งไปอีก

“ทำไมหนังสือของ รอมาร์คถึงถูกห้ามไม่ให้มีเยอรมนีละคะ?”

“เพราะมันไม่ตรงกับความเห็นของคนที่มีอำนาจอยู่ในประเทศนะซี”

“เอ ก็จะเกณฑ์ให้ทุกคนมีความเห็นเหมือนกันอย่างไรดีความเห็นแปลกๆซึ่งควรจะรับฟัง

(อุบัติเหตุ : 271)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่า การศึกษาทำให้คนมีความรู้มากขึ้น กล้าแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีและมีเหตุผล แสดงว่าสภาพสังคมในสมัยนั้นผู้ขายยอมรับความคิดเห็นของผู้หญิงมากขึ้น สามารถพูดคุยกกันได้แม้เป็นเรื่องการเมืองก็ตาม

1.3.4 ทำให้คนได้รับการศึกษามีความคิดก้าวหน้า

การศึกษาทำให้คนได้รับการศึกษามีความคิดก้าวหน้า มีความคิดเป็นของตัวเอง กล้าที่จะใช้ความคิดเห็นของตนเอง ดอกไม้เสนอผลของการศึกษาเช่นนี้ไว้ในนวนิยาย 1 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง สามชาย

เรื่องสามชาย รัตน์มีความคิดที่จะประกอบอาชีพเป็นพ่อค้าแทนการรับราชการซึ่งเป็นอาชีพที่คนในยุคสมัยนั้นนิยมกัน และเป็นอาชีพที่เขาสามารถเป็นได้อย่างสบายเพราะเขาเกิดมาในครอบครัวของขุนนางข้าราชการ พระยาบริรักษ์นฤบดีผู้เป็นลุงและผู้อุปการะ ก็ตั้งใจให้รับราชการเจริญรอยตามบรรพบุรุษ แต่รัตน์กลับมีความคิดเป็นของตนเองโดยการไปเป็นลูกจ้างบริษัทฝรั่งทำการค้ารถยนต์แทน การตัดสินใจของรัตน์ ที่ทำในสิ่งที่ตนเองชอบทำให้เขามีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานได้เช่นเดียวกับการเป็นข้าราชการเหมือนกัน ดังความว่า

เมื่ออายุ 14 ปีเขามีความคิดลึกลับเด็กทั้งหลาย ครั้นย่างเข้าในความเป็นหนุ่ม ความคิดนั้นยิ่งสูงขึ้นอีก ความฉลาดที่ไม่ไร้ความเฉลียวประกอบ ด้วยความเอาใจใส่ในกิจการทั้งหลายตั้งใจสดับรับฟังคำพูดของผู้ใหญ่ในเมื่อมีโอกาสฟังและแนะนำใคร่ครวญอย่างถ่วงถี่ รัตน์จึงมีความรู้ความเห็นในทางการบ้านการส่วนตัว และการเมืองอย่างกว้างขวาง

สยามเป็นประเทศที่ไม่มีพ่อค้าเจ้าของถิ่น ชนต่างชาติทำการค้าขายไว้ในมือ ถวายเงินออกจากประเทศปีหนึ่งเป็นเงินมากหลายนี้เป็นข้อหนึ่งที่รัตน์ได้จากการฟังคุณลุงพูดในคราวที่ท่าน

สนทนากับเพื่อนฝูง ตัวรัตน์เองเป็นเผ่าพันธุ์ที่คัดเลือกนักบริกรรมความรักชาติยอมร้อนแรงอยู่ในกาย อีกนัยหนึ่ง น้ำใสใจจริงนั้นรักความเป็นอิสระ ไม่ชอบอยู่ใต้บังคับบัญชาของใครเป็นส่วนตัวจะอดทนได้แต่ในบังคับบัญชาตามทางการและหน้าที่ ทั้งชอบมีความรับผิดชอบต่อตัวเอง เมื่อทำผิดให้ผลร้ายตกอยู่กับเขา เมื่อทำถูกให้เขาเองได้รับผลดี ด้วยเหตุนี้ความมุ่งหมายในการมีอาชีพภายหน้าของรัตน์จึงฝังแน่นอยู่กับการเป็นพ่อค้าอย่างมั่นคง

(สามชาย : 85)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่า การเป็นเด็กที่มีความเฉลียวฉลาด เป็นทุนเดิมประกอบกับการได้รับการศึกษามาอย่างดีของรัตน์ ทำให้รู้จักวิเคราะห์สถานการณ์ของบ้านเมือง สภาพความเป็นอยู่ ตลอดจนการประกอบอาชีพของคนว่า อาชีพพ่อค้า ตกอยู่ในมือของพ่อค้าต่างชาติรัตน์จึงพยายามที่จะทำให้ตนเองเป็นพ่อค้า เพราะตนเองเป็นคนไทย ธุรกิจจะได้ไม่ต้องเป็นของคนต่างชาติเสมอไปและสืบเนื่องจากการเป็นคนฉลาดมีไหวพริบ มีความประพฤติดีนี้เองทำให้เขาเป็นที่รักใคร่ของครูอาจารย์ ดังนั้นอาจารย์ใหญ่ จึงแนะนำให้เขาได้ทำงานในห้างใหญ่แห่งหนึ่งที่ของชาวอเมริกัน นับเป็นการเริ่มต้นการฝึกปรือปฏิภาณไหวพริบการมีอาชีพพ่อค้าเลยทีเดียว ดังความว่า

“แกมีความเห็นอย่างไรจึงเห็นว่า พ่อค้าดีกว่าเป็นข้าราชการ?” พระยาอภิรักษ์ฯ ถามด้วยน้ำเสียงแสดงความไม่พอใจ “เป็นพ่อค้าต้องมีทุนแก่จะเอาทุนมาจากไหนนอกจากนั้นคนที่จะเป็นพ่อค้าต้อง 8 เหลี่ยม 8 คม ฉันทมองดูแกไม่เห็นว่าจะเป็นคนอย่างนั้นได้”

ปัญหาเหล่านี้รัตน์ มีคำตอบไว้พร้อมแล้วในชั้นต้นรัตน์จะยังไม่เป็นเจ้าของห้างหรือเจ้าของร้านเขาจะเป็นเพียงลูกจ้างของพ่อค้าคนหนึ่ง ซึ่งรัตน์ได้พบตัวและทาบตามทางการไว้บ้างแล้ว เหลืออยู่แต่จะรอฟังความเห็นชอบและการสนับสนุนของเจ้าคุณลุงแล้วก็จะทำการตกลงเป็นที่แน่นอนได้ ความสำเร็จในขั้นต้นนี้ก็อาศัยตัวของรัตน์นั่นเองเป็นที่พึ่งแก้ตัว กล่าวคือในระหว่างเวลาที่รัตน์ศึกษาอยู่ในโรงเรียน ทั้งการเรียนความประพฤติ และมารยาทของรัตน์นั้นเป็นไปอย่างหาตำหนิไม่ได้ จึงเป็นธรรมดาที่ครูในโรงเรียนนั้นรวมทั้งอาจารย์ใหญ่ด้วยพากันเมตตาและไว้วางใจในรัตน์ทั่วหน้ากัน เนื่องด้วยเหตุนี้ เมื่อใกล้กำหนดรัตน์จะลาออกจากโรงเรียน เขาได้แสดงความตั้งใจในอันเตรียมตัวเป็นคนค้าขายให้ครูและอาจารย์ผู้ที่มีความใส่ใจในตัวเขาทราบ ก็ได้ความช่วยเหลือจากอาจารย์ใหญ่แนะนำเขาให้กับห้างหนึ่ง มีผู้จัดการเป็นชาวอเมริกัน กำลังต้องการที่มีความรู้ในทางภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ต้องเป็นผู้ที่มีเชื้อแถวและหลักฐานดี มีมารยาทเรียบร้อย และเป็นผู้ควรแก่ความไว้วางใจ คำให้การของรัตน์ทำให้พระยาภิรักษ์ฯ นิ่งขมิ้นไปหลายวัน แต่ในที่สุดท่านก็ไม่ขัดขวาง ประจวบกับผู้จัดการจากห้างนั้นได้เคยรู้จักกับเจ้าคุณอยู่แล้ว ต่างฝ่ายต่างรู้แจ้งในหลักฐานของกันและกัน มิซาร์รัตน์ก็ได้เข้าทำงานในห้างนั้นสมประสงค์

(สามชาย : 170-171)

จากข้อความดังกล่าว ดอกไม้สดสะท้อนให้เห็นว่าผลของการศึกษานอกจากทำให้ประชาชนมีความคิดก้าวหน้าแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงสภาพสังคมในสมัยนั้นว่า การเข้าทำงานนอกจากจะเป็นผู้ที่มีความรู้ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ มีมารยาท มีความประพฤติดีแล้วยังควรมีเชื้อสาย มีหลักฐานและมีคนฝากฝังที่เป็นที่น่าเชื่อถือ จะทำให้นายจ้างยอมรับและให้ความไว้วางใจ

1.3.5 ทำให้คนมีความรู้แตกฉานทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

การศึกษาทำให้คนมีความรู้แตกฉานทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ สามารถค้นคว้าจากแหล่งต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ทั้งภาษาไทยภาษาอังกฤษ ทำให้ทันโลกทันเหตุการณ์ ตัวละครของดอกไม้สดทุกเรื่องเป็นคนที่มีความรู้แตกฉานทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ แม้บางคนจะไม่ได้จบมาจากต่างประเทศ เรียนจบเพียงโรงเรียนมัธยมก็ตาม แต่ก็อ่านหนังสือพิมพ์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ หรือ วรรณกรรมจากผู้เขียนต่างชาติ ดอกไม้สดเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ 3 เรื่อง ได้แก่ นี่แหละโลก ชัยชนะของหลวงนฤบาล และนั่นทวัน

เรื่องนี่แหละโลก ศัลยาตัวละครในเรื่อง มักซื้อหนังสือภาษาต่างประเทศมาอ่านเป็นประจำแสดงให้เห็นถึงความนิยมในสมัยนั้นว่าผู้ที่มีความรู้มักนิยมการอ่านหนังสือเป็นงานอดิเรก เช่น

“ไอ้หนังสือฝรั่งละมันแพงใจหาย” เจ้าคุณปรารภ “ค่าภาษีก็ไม่ต้องเสีย ทำไมมันถึงแพงจังนัก”

“มันเสียค่าเดินทางนี่ละ ต้องเดินทางไกลเหลือเกินน้ำหนักมันก็มากด้วย”

“แล้วมันดียังไงถึงต้องไปซื้อมันมา เงินเท่านั้นเท่ากับค่ากับข้าวที่บ้านตั้งวันหนึ่ง”

“ดีหรือไม่ดียังไม่ทราบเลยละ แต่คนที่แต่งเขานะเป็นคนที่มีชื่อเสียงมาก ถึงกับได้รับรางวัลโนเบล คนทั้งโลกนิยม เมื่อเราไม่ลองอ่านดูบ้างก็” “ก็ไม่ทันคนอื่นเขา” เจ้าคุณต่อน้ำเสียงมีหัวเราะแถม “ก็สมควรหรอก แต่มันแพงอัฐเหลือเกิน แล้วอ่านจบเดี๋ยวก็เก็บเข้าตู้”

“ไม่แน่นะคะ หนังสือบางเล่มหนูอ่านตั้งสองสามจบ อ่านหนึ่งแล้วก็เห็นเสียที่ อีกสองสามเดือนนี่ก็อยากอ่าน ก็เอามาอ่านใหม่ อีกอย่างหนึ่งเรามีหนังสือของเราก็ได้เอาไว้แลกกับคนอื่น เขายืมเราบ้างเรายืมเขาบ้าง ไม่อย่างนั้นเราก็ต้องยืมเขาข้างเดียว”

ท่านเจ้าคุณหยุดเดิน นั่งลงบนเตียง แล้วจึงพูดว่า

“นั่นแหละ พวกแกสมัยนี้ออกจะศิวิไลซ์จัดอยู่สักหน่อยหนังสือก็ต้องอ่านที่แพง

(นี่แหละโลก :174)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นว่า ศัลยา เรียนจบชั้นมัธยมในประเทศเท่านั้น แต่มีความรู้ดี และสร้างสมความรู้ด้วยการอ่านหนังสือเพิ่มเติม นอกจากนี้ยังสะท้อนสภาพสังคมในสมัยนั้นว่า รัฐส่งเสริมให้ประชาชนอ่านหนังสือเพื่อเพิ่มพูนความรู้และก้าวหน้าทันโลก ดังนั้นหนังสือที่มาจากต่างประเทศไม่ต้องเสียภาษีนำเข้า แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีการขายอยู่ดี ท่านเจ้าคุณผู้

เป็นตา แม้จะสนับสนุนให้ลูกหลานมีความรู้ทันโลกแต่ก็มีวายนตามลักษณะนิสัยของคนไทยที่ใช้เงินอย่างมั่วยั่ว

เรื่องชัยชนะของหลวงนฤบาล กล่าวถึงกิจวัตรประจำวันของหลวงนฤบาลผู้เป็นข้าหลวงจังหวัดนครสวรรค์ ว่าทุกวันคนรับใช้จะต้องนำหนังสือพิมพ์ภาษาไทยและภาษาอังกฤษวางไว้ให้อ่านเมื่อกลับจากที่ทำงาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผลของการศึกษาที่ดีจะทำให้คนมีโอกาสแสวงหาความรู้ให้ทันโลกยิ่งขึ้นดังความว่า

“นายมันคนใช้เก่าแก่ของข้าหลวงจะนำเสื้อจันทบุรีมาปูไว้บนเตียงครั้งแล้วนำหมอนแพรมา 2 ใบคาดใส่กระโปงบุหรืซีกการเร็ด และซีดไฟเบนซิน หนังสือพิมพ์ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ รวมหลายฉบับมาจัดวางไว้เป็นระเบียบเรียบร้อย

(ชัยชนะของหลวงนฤบาล :1- 2)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นถึงผลของการศึกษาดี ทำให้คนมีโอกาสแสวงหาความรู้ให้ทันโลกมากยิ่งขึ้น และการแสวงหาความรู้เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของคนเลยก็เดียว หลวงนฤบาลจึงอ่านหนังสือพิมพ์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษทุกวัน นอกจากนี้ยังสะท้อนสภาพสังคมในสมัยนั้นว่าแม้ในหัวเมืองที่ห่างไกล หนังสือพิมพ์ทั้งไทยและต่างประเทศส่งไปถึงทุกวัน แสดงถึงความเจริญก้าวหน้าของธุรกิจการพิมพ์อีกด้วย

เรื่องนันทวัน ภรณ์เรียนจบชั้นมัธยมและไม่มีโอกาสศึกษาต่อ แต่ใฝ่หาความรู้ด้วยการอ่านหนังสือดังความว่า

“มือหนักแล้วยังไม่รู้จักระวัง อยากกัด นึกเห็นมือแกตุ้มๆ น่ารักจัง เมื่อไหร่คุณพี่จะพาแกมาเที่ยวมั่งคะ?”

“ต้องรอให้เจริญเขาว่างเวลาเย็นถึงจะได้หมูนี่เขากลับมาจากทำงานเช้าทุกวัน เธออ่านหนังสือเวลาไหนกร? พี่รู้สึกว่าเขาอ่านเร็วเหลือเกิน ไม่สมกับที่เป็นแม่ครัวและต้นเรือน มีหน้าข้ายังเป็นคนเลี้ยงเด็กอีก”

“ก็ขอขอบนี้ละ ก็ต้องหาเวลาอ่านให้จงได้ โดยมากดิฉันอ่านเวลาตอนพอสว่าง เมื่อถึงเวลาที่จะนอนได้ก็ไม่นอนเสีย อ่านหนังสือแทน บางทีตอนหัวค่ำวงเติมแกกลับไปตื่นหนึ่งแล้วก็ลุกขึ้นมาอ่านต่อ เรื่องหนังสือนี้จำเป็นเหลือเกิน ต้องอ่านไม่อ่านไม่ได้ เพราะอย่างนั้น เวลาค่อนก่อนที่จะหลับดิฉันนึกถึงพระเดชพระคุณคุณพี่กับคุณเจริญทุกวัน เพื่อไม่มีคุณพี่คอยกรุณาส่งนั้นส่งนี้มาให้อ่านเสมอ ดิฉันคงเป็นบ้า หนังสือของคุณพ่อที่ได้จากงานศพบ่อยๆ ก็เป็นประโยชน์สำหรับดิฉันเหมือนกัน แต่มันหนักไปในทางวิชาธรรมะธัมโมเสีย อ่านบ่อยๆ ไม่ไหว เพราะว่าหัวสมองมันไม่รับ”

“เธอยังดียังอ่านมั่ง พี่ละไม่ได้อ่านเลย หนังสือแจกงานต่างๆ พอได้มาก็เก็บเขาดู นอกจากที่เป็นเรื่องแปลกน่าอ่านจริงๆ”

“ดิฉันถูกบังคับให้ดีด้วยนี้ละ รู้ตัวว่าถ้าไม่อ่านก็จะโง่งมทุกวัน อีกสักหน่อยก็ไม่มีความรู้ขนาดเด็กชั้นประถม เพราะอยู่แต่ในรั้วสังกะสีสี่เหลี่ยม ไม่ได้เห็นอะไรไม่ได้ฟังอะไร”

(หน้าวัน :162-163)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่า ประชาชนเห็นความสำคัญของการศึกษา และจะแสวงหาความรู้ในทุกโอกาส เพื่อให้มีความรู้ที่แตกฉานในทุกๆ เรื่อง

ผลของการศึกษามีบทบาทต่อคนในสมัยนั้นอย่างยิ่ง ดอกไม้สด สามารถสะท้อนให้เห็นถึงประโยชน์ของการศึกษาต่างๆ ที่เกิดกับคนในสมัยนั้น โดยผ่านตัวละคร ในนวนิยายทุกเรื่อง แสดงให้เห็นว่าการจัดการศึกษาเจริญก้าวหน้ามากขึ้นคนรู้หนังสือมากขึ้น และเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษามากขึ้นด้วย

1.4 การศึกษาของสตรี

แต่เดิมสตรีในสังคมไทยมีสถานภาพเป็นช้างเท้าหลังคอยดูแลบ้านเรือนรู้จักเรียนแต่วิชาครองเรือนเย็บปักถักร้อยเท่านั้น ช่วงสมัยก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง การศึกษาเข้ามามีบทบาทมากขึ้นโดยมีการศึกษาภาคบังคับ มีการสร้างโรงเรียน ทั้งโรงเรียนหลวงและโรงเรียนราษฎร์ เด็กหญิงจึงมีโอกาสดูเรียนเหมือนเด็กชาย การศึกษาของสตรีที่สะท้อนอยู่ในนวนิยายของดอกไม้สด แบ่งออกเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

1.4.1 การส่งเด็กหญิงเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนไทย

1.4.2 การไปศึกษาต่อต่างประเทศ

1.4.3 การส่งเสริมสตรีให้มีการศึกษาสูงขึ้น

1.4.4 ความนิยมส่งเด็กหญิงเข้าโรงเรียนฝรั่ง

1.4.1 การส่งเด็กหญิงเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนไทย

การส่งเด็กหญิงเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนไทยที่สามารถสอนภาษาอังกฤษให้มีความรู้ภาษาอังกฤษตามความนิยมของสมัยนั้น ผู้มีฐานะทั้งพ่อค้าและข้าราชการ นอกจากนิยมส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียนฝรั่งและยังมีโรงเรียนไทยที่เปิดสอนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษอีกหลายแห่ง ดอกไม้สดสะท้อนภาพของการศึกษาดังกล่าวไว้ 6 เรื่อง ได้แก่ ผู้ดี นิจ นีแผละโลก และอุบัติเหตุ

เรื่องผู้ดี คุณแสบ มารดาเลี้ยงของวิมล ได้รับการศึกษาอย่างดีจากโรงเรียนสุนันทาลัย ดังความว่า

คุณแสบได้รับการศึกษาจากโรงเรียนสุนันทาลัยสามารถอ่านเขียนพูดภาษาอังกฤษได้ "ราวกับผู้ชายคนหนึ่ง" มีรสนิยมในการประกอบอาหารทั้งฝรั่งทั้งไทย รู้จักเลือกและทำเสื้อผ้า ใช้ให้เหมาะกับรูปทรงของตน วาดเขียนได้เล็กน้อย ปักไหม ผสมสีไหมได้อย่างเชี่ยวชาญ คุณแสบเป็นคนผิวเนื้อดำแดง รูปร่างสูงโปร่ง ลักษณะเป็นคนเก๋มารยาทท่วงท่าที่ต้องลักษณะ นิ่งเก๋อู้ได้ ถนัด และเรียบร้อยเท่ากับพื้นห้อง เงินงามเท่ากบที่คลานได้กระฉับกระเฉง ชอบการอ่าน

หนังสือ และฟังการสนทนาในเรื่องกว้างๆ ทั่วไปมากกว่าที่จะนั่งเครื่องอยู่กับการฝีมือเนื่องจากคุณ
แสบเป็นลูกหญิงคนเดียว และมารดาของคุณแสบเป็นหญิงที่ล้าหลังและจำเป็นต้องอยู่หลังสามี แต่
ไหนแต่ไรมา พ่อคุณแสบรุ่นสาว ท่านบิดาก็ใช้ทั้งโดยตรงและโดยปริยาย ให้เธอปฏิบัติงานอันเป็น
หน้าที่ของคุณหญิงมารดา

(ผู้ดี : 65)

จากตัวอย่างดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าการศึกษาเล่าเรียนมีบทบาทต่อบุคลิกภาพของ
สตรีเป็นอย่างมาก คุณแสบเกิดในสมัยที่ผู้หญิงยังเป็นแม่บ้านดูแลบ้านเรือนมีความรู้หนังสือน้อย
กว่าผู้ชาย แต่คุณแสบกลับเป็นหญิงที่ทำทุกอย่างได้ทัดเทียมผู้ชาย เช่น อ่านเขียน พูด
ภาษาอังกฤษได้ดี รู้จักการสมาคม ทั้งนี้เป็นผลมาจากการที่บิดามารดาเห็นคุณค่าของ
การศึกษาทำให้ส่งลูกสาวเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนแทนการเรียนวิชาการบ้านเรือนอยู่บ้าน

เรื่อง นิจ รัศมีผู้เป็นหลานพระยาวิชัย ถึงแม้รัศมีจะเป็นผู้มีฐานะไม่ดีนัก แต่รัศมีก็ยัง
เรียนจบชั้นมัธยมที่ 5 จากโรงเรียนราชินี ดังความว่า

“นางสาวรัศมี เป็น บุตรี คนที่ สามของขุนปราบทูลพ่าย และนางชม นางชมเป็น
น้องสาวต่างมารดาของคุณหญิงวิชัยเคยอยู่กับป้าและได้เรียนหนังสือที่โรงเรียนราชินีเรียนไปได้ถึง
ชั้นมัธยม 5 ก็ต้องลาออก”

(นิจ : 37)

จากตัวอย่าง ดอกไม้สดสะท้อนให้เห็นความสำคัญของการศึกษาต่อสตรีแม้ว่าฐานะไม่
ดีพอที่จะส่งเสียจนจบมหาวิทยาลัย แต่เด็กหญิง ก็ควรมีความรู้จนจบชั้นมัธยมบริบูรณ์

เรื่อง นี่แหละโลก กล่าวถึงธิดาทั้ง 4 คนของพระยาสรรพกิจนิเทศ คือ ยุพา สำหรับ
ศรีสอ และสุรางรัตน์ ว่าเป็นสตรีที่ได้รับการอบรมอย่างดี ได้เข้าเรียนหนังสือจากโรงเรียนที่ดี
ที่สุด ความว่า

ธิดาทั้งสี่ของพระยาสรรพกิจนิเทศและคุณหญิงเป็นผู้ที่ได้รับการอบรมดี เท่าที่กุลสตรีใน
สมัยของหล่อนจะพึงได้รับและได้ศึกษาจากโรงเรียนที่ดีที่สุดของประเทศ

(นี่แหละโลก : 39)

เรื่อง อุบัติเหตุ งามพิศเป็นลูกหลวงประเสริฐ เข้าเรียนวิชาสามัญในชั้นมัธยมแล้ว
เรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัย ความว่า

สงวนเล่าว่างามพิศเป็นนักเรียนรุ่นใหญ่กว่าตน เมื่อตนเรียนอยู่ชั้น 6 นั้น งามพิศเรียนอยู่
ชั้น 8 งามพิศมีฉายาว่า “แม่เฒ่า” และเป็นนักเรียนที่ไม่เคยสอบได้ต่ำกว่าที่ 4 เลข “

(อุบัติเหตุ : 165)

และ

“สงวนเกล้าว่า ลูกสาวคุณหลวงที่ตายนั้นนะ กำลังเรียนอยู่ที่จุฬาลงกรณ์ เป็นนักเรียนอักษรศาสตร์ปีหนึ่ง”

(อุบัติเหตุ : 129)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นถึงการส่งเสริมให้เด็กหญิงได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ชั้นมัธยมถึงอุดมศึกษา และสะท้อนให้เห็นว่า ผู้หญิงมีโอกาสเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยของรัฐคือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยด้วย

1.4.2 การไปศึกษาต่อต่างประเทศ

นอกจากความนิยมส่งบุตรหลานไปศึกษาต่อต่างประเทศโดยทุนส่วนตัวหรือทุนรัฐบาลแล้วสตรีบางคนก็มีโอกาสได้ไปศึกษาต่างประเทศ ดังปรากฏในนวนิยายของดอกไม้สด 2 เรื่อง ได้แก่ กรรมเก่าและศัตรูของเจ้าหล่อน

เรื่องกรรมเก่า นุชและอัมพรมีความรู้ภาษาอังกฤษเป็นอย่างดีเพราะติดตามบิดามารดาบุญธรรมไปเรียนต่อต่างประเทศ ดังความว่า

“นุชได้เติบโตขึ้นในกรุงลอนดอน มหานครอันเจริญถึงขีด ได้สั่งเสียอยู่กับความเจริญหรูหราจะย่างไปที่ใดก็พบแต่สิ่งงดงามเจริญตาเจริญใจ สมาคมที่นุชได้ผ่านมาแล้ว ล้วนเป็นสมาคมของบุคคลมีหน้า มีตา ถึงพร้อมด้วยยศด้วยทรัพย์ ด้วยการศึกษาอันบริบูรณ์ ย้ายจากกรุงลอนดอนมาอยู่กรุงเทพฯ ความงามและความรุ่งเรืองในระหว่างพระนครทั้งสองก็แตกต่างกันอยู่ไม่น้อย แต่นุชก็ยังได้สมาคมกับบุคคลที่มีการศึกษาและความเข้าใจในโลกเสมอกับหล่อน”

(กรรมเก่า :167)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่า เมื่อบิดามารดาไปรับราชการต่างประเทศ ก็นำธิดาไปด้วย เพราะมองเห็นถึงความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการในต่างประเทศจึงต้องการให้ธิดามีความรู้ที่ทันสมัย สามารถเข้าสมาคมสมัยใหม่ได้ทัดเทียมกับคนอื่น

เรื่องศัตรูของเจ้าหล่อน มยุรีบุตรพระยาไมตรีพิทักษ์ เมื่อบิดาทำงานอยู่ต่างประเทศ ทำให้ต้องพามยุรีไปเรียนต่อที่ต่างประเทศด้วย ดังความว่า

“คุณพ่อกลับมาแล้ว คุณลุงว่าคุณพ่ออ้วนขาวขึ้น พ่อจะอยู่กับคุณลุงเดือนหนึ่งแล้วจะกลับไป แต่พ่อว่าจะพามยุรีไปด้วย พ่อว่าเมืองนอกสนุก พ่อจะให้มยุรีเรียนหนังสือฝรั่ง”

(ศัตรูของเจ้าหล่อน : 13)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่าบิดาเห็นความสำคัญการศึกษาของธิดามาก จึงมีความตั้งใจที่จะพามยุรีไปเรียนต่อต่างประเทศเพื่อให้บุตรสาวมีความรู้ดีและสังคมที่ดี

1.4.3 การส่งเสริมสตรีให้มีการศึกษาสูงขึ้น

ความเจริญก้าวหน้าของการศึกษาส่งผลให้สตรีในสมัยนั้น มีโอกาสได้เรียนถึงระดับมหาวิทยาลัย ดอกไม้สดได้สะท้อนภาพสตรีที่ได้มีโอกาสเรียนต่อมหาวิทยาลัย ไว้ 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง อุบัติเหตุ และ นี่แหละโลก

เรื่องอุบัติเหตุ สุนทรี เป็นครูสอนในระดับมัธยม ได้สนทนากับสายใจ และ สงวน ผู้เป็นศิษย์ถึงการเรียนและความคาดหวังในการสอบเข้ามหาวิทยาลัย ว่า

“สงวนมีความประสงค์จะย้ายจากโรงเรียนเก่ามาเข้าโรงเรียนใหม่ เพื่อจะอยู่โรงเรียนเดียวกับเพื่อนรัก แต่เพื่อว่าทั้งสองจะได้เรียนร่วมชั้นเดียวกัน

“หนูเลยมาปรึกษาคุณครู” สายใจกล่าวในตอนท้าย

“เพื่อปีนี้เราสองคนสอบไล่ได้ปีหน้าจะได้เข้ามหาวิทยาลัยพร้อมกัน”

(อุบัติเหตุ : 71)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นความต้องการของสตรีในสมัยนั้นว่ามีความคิดก้าวหน้า รู้จักวางแผนอนาคตทางด้านการศึกษา ว่าต้องการเรียนต่อในระดับสูงขึ้นไปถึงมหาวิทยาลัย

งามพิศจากเรื่องอุบัติเหตุก็เช่นเดียวกันที่มีโอกาสเข้าศึกษาต่อระดับมหาวิทยาลัย คณะอักษรศาสตร์ ดังความว่า

“เมื่องามพิศอยู่กับบิดาความปรารถนาของหล่อนเปรียบเหมือนความปรารถนาของบิดาเอง งามพิศไม่มีความจำเป็นที่จะต้องหาเหตุผลเพื่อนำออกแสดงแม้แต่สักครั้งทั้งนี้ก็เพราะว่างามพิศไม่มีความปรารถนาอันใดนอกเหนือไปจากความเห็นชอบของหลวงประเสริฐฯ งามพิศปรารถนาจะเรียนให้จบชั้นมัธยมศึกษาบริบูรณ์ หลวงประเสริฐฯ ก็เห็นชอบด้วย เรียนจบแล้วหล่อนปรารถนาจะเรียนต่อในมหาวิทยาลัย หลวงประเสริฐฯก็เห็นชอบด้วยอีก ส่วนความปรารถนาออกไปกว่านี้ เช่นปรารถนาเสื้อผ้า เครื่องแต่งกายหรือปรารถนาเที่ยวเตร่บ้างบางครั้งบางคราว หลวงประเสริฐฯ ก็เห็นว่าสมควรแล้วในขณะที่คุณป้าเพิ่งเล็งเห็นแต่ความครึกครื้นแห่งพระมหานคร และความเจียบเหงในต่างจังหวัดงามพิศนึกถึงแต่การศึกษาในวิชาอักษรศาสตร์ ซึ่งหล่อนตั้งต้นมาแล้วเกือบเต็มทอมและมีความสามารถที่จะศึกษาได้ดีไม่แพ้เพื่อนนิสิตชั้นเดียวกัน ”

(อุบัติเหตุ : 46 -47)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่าสตรีในสมัยนั้นมีโอกาสที่จะได้รับการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย ถ้าครอบครัวใดมีฐานะดี ก็จะส่งบุตรสาวเข้าเรียนมหาวิทยาลัยเพื่อให้มีความรู้สูงขึ้น งามพิศอยู่กับบิดาซึ่งสนับสนุนให้ลูกได้เรียนสูงตามความต้องการ แต่เมื่อบิดาเสียชีวิต

งามพิศจึงหมดโอกาสเรียนต่อเพราะฐานะไม่อำนวย แม้ว่างามพิศจะเป็นผู้ที่เรียนอยู่ในเกณฑ์ดีก็ตาม

1.4.4 ความนิยมส่งเด็กหญิงเข้าโรงเรียนฝรั่ง

นวนิยายของดอกไม้มืดส่วนใหญ่สะท้อนภาพของสังคมชั้นสูง ที่บิดามารดามักเป็นคหบดีหรือข้าราชการ จึงมักนิยมส่งลูกสาวเข้าเรียนในโรงเรียนประจำ หรือ โรงเรียนฝรั่งซึ่งทำการสอนโดยมิชชันนารี ดอกไม้มืดสะท้อนภาพความนิยมส่งเด็กหญิงเข้าโรงเรียนฝรั่งไว้ 2 เรื่อง ได้แก่ ผู้ดี และนิจ

เรื่อง ผู้ดี วิมล บุตรสาวพระยาอมรรตน์ เข้าเรียนโรงเรียนกนินอน ตั้งแต่เด็กเพื่อให้มีความรู้ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ตลอดจนกิริยามารยาท ดังความว่า

“แม่หนูจำได้ไหม เมื่อคุณพ่อจะส่งเข้าเป็นนักเรียนกนินอน ท่านพูดกับแม่ว่ากระไรแม่ เชื่อว่าหนูจะจำได้เป็นแน่เพราะแม่ย้ำให้หนูฟังหลายหนเต็มที เมื่อหนูออกจากโรงเรียนใหม่ๆ มาอยู่กับแม่ที่นี้ แม่สังเกตเห็นความตั้งใจของคุณพ่อนะสำเร็จเรียบร้อยดีหนูเป็นลูกหญิงที่น่ารัก น่ารัก เอ็นดูพร้อมกันทุกอย่างตั้งแต่นิสัยทำทางพูดจนนิสัยใจคอ แม่นึกยอมกราบคุณพ่อของหนูมาตั้งแต่วันนั้นแต่เวลานี้จะต้องทำตัวให้ยิ่งไปกว่าลูกสาวที่น่ารัก น่าเอ็นดูของคุณพ่อ หนูจะต้อง “คุณ” อยู่ในบ้านที่คนในปกครองทั้งรักทั้งกลัว จะต้องให้ชื่อเสียงของหนูหอมฟุ้งไปไกลๆ เป็นสิริมงคลแก่ตัวของหนูเอง เป็นเกียรติยศ เป็นความชื่นใจของเองด้วย แปลว่าแต่ก่อนหนูเป็นคนดื้ออย่างเด็กๆ พอถูกใจพ่อแม่ก็พอใจแล้ว แต่เดี๋ยวนี้หนูต้องเป็นคนดีของผู้ใหญ่ ต้องรู้ว่าคนในโลกนี้เขาเป็นอย่างไร แล้วก็ประพฤติตัวให้เป็นอย่างนั้น”

(ผู้ดี :12 -13)

พระยาอมรรตน์บิดาของวิมลเชื่อว่าโรงเรียนประจำนอกจากจะให้นักเรียนมีความรู้ที่แตกฉานในวิทยาการต่างแล้วยังรู้จักอบรมกิริยามารยาท ระเบียบวินัย การสมาคมให้แก่บุตรของตนอีกด้วย

เรื่อง นิจ ก็เช่นเดียวกัน บิดามารดาของนิจก็ส่งนิจเข้าโรงเรียนฝรั่งดังความว่า

ในข้อที่ว่าเลี้ยงลูกไม่ได้สนใจนั้นก็ไม่ได้ถูกเพราะเราไม่ค่อยมีเวลาเลี้ยงมัน มัวย้ายไปอยู่โน้นมาอยู่นี้ อ้ายลูกมันอยู่โรงเรียนฝรั่ง กิริยาของมันก็ผิดกับเราบ้างเป็นธรรมดา”

(นิจ : 4)

พระยาสุรแสนสงครามบิดาของนิจก็นิยมส่งลูกเข้าโรงเรียนฝรั่งเช่นกัน เพราะนอกจากจะได้รับความรู้ดีแล้ว ยังเป็นการแบ่งเบาภาระการเลี้ยงดูของผู้ปกครองอีกด้วย

จากการวิเคราะห์นวนิยายของดอกไม้สดทั้ง 12 เรื่อง จะเห็นว่าดอกไม้สดได้สะท้อนภาพของสังคมด้านการศึกษาในสมัยก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองไว้อย่างครบถ้วน โดยเฉพาะความเจริญก้าวหน้าทางการศึกษาส่งผลให้ผู้ชายและผู้หญิงในสังคม มีความรู้ ความคิดก้าวหน้า ทดเทียมอารยประเทศ ดอกไม้สดไม่เพียงสะท้อนสภาพสังคมของชั้นชั้นสูงเท่านั้น ดอกไม้สดแสดงให้เห็นว่าการศึกษาเป็นไปอย่างทั่วถึงทั้งในเมืองหลวงและในหัวเมืองต่างๆ การศึกษาเข้าไปมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของผู้คนทั้งแผ่นดิน

2. ด้านวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นที่ยอมรับกันในสังคม ช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครองและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไทยในสังคมเป็นอย่างมาก ความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเนื่องมาจากคนไทยมีการศึกษามากขึ้น บางส่วนไปศึกษาต่อยังต่างประเทศและติดต่อกับชายกับต่างประเทศมากขึ้น ทำให้ไทยรับอารยธรรมจากชาติตะวันตกและมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมไทยผู้วิจัยขอแบ่งสภาพสังคมด้านวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับนวนิยายของดอกไม้สด ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

2.1 ขนบธรรมเนียมประเพณี

2.2 วัฒนธรรมการแต่งกายและการไว้ผม

2.3 การเข้าสมาคม

2.4 วัฒนธรรมสมัยนิยม

2.1 ขนบธรรมเนียมประเพณี

ขนบประเพณี และธรรมเนียมประเพณีเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่กล่าวถึงความสัมพันธ์และวิถีชีวิตมนุษย์ ขนบประเพณี หมายถึงประเพณีที่วางระเบียบแบบแผนไว้ชัดเจน (เสฐียรโกเศศ. 2531 : 1-9) ได้แก่ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต เช่น ประเพณีการเกิด ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการทำศพ (ประสิทธิ์ ภาพักษ์กลอน. 2519 : 56) ส่วนธรรมเนียมประเพณีหมายถึง ประเพณีที่เป็นเรื่องธรรมดาสามัญ เป็นเรื่องที่ยึดถือปฏิบัติกันในหมู่คณะ เช่น กิริยามารยาท การพูด การกิน การแต่งตัว(เสฐียรโกเศศ. 2531 : 1-9) ธรรมเนียมประเพณีนี้ ถ้าใครทำผิดก็ไม่ถือเป็นสำคัญ นอกจากเห็นว่าเสียมารยาทหรือไม่สุภาพเท่านั้น (ประสิทธิ์ ภาพักษ์กลอน. 2519 : 56) ผู้วิจัยขอจำแนกประเด็นต่างๆในการวิเคราะห์สภาพสังคมด้านวัฒนธรรมในนวนิยายดอกไม้สดดังนี้

2.1.1 การเกิด

2.1.2 การบวช

2.1.3 การแต่งงาน

2.1.4 การตาย

2.1.1 การเกิด

ช่วง ปีพ.ศ. 2472-2492 เป็นช่วงรอยต่อระหว่างวัฒนธรรมเก่ากับใหม่ ประเพณีการเกิด ยังยึดถือแบบอย่างที่ดีงามในสมัยก่อน และนำมาปฏิบัติเช่นเดิมไม่ว่าจะเป็นการทำขวัญเดือน การตั้งชื่อบุตรหลาน ความเชื่อถือต่างๆ เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของแม่และเด็กการทำบุญวันเกิดเป็นต้น นวนิยายของดอกไม้สดที่สะท้อนภาพเกี่ยวกับประเพณีการเกิดไว้ 4 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง ความผิดครั้งแรก ชัยชนะของหลวงนฤบาล นี่แหละโลกและนิจ

เรื่องความผิดครั้งแรกได้กล่าวถึงพิธีทำขวัญเดือนของ ด.ช. ศุภวิทย์ ลูกชายของหลวงปราโมทย์ และ วไล ว่า เมื่อพ่อหนูศุภวิทย์อายุครบ 1 เดือน มีการโกนผมไฟ สวดมนต์เย็นและพิธีทำขวัญ ผูกข้อมือเด็ก ทำบุญเลี้ยงพระเพล ตอนค่ำมีการเลี้ยงอาหารเย็นและมีมโหฬี ญาติผู้ใหญ่จะให้ศีลให้พรและตั้งชื่อให้โดยการเปิดตำราโหราศาสตร์นับเป็นความเชื่อที่ผูกพันกับคนไทยมานาน งานโกนผมไฟ และทำขวัญเดือนของพ่อหนูศุภวิทย์ถือเป็นงานมงคลอย่างยิ่ง ดังความว่า

นับตั้งแต่วันที่ 1 ที่ร่างของพ่อหนูได้ปรากฏกับตามนุษย์ชาวโลกจนถึงวันที่ 30 คุณย่าได้มาเยี่ยมมิได้ขาดจนวันเดียว การโกนผมไฟ และ ทำขวัญ เมื่ออายุพ่อหนูครบ 1 เดือน ได้ทำกันอะอะที่สุดที่งานมงคลเช่นนี้จะอะอะได้ มีการสวดมนต์และเลี้ยงพระอย่างเต็มที่ ญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายที่มาในงานนี้มีใช้น้อย จนปลายแขนพ่อหนูนับตั้งแต่ข้อมือจนถึงข้อศอกท่วมไปด้วยเชือกผูกสำหรับทำขวัญ หลังจากพระสงฆ์ได้ฉันเพลแล้วก็เลี้ยงอาหารกลางวันอีกพักหนึ่งถึงตอนค่ำเลี้ยงอาหารเย็นและมีมโหฬี แล้วก็ถึง บทหาชื่อให้พ่อหนู ทุกๆ คนช่วยกันค้นหาให้เพราะที่สุกในโลกแต่ต้องการให้ชื่อ บิดามารดา ควบอยู่ท่านผู้เฒ่าทั้งปู่ทั้งตาถึงกับเปิดตำราโหราศาสตร์ เพื่อเลือกหาคำที่ตัวอักษรอันเป็นศรีแก่วันเดือนปีเกิดของหลาน

(ความผิดครั้งแรก : 214 – 215)

การทำขวัญเดือนและโกนผมไฟ ของเด็กชายศุภวิทย์ เป็นงานใหญ่มากและยังยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม ซึ่งดอกไม้สดได้สะท้อนภาพสังคมของคนชั้นสูง ที่จัดงานอย่างเอิกเกริก สมฐานะไว้อย่างชัดเจน ในขณะที่ดอกไม้อีกดอกไม้อีกแสดงเสนอการจัดงานทำขวัญเดือนและโกนผมไฟของอีกครอบครัวหนึ่ง คือ ด.ช. อ้าย กับด.ญ. เอื้อย บุตรของอมราและอำนาจที่เป็นไปอย่างเรียบง่าย ตัดส่วนที่ไม่จำเป็นออกไป แม้ว่าทั้งสองครอบครัว จะมีฐานะเท่าเทียมกัน เป็นญาติพี่น้องกันก็ตาม ดอกไม้สดแสดงให้เห็นว่าค่านิยมของคนในสังคมเปลี่ยนไปตามปัจจัยและภาวะการณ์ที่ประสบ กล่าวคือ อมราและอำนาจเป็นผู้มีนิสัยเรียบง่ายเป็นผู้ที่มีการศึกษาสมัยใหม่ เป็นคนรุ่นใหม่ในสมัยนั้นจึงมีความคิดผิดแปลกจากธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมแต่ยังยึดถือปฏิบัติเฉพาะในส่วนที่ตนเห็นว่าดีเป็นมงคล และสามารถทำได้ไม่ต้องเดือดร้อนผู้อื่น อมราและอำนาจจึงจัดทำขวัญเดือนให้แก่ลูกแฝดทั้งสองโดยการนิมนต์พระ

มา 60 รูปเพื่อทำบุญตักบาตร มีเพียงญาติผู้ใหญ่ที่นับถือมาร่วมพิธีไม่กี่คนการตั้งชื่อก็ให้บุคคลที่ตนเองศรัทธานับถือเป็นผู้ตั้งชื่อบุตรให้ คือหลวงนฤบาล เพราะถือว่าเป็นผู้ที่ตนเคารพรัก ดังความว่า

วันคืนล่วงไป จนถึงวันที่อ้ายและเอื้อยมีอายุครบ 1 เดือน บริบูรณ์บิดามารดาจัดให้มีการตักบาตรแก่พระสงฆ์ 60 รูป พระภิกษุเข้ามาในบ้านแล้ว อมราเชิญหญิงชราไปใส่บาตร อำนวยส่งลูกหญิงให้คนเลี้ยงแล้วไปยืนอยู่ข้างคุณย่า ช่วยหยิบของที่ใกล้มือส่งให้ คุณย่าต้องได้ใส่ของลงในบาตรหรือในย่ามด้วยมือของท่านเองให้ครบทุกสิ่ง ความสำคัญของการตักบาตรอยู่ที่ตรงนี้ ต้องถวายด้วยมือของท่านเองไม่ขาดแต่สักอย่างเดียว ถวายข้าวไม่ถวายกับข้าว ในภพใหม่จะเป็นผู้สมบูรณ์แต่ข้าว ส่วนของคาวของหวานบกพร่อง และถวายต่อเพียงอาหารสิ่งอื่นๆ หรือก็มียู่อ้อมแล้วในที่ใกล้ เหตุใดจะไม่ฉวยโอกาสจับต้องให้เป็นกุศลบารมีเพิ่มพูนอีกส่วนหนึ่งเล่า ดังนี้ พระภิกษุก็ต้องอยู่ในอิริยาบถที่ต้องน้อมตัวยืนบาตรมาตรงหน้านานกว่าปกติเล็กน้อย

คุณย่าใส่บาตรครบ 5 องค์แล้วบอกเลิก ถอยกลับมานั่งเก้าอี้ อำนวยกับอมราจึงเข้าไปยืนคู่กันอยู่หน้าโต๊ะ ทำการกุศลกรรมด้วยพร้อมกับเจตนาอุทิศสิ่งของที่ประกอบขึ้นด้วย กำลังกาย กำลังใจ กำลังทรัพย์ของเขาทั้งสองบูชาพระไตรรัตน์ และตั้งจิตปรารถนาสรรพมงคลทั้งหลายเพื่อความสวัสดิ์ แก่ลูกน้อยทั้งคู่

อันงานวันที่ลูกครบเอกราสนี้ อมราได้ตกลงใจแต่แรกว่าจะทำให้เป็นงานเป็นการเต็มพิธี อย่างที่จะเรียกว่างานทำพิธีขวัญเดือนลูก ทั้งนี้เกี่ยวกับ อมราไม่ชอบเอิกเกริกอีกก็อย่างหนึ่ง และยังมีความระแวงระวังเกรงจะกระทบกระเทือนญาติผู้ใหญ่อีกด้วย ถ้าแม้ว่าอมราจะยอมให้พิธีทำขวัญอย่างทั่วไล้ได้ทำให้แก่หนูศุภวิทย์ และอำนวยการว่าใครอื่นจะไม่มีส่วนในการทำขวัญลูกของเขาด้วยตามที่เกิด แต่ส่วนคุณย่านั้นเป็นผู้ที่รักใคร่ในตัวเป็นนักหนาและรักเหลนที่เกิดใหม่ราวกับดวงใจจึงจำเป็นต้องยกท่านเป็นบุคคลพิเศษ และแจ้งการกำหนดวันมงคลนี้ให้ท่านรู้เห็นด้วย อมาราก็ตกลงโดยเต็มใจ ดังนั้น เมื่อเสร็จการตักบาตรแล้วอำนวยการเชิญคุณย่าเข้าในห้องชั้นล่าง แล้วตัวเขาพร้อมด้วยภรรยาแลลูกน้อยก็เข้าไปรวมอยู่ในห้องนี้ หญิงมีอายุในวัยผู้ใหญ่เป็นคนสนิทของคุณย่า ยกโต๊ะกะโหล่งทองซึ่งมีโถปริกใส่แป้งกระแจะ ใบพลูเทียนกับขามบายศรีมาวางให้คุณทวดจึงจุดเทียนขึ้นหยิบเชือกขวัญซึ่งประกอบด้วยด้าย 9 เส้นขึ้นพาดกับข้อมือข้างซ้ายของเด็ก เลื่อนลงทางปลายมือ 3 กลีบ พร้อมกับร่ายคาถาปิดเป่าสรรพวิบัติทั้งหลาย ครั้นปิดทางข้อมือซ้ายแล้ว จึงปิดทางข้อมือขวา แล้วเผาเชือกนั้นด้วยเปลวไฟที่ปลายเทียน แล้วคุณทวดหยิบเชือกที่ประกอบด้วยด้าย 3 เส้น เรียกขวัญให้อยู่กับเนื้อกับตัวเด็ก แล้วก็ผูกข้อมือเด็กด้วยเชือกนั้นข้างขวาซ้ายอย่างละเส้น เสร็จจากเจ้าอ้าย คุณทวดก็ทำนางเอื้อยแบบเดียวกันแล้วดับเทียนด้วยใบพลูซึ่งมีแป้งกระแจะป้ายอยู่ เจิมหน้าผากเด็กด้วยแป้งกระแจะใบพลูนี้ ต่อจากนั้นจึงให้ทองคำหนัก 1 ตำลึงแก่เหลนคนละห่อ

(ชัยชนะของหลวงนฤบาล : 192-194)

จากตัวอย่าง ดอกไม้สดได้สะท้อนภาพของขนบธรรมเนียมประเพณีการทำขวัญเดือนได้อย่างละเอียดโดยผนวกระเบียบปฏิบัติแบบโบราณกับความคิดและเหตุผลของคนสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว

เรื่องนี้แหละโลก เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความรักความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ เป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันมาแต่โบราณว่า ผู้ใหญ่มักจะให้ของทำขวัญเด็กเมื่อแรกเกิดหรือเกิดครบเดือน ของที่นำมาทำขวัญเด็กนั้น มักนิยม ใช้ทองคำหรือเงินเป็นเหมือนเครื่องหมายแสดงความยินดี และเป็นความเชื่อว่า เด็กจะได้มีโชคลาภ มีชีวิตที่มั่งคั่งด้วยทรัพย์สินเงินทองดังความว่า

ครั้งนี้เป็นครั้งที่สอง นับตั้งแต่พ่อหนูเกิดมาในโลกที่ทวดกับเหลนพบกัน พ่อหนูเป็นเด็กที่เลี้ยงดูตามแบบของแพทย์สมัยใหม่ กล่าวคือบิดามารดาต้องไม่ยอมให้พ่อหนูออกจากบ้านไปในที่ไกล ทั้งที่ไม่เต็มใจให้การอุ้มชูจับต้องโดยผู้หนึ่งผู้ใดออกไปจากพี่เลี้ยงและบิดามารดาของหนูเอง ท่านเจ้าคุณผู้ชราลูบหัวลูบหน้าเด็กน้อยด้วยความปรารถนาเรียกเงินมาทำขวัญเป็นจำนวนเงิน 10 ตำลึง ปรารถนาด้วยความเศร้าและเสียดายในข้อที่ท่านมิได้เห็นหน้าเหลนแม่สักครั้ง ทั้งไม่มีโอกาสที่จะเห็นด้วย และซักถามศัลยาถึงเค้าหน้าของเด็กนั้นด้วยความปลาบปลื้มในข้อที่ท่านมีอายุยืนยาวจนได้มีเหลนก็มาระงับความเศร้าในข้อที่มองไม่เห็นเหลนด้วยตาของท่านเองเสียได้ ท่านกล่าวว่า ตัวท่านเองไม่เคยเห็นทวดของท่านทั้งทวดหญิงและทวดชาย ทั้งทวดฝ่ายบิดามารดา แต่ท่านจำได้จากปากของมารดาของท่านว่า เมื่อท่านเกิด ตาของท่านที่เป็นหมื่นสินธพ เทพราชได้ทำขวัญท่านด้วยเงิน 10 ตำลึง เท่ากับที่ทวดของท่านได้ทำขวัญตาเมื่อตาโกนผมไฟ และท่านเสริมแกมหัวเราะ “ที่จริง 10 ตำลึง เตียนมันไม่ได้ใช้ของ 10 ตำลึงสมัยโน้นนะ 10 ตำลึงสมัยโน้นนะ เกือบจะเท่า 10 ชั่งสมัยนี้”

(นี้แหละโลก : 384)

จากตัวอย่างดังกล่าวนอกจากสะท้อนให้เห็น ธรรมเนียมที่ยึดถือปฏิบัติในการให้เงินทำขวัญเด็กแล้ว ยังสะท้อนให้เห็น ค่าของเงินในสมัยก่อนกับปัจจุบันว่าแตกต่างกันอย่างไร

เรื่องนิจ กล่าวถึงนิจ ที่เป็นภรรยาของของหลวงชนสารสมบัติ ว่า เมื่ออายุครบ 21 ปี ได้ทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ เจลาเพื่อนรุ่นพี่ กล่าวกับนิจว่า ตามธรรมเนียมนิยมทำบุญกินอายุตนเอง 1 ปี ดังความว่า

“เทียนในถาดนั้นครบ 22 มัดแล้วหรือนิจ”

“21 มัดเท่านั้นและคะ”

อ้าว ต้อง 22 ถึงจะถูก อายุเธอ 21 ไม่ใช่หรือ? ธรรมเนียมทำบุญอายุ เขาต้องทำเก็นองค์หนึ่งเสมอ” พูดแล้วเจลายกกระຈาดเทียนเข้าใกล้ เรียงเทียนขึ้น 21 เล่ม ให้เป็นรูปสามเหลี่ยมแล้วมัดด้วยด้ายขาว

หล่อนกับนิจ กำลังนั่งทำงานอยู่ที่นอกชานเรือนฝากระดานชั้นเดียวในบ้านใหม่ ที่จริงเรือนนี้มีไว้สำหรับคนใช้อยู่ แต่ยังคงมีห้องว่างที่แม่บ้านสาว ใช้เก็บสัมภาระกระจุกกระจิกและอาศัยเวลาทำงาน

“นี่เป็นความรู้ใหม่” นิจพูดพลางหัวเราะ “เกิดมาเพิ่งเคยทำของทำบุญเองเป็นครั้งแรกปีก่อนๆ คุณแม่ทำให้ทุกที และนิจไม่เคยสังเกตเลยว่า ของนั้นมีจำนวนเกินอายุเสมอขึ้นแท้ๆ”

(นิจ.: 260)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่าชนบประเพณีเกี่ยวกับการเกิด นอกจากพิธีทำขวัญเดือน พิธีโกนผมไฟเด็กแล้วดอกไม้สดได้สะท้อนการทำบุญตักบาตรในวันเกิดนิยมตักบาตรพระสงฆ์ให้มีจำนวนอายุมากกว่า 1 ปี เป็นธรรมเนียมประเพณีอีกอย่างที่ยึดปฏิบัติกัน โดยเชื่อว่าเป็นการต่ออายุให้ยืนยาวต่อไป

2.1.2 การบวช

ผู้ชายไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชน จะถือประเพณีทางพระพุทธศาสนาในเรื่องการบวชเรียนเพื่อศึกษาพระธรรมเมื่ออายุครบ 20 ปี บริบูรณ์ นวนิยายของดอกไม้สดที่สะท้อนภาพประเพณีการบวชไว้ 2 เรื่อง ได้แก่ ความผิดครั้งแรกและ สามชาย

เรื่องความผิดครั้งแรก อำนวยบุตรของพระยาศรีศุภเวทเข้าพิธีอุปสมบท ตามหน้าที่ของชายไทย เป็นเวลา 1 พรรษา ดอกไม้สดได้บรรยายการอุปสมบท เครื่องใช้ในพิธีกรรมต่างๆ เช่น ผ้าไตร กรวย อุปัชฌาย์ ตลอดจน การขานนาค ไว้อย่างละเอียด ดังนี้

ครั้นถึงวันที่ 1 กรกฎาคม พุทธศักราช 2473 ตรงกับวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 8 กุมภาพันธ์ ปีมะเมียโทศก จุลศักราช 1292 ได้สัมฤกษ์ เวลา 17 นาฬิกา 12 นาที 17 วินาที นายอำนวยศุภวิทย์ จะได้ละเพศฆราวาสเข้าอุปสมบทเป็นภิกษุในบวรพุทธศาสนาได้นามตามมคธภาษาว่า ภิกษุอินมะ สำนักอยู่ยังวัดมณฑุมภุมภีร์ อันพิธีบรรพชาอุปสมบทนี้ ย่อมเป็นพิธีที่งดงามศักดิ์สิทธิ์พึงเคารพและนำเลื่อมใสสำหรับเราเหล่าพุทธศาสนิกชนเป็นที่ยิ่ง งามองค์พระประธานอันประดิษฐาน เหนืออาสน์รัศมี สีทองสุกสว่างเป็นประกาย งามสรรพวัตถุหลากหลายประกอบกันเป็นเครื่องสักบูชา งามพรรณบุปผาในพานและขวดแก้ว งามแสงเทียนอันแน่วแน่และรุ่งเรือง งามพระสงฆ์ครอคลุมด้วยผ้าสีเหลือง รับกับแสงแห่งดวงอาทิตย์ งามภาพและลวดลายอันวิจิตร ซึ่งนายช่างได้วาดไว้ที่เพดานและฝาผนัง ความงามทั้งหลายเหล่านี้รวมอยู่ในที่แห่งเดียวกัน ก็ยังองค์อุโบสถ คือสถานที่นั้นให้ตระการตาจะหาสิ่งใดเปรียบมิได้

เบื้องล่างอาสนะ หลังหมู่สงฆ์ สิ่งของที่จำเป็นสำหรับบรรพชาอุปสมบทกิจ วางรวมกันอยู่เป็นหมู่ มีผ้าไตรสำหรับถวายองค์อุปัชฌาย์วางอยู่เหนือตะลุ่มมุกปกคลุมด้วยตาข่ายดอกไม้สดอันประกอบด้วยดอกกุหลาบเย็บอย่างงดงาม กรวยอุปัชฌาย์ปักเป็นพุ่มด้วยดอกกุหลาบสีชมพูรองด้วยกรวยแก้วเจียรไน ส่วนกรวยสำหรับคู่สวดนั้นใช้กรวยแก้วชนิดเดียวกัน แต่ตัวพุ่มปักด้วยกลีบลำเจียก นอกจากนั้นแล้วยังมีของถวายสำหรับองค์อุปัชฌาย์ สำหรับองค์กรรมวาจา สำหรับพระอันดับและวัตถุสำหรับผู้บรรพชาอุปสมบทเอง คือ

เครื่องบรรพชาพร้อม	บริกขาร
แปดสิ่งโดยนามขนาน	ไปล่า
เตจีวริก ๒ ควรประมาณ	บาตรมีด เข็มนา
รัดประคด, ผ้ากรองน้ำ	ครบถ้วนควรแสง

เริ่มแต่ผู้ขอบรรพชาอุปสมบทยังคงสวมเครื่องแต่งกายเยี่ยงฆราวาส นั่งอยู่ท่ามกลางหมู่สงฆ์ กล่าวคำขอบรรพชาอุปสมต้อุปัชฌาย์ จนถึงเวลาที่ผู้ขอบรรพชาฯ ผลัดเครื่องศฤงคารออกจากตัว นุ่งสบงและห่มจีวรแทนเครื่องแต่งกายเดิม ญาติทั้งหญิงและชายที่ชุมนุมอยู่ที่พระอุโบสถนี้ ก็เกิดความปิติเลื่อมใสทั่วหน้ากัน คุณหญิงศรีน้ำตาคลอเมื่อเห็นบุตรชายมีร่างกายปกคลุมด้วยผ้าสีเหลือง อุกเขยอยู่ตรงหน้าพระอาจารย์ผู้สมมติตนเป็นผู้สอนซ่อมผู้บรรพชา และกล่าวมคธคาถาด้วยน้ำเสียงแจ่มใสเป็นกังวานชัดถ้อยคำ

“แหม! ฟังซี ขานนาคเพราะเหลือเกิน”

ต่อมาเมื่อผู้บรรพชาถอยหลังลงจากอาสนะตามคำสั่งของอาจารย์แล้วเดินซ้ายๆ ผ่านอุบาสก อุบาสิกาไป ยืนอยู่ห่างจากหัตถบาตรสงฆ์ราว 14 ศอก

“เคร่งดี พ่อคุณ! ไม่เสียแรงนะจะคุณหญิง ได้บวชให้แม่เห็นชายผ้าเหลือง”

(ความผิดครั้งแรก. : 605 – 607)

จากตัวอย่างดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความศรัทธา เชื่อถือของคนในสมัยนั้นว่าการบวชเรียน นอกจากเพื่อศึกษาพระธรรมวินัยแล้วยังเชื่อกันว่าบิดามารดาที่มีบุตรชายได้บวช บิดามารดาจะได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์ ซึ่งแสดงถึงความยึดมั่นในพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างยิ่ง

เรื่องสามชาย รัตน์ บุตรของคุณเริ่มเมื่อมีอายุครบ 20 ปี ถึงเวลาควรอุปสมบท ก็เข้าพิธีอุปสมบทเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย ความว่า

รัตน์สำเร็จการศึกษาวิชาสามัญเมื่ออายุ 20 ปี ก็แสดงความประสงค์แก่เจ้าคุณลุงว่าจะอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ความประสงค์ของเขานี้ย่อมเป็นที่พอใจเจ้าคุณอภิรักษ์เป็นอย่างดี ท่านจึงจัดการให้เขาได้เป็นพระภิกษุอยู่ที่วัดธาตุนุสรณ์ ซึ่งเป็นพระอารามที่ท่านได้เคยบวชอยู่ และท่านเจ้าอธิการวัดนั้น ซึ่งได้เป็นองค์กรรมวาจาของเจ้าคุณ ก็ได้เป็นองค์อุปัชฌาย์ของรัตน์ด้วย ในเวลาที่รัตน์อยู่ในเพศบรรพชิตก็มีความเคร่งครัดในการศึกษาพระธรรม สามารถสอบไล่ได้ตำแหน่งนักธรรมตรี เป็นเอกในจำนวนภิกษุทั้งหลายในวัดนี้ ยิ่งเพิ่มพูนความพอใจให้เจ้าคุณอภิรักษ์มากขึ้น

(สามชาย : 169)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่า ขนบประเพณีไทยนั้นผู้ชายเมื่ออายุครบบวช คือ 20 ปี ชายไทยจะเข้าอุปสมบทเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย บิฑามารดาหรือผู้ปกครอง จะมีความยินดีมาก เมื่อบุตรหลานได้บวช ดังนั้นเมื่อรัตนเคร่งครัดในการศึกษาพระธรรมวินัยจึงเป็นที่พึงพอใจของ เจ้าคุณอภิรักษ์นฤปดีเป็นอย่างมาก

2.1.3 การแต่งงาน

นวนิยายของดอกไม้สดสะท้อนภาพเกี่ยวกับประเพณีการแต่งงานของไทยไว้ 6 เรื่อง ได้แก่เรื่องนี้แหละโลก ความผิดครั้งแรก ผู้ดี นิจ สามชาย หนึ่งในร้อย โดยสะท้อนภาพสังคมในสมัยนั้นความสัมพันธ์ของชายหญิงอยู่ในวงจำกัด ขนบธรรมเนียมประเพณีไม่เปิดโอกาสให้ชายหญิงใกล้ชิดกันมากเท่าปัจจุบัน การพบปะกันระหว่างชายหญิง จะต้องอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ การเกี่ยวพาราสักัน หรืออยู่กันตามลำพังสองต่อสองยังไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมมากนัก แม้ขณะนั้นสังคมไทยจะรับอารยธรรมตะวันตกมาพอสมควรก็ตาม

เรื่องนี้แหละโลก นายชิตกับนายสนองพูดคุยเกี่ยวกับการคบหากันระหว่างชายหญิงว่า

“คุณรู้จักกับสาว ๆ พวกนั้นมานานแล้ว ไม่นึกรักคนไหนมั่งรี?”

“อืมม!” นายชิตกระแอม “รักผมก็ไม่บอกคุณ ลูกเขามีพ่อแม่ ยังมีพี่ชายอีกล่ะ มันจะได้มาเตะผมเข้า”

“เอ๊ะ ทำไม” สนองกล่าว “ผู้ชายไปรักน้องสาวเขาก็ชอบซี ทำไมจะกลับมาเตะหรือเขาจะหวงเอาไว้เป็น ... สาวที่มึงทัก”

“คุณพูดอย่างหัวฟรัง ผมพูดด้วยไม่ได้ จะรักใครก็ต้องไปพูดกับเขาที่บ้านเป็นกิจจะลักษณะซี มาพูดกันตามเหลาเหลียวอย่างนี้มันใช้ได้ที่ไหน”

“เออ นี่คุณธรรมเนียมจัดเหมือนกัน!” สนองกล่าวแกมหัวเราะ น้ำเสียงแสดงความขบขันมากกว่าติเตียน

“เปล่า ไม่ใช่ธรรมเนียมอะไรหรอก ผมมีสตัยอยู่ในใจอย่างหนึ่ง เข้าไปในบ้านใครต้องถือว่าลูกเขาเมียเขาน้องเขาเปรียบเหมือนแม่ของเรา จะไปทำล่วงเกินยังงี้ไม่ได้”

“ไฉนยังงั้นยังงั้นแปลว่าอะไร?” สมุทราถาม

“แปลว่าจะไปเกะแคะเกี่ยวพาราสักันไม่ได้ แล้วจะเอาชื่อเขาไปเอ่ยเป็นเชิงรัก ๆ ใคร ๆ ก็ไม่ได้เหมือนกัน ถ้าจะรักใครก็ต้องพูดจาสุขอกันตรงไปตรงมา”

(นี้แหละโลก : 142 – 143)

จากตัวอย่างดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ผู้ชายจะรักจะชอบผู้หญิงต้องเคารพและให้เกียรติครอบครัวของฝ่ายหญิง ต้องเข้าตามตรอกออกตามประตู ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันมา และเมื่อรักใคร่ชอบพอกันแล้ว ฝ่ายชายต้องจัดผู้ใหญ่ไปสูขอต่อผู้ใหญ่ของฝ่ายหญิงให้ถูกต้องตามขนบประเพณี เป็นการสะท้อนสังคมช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของความนิยมเรื่องการแต่งงานระหว่างสังคมไทยกับสังคมตะวันตก

เรื่องความผิดครั้งแรก พระยาศรีศุภเวท ส่งเจ้าแก้วมาสู่ขอโลต่อพระยาธรรมสาส์น เพื่อให้ถูกต้องตามธรรมเนียมประเพณีที่เคยปฏิบัติกันมา ความว่า

ครั้นล่วงเข้าเขตเดือนมกราคม พระยาศรีศุภเวทจึงส่งเจ้าแก้วมาสู่ขอโลต่อพระยาธรรมสาส์น และคุณหญิงตามธรรมเนียม ข้อตกลงไม่มีอะไรมาก ฝ่ายเจ้าสาวไม่เรียกร้องอะไรเลย แต่เมื่อถึงวันฤกษ์ พระยาศรีศุภเวทและภรรยาก็มายังบ้านเจ้าสาวพร้อมด้วย เครื่องเพชรอย่างงามทั้งชุด พอตกเย็นหลวงปราโมทย์มายังบ้านคู่หมั้น ได้พบพระผดุงพานิชกิจ และสมรวมทั้งหลายพลุกพล่านกับเจริญด้วย ทุกคนพากันแสดงความยินดีกับเขาอย่างเต็มอกเต็มใจ แม้แต่อมรา ก็ยังอุตส่าห์สละเวลามาพูด “แสดงความยินดีค่ะ” กับเขาได้

(ความผิดครั้งแรก : 137)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็น ธรรมเนียมประเพณีในการสู่ขอหญิงให้แก่ชายของสังคมสมัยนั้น ก่อนถึงการแต่งงานต้องผ่านขั้นตอนต่างๆ เช่น การส่งเจ้าแก้วมาเจรจาสู่ขอ การหาฤกษ์ยามที่เหมาะสม ตลอดจนการเตรียมสินสอดทองหมั้น

เรื่องนี้แหละโลก นายสนองได้ให้คุณนายอุ้นเรือนมารดามาทาบทามและให้ผู้ใหญ่มาเจรจาสู่ขอเลขาจากคุณหญิงลมนพพัฒน์พัลลภ ความว่า

นายสนองมิได้ทอดเวลาให้เนิ่นนาน หลังจากที่เขาได้แสดงความรักแก่เลขาแล้ว ประมาณสัก 10 วัน คุณนายอุ้นเรือนก็ได้มาหาคุณหญิงลมนพพัฒน์พัลลภ โดยมีคุณหญิงลมนเป็นผู้นำเป็นที่เข้าใจกันว่า คุณนายอุ้นเรือนเป็นแต่เพียงมา “ทาบทาม” ส่วนในการสู่ขอนั้น ท่านข้าราชการผู้มีบรรดาศักดิ์สูงคนหนึ่ง ซึ่งเป็นญาติห่างๆของนายสนองจะได้มาเป็นเผ่าแก่”

นี้แหละโลก : 152

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่า ประเพณีการแต่งงาน ฝ่ายชายต้องส่งผู้ใหญ่มาเจรจาสู่ขอฝ่ายหญิง เพื่อดำเนินการจัดการแต่งงานต่อไป

นวนิยายทั้งสองเรื่องแสดงให้เห็นถึงขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมไทยที่ฝ่ายชายต้องให้เกียรติฝ่ายหญิง และแสดงความจริงใจโดยการมาทาบทามสู่ขอจากผู้ใหญ่พร้อมทั้งยินดีมอบสินสอดทองหมั้นให้กับผู้ใหญ่ของฝ่ายหญิงเป็นค่าน้ำนม สิ่งเหล่านี้คือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในสังคมไทยหลังจากสู่ขอกันแล้วก็จะกำหนดวันมงคล จึงจัดงานแต่งงานตามประเพณีให้เป็นที่ยอมรับในสังคม

เรื่องผู้ดี กล่าวถึงการที่วิมลต้องการให้มาลีน้องสาวแต่งงานกับคนรักโดยเร็วเพราะตนเองจะเดินทางไปจับหนุมานกับคุณแสบ จึงเสนอให้แต่งงานในเดือนหน้าที่จะถึงโดยไม่ได้คำนึงว่าเป็นเดือนอะไรเหมาะสมตามความเชื่อที่มีมาหรือไม่ คุณแสบจึงทัดทานว่าตามธรรมเนียมไม่นิยมให้แต่งงานเดือน 8 ที่เป็นเดือนคู่ เดือน 9 ที่เป็นข้างแรมก็แต่งงานไม่ได้เช่นกัน ดังความว่า

วิมลหนึ่งไปขณะหนึ่ง แล้วเงยหน้าขึ้นพูดกับเชิงปรารภ “เราแต่งเสียก่อนไม่ได้หรือ แต่งเสียต้นเดือนหน้าหรือปลายเดือนนี้”

“เดือนนี้เดือน 8 ใครแต่งกันบ้างหละ” คุณแสบพูดแกมหัวเราะ

“ทำไมคะ เดือนคู่ทำไมถึงจะแต่งไม่ได้ นายจงรักแต่งเดือนคี่ยิ่งร้ายใหญ่”

“คู่ 8 นี่เขาไม่แต่ง เพราะอย่างนั้นเขาแต่งกันเดือน 9 ข้างแรมก็แต่งไม่ได้”

วิมลถอนใจ “ฮือ ธรรมเนียมต่างๆ นี่ช่างกีดขวางไปหมดทุกอย่าง” หล่อนว่า แล้วหล่อนรวมข้อสงสัยไว้ในใจ คืบหน้า แล้วก็นั่งมองดูผู้ที่รับประทานอยู่ คล้ายจะนึกภาวนาว่า “เมื่อไรจะอึดกันเสียสักที” วิมลต้องอดกลั้น ระวังปากคำที่แกล้งความคิดต่อ มารดาเลี้ยงเกือบครึ่งชั่วโมง ต่อ นั้น จึงฉวยข้อมือคุณแสบกลับเข้าในห้องและพูดก่อนที่จะได้ลงนั่ง

“เราไม่มีหนทางที่จะจัดการให้มาลีได้แต่งงานในเดือนหน้าหรือคะ?”

“ต้องดูปฏิทินก่อนแล้วจึงจะพูดถูก” คุณแสบตอบ

วิมลลุกขึ้นไปหยิบสมุดเล่มน้อยมาส่งให้มารดาเลี้ยง คุณแสบพลิกดูอยู่ครู่หนึ่งแล้วก็พูดว่า

“แต่งไม่ได้วันไม่พอ วันที่ 12 สิงหาคม ตรงกับวันขึ้น 13 ค่ำเดือน 9 เหลือข้างขึ้นอีก 2 วันเท่านั้น”

“คุณแม่ไปหาคุณหญิงบริหารฯ วันนี้ได้ไหมคะ ให้แกกำหนดวันแต่งงานมาลีเสียทีเดียว เราจะได้กลับจากจันทบุรีให้ไกลเวลาที่สุด”

“วันแต่งงานจะกำหนดเอาเองง่ายๆ ไม่ได้จะ ต้องหาฤกษ์”

“ก็ให้แกหาสิคะ.....”

“ยังงั้นเราหาโหรของเราเอง.....”

“เรานะใคร? แม่ไม่รู้จักโหรที่ไหนสักคน ให้เขาหาแล้วให้เขาเขียนจดหมายไปบอกเราก็ได้”

(ผู้ตี : 362 — 363)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ตามธรรมเนียมโบราณไม่นิยมแต่งงานเดือนคู่ แต่นิยมแต่งงานเดือนคี่ การกำหนดวันซึ่งต้องให้โหรเป็นผู้กำหนดฤกษ์ที่เป็นมงคลแล้วทำพิธีแต่งงาน เรื่องนิจ ดอกไม้สดได้บรรยายพิธีแต่งงานที่เกิดขึ้นในยุคสมัยนั้นไว้เมื่อครั้งที่นิจแต่งงานกับหลวงชนสารสมบัติ ความว่า

วันที่ 18 เดือนพฤษภาคม ตรงกับวันศุกร์ แรม 12 เดือน 6 ซึ่งเป็น วันศุภฤกษ์ พระยาสุรแสนสงครามได้เลือกวันนี้ เป็นวันวิวาห์มงคลระหว่างบุตรกับหลวงชนสารสมบัติ เวลา 7 นาฬิกา ภายในห้องโถงสี่เหลี่ยม ทาสีน้ำเงินอ่อน ตั้งแต่ฝาผนังไปจนถึงเพดานมีอาสนสูงไม่เกินหนึ่งศอก ตั้งติดกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เครื่องใช้ตั้งแต่ผ้าปูอาสน หมอนสำหรับพิง ตลอดจนพานหมากแล้วถ้วยน้ำร้อน เป็นสีน้ำเงินแก่เข้าชุดกัน ทั้งสิ้น พระสงฆ์ ซึ่งมีดวงหน้ามุขผ่อง ด้วยรัศมีคุณธรรมนั่งพับเพียบ

พระสงฆ์ ซึ่งมีดวงหน้ามุขผ่องด้วยรัศมี คุณธรรมนั่งพับเพียบ สวดคาถาเสกน้ำพระพุทธมนต์ที่จะรดเจ้าบ่าวเจ้าสาวในวันนั้น ติดกับฝาผนังด้านเหนือทางขวา

แห่งอาสนสงฆ์ มีที่บูชาตั้งอยู่หมู่หนึ่ง โต๊ะหมู่ที่ทำด้วยไม้จำหลักปิดทอง และประดับสีน้ำเงินแก่เครื่องตั้งคือ แจกันกระถางรูป และเชิงเทียนเป็นเจียรไนสีน้ำเงินแก่ทั้งชุด

อากาศในขณะนั้นแจ่มใสแสงแดดอ่อนๆ ผ่านหน้าต่างเข้ามา ต้องพระพุทธรูปซึ่งตั้งอยู่ ณ ที่บูชาเกิดแสงสีทองเป็นประกาย ช่อช่อนกลั่นซึ่งปักอยู่ในแจกัน ทั้งชายและขวา แห่งองค์ พระพุทธรูป นั้นเอนลงเล็กน้อย เห็นพระเศียรคล้ายกับต้นไม้ที่มีกิ่งก้านสาขาน้อมต่ำลง ทำให้หวน ระลึกถึงเมื่อ พระพุทธรองค์ ทรงตรัสรู้ ณ ภายใต้ควงไม้ศรี มหาโพธิ์ตรงกลางห้องมีพรมน้ำเงินแก่พื้นใหญ่ปูอยู่ สำหรับเป็นที่นั่งของเจ้าบ่าวและ เพื่อนเจ้าสาวนั่งพับเพียบมือผสานกับอยู่บนตัก ริมประตูลงฉากกันพร้อมด้วยเพื่อนสาวอีกด้านหนึ่งดวงหน้าของหล่อน ผุดผาดเปรียบได้กับ ความบริสุทธิ์ของดอกช่อนกลั่นซึ่งประดับที่บูชา ดวงตาซึ่งตามปกติมีแววแจ่มใสในวันนี้มีความเคร่งขรึม เหมาะกับสีหน้าอันเต็มไปด้วยความสำรวมยิ่งนัก ไม่มีใครเลยที่ได้เห็นนิจในเวลานั้น จะห้ามให้มีความรู้สึกชนิดที่คล้ายความเลื่อมใสเกิดขึ้นได้ แม้หล่อนจะนั่งอยู่ในหมู่เดียวกับคนทั้งหลาย ถึงกระนั้นก็ดูเหมือนหล่อน จากใครๆ ลีบหลับ ดูเหมือนกับเทพธิดาที่ทรงเครื่องชาวทั้งตัวมีศรีแห่งความบริสุทธิ์ฉายอยู่รอบกาย

ครั้นพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบลง ถึงเวลาที่เจ้าบ่าวจะต้องทำกุศลร่วมกัน ทั้งสองคลานเข้าไปยังที่ๆ มีบาตรตั้งเรียงรายอยู่เป็นแถว และมีเครื่องคาวหวานตั้งอยู่พร้อม เจ้าบ่าวจับทัพพีตักข้าวซึ่งอยู่ในขันเชิงถม แล้วทำอาการร่ำรออยู่ครู่หนึ่ง ด้วยเป็นธรรมเนียมที่เจ้าบ่าวเจ้าสาวจะต้องตักข้าวพร้อมกัน และด้วยทัพพีเล่มเดียวกัน ด้วยนิจใช้มืออันขาวและเล็กจับปลายทัพพีเหนือมือกลางวณสาร เจ้าบ่าวรู้สึกว่ามีมือของหล่อนที่กระทบมือเขาเย็นเฉียบและสั่นเล็กน้อย ทั้งสองช่วยกันบรรจุตักข้าวและใส่ของหวานของคาวลงในบาตรแล้วกลับมานั่งที่เดิม

พระสงฆ์กระทำกตติงสำเร็จแล้ว เจ้าบ่าวกับเจ้าสาวถวายเครื่องไทยทาน มีจิวรดอกไม้ รูปเทียน ฯลฯ พระสงฆ์ ๙ รูปสวดอนุโมทนาแล้วก็ลากลับเป็นอันเสร็จพิธีตอนเช้า

(นิจ : 31 – 34)

จากตัวอย่าง ดอกไม้สด สะท้อนเหตุการณ์วันแต่งงานของคู่บ่าวสาวในสมัยนั้นอย่างละเอียด ตั้งแต่การหาฤกษ์ยามซึ่งเป็นมงคลกับบ่าวสาว พิธีการทางสงฆ์ ตลอดจนการจับทัพพีขณะตักบาตรของคู่บ่าวสาว ซึ่งเป็นธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติต่อกันมา

การพบปะกันระหว่างชายหญิง จนมาถึงการสู่ขอ และการแต่งงานที่กล่าวมานั้น เป็นภาพสะท้อนของสังคมส่วนหนึ่งของคนที่มีความคิดแบบใหม่ ที่ได้รับการศึกษาและรับอารยธรรมจากภาคตะวันตกเข้ามากล่าวคือหญิงชายจะรู้จักชอบพอกันเอง ตัดสินใจเลือกคู่เองโดยจะมีผู้ใหญ่ให้การดูแลช่วยเหลือในเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีเท่านั้นเป็นการผสานกันระหว่างบทบาทของคณรุ่นใหม่ในสมัยนั้นอย่างกลมกลืน แต่ถึงแม้ความคิดแบบใหม่ จะเข้ามามีบทบาทในสังคมไทยเป็นส่วนใหญ่แล้วก็ตาม บางครอบครัว ก็ยังยึดความคิดเดิมเกี่ยวกับการเลือกคู่ครองของบุตรธิดา โดยพ่อแม่หรือผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายเป็นผู้จัดการเลือกคู่หมั้นหมายกันเอาไว้โดยตัวหญิงชายนั้นไม่เห็นด้วยกับการหมั้นหมาย

เรื่องสามชาย พืชีและอนุวัตรเป็นลูกเรียงพี่เรียงน้อง บิดาและมารดาทั้งสองฝ่ายจึงจัดการหมั้นหมายไว้ตั้งแต่ยังเป็นเด็ก โดยไม่ได้ถามความสมัครใจของคนทั้งสอง พิธีการนี้เรียก ประเพณีคลุมถุงชน เป็นการสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมแบบเดิม ดังความว่า

“กระผมไม่เคยทราบว่าเขารักกับใครที่ไหนเลย”

“นั่นนะซี” เจ้าคุณว่า “ลุงว่าแล้วว่าทำทางแม่หนูไม่น่าจะแอบชอบกับใคร แต่อาเขาสงสัยแกละรู้ไหมว่าน้องนะ ลุงหมั้นไว้ให้พ่ออนุวัตรตั้งแต่วัยเด็กอยู่”

“เคยได้ยินว่าอย่างนั้นนะขอรับ แต่ผมไม่ได้คิดว่าเป็นเรื่องจริง” เจ้าคุณพูดน้ำเสียงออกหัวน “ผู้ใหญ่กับผู้ใหญ่ตกลงกันแล้ว ไม่จริงได้หรือเขาจะได้ว่าผู้ใหญ่โกหกยิ่งกว่านั้น คำสัญญาของลุงยิ่งกว่าคำสาบานเพราะสัญญากับคนใกล้จะตายถ้าเรื่องไม่เป็นไปตามสัญญา กระตูกแม่สังคกับแม่สงบคงแข่งลงทุกวันเตี้ยวันนี้อายุแม่หนูก็มากแล้วพ่ออนุวัตรก็ตั้งตัวไม่ได้เพราะไม่มีเมียเป็นหลักฐาน ถึงได้จัดการจะให้แต่งงานกันเสียที ให้แม่แซมพูดกับแม่หนู ได้ความว่าแม่หนูอีกอีก”

รัตนันหนึ่งไม่กระดุกกระดิก ห่วงอยู่ด้วยการระวังสีหน้ามิให้ผู้เป็นลุงลงเห็นผิดสังเกตได้ รัตนันยังไม่เข้าใจว่าท่านพูดกับเขาเช่นนี้ด้วยเหตุไร เจ้าคุณบรรยายต่อไปอีกซำๆ ใส่หน้าหนักคำพูดทุกคำ

“สำหรับแม่หนูจะหาคู่ที่ไหนเหมาะเหมือนพ่ออนุวัตรนะไม่ได้ ความรู้ศักดิ์สมบัติพอกัน รูปร่างท่าทางก็เหมือนกัน แล้วก็อยู่ด้วยกันมาแต่เล็กแต่น้อยรู้จักนิสัยใจคอกันดี พ่ออนุวัตรก็สังเกตเกรงใจหนูอยู่มาก ถ้าได้ร่วมเรียงเคียงหมอนก็ยิ่งจะเกรงใจกันมากขึ้นอีกไอ้จะไปหาคู่ที่ไหนที่ไม่รู้จักมักคุ้นกันนั้นมันยาก อยู่ๆ เดียวก็วิวาทกันแตกกันเครื่องผูกมัด ไม่แน่นอนเหมือนพี่น้องกันอีกอย่างหนึ่งพูดไม่ใช่พูดแกล้งรู้อยู่แล้วลุงจะต้องอดทำอะไรอีกแม่หนูเป็นลูกคนเดียวของลุง ลุงตายแล้วสมบัติจะไปไหนเสียข้อนี้ใครๆ ก็รู้เพราะอย่างนั้นใครก็ต้องอยากได้แม่หนู ถ้าลุงไม่รับจัดการเสีย จวแม่หนูไปหลงลมเจ้าปลอกลอกเข้าแล้วก็ จะลำบากภายหลัง”

(สามชาย 414 – 415)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นถึงความคิดของคนรุ่นใหม่ ที่ไม่นิยมประเพณีคลุมถุงชน ก็ยอมรับ แสดงให้เห็นว่า ประเพณีเดิมๆ ซึ่งยึดถือกันในอดีตนั้นเมื่อเรามีการศึกษามากขึ้น มีความคิดเห็น มีเหตุผลมากขึ้น ยอมให้เหตุผลเข้ามามีบทบาทในการพิจารณาตัดสินพฤติกรรมของคนในสังคม มากกว่า ยึดถือตามประเพณีดั้งเดิม

เรื่อง ผู้ดี สะท้อนธรรมเนียมประเพณีการแต่งงานไว้ว่า ถ้าอยู่ในระหว่างงานศพ หรือ ไวทุกข์ จะไม่มีงานมงคลใดๆ เกิดขึ้น เพราะถือว่าอยู่ในระหว่างเศร้าโศกไม่ควรจัดงานรื่นเริง เมื่อคุณแสะจะแต่งงานกับเจ้าพระยาอมรรตน์นั้น จึงทำขึ้นหลังพระราชทานเพลิงศพบิดาคุณแสะ ดังความว่า

ดังนั้นคุณแสะต้องจำเป็นต้องแต่งงานกับคุณมงคลก่อนที่จะมอบตัวให้เป็นของคุณมงคลโดยเด็ดขาด และจะต้องแต่งงานก่อนคุณวงด้วย แต่การที่จะประกอบพิธีเป็นการล่อแหลมต่ออันตรายสำหรับคุณมงคลอยู่ไม่น้อย จึงจำเป็นอีกที่คุณแสะจะต้องแต่งงานกับคุณมงคลไม่ก่อนหน้าวัน

คุณมงคลแต่งงานกับคู่หมั้นมานานัก ทั้งคุณเองก็อยู่ในระหว่างที่จะเข้าวิวาห์มิได้ในเร็ววัน เพราะเหตุที่ยังมิได้ปลงศพท่านบิดา

อาศัยเหตุสองประการที่กล่าวแล้วนี้ คุณแสงจึงได้ทำให้คุณมงคลประวิงการวิวาห์กับคู่หมั้นไป จนถึงปลายปี แล้วแสงก็ได้แต่งงานกับคุณมงคลหลังจากพระราชทานเพลิงศพบิดาของคุณแสง 11 วัน และก่อนวิวาห์ระหว่างคุณมงคลกับคู่หมั้นเพียง 2 วัน

ผู้ตี : 68 — 69

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของคนสมัยนั้นว่า ให้ความเคารพต่อผู้ใหญ่และ ยึดถือธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัด โดยคุณแสงยังแต่งงานกับคุณมงคลไม่ได้จนกว่าจะทำ พิธีเผาศพบิดาเรียบร้อย ดังนั้นเมื่อเสร็จสิ้นงานศพบิดา คุณแสงจึงแต่งงานกับคุณมงคลทันที

เรื่องหนึ่งในร้อย ดอกไม้สดสะท้อนให้เห็น ธรรมเนียมที่ยึดถือกันมาในอดีตนั้น บางอย่างควรจะล้มเลิกไป เพราะสังคมเปลี่ยนไปมากเหตุผลในการยึดถือปฏิบัติควรจะ เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย เช่น ความคิดที่ว่าลูกผู้หญิงต้องแต่งงานเรียงตามอายุที่เกิดก่อนหลัง กล่าวคือ พี่สาวควรแต่งงานก่อนน้องสาวถ้าพี่สาวยังไม่มีใครมาชอพอและยังไม่ได้แต่งงาน น้องสาวแม้จะมีคนรักและพร้อมจะแต่งงาน ก็ยังแต่งงานไม่ได้เพราะขัดกับธรรมเนียมประเพณี เดิม ดอกไม้สดแทรกความคิดเห็นนี้ไว้กับอนงค์ผู้ที่มีความคิดสมัยใหม่มีเหตุผลในการกระทำ ของตนเองเสมอ อนงค์ไม่เห็นด้วยกับธรรมเนียมโบราณ อนงค์จึงไม่เห็นด้วยที่คุณหญิง ราษฎร์นอ ไม่ยอมให้ลูกสาวคนเล็กแต่งงานทั้งๆ ที่มีคนรักอยู่แล้ว ในขณะที่พี่สาวทั้งสาม ยังไม่ มีคู่ครองตั้งความว่า

“เสียแต่ถือธรรมเนียมอย่างแปลกและป่าเถื่อนเกินไป” อนงค์ขัด

“ในข้อที่ไม่ยอมให้น้องแต่งงานก่อนพี่นะหรือ?”

“ค่ะและผอญูพี่ 3 คน ก็ดูไม่ได้สักคนเสียจริงๆ ตรงกันข้ามกับน้องคนเล็ก”

“พี่เชื่อว่าแกคงจะเปลี่ยนใจละธรรมเนียมนี้ซักวันหนึ่งในเมื่อแกรู้ว่าถ้าขึ้นรอจะให้พี่สาว

แต่งงานเสียก่อนลูกสาวคนเล็กจะต้องอยู่เป็นสาวที่มืก เหมือนพี่สาว อีก 2 คนสำคัญจะต้องมีคน

เกลี้ยกล่อมให้แกเข้าใจว่าธรรมเนียมที่แกถืออยู่นั้นมันป่าเถื่อนและเกินสมัยเต็มทีแล้ว”

(หนึ่งในร้อย : 77)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นธรรมเนียมประเพณีบางอย่างของคนสมัยนั้นว่า พ่อแม่ไม่ นิยมให้น้องสาวแต่งงานก่อนพี่สาว การแต่งงานต้องแต่งเรียงตามอายุ ดอกไม้สดเสนอ ความคิดว่า ความเชื่อแบบไร้เหตุผลควรสิ้นสุด เพราะความเจริญก้าวหน้าและสังคมที่ เปลี่ยนแปลงไป ผู้หญิงมีโอกาสนในการพบปะกับผู้ชายมากขึ้นจึงมีโอกาที่จะเลือกคู่ครองด้วย ตนเอง ไม่ต้องรอพ่อแม่หาคู่ให้เช่นเดิม จึงไม่จำเป็นต้องแต่งงานเรียงตามลำดับพี่น้อง

2.1.4 งานศพ

นวนิยายของดอกไม้สดที่สะท้อนภาพประเพณีงานศพมีทั้งหมด 4 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง ความผิดครั้งแรก สามชาย หนึ่งในร้อย ผู้ดี โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็นประเด็นต่างๆดังนี้

2.1.4.1 ความเชื่อเรื่องบุญกรรม

2.1.4.2 การจัดพิธีศพ

2.1.4.3 การแต่งกายในงานศพ

2.1.4.1 ความเชื่อเรื่องบุญกรรม

ดอกไม้สดสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องบุญกรรมไว้ 1 เรื่อง ได้แก่ เรื่องผู้ดี เรื่องผู้ดี พระยาอมรรตรัตน์ บิดาของวิมล เป็นลมหมดสติหัวใจวายใกล้จะสิ้นใจ วิมลผู้เป็นลูกสาวมาพบบิดานอนหมดสติหายใจระรวยใกล้จะสิ้นลมก็ตกใจแต่ยังมีสติพอที่จะเตือนบิดาให้นึกถึงพระพุทธคุณเอาไว้ตามความเชื่อที่มีมาแต่เดิมตั้งความว่า

“คุณพ่อคะ คุณพ่อได้ยินเสียงหนูไหมคะ?”

วิมลได้ยินเสียงครางอืด แ่ววๆ ตาวิมลเห็นอกท่านบิดากระพือเป็นเบาๆ

“คุณพ่อคะ ไร้จะให้หนูทำยังงี้? นึกถึงคุณพระเอาไว้นะคะพระพุทธรูป พระพุทธรูปเจ้าเป็นที่พึ่งคุณพ่อของหนูได้ยินหนูพูดไหมคะนึกถึงพระไว้ พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ นึกถึงความดีที่คุณพ่อเคยทำไว้

(ผู้ดี : 92)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่า คนไทยที่นับถือพุทธศาสนามีความเชื่อในเรื่องบุญ – กรรม นรก – สวรรค์ และเชื่อว่าผู้ที่ใกล้ตายควรระลึกถึงพระพุทธคุณก่อนจะสิ้นใจวิญญาณจะสงบสุข และ ไปสู่สุคติ ดังนั้นญาติพี่น้อง หรือผู้ใกล้ชิดมักเตือนสติผู้ที่ใกล้จะสิ้นใจให้นึกถึงพระพุทธคุณเสมอ

2.1.4.2 การจัดพิธีศพ

ดอกไม้สดสะท้อนภาพสังคมด้านประเพณีเกี่ยวกับการจัดพิธีศพไว้ 4 เรื่อง ได้แก่ ผู้ดี ความผิดครั้งแรก สามชาย และหนึ่งในร้อย

เรื่อง ผู้ดี ดอกไม้สดสะท้อนภาพการจัดงานศพพระเจ้าพระยาอมรรตรัตน์ ผู้มียศถาบรรดาศักดิ์ หรือผู้มีอันจะกิน เมื่อถึงแก่กรรมในบ้านของตนมักนำศพไว้ที่บ้าน แล้วนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระอภิธรรมที่บ้านเพราะบ้านช่องใหญ่โตสามารถรับรองแขกได้มารวมทั้งญาติสนิทมิตรสหายที่มาช่วยงานก็จะมาช่วยเตรียมงานกันเองทุกอย่างทั้งงานดอกไม้ อาหารในการจัดงานศพ เจ้าภาพ จะต้องใช้คนเป็นจำนวนมากดังนั้นแขกหรือที่มาในงานจึงเต็มใจที่จะช่วยเหลือ ความว่า

“รูปเทียนที่จะถวายบังคมลาผมก็ซื้อแล้ว และให้ที่บ้านดูของแล้วโทรเลขถึงคุณวิวัฒน์ ไปที่หนึ่งส่งแล้ว ถึงคุณสแกก็ส่งแล้วนี่นะไปหนึ่ง ”

ครั้นป้ายจัดใกล้จะเย็น วัดฤๅษณ์ในพิธีอาบน้ำศพเป็นอันเตรียมพร้อม ห้องโถงซึ่งเมื่อก่อนเป็นที่รับรองแขก ในงานรื่นเริงเนื่องด้วยการเกิดในบัดนี้ต้องมาเป็นที่ไว้ร่างอันความตายได้เข้าครองแล้วด้วย

ร่างนั้นนอนอยู่บนเตียงสลักปิดทองเท้าคู่ สวมเครื่องแต่งกายปกติแบบข้าราชการพลเรือน คือ นุ่งม่วงสีน้ำเงินแก่ สวมเสื้อขาว ถูขาวรองเท้าดำ มือขวาทอดอยู่เหนือคั่นเชิงอันจัดไว้เป็นที่รองน้ำ

ที่ข้างเตียง เบื้องตะวันตก มีผ้าคู่เท้าชนิดเดียวกับเตียงขนาดเล็กตั้งอยู่ บนผ้ามีพานทองรองแผ่นทองสำหรับปิดหน้าศพมีหมอนน้ำเงินอันเป็นที่ใส่ผ้าพระราชนิพนธ์สำหรับอาบศพมีพานทองรองโกศมีน โถน้ำหอม หวี หมาก ดอกไม้ รูปเทียน

ห่างจากเตียงศพเล็กน้อย ตั้งที่บูชาพระพุทธรูปและอาสนสงฆ์พร้อมด้วยหีบพระธรรม

เจ้าพนักงานกรมสนมพลเรือน นั่งเรียบร้อยอยู่ทางปลายเท้าศพไกลไปอีกหน่อย ที่ริมฝา ใกล้เตียงมากที่สุด สภาพสตรีผู้ใหญ่คนหนึ่งนั่งอยู่ ท่านนี้อายุราว ๕๐ ปี นุ่งผ้าพื้นดำ สวมเสื้อขาว ห่มแพรเฉียงบ่า สวมแว่นตาดำ วัดถุอันนี้ปิดหน้าท่านผู้สวมเสียส่วนหนึ่งคนทั้งหลายมีอาคมมองเห็นขอบตาอันแดงซ้ำของท่านได้ ต่อกริยาที่ท่านยกแว่นขึ้น และยกผ้าเช็ดหน้าขึ้นเช็ดตาบ่อยๆ ให้คนทั้งหลายรู้ชัดเจนนัยว่าท่านร้องไห้ไม่หยุดเลย นับแต่ขณะแรกที่เข้ามาอยู่ห้องนี้

บุคคลชั้นผู้ใหญ่ที่เป็นญาติ และเพื่อนของท่านผู้ตายกำลังมาถึงแต่งกายด้วยเครื่องทุกข์มา เพราะรู้เหตุการณ์ทันเวลาก็มี ส่วนที่แต่งเครื่องสี เติร์มของขวัญมาสำหรับกำนัลเพื่อน เนื่องจากเจ้าพนักงานบอกกล่าวไม่ทันหรือลืมบอกเสียบ้าง ต้องหลบแขกอื่นๆ หนีกลับไปเสียก็มี

พระบรมวงศ์เธอองค์หนึ่งทรงนำการอาบน้ำศพพระยาอมรรตน์ราชสุภิต ป่วยพระพักตร์สู่พระบรมมหาราชวัง ถวายบังคม ๓ ครั้งแล้วหลังน้ำพระราชนิพนธ์จากคนโทลงเหนือบ่าผู้ตาย ซึ่งเจ้าพนักงานได้ประคองร่างขึ้นอยู่ในท่านั่ง บัดนั้นจำปีก็นำประโคมพร้อมกัน ทั้งสองเสียงความเยือกเย็นหวิหวาดให้เกิดแก่ชุมชนยิ่งขึ้น พระบรมวงศ์เธอทรงหวิผสมศพแล้วหักหวิออก ๒ ท่อนวางไว้ในพาน ต่อจากนั้นคนอื่นๆ จึงพากันเข้าไปชมศพเป็นลำดับกันไป

ครั้นสิ้นจำนวนแขกแล้ว ม่านดำผืนใหญ่คลายคลิยย้ายตัวออกจากริมฝาด้านหนึ่งทางออกจากริมฝาดีกด้านหนึ่ง กันเตียงศพเสียตั้งแต่หน้าห้อง เจ้าพนักงานกรมสนมเข้าช่วยกันแต่งตัวศพเพื่อจะบรรจุหีบ ให้สวมกางเกงขาวสวมเสื้อคอขาวผ่าอกตลอด มีเส้นผ้าเส้นเล็กสำหรับประสานอกเสื้อ ให้สวมถุงมือ จับมือผสานพนมอยู่บนทรวงอกสอดกรวยดอกไม้รูปเทียนไว้ระหว่างมือทั้งสอง มองวัตถุอีกสิ่งหนึ่ง ครั้นไม่เห็นมี ก็หันไปทางที่ตนสังเกตเห็นว่าเป็นฝ่ายเจ้าของงานและถามว่า

“แหวนใส่ปาก จะใส่ไหม”

นางบริวารเวชภัณฑ์หันไปมองดูวิมล เจ้าหล่อนผู้นี้มองตอบในลักษณะคล้ายปราศจากสติ ผู้เป็นอาสาสะไภ้จึงว่า

“สนมเขาถามว่ามีแหวนใส่ปากเจ้าคุณไหม?”

“แหวน?” วิมลทวนในใจ นางบริบาลฯ กล่าวซ้ำพร้อมกับชี้นิ้วหญิงสาว

“แหวน ใส่ปากคุณพ่อ”

โดยมิได้ไตร่ตรอง ด้วยตัวเองก็จวนเจียนจะไม่รู้สึกว่าเป็นตัวหรือไม่ วิมลหลุดแหวนจากนิ้วให้อาสะไภ้ทันที

เจ้าพนักงานรับแหวนมาใส่ปากศพ แล้วปิดหน้าศพด้วยทองแผ่นแล้วจึงครอบถุงผ้าขาวมึกั้น
แหลมลงบนศีรษะศพ แล้วรัดปากถุงกระชับไว้กับคอ

แต่งศพแล้วก็ตราสัง แล้วยกศพใส่หีบรองใน ค้อนกระทบตะปูและฝ่าหีบ บังเกิดเสียงทึมแทง
หัวใจผู้ที่ไดยินอีกพักหนึ่ง ปีตรองในเรียบร้อยแล้วก็ยกหีบนี้ ใส่ลงในหีบทองลายสลักจะยกตั้งขึ้น
ชั้นรองตั้งเครื่องราชอิสริยาภรณ์ อันตรึงติดไว้กับหมอน ซึ่งรองด้วยพานทองไว้ตามแนวหน้าหีบ
แล้วตั้งพานดอกไม้ ขวดปักดอกไม้ เชิงและพวงหรีดไว้โดยรอบชั้นรอง ตั้งฉัตรเบญจา 4 คัน ตรง
4 มุมหีบ

(ผู้ดี 98 – 102)

จากตัวอย่าง ดอกไม้สดสะท้อนภาพวัฒนธรรมในการจัดพิธีศพ ของข้าราชการผู้ใหญ่
ได้อย่างละเอียด พระยาอมรรัตน์ฯ เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เมื่อถึงแก่กรรมตามระเบียบที่
กำหนดไว้ต้องถวายบังคมลา แจ้งไปยังสำนักพระราชวัง เพื่อให้เจ้าพนักงานกรมสนมพลเรือน
อัญเชิญน้ำอาบศพพระราชทาน มาทำพิธีอาบศพพระยาอมรรัตน์ โดยก่อนจะรดน้ำอาบศพ
ต้องถวายบังคม ๓ ครั้ง ไปยังทิศที่พระบรมมหาราชวังตั้งอยู่ และหลังน้ำอาบศพ เหนือว่า
ผู้ตาย ปิพาทยประโคนขึ้นรับ หลังจากรดน้ำ ประธานในพิธี ใช้หวิหวิผมผู้ตายเป็นครั้ง
สุดท้าย แล้วหักหวิเสีย นับเป็นความเชื่ออย่างหนึ่งของคนสมัยนั้นว่าหวิไม่น่ากลับมาใช้อีก
เป็นการสิ้นสุดสำหรับผู้ตายเพียงเท่านี้ ก่อนจะนำศพบรรจุลงในหีบ เจ้าพนักงานกรมสนมจะ
แต่งตัวศพ โดยศพที่เป็นข้าราชการผู้ใหญ่ จะแต่งชุดปกติขาวในพิธีรดน้ำ แล้วจะเปลี่ยนเป็น
กางเกงขาวยาวสวมเสื้อคอผ่าอกตลอด สวมถุงมือ เจ้าพนักงานจะจับมือประสานพนมอยู่หว่า
งอก มีดอกไม้รูปเทียนอยู่ในมือที่พนมนั้น ใส่หมากและแหวน เข้าไปในปากของผู้ตาย ซึ่ง
เป็นวัฒนธรรมความเชื่ออีกอย่างหนึ่งที่เชื่อว่าให้ทรัพย์สินติดตัวผู้ตายไปใช้ภพหน้า จากนั้น
เจ้าพนักงานจึงนำแผ่นทองปิดหน้าศพ และ มัดตราสังก่อนบรรจุลงหีบ และบำเพ็ญกุศลต่อไป

จากเรื่องความผิดครั้งแรก กล่าวถึงการตายของคุณหญิงธรรมสาส์น มารดาของวิไล
แม้ว่าคุณหญิงธรรมสาส์น จะเป็นเพียงแม่บ้านแต่เมื่อเป็นผู้มีฐานะดี ศพของคุณหญิงก็เก็บไว้
บำเพ็ญกุศลที่บ้านเช่นกันดังความว่า

เมื่อถึงบ้าน ทุกคนต่างรู้สึกใจแห้งขึ้นอีก ยศถาถึงห้องที่ไว้ศพคุณหญิง อมราเป็นผู้
นำไป ศพนั้นอยู่ในห้องทางด้านซ้ายของตึกชั้นบน ตัวหีบคลุมด้วยดำริมติดลูกไม้เงิน ตั้งอยู่บน
แท่นไม้ปิดทอง ที่หน้าหีบศพ มีแจกันดอกไม้ และพวงหรีดดอกไม้แห่งตั้งอยู่ตามสมควร ยศ
กราบศพแล้วก็ลุกขึ้นนั่ง สายตาจับอยู่ที่หีบอันปกคลุมสีดำ ใจนึกถึงมารดาบังเกิดเกล้า เกิดความ
รักความเสียดยอย่างล้นพ้นเหลือวิสัยที่จะระงับใจได้ น้ำตาก็ไหลออกโดยเขาไม่ทันรู้ตัวหันมาเห็น
น้องสาวนั่งอยู่ข้างๆ กำลังสะอึกสะอื้นอย่างน่าเวทนา จึงใช้แขนโอบตัวหล่อนเข้ามาไถล หล่อนก็
เลยชบลงบนตักเขา ทำให้ยศใจหายยิ่งขึ้นอีก ทั้ง ๒ พี่น้อง ร้องไห้อยู่ที่หน้าศพแม่เป็นเวลาหลาย
นาที จึงระงับความโศกลงได้

(ความผิดครั้งแรก : 243)

จากตัวอย่าง ดอกไม้สดสะท้อนภาพการตายของผู้มีบรรดาศักดิ์ทั้งสองคนตามประเพณีดั้งเดิมคือ ถ้าคนตายในบ้านจะนำศพบำเพ็ญกุศลและเก็บไว้ในบ้าน เพื่อความสะดวกทั้งเจ้าภาพและแขกที่มาเคารพศพ เพราะเจ้าภาพที่มีฐานะดี จะมีข้าทาสบริวาร ช่วยกันทำงานมากมาย ดังนั้นจึงต้องจัดพิธีศพไว้ที่บ้าน เพื่อบำเพ็ญกุศล

เรื่องสามชาย ดอกไม้สดได้สะท้อนความเชื่อตามประเพณีโบราณอีกเช่นกันว่าคนที่ตายนอกบ้านด้วยอุบัติเหตุหรือตายด้วยเหตุผลใดก็ตามแม้เป็นผู้มีฐานะดีเช่นไรก็ไม่ควรนำศพไว้ในบ้าน ดังนั้น ศพของอนุวัตร หลานพระยาอภิรักษ์นฤปดีที่เสียชีวิตด้วยอุบัติเหตุทางรถยนต์ จึงทำพิธีรดน้ำศพที่โรงพยาบาล และนำศพไปบำเพ็ญกุศลที่วัดตั้งความว่า

ความตายของอนุวัตรโดยปัจจุบันทันด่วนและเป็นกาลมรณะเช่นนั้น ยังความสังเวชสลดใจแก่ญาติและมิตรทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง พระยาอภิรักษ์นฤปดีมีอาการเสมือนส่วนหนึ่งแห่งชีวิตและกำลังสังขารอันตรธานไปพร้อมกับชีวิตของอนุวัตรด้วย ถึงกับความหลงลืมซึ่งไม่เคยมีในนิสัย แม้ว่าอายุของท่านจะเข้าเขตปัจฉิมวัย บัดนี้ก็เกิดมีขึ้นจนจะสั่งงานสั่งการใดๆ ก็เลอะๆ เลื่อนๆ ต้นปลายไม่ต่อกันเสียทั้งนั้น เพราะเหตุที่ท่านเจ้าของงานมีอาการเป็นดังนี้ จึงตั้งแต่ชั่วโมงแรกที่ชีวิตอนุวัตรและร่างไปสู่ปรโลก รัตน ปุตุกุล ต้องรับหน้าที่วิ่งเต้น จัดการศพประดุจตัวเขาเป็นเจ้าภาพเอง ตามประเพณีมีมาแต่โบราณ อันบุคคลที่สิ้นชีวิตนอกบ้านจะนำศพเข้าในบ้านหาได้ไม่ ถือกันว่าเป็นอัปมงคล แก่ผู้มีชีวิตอยู่ ฉะนั้น เมื่อจะอาบน้ำศพอนุวัตร ญาติทั้งหลายจึงไปพร้อมกันที่โรงพยาบาล ครั้นแล้วก็นำหีบศพไปพักยัง วัดธาตานุสรณ์ ซึ่งเป็นวัด อันเจ้าพระยาอรรคราชวัลลภเป็นผู้สร้าง และได้ขนานนามตามแฉวนามเดิมของท่านผู้ชื่อว่าพรหม งานพิธีเกี่ยวกับศพนั้น มีเป็นต้นว่าสวดอภิธรรมสังคหะในตอนกลางคืน และถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระสงฆ์ในตอนเช้า ก็จัดการทำการกันยังปะรำที่ตั้งศพซึ่งได้จัดทำขึ้นกะทันหัน ครั้นครบ ๗ วันแล้ว ก็ฝังศพไว้ในวัดนั้น ภายใต้อิมเอนต์ซึ่งก่อเป็นรูปเดียวกับหีบศพแต่หลังคานูนขึ้นเล็กน้อย มีลวดลายตามขอบพอดูงามและโบกปูนขาวอย่างเกลี้ยงเกลา

(สามชาย : 510)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นว่า การตายด้วยอุบัติเหตุญาติผู้ตายมักจะนำศพไว้ที่วัดเพื่อประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่นการรดน้ำศพ การสวดพระอภิธรรม

การบำเพ็ญกุศล สวดพระอภิธรรมเป็นกิจกรรมที่สำคัญในพิธีงานศพ เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาช้านาน การนิมนต์พระมาสวดอภิธรรมให้ผู้ตาย ทำกันตามความเหมาะสมของฐานะเจ้าของงาน เช่น นิยมสวด 3 วัน 5 วัน 7 วัน แล้วทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย จากนั้นจึงเก็บศพไว้ เพื่อรอพิธีฌาปนกิจต่อไปซึ่งอาจเก็บไว้ 100 วันหรือ 1 ปีแล้วแต่เจ้าภาพเป็นผู้กำหนด

เรื่องหนึ่งในร้อย กล่าวถึง นาย สมาน น้องเขยพระอรรคตวิชัยถึงแก่กรรม พระอรรคตวิชัยให้ความคิดเห็นว่าควรสวดพระอภิธรรมเพียง 3 วัน แล้วนำศพไปฝังไว้ที่วัดเพื่อนำกลับมา

เผาในกาลต่อไปเนื่องจากฐานะของนายสมานค่อนข้างฝืดเคืองบุตรก็ยังเด็กอยู่มาก การเชิญแขกหรือมาทำบุญ ทุก 7 วัน 50 วัน และ 100 เป็นการสิ้นเปลือง แต่การเก็บศพไว้เป็นการเตือนความจำของบุตรที่ยังเด็กอยู่ให้ระลึกถึงบิดาอยู่เสมอและให้บุตรได้มีโอกาสทดแทนบุญคุณตามหน้าที่ของบุตรที่ดีตั้งความว่า

ครั้นเมื่อได้พูดถึงเรื่องราวของผู้ตายจนเป็นที่พอใจของบุคคลนั้นแล้วจึงตั้งต้นปรึกษากันเรื่องงานศพที่จะจัดทำในวันรุ่งขึ้น มีการพิมพ์บัตรเชิญอาบน้ำศพ และการสวดหน้าศพเป็นต้นซึ่งวิชัยกับอุไรได้รับส่วนแบ่งหน้าที่เท่าๆ กัน

“เมื่อสวดครบ 3 วันแล้ว ” วิชัยกล่าวสลับไป “เห็นว่าควรจะนำศพไปฝากไว้ที่วัดใดวัดหนึ่งโดยวิธีก่อดินอย่างถาวร”

ความเห็นนี้ทำให้ผู้ฟังนั่งอึ้งไปนานวิชัยจึงแสดงความเห็นอย่างตรงไปตรงมา เช่นเดียวกับที่เขาทำเสมอเมื่อพูดถึงกิจกรรมที่ไม่ใช่ของเล่น

“มีเหตุผล 2 ประการ ซึ่งมีน้ำหนักเท่ากันที่ทำให้พี่แนะนำเช่นนั้นประการหนึ่ง พี่ไม่เห็นด้วยกับการทำบุญ 7 วัน 50 วัน และ 100 วัน ซึ่งเราจะต้องเชิญแขกหรือมากเป็นการหมดเปลืองไปโดยใช้เหตุ ตรงกับคำว่าตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ ประการที่สอง ลูกคุณสมานยังเล็กนัก อีกไม่ช้าจะลืมหน้าพ่อ และจะไม่มีความเอาใจใส่ในเรื่องราวของพ่อเสียเลย นับว่าชีวิตของเด็กขาดความสำคัญไปอย่างหนึ่ง ถ้าเราฝังศพไว้ แทนที่จะเผาจะได้นึกถึงหลุมฝังศพที่แกต้องเห็นอยู่บ่อยๆ เป็นการบังคับให้นึกถึงพ่อไปในตัวอีกทั้งเป็นการสมควรอย่างเอกอุ ที่เราจะละหน้าที่การเผาศพพ่อไว้ให้แก่ลูกของเรา

(หนึ่งในร้อย : 147)

จะเห็นว่าประเพณีดั้งเดิมแม้จะคงอยู่แต่คนในสังคมขณะนั้นจะใช้เหตุผลในการตัดสินใจกระทำการใดๆ มากกว่ายึดมั่นในความเชื่อดั้งเดิมเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนประเพณีให้เหมาะสมกับฐานะของบุคคล

2.1.4.3 การแต่งกายไปในงานศพ

การแต่งกายไปในงานศพ เป็นวัฒนธรรมซึ่งสืบทอดมาช้านานคือต้องแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำที่สุภาพเป็นการให้เกียรติแก่ผู้ตาย ดอกไม้สดสะท้อนภาพการแต่งกายไปในงานศพไว้ 2 เรื่อง ได้แก่ ผู้ดี และความผิดครั้งแรก

เรื่องผู้ดี กล่าวถึงผู้มางานศพพระยาอมรรัตน์ราชสุภิต บางคนใส่ชุดไวท์ทักซ์ บางคนไม่ได้ใส่มาเพราะพระยาอมรรัตน์ราชสุภิตตายกะทันหัน และตายในวันงานเลี้ยงวันคล้ายวันเกิดของวิมลบุตรสาว ความว่า

“บุคคลนั้นผู้ใหญ่ที่เป็นญาติ และเป็นเพื่อนของท่านผู้ตายกำลังมาถึง แต่งกายด้วยเครื่องไวท์ทักซ์ มีขวดน้ำอบมาด้วย บุคคลชั้นหนุ่มสาวโดยมาก เพื่อนของธิดาผู้ตายที่แต่งเครื่องทุกข์มา เพราะรู้เหตุการณ์ทันเวลาก็มี ส่วนที่แต่งเครื่องสี เติริ่มของขวัญมาให้เพื่อน เนื่องจากพนักงานบอกกล่าวไม่ทัน ต้องหลบแขกอื่นๆ หนีกลับไปเสียก็มี

(ผู้ตี : 100)

จากตัวอย่าง ดอกไม้สดสะท้อนให้เห็นว่า วัฒนธรรมไทยยึดถือปฏิบัติเกี่ยวกับการแต่งกายอย่างเคร่งครัด ผู้ที่มาร่วมงานต้องใส่ชุดไวท์ทักซ์ เพื่อให้เกียรติแก่ผู้ตาย ส่วนผู้ที่ไม่ได้ใส่จะรู้สึกทำผิดธรรมเนียมประเพณี ต้องหลบเลี่ยงออกไป

เรื่องความผิดครั้งแรก กล่าวถึงงานศพของคุณหญิงธรรมสาส์นไว้ว่า บุตรธิดาแต่งเครื่องไวท์ทักซ์ ชาว – ดำ แม้จะเป็นบุตรเขย ก็ต้องแต่งเครื่องทักซ์ด้วยดังความว่า

“ช่วยจริงๆ เสียด้วย เมื่อวันเผาศพคุณแม่มิใครเห็นไหมคะ หลวงปราโมทย์นุ่งสีน้ำเงินหรือนุ่งขาว?”

“จำไม่ได้แน่ ดูเหมือนน้ำเงินไม่ใช่หรือ?”

“นุ่งขาว” หลวงนฤบาลค้าน “พอกับน้องเขานะสีที่นุ่งสีน้ำเงิน”

“อ้อ ยังดีนะคะ อุตสาห์นุ่งขาวให้”

“ก็ยังไม่ได้หย่ากันนี่ ยังคงอยู่ในตำแหน่งลูกเขย” พระผดุงพูดเรื่อย ๆ

(ความผิดครั้งแรก : 235)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นว่าคนในสังคมสมัยนั้นพิถีพิถันกับการแต่งกายให้เหมาะสมถูกต้องกับกาลเทศะ ขนบธรรมเนียมประเพณีมาก เพื่อให้เกียรติกับผู้ตายและเจ้าภาพ

2.2 วัฒนธรรมการแต่งกาย

วัฒนธรรมการแต่งกายของคนไทย เริ่มเปลี่ยนแปลงในสมัยรัชกาลที่ 4 และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างจริงจังในสมัยรัชกาลที่ 5 เนื่องจากคนไทยมีการศึกษามากขึ้น และรับอารยธรรมจากตะวันตกมากขึ้น ทำให้วัฒนธรรมการแต่งกายตลอดจนการไว้ทรงผมมีความเป็นสากล โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 7 ซึ่งประเทศอยู่ในภาวะการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสงคราม ดอกไม้สดได้สะท้อนภาพทางวัฒนธรรมการแต่งกายและการไว้ทรงผมของคนในสังคมสมัยนั้นผ่านตัวละครต่างๆ อย่างเด่นชัด ไว้ 6 เรื่อง ได้แก่ เรื่องนิจ วรรณกรรมชิ้นสุดท้าย ศัตรูของเจ้าหล่อน ความผิดครั้งแรก นี่แหละโลก สามชาย โดยจำแนกเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

2.2.1 วัฒนธรรมการแต่งกายและการไว้ทรงผมของผู้ชาย

2.2.2 วัฒนธรรมการแต่งกายและการไว้ทรงผมของผู้หญิง

2.2.3 วัฒนธรรมการแต่งกายและการไว้ทรงผมของเด็ก

2.2.1 วัฒนธรรมการแต่งกายและการไว้ทรงผมของผู้ชาย

การแต่งกายของผู้ชายไทยในสมัยก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีสองลักษณะคือ ลักษณะแรก ยังนิยมแต่งกายแบบไทยโดยนุ่งผ้าม่วง สวมเสื้อราชประแตน สวมถุงเท้าขาว และรองเท้าดำเมื่อไปทำงานหรือไปทำธุระนอกบ้าน ส่วนเวลาพักผ่อนอยู่บ้านมักนุ่งกางเกงแพรตามแบบคนจีน แทนการนุ่งโจงกระเบน ลักษณะที่สอง แต่งกายตามแบบชาวตะวันตก คือแต่งชุดสากลผูกเนคไท ใส่กางเกงขายาว เมื่อต้องออกงานราตรีสโมสรหรืองานพิธี ดอกไม้สดสะท้อนภาพวัฒนธรรมการแต่งกายของผู้ชายไว้ 3 เรื่องได้แก่ นิจ ศัตรูของเจ้าหล่อน และวรรณกรรมชิ้นสุดท้าย

เรื่องนิจ กล่าวถึงการแต่งกายของผู้ชาย ตามวัฒนธรรมในสมัยนั้นแม้จะหันมานิยมแต่งกายแบบสากลคือนุ่งกางเกงแล้ว แต่เมื่อต้องเข้าพบผู้ใหญ่ ก็ยังยึดถือธรรมเนียมเดิมของไทย คือแต่งกายสุภาพด้วยเครื่องแต่งกาย แบบไทยคือนุ่งผ้าม่วงตั้งความว่า

“คุณพ่อสั่งให้นิจไปหาเจ้าคุณนครินทร์เช้านี้ จะไปด้วยกันไหมคะ?”

“ไปไหนก็ไปทั้งนั้นแหละ” เขาตอบหัวนๆ “นี่” เขาเอ่ยขึ้นอีกเมื่อนิจเดินห่างออกไป “ฉันจะต้องนุ่งผ้าไหม? หรือไปทั้งกางเกงนี้ได้?”

นี่เป็นคราวแรกที่หลวงธนาสารขอความแนะนำจากภริยา นิจยิ้มอย่างอ่อนหวาน ขณะที่ตอบว่า

“นุ่งผ้าเสียเถอะคะดีกว่า เราตั้งใจไปหาท่านจริงๆ ถ้าเราไปเที่ยวพบท่านโดยบังเอิญถึงจะนุ่งกางเกงก็ไม่เป็นไร”

นิจเข้าห้อง หยิบผ้าห่ม ผ้าม่วงสีเขียวแก่ออกวางไว้ชั้นนอก พอเสร็จหลวงธนาสารสมบัติก็ตามเข้ามา นิจนั่งลงหิวผอมมองเห็นเงาของสามีในกระจก กำลังนุ่งผ้าและมัดมวยกระเบนเป็นเกลียวเสร็จแล้วมือหนึ่งจับชายพกไว้ อีกมือหนึ่งจับชายกระเบน หันหลังเข้าพิงเสาเตียงปล่อยชายกระเบนเสีย หยิบเข็มขัดแต่ด้วยความเผอเรอเขาหยิบทางหัว ห้อยทางปลายลงห่วงจึงรวบ

(นิจ :158 – 159)

จากตัวอย่างทำให้เห็นว่าหลวงธนาสารสมบัติ สามีของนิจผู้เป็นนักเรียนนอก เคยชินกับการนุ่งกางเกงตามแบบวัฒนธรรมตะวันตกแต่เมื่อต้องไปเยี่ยมผู้ใหญ่ เช่น เจ้าคุณนครินทร์ หลวงธนาสารสมบัติ ยังยึดขนบธรรมเนียมเดิม แต่งกายสุภาพด้วยเครื่องแต่งกายเดิมของไทยโดยนุ่งผ้าม่วง เป็นการเคารพผู้ใหญ่ที่เข้าพบด้วย

เรื่องศัตรูของเจ้าหล่อน เป็นนวนิยายเรื่องแรกของดอกไม้สด เกิดในช่วงปี 2472 หลวงประเสริฐพี่ชายของประภาเพื่อนของมยุรี แต่งกายอยู่กับบ้านด้วยนุ่งโจงกระเบนและสวมเสื้อผ้าแพร ความว่า

“บ้านหลวงประเสริฐ เป็นตึกหลังหย่อมๆ ทรวดทรงโปร่ง ปลูกอย่างทันสมัยเจียบ รถแล่นเข้าเข้าไปถึงหน้าตึก พบเจ้าของบ้านยืนอยู่ทั้งคู่ พี่นุ่งผ้าสีม่วงเขียวแก่ และสวมเสื้อแพรสีนวล

(ศัตรูของเจ้าหล่อน :150)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นว่าวัฒนธรรมการแต่งกายของผู้ชายที่ปรากฏอยู่ในนวนิยายยังคงแบบเดิมอยู่มากนอกจกนิยมนุ่งผ้าม่วงในการไปพบผู้ใหญ่แล้ว เมื่ออยู่บ้านผู้ชายนิยมนุ่งโจงกระเบน และสวมเสื้อผ้าแพร เป็นชุดลาลองสบายๆ อยู่บ้าน

เรื่อง วรรณกรรมชิ้นสุดท้าย กล่าวถึง พระยาสรรพกิจบิดาของยุพา แต่งตัวด้วยชุดอยู่บ้านออกมาหายุพาเมื่อแจ้งข่าวญี่ปุ่นบุกประเทศไทย ดังความว่า

ยุพายังมือไว้แล้วจะทำจะวิ่งไปดู ก็เห็นท่านบิดาของหล่อนเข้าประตูมาเห็นท่านนุ่งกางเกงแพรสีดำแทนที่จะนุ่งผ้าโจงกระเบนเหมือนอย่างที่เคยกับเสื้อชั้นนอกปิดคอ อาการหนาวสั่นในอกยุพายังทรีวี่ขึ้นจนหล่อนแทบก้าวขาไม่ออกแต่อย่างไรก็ตามหล่อนก็ยืนประจันหน้ากันอยู่

(วรรณกรรมชิ้นสุดท้าย :157)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นว่า ในช่วงปี 2484 – 2492 ผู้ชายไทยนิยมนุ่งกางเกงแพรจีน พระยาสรรพกิจเป็นข้าราชการบำนาญก็นุ่งกางเกงแพรจีนแทนการนุ่งโจงกระเบนแบบเดิม

เรื่องวรรณกรรมชิ้นสุดท้าย กล่าวถึง คุณชิต เพื่อนของทวิช ที่ต้องแต่งชุดสากลผูกเนคไทตามสมัยนิยมว่ามีความรู้สึกอึดอัดแต่ก็ต้องหัดแต่ง เพราะยุคสมัยนั้นนิยมการแต่งกายแบบสากลดังความว่า

แล้วนายชิตยกมือข้างหนึ่งขึ้นจับเนคไทตึง และขยับเพื่อจะคลายตึงที่ต้นคอ เพราะเริ่มจะรู้สึกร้อนด้วยอำนาจแอลกอฮอล์รวมกับปริมาณแห่งอาหาร เขาเคยเห็นทวิชใช้กิริยาเช่นนี้บ่อยที่สุดในเวลาที่รับประทานอาหารนอกบ้านกับผู้คุ้นเคย เขาเองได้พยายามหัดทำหลายครั้งเริ่มแต่งสากลบางครั้งก็ทำได้ดีแต่บางครั้งก็ทำได้ดีแต่บางครั้งก็ทำไม่สำเร็จเฉพาะคราวนี้เขาจับเนคไทผิดชายไป จึงทรีวี่ความหนักแน่นขึ้น

(วรรณกรรมชิ้นสุดท้าย : 66)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่า ระยะเวลาสงครามโลกครั้งที่สองเป็นช่วงสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมากที่สุดการแต่งกายเมื่ออยู่บ้านของผู้ชายไทยเปลี่ยนแปลงไป พระยาสรรพกิจเป็นข้าราชการบำนาญยังนุ่งกางเกงแพรจีน แทนนุ่งโจงกระเบนแบบเดิมหลังจากมีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีการแต่งกายออกนอกบ้านของผู้ชายไทย มีความเป็นสากลมากขึ้น นิยมแต่งชุดสากลผูกเนคไทตามวัฒนธรรมตะวันตกเพราะคนในชนชั้นสูงส่วนใหญ่ ถูกส่งไปเรียนต่อยังต่างประเทศการแต่งกายแบบตะวันตกจึงเข้ามามีบทบาทมากจนเป็นที่นิยม

2.2.2 วัฒนธรรมการแต่งกายและการไว้ทรงผมของผู้หญิง

การแต่งกายของสตรีมีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน ในสมัยรัชกาลที่ 7 แต่เดิมสตรีนิยมนุ่งโจงกระเบนสวมเสื้อติดลูกไม้คอตั้งแขนยาวพองหรือนุ่งซิ่น สวมเสื้อตัวยาวทับซิ่น ต่อมานิยมนุ่งกระโปรงแทนนุ่งซิ่น ตามแบบเสื้อผ้าชาวตะวันตก นวนิยายของดอกไม้สดที่สะท้อนวัฒนธรรมการแต่งกายของสตรีมีทั้งหมด 5 เรื่อง ได้แก่ ความผิดครั้งแรก วรรณกรรมชิ้นสุดท้าย ชัยชนะของหลวงนฤบาล สามชาย นี่แหละโลก

เรื่องความผิดครั้งแรก กล่าวถึงการแต่งกายของ วไล ตัวละครเอกของเรื่องเมื่ออยู่ที่ปิ่นฮิลล์ในต่างประเทศ หรือ ขณะอยู่ที่ราชตฤณมัยสมาคมในประเทศ วไลก็แต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายของหญิงไทยตามสมัยนิยมดังความว่า

ที่ปิ่นฮิลล์

ร้านขายน้ำชาที่วไลกำลังนั่งอยู่ในขณะนี้ ตั้งอยู่บนเขาใหญ่แห่งเมืองปิ่น มีระดับสูงกว่าทะเลถึง 2,400 ฟิต อากาศจึงค่อนข้างเย็นจนเกือบจะเรียกว่าหนาวที่คออันกลมและระหงของวไลมีแพรสีพองพื้นสีไข่ไก่และดอกสีน้ำเงินแก่ พันอยู่โดยรอบ หลวงปราโมทย์เดินตามหลังหล่นไปช้าๆ ถือโอกาสพิศดูรูปร่างอันโปร่งบางด้วยความพอใจ นับตั้งแต่ส้นรองเท้าสีไข่ไก่ เล็ก และสูงปรี๊ด ถูงเท้า ชื่นแพร และเสื้อแขนยาวสีเดียวกันทั้งสิ้น

(ความผิดครั้งแรก : 3 – 4)

ที่ราชตฤณมัยสมาคม มีการแข่งขันม้าตามระเบียบการ ท่านสุภาพบุรุษออกไปซื้อตัวพนักเสียหมด คงเหลือแต่สุภาพสตรีในจำนวนสตรีทั้งหลายเหล่านี้ มีวไลกับอมรอยู่ด้วยหล่นมากับพี่สาวและพี่เขยวไลสวมเครื่องแต่งกายสีเขียวกับขาว กล่าวคือนุ่งผ้าซิ่นหมี่พื้นเขียวแต้มดอกขาว เสื้อของหล่นเป็นแพรสีเขียวประกอบด้วยแพรขาวสวมถุงแพรสีขาวและรองเท้าหนังขาวขลิบเขียว ตลอดจนผ้าเช็ดหน้าพื้นขาว และกระเป๋าหนังใบเล็กที่ถืออยู่ก็เป็นสีขาวขลิบเขียว เช่นเดียวกันหล่นมิได้มีอาภรณ์สิ่งหนึ่งสิ่งใด นอกจากตุ้มหูหยกสีเขียวสดเป็นรูปใบโพธิ์ก้านประดับเพชร รับกับผมอันดำและหยิกเป็นลูกคลื่นข้างขวาของวไลมีอมรนั่งอยู่ เสื้อผ้าของหล่นเป็นสีเนื้ออ่อนเข้าชุดกันทั้งหมด เช่นเดียวกับพี่สาว ข้างซ้ายของวไลมีหญิงอีกคนหนึ่งนั่งอยู่มองปราดเตียวก็เห็นชัดว่า หญิงผู้นั้นล้าหลังวไลในเชิงสมาคมและสมัยเป็นอีกมาก

(ความผิดครั้งแรก : 14 – 15)

จากตัวอย่างดังกล่าวทำให้เห็นว่าแม้จักจะเป็นคนละสถานที่คือทั้งในประเทศและต่างประเทศ สตรีไทยในสมัยนั้นได้นำเครื่องแต่งกายชุดไทยที่นุ่งซิ่น และเสื้อผ้า ถูงเท้า รองเท้าที่รับอารยธรรมจากตะวันตกเข้ามาผสมกลมกลืนกันจนเป็นเครื่องแต่งกายของหญิงไทยได้อย่างเหมาะสม นอกจากดอกไม้สดได้สะท้อนการแต่งกายของสตรีในสมัยนั้นอย่างชัดเจนแล้ว ดอกไม้สดยังสะท้อนบุคลิกของตัวละครหญิง เช่น วไลอย่างเด่นชัดว่าเป็นหญิงที่ทันสมัย ทั้งการสมาคมการแต่งกาย

เรื่องความผิดครั้งแรก เช่นกันที่ดอกไม้สดสะท้อนให้เห็นถึงการแต่งกายของวไลและสตรีในสมัยนั้นเช่น

หล่อนต้องซื้อแพรตัวนํ้ามาสำหรับนุ่งกับแพรศรีโสภซึ่งในสมัย พ.ศ. ๒๔๗๐ การแต่งกายชนิดนี้กำลังเป็นที่นิยมของสุภาพสตรี ครั้นรับประทานอาหารเสร็จแล้ว วไลรับเข้าห้องหนังสือแบบเสื้อเท่าไร ขนเอาจมมากองไว้กลางห้องจนสิ้นเชิงตั้งแต่เก่าที่สุดจนถึงใหม่ที่สุด คือตั้งแต่เล่มที่ออกใน ค.ศ. ๑๙๒๐ ซึ่งเสื้อสตรีมีแขนยาวระข้อคอจนถึงเล่มที่ออกใน ค.ศ. ๑๙๒๗ซึ่งแบบเสื้อได้หดสั้นเข้าไปจนถึงอยู่บนไหล่แล้ว ชั่วแต่พลิกหาแบบก็สิ้นเวลาเข้าไปอีกครึ่งวันเต็มๆ แม้กระนั้นใกล้จะสิ้นสุดท้ายก็ไม่ ลุกลามาไปจนถึงเวลากลางคืนได้แบบสมใจและการตัดเสื้อก็ต้องเลื่อนเลยไปจนถึงวันรุ่งขึ้นรวมเวลาทั้งสิ้นเริ่มตั้งแต่หาแพร เลือกแบบ ตัดและเย็บ และการลองแล้วลองอีก จนสำเร็จบริบูรณ์ ๕ วันเต็มๆ

(ความผิดครั้งแรก : 85)

จากตัวอย่างทำให้เห็นวัฒนธรรมการแต่งกายของสตรีในสมัยนั้นนิยมผ้าแพรตัวนํ้า และแต่งกายตามแฟชั่น ซึ่งปรากฏในหนังสือแบบเสื้อสิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงความก้าวหน้าทางด้านการศึกษาและวัฒนธรรม ที่ติดต่อกับอารยธรรมต่างประเทศ

เรื่องวรรณกรรมชิ้นสุดท้าย ยุพาก็นิยมนุ่งผ้าชิ้น และสวมเสื้อสีกลมกลืนกับผ้านุ่ง ดังความว่า

เมื่อยุพาทอดเดิน ปชามองตามหล่อนแล้วก็เดินตามไปด้วยเขาพอใจในเรื่องแต่งกายของหล่อนซึ่งประกอบด้วยผ้าถุงแบบกระโปรงสีเขียวนํ้า เสื้อแพรสีเนื้อหม่น แต่งด้วยไหมสีเขียวนํ้า และกระดุมสีเขียวนํ้า รองเท้าส้นสูงแบบเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก และกระเป๋าสีเขียวนํ้าติดกับรองเท้า หลังจากที่ได้เดินตามหล่อนมา ๓ - ๔ ก้าวเขาก็เอ่ยขึ้นว่า

“คุณใหญ่แต่งตัวละเด็ดขาดเลย ผมแทบจะลืมตั้งแต่เห็นคุณใหญ่ลงมาจากรถ ถ้าผู้หญิงไทยเป็นอย่างนั้นทุกคนก็.....”

(วรรณกรรมชิ้นสุดท้าย : 40)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่า ผู้หญิงนิยมนุ่งผ้าชิ้น สวมเสื้อแพรสวมถุงเท้า รองเท้าที่มีสีเข้ากันกลมกลืนกับเสื้อผ้า

เรื่องชัยชนะของหลวงนฤบาล อัมพรเป็นผู้มีความรู้ทั้งภาษาไทย และ ภาษาอังกฤษ เพราะ อัมพรเติบโตยังกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษดอกไม้สดบรรยายลักษณะการแต่งกายของอัมพรไว้ว่า

การแต่งกายของอัมพรก็ติดกับผู้หญิงอื่น ไม่มีสีด้าแดงสีชมพู ซึ่งเป็นของปลอมอยู่บนหน้าอัมพร เล็บของหล่อนซึ่งลักษณะงามเป็นเอกในจำนวนคนทั้งหมดในจังหวัดนครสวรรค์ก็ไม่มีลักษณะสำแดงความผิดธรรมชาติโดยอย่างหนึ่งอย่างใด ผมของหล่อนเป็นผมยาว เส้นสลวยดำสนิท เกล้ามวยเรียบๆ ไม่มีรอยหยัก รอยคลื่นที่ตรงไหน เสื้อผ้าของหล่อนนั้น หลวงนฤบาลผู้

ซึ่งเคยแก่สมาคมสตรีตั้งแต่ชั้นสูงที่สุดจนถึงชั้นต่ำ ย่อมจะเห็นได้ทันทีว่ามีการจัดการเย็บอย่าง ถูกส่วนสัดส่วน และถูกต้องตามนิยมด้วย

อัมพรไม่เคยใช้เครื่องแต่งตัวที่ทำด้วยแพรต่วนหรือแพรอันเป็นมันระยับในเวลากลางวันไม่เคยสวมเสื้อคอกว้างหรือแหะหลังเมื่อดวงอาทิตย์ยังส่องแสงจ้า ไม่เคยสวมเสื้อที่ตัดด้วยผ้าดอกเนื้อด้านหรือเสื้อคอปกที่เห็นได้ชัดว่าเป็นเสื้อกลางวัน เมื่อมีงานในเวลาที่ต้องตามไฟ อาภรณ์ต่างๆ นั้นเล่า อัมพรมักจะใส่नाฬิกาติดข้อมืออยู่เรือนเดียวรวมความให้สั้นก็คือ อัมพรแต่งตัวเรียบร้อยที่สุด แต่งถูกเวลาและสถานที่อยู่เสมอและก็น่าจะเป็นเพราะเหตุนี้เองอัมพรจึงเป็นผู้ที่เด่นกว่าหญิงทั้งหลายในที่นี้ทั้งปวง

(ชัยชนะของหลวงนฤบาล : 176 – 177)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นการแต่งกายของสตรีที่มีรสนิยมหรือผู้ที่ได้รับการศึกษาการอบรมมาอย่างดีเช่นอัมพรจะแต่งกายได้ถูกต้องตามกาลเทศะ ดอกไม้สดเสนอความคิดว่า การแต่งกายควรแต่งให้เหมาะสมกับกาลเทศะ ไม่มากหรือน้อยจนเกินไป

เครื่องแต่งกายของสตรีนอกจากนิยมนุ่งขึ้น สวมเสื้อผ้าลูกไม้ หรือผ้าแพรแล้ว ยังนิยมนุ่งกระโปรง ตามแบบหญิงชาวยุโรป เวลามีนงานสังสรรค์ งานวันเกิด หรืองานสมาคมต่างๆ

เรื่องสามชาย กล่าวถึง ผ่องศรี เพื่อนของพัชริจัดงานวันเกิด ผ่องศรีแต่งกายด้วยกระโปรงดังหญิงสาวชาวยุโรป ดังความว่า

นางสาวผ่องศรีเจ้าของงาน ลูกขึ้นมารับแต่ไกลเจ้าหล่อนสวมเครื่องแต่งกายสีแดงแซ่ด สวมถุงเท้ารองเท้าดำ ตัดผม ทรงซิงเกิล ตามแบบชาวตะวันตกที่แพร่หลายเข้ามาถึงประเทศสยามใหม่ๆ

(สามชาย : 121)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่า วัฒนธรรมการแต่งกายของสตรีเมื่อต้องออกงานนิยมนุ่งกระโปรง และไว้ผมทรงซิงเกิล

เรื่องวรรณกรรมชิ้นสุดท้ายกล่าวถึงจินตนา เมื่อกลับมาจากงานเลี้ยงที่วังสวนกุหลาบ จินตนาแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่ทันสมัยมากในขณะนั้น

จินตนา กำลังยืนพูด หัวเราะออกท่าทางอย่างสวยแก่สมเป็นท่าที่ควรแสดงท่ามกลางแขกในงานสโมสรหรือในห้องรับแขกของสังคมชั้นสูงในงานตอนรับมากกว่าที่จะรับแสดงในหมู่เพื่อนและญาติที่นั่น ล่นอยู่ตามสนามหญ้า หล่อนนุ่งถุงแบบสเกิร์ตสีส้มทำด้วยแพรเนื้อหนอย่างดี เสื้อชั้นนอกเป็นแพรอย่างเดียวสีเดียวกับสเกิร์ต แล้วเสื้อกั๊กที่คลุมทับเสื้อชั้นนอกนั้น เป็นสีน้ำตาลเข้ากับสีรองเท้าสีกระเป๋ และ สีหมวกที่ทำด้วยแพรเนื้อหนาและไม่มีปีก ถุงเท้าเป็นสีกลมกลืนกับผิวเนื้อซึ่งรับกับสีส้ม นอกจากนั้นยังมีถุงมือสีใกล้เคียงกับถุงเท้าซึ่งหล่อนยังสวมอยู่ทั้งสองมือ

(วรรณกรรมชิ้นสุดท้าย : 46)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการแต่งกายของสตรีในสมัยนั้นว่ามีความก้าวหน้ามาก บางคนเปลี่ยนจากนุ่งซิ่นเป็นนุ่งกระโปรงที่เรียกว่า สเกิร์ต สวมถุงน่อง ถุงมือ และหมวก ซึ่งเครื่องแต่งกายทั้งหมดจะใช้สีเข้ากันกลมกลืนทั้งชุด และไว้มทรงซึ่งเกิลที่กำลังนิยมในสมัยนั้น

เรื่องนี้แหละโลก กล่าวถึงศัลยาไปดูภาพยนตร์และพบสตรีที่แต่งตัวตามสมัยนิยมโดยไม่คำนึงถึงกาลเทศะและรูปร่างของตน ดังความว่า

ตลอดเวลาชั่วโหม่งครึ่ง ศัลยาเพลินอยู่กับสิ่งต่างๆ ในโรงละครนั้น เมื่อละครแสดงหล่อนเพลินอยู่กับละคร เมื่อละครปิดฉากหล่อนเพลินอยู่กับคนดู สตรีส่วนแต่ละนางแต่งตัวแบบวิจิตรบรรจง บ้างก็ดูงามเพราะความวิจิตรแห่งเครื่องนุ่งห่มอันเหมาะกับทรวดทรงสัณฐานบ้างก็ดูน่าขันเพราะทำให้เห็นความบกพร่องแห่งรูปร่างเด่นชัดขึ้นอีกหญิงอ้วนสวมกระโปรงรัดแนบกับตัว ก็เห็นส่วนกายตัวตอนที่มือก่อนเนื้อได้มากชัดเจน หญิงผอมสวมเสื้อและสเกิร์ตแนบเนื้อ รูปร่างก็ดูแบนดังแผ่นกระดาน

ถึงตอนที่มีการแสดงหยุดพักตามธรรมเนียม ผู้ดูพากันออกจากนอกโรง เพื่อเปลี่ยนอิริยาบถ และเพื่อหาเครื่องดื่มศัลยากำลังดูเหล่าสตรีที่เดินผ่านหล่อนไปอย่างทิ้งที่สุด ได้ยินเสียงคุณหญิงลมุนอุทานอย่างตกใจหล่อนจึงหันมาถาม

“อะไรคะคุณแม่”

“เสื้อลูกจิ้งจอก ตะเข็บมันขาดหรือ มันถึงได้ชะเงวลงไปอย่างนั้น” พุดพลางท่านมองตามหลังจินตนาผู้ซึ่งกำลังเดินไปกับนายสนองและเลขา

ขนิษฐาหัวเราะคิก แล้วตอบว่า

“สมัยเขายังงั้นนี่คะคุณแม่ ดูซิคะ ที่เขาเดินผ่านเราไปนะ ข้างหลังเขามีเมื่อไรชักคน เอ้า คุณนี่สิคะ สีเหลืองเป็นจีวรพระนั่นนะ ”

“ฮือ เขายังไม่เลิกไปถึงเอวอย่างจิ้งจอก นิษฐาหันหลังมาให้แม่ดูที”

ขนิษฐาทำตามที่ท่านสั่ง พร้อมกับหัวเราะอย่างขบขันที่สุด คุณหญิงลมุนพึมพำว่า

“แม่นี้ก็เอาจุ๋มเหมือนกัน แต่ยังไม่ถึงกับหน้าเกลียดไม่หนาวหลังบ้างหรือลูก”

“โธ่เย็นสบายดีสิคะ คุณแม่ ”

(นี้แหละโลก : 541 – 542)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็น สังคมในยุคนั้นว่า สตรีมีอิสระในการแต่งกายมาก บางคนแต่งกายตามสมัยโดยที่ไม่คำนึงถึงรูปร่างของตนว่าจะเหมาะสมกับแบบเสื้อตามสมัยนิยมหรือไม่เพียงแต่ต้องการให้การแต่งกายของตนเข้ากับยุคสมัยเท่านั้นเอง

วัฒนธรรมการแต่งกายของหญิงไทยเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีการสวมเสื้อผ้าเปิดเผยมากขึ้นซึ่งต่างจากขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของไทยที่แต่งตัวด้วยเสื้อผ้ารัดกุมไม่เปิดเผยผิวพรรณให้ใครๆ เห็นง่ายๆ ความเปลี่ยนแปลงการแต่งกายอีกลักษณะหนึ่งที่ปรากฏในนวนิยายดอกไม้สดคือ การนุ่งกางเกงเมื่อต้องเล่นกีฬา ซึ่งแต่เดิมกางเกงมีไว้สำหรับผู้ชายเท่านั้นต่อมาหญิงชายมีการพบปะสนทนาสมาคมกันมากขึ้น การเล่นกีฬาประเภทต่างๆ เช่น

เทนนิส แบดมินตัน เป็นการผสมผสานสัมพันธ์ของหญิงชายได้เป็นอย่างดี การรับวัฒนธรรมการแต่งกายแบบกางเกงจึงเข้ามามีบทบาทในชีวิตของสตรี โดยจะเริ่มจากสังคมชั้นสูงที่มีการเล่นกีฬากันจึงมีการตัดเย็บ ชุดกีฬาที่เรียกว่า กางเกงสปอร์ต และเป็นที่ยอมรับมากขึ้น

เรื่องนี้แหละโลก ดอกไม้สดเสนอให้จินตนาตัวละครตัวหนึ่งซึ่งมีบุคลิกเป็นหญิงที่ทันสมัยในขณะนั้น ตัดเป็นกางเกงสปอร์ตเพื่อใช้ในการเล่นกีฬา ดังความว่า

“อาทิตย์หันมาอีกนะคะ เพราะฉะนั้น หล่อนเชื่อแน่ว่าเขาจะมา เพราะฉะนั้นจึงได้ตัดและเย็บ “กางเกงสปอร์ต” ตัวนี้ขึ้นซึ่งหล่อนเลือกแบบได้จาก สมุดเสื้อเล่มหนึ่งที่หล่อนมีอยู่

การที่จะเย็บกางเกงตัวนี้ให้สำเร็จทันใจนั้น เป็นงานที่แสนจะยากเพราะเลขาและชนิษฐาเฝ้าซักถามถึงเสื้อผ้าชิ้นใหม่ของพี่สาวเสมอ และจินตนาไม่ต้องการให้น้องทั้งสองของหล่อนมีโอกาสประดิดประดอยทำ “กางเกงสปอร์ต” ตามอย่างหล่อน การแต่งตัวถ้าหวังให้เด่น จะต้องแต่งให้ผิดจากคนอื่นแม้จะไม่ผิดอยู่ได้นาน อย่างน้อยก็ให้ได้ในชั่วโอกาสที่จะได้อวด ผู้ที่ตนประสงค์จะอวด

.....

“เอื่อนั้นเสื้ออะไรของพี่จิน ทำไมผ้าหนาอย่างนั้น”

“เสื้อเมื่อไรกางเกงแท้ๆ แล้วหล่อนก็กลัดเข็มขัดไว้กับตะเข็บกางเกงและคลี่กางเกงออกให้น้องดู”

“อ้อ กางเกงสำหรับเล่นเทนนิสหรือ แหมโก้จิ้ง

ที่นี้หล่อนพบนางผ่นกำลังพับผ้าอยู่ จินตนาวางหีบเครื่องเย็บไว้บนโต๊ะ แล้วก็ไปยืนหน้ากระจกดูกางเกงตัวใหม่ของหล่อน

“ข้างหลังเป็นยังงี้ ผ่น” หล่อนถาม ตาจับอยู่ที่เงาในกระจก พิศดูทรวดทรงของตนเอง

นางผ่นมองดูอย่างทึ่งและพิศวง นางไม่เคยเห็นเครื่องแต่งกายแบบนี้มาก่อน

“เป็นยังงี้ เข้ามาดูใกล้ๆ ซี้ จะอาศัยตาหน่อยเท่านั้นละ”

นางผ่นเข้ามาคุกเข่าอยู่ในที่ใกล้ยังไม่เข้าใจว่านายสาวต้องการอาศัยตาของตนเพื่อประโยชน์อันใดแน่ ภายหลังเมื่อนางมองเห็นขาท่อนล่างของจินตนาเปลือยเปล่าอยู่ทั้งท่อน ก็ทักขึ้นว่า

“ทำไม มันสั้นนักละคะ”

จินตนาทำเสียงดัง “จ๊ย” หล่อนไม่สบายใจอยู่แล้วเมื่อมองเห็นหน้าแข้งของตนปรากฏอยู่นอกกางเกงตลอดขึ้นมาถึงเข่า เมื่อถูกทักกับความไม่สบายใจดังนั้นก็ออกจุน

“เขาต้องสั้นกันอย่างนี้” หล่อนตอบในที่สุด “มันเป็นกางเกงสำหรับเล่นกีฬา เขาใส่สำหรับใช้วิ่งได้คล่องๆ ถ้ายาวมันก็เกะกะนะสิ ในแบบขาสั้นกว่านี้อีกสูงกว่าหัวเข่าตั้งสองนิ้ว”

(นี้แหละโลก :165)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นถึงการแต่งกายของสตรีที่รับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา โดยการใส่กางเกงกีฬาซึ่งเป็นการแต่งกายแบบใหม่ ดอกไม้สดสะท้อนให้เห็นว่า สตรีบางคนอยากทำตัวทันสมัยแต่ไม่กล้าจริง เป็นความขัดแย้งกันเองในการรับวัฒนธรรมเข้ามา

วัฒนธรรมการแต่งกายของสตรีนอกจากเรื่องเสื้อผ้าแล้วการไว้ผม และการแต่งหน้าก็เป็นความนิยมอีกประการหนึ่งที่ช่วยเสริมการแต่งกายของสตรีในสมัยนั้นให้ทัดเทียมกับอารย

ธรรมเนียมต่างประเทศ แต่เดิมหญิงไทยนิยมเกล้ามวย แต่ในขณะนี้นิยมตัดผมเป็นลอนเหมือนทรงผม ชิงเกิล

เรื่องความผิดครั้งแรก กล่าวถึง ผมของวไลว์มีสีดำและหยิกเป็นลูกคลื่น ความว่า

หล่อนมิได้สวมอาภรณ์สิ่งหนึ่งสิ่งใด นอกจากตุ้มหูหยกสีเขียวสดเป็นรูปใบโพธิ์ก้านประดับเพชร รับกับผมอันดำหยิกเป็นลูกคลื่นเล็กน้อย

(ความผิดครั้งแรก : 15)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นถึงการไว้ผมของสตรีที่นิยมไว้ผมสั้นตัดเป็นลอนคล้ายลูกคลื่น เรื่อง วรรณกรรมชิ้นสุดท้าย เป็นเรื่องสุดท้ายที่ดอกไม้สดประพันธ์ขึ้น ได้กล่าวถึง ตัวละครไว้ผมทรงชิงเกิลเช่นกันดังความว่า

ขนิษฐาหยุด เมื่อมองเห็นศีรษะอันมีทรงผมที่คล้ายๆ ชนิดที่เคยเรียกกัน ในสมัยหนึ่งว่า “ชิงเกิล” ค่อยๆ โผล่เข้ามาที่ประตู ครั้นแล้วจึงเห็นนางคนใช้เต็มตัว

(วรรณกรรมชิ้นสุดท้าย : 202)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่าสตรีในสมัยนั้นนิยมไว้ผมทรงชิงเกิลกันมาก เรื่องความผิดครั้งแรก กล่าวถึงการใช้เครื่องสำอางแต่งหน้าของสตรี เป็นวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากชาติตะวันตก ความว่า

คนสวยของพระผดุงนั้นเป็นหญิงสาว ยากที่จะบอกได้ว่าสาวใหญ่สาวกลางหรือสาวน้อย เพราะเหตุว่าหล่อนเป็นคนร่างเล็กและบางอย่างไม่น่าเชื่อ ทั้งเสื้อตัวนวมสีม่วงเหลืองโศกที่หล่อนสวมอยู่ ก็ตัดอย่างพิถีพิถันแนบเนียนเข้ากับตัว ทำให้เห็นเอวเล็กราวกับเอวมัด ส่วนเบื้องล่าง คือตั้งแต่ท่อนเอวลงไปจนถึงเข่านั้น พองกลและฟูจะอาศัยสีหน้าเป็นเครื่องบอกอายุเล่าย่อมเป็นไปได้ เพราะผิวหน้าอันแท้จริงของหล่อนนั้นถูกปะไว้อย่างหนาด้วยฝุ่นฝรั่งสีชมพูและชาดสีแดง

จนมองดูเห็นเป็นเม็ดมะปราง ที่ริมฝีปากนั้นแดงแซ่ดอย่างประหลาด ส่วนขอบตาดำสนิท ลักษณะที่เดินกรีดกรายขึ้นมานบนแสนด้นนั้นแปลกตาผู้ดูเป็นอันมาก กล่าวคือก้าวเท้าสูงยักสะโพกข้างละที และคอก็กระดิกไปมา ทำให้ตุ้มหูสีแดงที่ยาวระคอนั้นปัดอยู่ไม่ขาด พอเจริญเห็นหล่อนบอกร้องว่า

“เจ้าประคุณเอ๋ยนั่นตัวอะไรกัน”

“ตุ้มตาปารีส ใครซื้อมาก็ไม่รู้” อมราหน้าซีดหน้าเขียวคิ้วขมวดตอบ

“คุณอมราพูดถูกแหมที่เดียว” ปราโมทย์หันมาตอบรับ

สุภาพบุรุษทั้ง ๔ ไม่ออกความเห็นอะไรอีกเป็นแต่พิจารณาต่อไปหล่อนตัดผมทรงชิงเกิลมีผมหน้าปรกมาระอยู่กับคิ้ว เมื่อนั่งไขว่ห้างลงเรียบร้อยแล้วหล่อนก็เปิดกระเป๋าทิ้งลายใบน้อย

ออก ใช้กระจกที่ติดอยู่กับฝากระเป๋าสองตุ ต่อจากนั้นหล่อนก็หยิบตลับแป้งเอาฝุ่นตบตามหน้า ใช้ชาตแต้มปาก และหวีผมอย่างสบายใจ

(ความผิดครั้งแรก : 22 – 23)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นการแต่งกายของสตรีที่ต้องการแสดงความทันสมัยทั้ง เสื้อผ้าและทรงผม ที่รับมาจากวัฒนธรรมตะวันตกโดยมิได้คำนึงถึงความเหมาะสมแต่อย่างใด

2.2.3 การแต่งกายและการไว้ผมของเด็ก

การแต่งกายของเด็กหญิงและเด็กชายคล้ายคลึงกับของผู้ใหญ่ จะต่างกันเพียงฐานะของเด็กเท่านั้นคือ เด็กชายที่อยู่ในฐานะปานกลาง จะสวมเสื้อชั้นในแพร และ กางเกงแพร ไว้ผมจุก ผมแกละหรือผมเปียแล้วแต่โอกาส ดอกไม้สดสะท้อนภาพวัฒนธรรมการแต่งกายและการไว้ผมของเด็กไว้เพียง 1 เรื่อง ได้แก่เรื่อง สามชาย

เรื่องสามชาย ดอกไม้สดสะท้อนการแต่งกายของเด็กชายไว้ตัวละครเอกของเรื่องคือ รัตน์เด็กชายที่ติดตามมารดาเข้ามากรุงเทพฯ ดังความว่า

“เด็กชายอายุ ๘ ขวบ สบัดมือจากผู้จุมมาจับเข่านางละมุน และถูกมารดาให้นั่งลงทันที เด็กนี้ร่างเล็กกว่าวัยเป็นอันมาก สวมกางเกงแพรสีน้ำตาลเข้ม สูงจากตาตุ่มประมาณ ๖ – ๘ นิ้ว จึงเห็นกำไลทองคำ ซึ่งสวมอยู่รอบข้อเท้าทั้งสองได้ถนัด สวมเสื้อชั้นในแพรสีเขียว ไว้จุก ผิว เนื้อดำคล้ำ หน้าผากโหนก จมูกหัก ริมฝีปากเข้ดจนมองเห็นไรฟัน ซึ่งขาดฟันไป มากกว่า ๕ ดวงตาดำสนิทมีแววฉลาดแต่ดู ”

(สามชาย : 4– 5)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าเด็กชายรัตน์มาจากต่างจังหวัด และมีฐานะปานกลาง แต่มารดาก็ยังนิยมให้ใส่เครื่องประดับเป็นกำไลข้อเท้า และเด็กชายรัตน์ไว้ผมจุกตามค่านิยมกันในสมัยนั้น ส่วนหญิงจะนุ่งโจงกระเบนสวมเสื้อชั้นในติดลูกไม้ ถ้าเป็นเด็กหญิงที่มีฐานะดี จะมีเครื่องประดับ มีค่าเช่นทองหรือพลอยสีต่างๆ ประดับทั้งที่ผมจุก คอ แขน และ ข้อเท้า

เรื่องสามชาย เด็กหญิงพัชรีเป็นบุตรี ของพระนายเสมอใจราชผู้เป็นคหบดี เด็กหญิงพัชรีจึงแต่งกายด้วย เสื้อผ้า และเครื่องประดับที่มีค่า ดังความว่า

คุณหนูเป็นเด็กหญิงอายุราว ๓ ขวบกว่า รูปร่างอ้วนกลม ผิวน้ำขาวเกลี้ยง นุ่งผ้าสีม่วงสีแดงโจงกระเบน ริมผ้าตรงเข้าสูงข้างหนึ่ง ต่ำข้างหนึ่งสวมเสื้อชั้นในสีโศก ติดลูกไม้ร้อยริบบิ้น สีเดียวกับสิรอบคอและแขนชายริบบิ้นผูกห้อยเป็นพวงอยู่ตรงหน้าอกและบ่าทั้ง ๒ ข้าง ไว้ผมจุกประดับด้วยเกี้ยวดอกพุทธรักษา และปักปิ่นทองฝังมรกต มีจีทองฝังมรกตและทับทิมห้อยคอ ผูกเครื่องผูกข้อมือ และข้อเท้าครบชุด มีปะวะเหล้าหอยแครง ฯลฯ ล้วนแต่ฝังทับทิม นอกจากนั้นยังใส่แหวนก้อยอีกนิ้วละวงทั้งสองมือ

(สามชาย : 17)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นการแต่งกายของเด็กหญิงที่อยู่ในฐานะดีเป็นบุตรขุนนาง การแต่งกายจึงมีความประณีตสวยงามเด็กหญิงจะนุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อชั้นในติดลูกไม้ร้อย ริมปัก เครื่องประดับเป็นของมีค่า เช่น ปิ่นทองฝังมรกต จี้ทองฝังมรกต และสร้อยทับทิม ใส่ กำไลข้อมือและเท้า แสดงถึงฐานะที่มั่งคั่งของบิดามารดา

เรื่องสามชาย เด็กชายอนุวัตร แต่งเครื่องแบบนักเรียนมหาดเล็กหลวง ที่ ประกอบด้วยกางเกงขาสั้นสีน้ำเงินกับเสื้อขาวแบบราชการ มีเครื่องประดับ เข็มเพชรขลุ่ย สวม ถักเท้า รองเท้าดำและสวมหมวกแก๊ป ดังความว่า

เด็กชายคนหนึ่งอยู่ก่อนน่าจะอายุ เก้ากว่ารัตนอีก ๒ ปีแต่ร่างสูงกว่าเป็นอันมากเด็กนี้สวม เครื่องแบบมหาดเล็กหลวงมีกางเกงขาสั้นสีน้ำเงินแก่ เสื้อขาวแบบราชการติดแผ่นคอสีเดียวกับ กางเกงมีแถบเงินตรงกลาง ถักเท้ารองเท้าดำหมวกแก๊ปสีเดียวกับแผ่นคอ มีมงกุฎและเข็มเพ ชรารุช ติดที่ตรงหน้ากับมีแสงทองลงยาฝังเพชรห้อยที่คอ

(สามชาย : 14)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นการแต่งกายของนักเรียนมหาดเล็กหลวงเครื่องแบบ ประกอบด้วย กางเกงขาสั้น เสื้อขาวแบบราชการประดับเข็มเพชรขลุ่ย สวมถักเท้ารองเท้าดำ และหมวก

2.3 การเข้าสมาคม

การที่คนอยู่รวมกันในสังคม ทำให้ต้องมีกฎระเบียบแบบแผนประเทศที่เจริญแล้วมี ขนบธรรมเนียมประเพณีและมารยาทในการอยู่ร่วมกัน คือการสมาคม สภาพสังคมช่วงก่อนและ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นช่วงที่ประเทศไทยเปิดรับอารยธรรมจากชาติตะวันตก ดังนั้นวิธีการเข้าสมาคมจึงผสมผสานระหว่าง วัฒนธรรมดั้งเดิมที่ควรคงอยู่กับวัฒนธรรมใหม่ ที่เกี่ยวกับการทำความเคารพ การแนะนำให้รู้จักกัน การเดินรำ มายาทในการรับประทานอาหาร นวนิยายของดอกลำดวนสะท้อนภาพการเข้าสมาคมไว้ 10 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง ผู้ดี หนึ่งในร้อย ความผิดครั้งแรก นิจ ชัยชนะของหลวงนฤบาล นี่แหละโลก สามชาย ศัตรูของเจ้าหล่อน อุบัติเหตุ กรรมเก่า ผู้วิจัยขอเสนอลักษณะการเข้าสมาคมที่ปรากฏในนวนิยายของดอกลำดวน ดังนี้

2.3.1 การเคารพ การทำความเคารพที่ปรากฏในนวนิยายของดอกลำดวนมี 2 ลักษณะคือ การไหว้ และการเปิดหมวก

2.3.1.1 การไหว้ คือการพนมมือและยกขึ้นให้ปลายนิ้วหัวแม่มือ จรดปลายจมูก ข้อมือทั้งสองข้างโค้งออกและก้มศีรษะเล็กน้อย การเคารพแบบนี้ใช้ได้ทั้งเวลายืน เดินและนั่งพับ

งงามมาก คุณนายชื่นได้ยิ้มด้วยความพอใจ และสายตาที่จับดูหน้าผู้ที่เป็นแขกก็แสดงความ เป็นมิตรขึ้นเล็กน้อย

(หนึ่งในร้อย : 375 – 376)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการไหว้ ซึ่งเป็นธรรมเนียมประเพณีที่ดี และ ปฏิบัติสืบต่อกันมา แม้ผู้หญิงนำสมัยอย่างอนงค์ ก็ยังยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

2.3.1.2 การทำความเคารพด้วยการเปิดหมวก ในสมัยนั้นคนไทยนิยมใช้ วิธีการเคารพแบบนี้กันมาก ในทุกโอกาสที่สวมหมวก เช่นเวลาเดินเที่ยวเวลานั่งรถ เวลานั่งเรือ ฯลฯ ลักษณะที่หนึ่งผู้สวมหมวกจะยกมือขวาชูขึ้นจับริมหมวกตอนหน้าประมาณหว่างคิ้ว ยกขึ้น เหนือศีรษะประมาณ 1 คืบแล้วสวมหมวกลงอย่างเดิม ลักษณะที่สอง ยกหมวกขึ้นพ้นศีรษะถือ หมวกไว้ข้อศอกและแขนตั้งฉากกับลำตัวและก้มศีรษะพอประมาณ ในระหว่างที่เปิดหมวก ถ้า เคารพผู้สูงศักดิ์ อย่าเพิ่งสวมหมวกจนกว่าจะสนทนากันจบ

เรื่องความผิดครั้งแรกกล่าวถึง หลวงปราโมทย์ไปสนามม้า พบกับคณะของวิไล จึง เปิดหมวกให้การเคารพ ดังความว่า

ชายผู้หนึ่งเดินผ่านสะเตนท์ช้าๆ หันหน้ามาทางเบื้องหลังพอเห็นนางเจริญตัลยกิจ เขาก็ยิ้ม และเปิดหมวกทำความเคารพ

(ความผิดครั้งแรก : 16)

จากตัวอย่าง จะเห็นได้ว่าการว่าเป็นมารยาทที่ดีทำให้บุคคลแต่ละคนมีความรู้สึกที่ดีต่อกันเป็นมิตรกัน ระยะต่อมาผู้ชายไทยนิยมใส่หมวกเมื่อออกนอกบ้าน การทำความเคารพด้วยการ เปิดหมวกแสดงความเคารพต่อกันจึงเป็นกิจวัตรที่นิยมทำให้ทุกโอกาสที่เหมาะสม เช่น ขณะนั่งรถ หรือพบกันในสถานที่ต่างๆ

2.3.2 การเยี่ยงเยียน

เป็นการเข้าสมาคมอย่างหนึ่ง เนื่องจากการไปมาหาสู่ทำความรู้จักกันเป็นการ เยี่ยมเพื่อผู้มิตรหรือบางครั้งต้องการให้บุตรสาวและบุตรชายของเพื่อให้แต่ละฝ่ายรู้จักสนิทชิดเชื้อ กันโดยอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ ดอกไม้สดสะท้อนภาพการเยี่ยงเยียนไว้ 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง ผู้ดี และนิจ

เรื่องผู้ดี กล่าวถึงพระยาพลวัตมาเยี่ยมทำความรู้จัก กับคุณแสมรดาเลี้ยงของวิมล ที่ บ้านและวันต่อมาคุณแสมก็ชวนวิมลกลับไปเยี่ยมคุณหญิงพลวัตฯ ภรรยาของคุณหญิงพลวัตเป็นการ ตอบแทนดังความว่า

ตกเย็น พระยาพลวัตฯ มาแสดงการระต่อคุณแสบ และได้นั่งลงบนพื้นพิงของวิมลเป็นครั้งแรก “ภรรยาผมเขามอบว่าเขารู้สึกคุ้นกับใต้เท้าทางความคิด” เจ้าคุณกล่าว “เพราะได้ฟังคุณวิมลพูดถึงใต้เท้าบ่อยๆ เขาให้ผมกราบเท้าแทน” คุณแสบตอบ

“ดิฉันก็รู้จักเจ้าคุณกับคุณหญิง ว่าเป็นผู้มีพระคุณต่อแม่หนู ขอบใจเหลือเกิน ขอให้เจริญยิ่งๆ ขึ้นทุกวัน”

แล้วคุณแสบก็ถามถึงอาการป่วยของคุณหญิง

พระยาพลวัตฯ นั่งอยู่ราว ๑๕ นาที แล้วก็ลาไป

รุ่งขึ้น สายหน่อย เมื่อวิมลทำงานประจำเวลาเรียบร้อยแล้ว คุณแสบก็ชวนให้หล่อนพาเธอไปหาคุณหญิงพลวัตฯ

“ไปวันนี้หรือคะ?” วิมลถาม

“วันนี้ขี้จะ เสียแรงเขามากกราบกรานถึงบ้าน ไม่ไปเยี่ยมเขาให้ทันใจก็น่าเกลียดนะซี”

“แล้วไปยังไง?”

“เจ้าคุณไม่ไปกระทรวง” เป็นคำที่วิมลควรตอบ แต่หล่อนหาตอบไม่ หัวเราะแล้วกล่าวว่า “เปล่าละ เหลวๆ ไปยังนั่นเอง ไปก็ไปหนูเปลี่ยนเสื้อผ้าเสีย คุณหญิงไม่ชอบเห็นคนแต่งตัวต่ำทั้งตัว”

คุณแสบยิ้มอย่างเวทนาแถมเห็นขัน

อีกครู่หนึ่งต่อมา สุภาพสตรีทั้งสองก็ไปถึงตึกใหญ่ พอก้าวขึ้นถึงหน้ามุข พระยาพลวัตฯ ก็โผล่ออกมาตรงทางริมห้องโถง กล่าวเชิญคุณแสบและวิมล

“สายสวาทตั้งใจคอยใต้เท้าตั้งแต่เช้า” พระยาพลวัตฯ พุดเมื่อเดินตามหลังหญิงทั้งสองเมื่อขึ้นบันได คุณวิมลก็เดาได้ว่าคงจะได้เห็นคุณแสบและตัวหล่อนตั้งแต่ออกประตูบ้าน จึงได้ทำหน้าที่มาต้อนรับพอเหมาะแก่เวลา

คุณหญิงพลวัตฯ รับรองคุณแสบอย่างแขกผู้มีแขกผู้มีเกียรติ เรียกคนใช้ให้นำพรมมาปู และให้จัดน้ำร้อน น้ำเย็น เชี่ยนมาก กระโถนมาพร้อมตัวคุณหญิงก็ทักทายอย่างเรียบร้อยอยู่บนเก้าอี้นอน

“แหม มาเยี่ยมคนเจ็บ กลับมาทำให้คนเจ็บอ่อนอย่างนี้ก็แสดงแย่ซี” คุณแสบรารภในสีหน้าอันยิ้มแย้ม

(ผู้ดี : 308 – 309)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นการสมาคมของคนในสังคมอย่างหนึ่งว่า เมื่อมีผู้มาเยี่ยมเยียนการระถึงบ้าน อีกฝ่ายจะกลับไปเยี่ยมเยียนในโอกาสต่อไป เช่นที่เจ้าคุณพลวัตมาเยี่ยมคุณแสบเมื่อทราบข่าวว่าคุณแสบมาจากจันทบุรี วันต่อมาคุณแสบจึงกลับมาเยี่ยมเยียนเจ้าคุณพลวัตและภรรยาเป็นการตอบแทนบ้าง

เรื่องนี้อาจกล่าวถึง ความสัมพันธ์ของนิจกับหลวงธนาสารสมบัติก่อนเข้าพิธีแต่งงานกันว่า เริ่มจากผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายต่างผลัดกันเชิญครอบครัวไปเยี่ยมบ้าน รับประทานอาหารร่วมกัน เพื่อเปิดโอกาสให้บุตรและธิดารู้จัก ทำความสนิทชิดเชื้อกัน โดยอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ ดังความว่า

“ไปอาบน้ำ” เจ้าคุณสั่ง เมื่อเห็นบุตรชยับปาก “วันนี้หลวงธนาสารเขาจะมากินข้าวด้วย แต่งตัวไวๆ เข้าหน่อยทุ่มตรงเขาก็จะมา”

เจ้าคุณกับคุณหญิงนั่งคอยอยู่ก่อนแล้ว สายตาอันเต็มไปด้วยความสังเกตุของเจ้าคุณ เห็นว่านิจมีท่าทางตื่นเต้น ท่านยิ้มกับลูกสาวแล้วเรียกให้นั่งเก้าอี้ตัวเดียวกับท่าน ขณะนั้นหลวงธนาสารก็เดินเข้ามา

“แหม ตรงเวลาดีจริง” เจ้าคุณร้องพลางลุกขึ้นยืน หลวงธนาสารทำความเคารพท่านผู้ใหญ่ ทั้งสองแล้วจึงนั่งลง

นับตั้งแต่ วินาทีแรก ที่หลวงธนาสารมาถึงเจ้าคุณสุรแสนและคุณหญิงต้องทำงานหนักอย่างสุดกำลัง คือพยายามให้ผู้เป็นแขกคุย ท่านทั้งสองต้องหาเรื่อง และตั้งคำถามตลอดเวลา แม้กระนั้นก็ไม่ทำให้ ชายหนุ่มเป็นคนช่างคุยยิ่งขึ้นกว่าเดิม บางทีจะเป็นเพราะเหตุนี้ ท่านจึงขอให้นิจเล่นเปียโน และถามว่าจะเพลงฝรั่งหรือเพลงไทย

“อะไรก็ได้” หลวงธนาสารตอบเรื่อย ๆ

พอ 21 นาฬิกา หลวงธนาสารก็กลับ ก่อนที่จะลาเขาเรียนท่านเจ้าคุณว่า

“คุณพ่อให้กระผมเรียนว่าวันเสาร์นี้ถ้าได้ทำไม่มีธุระขอเชิญไปรับประทานอาหารค่ำที่บ้าน พร้อมทั้งคุณหญิงและคุณนิจด้วย

(นิจ :12 – 15)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นการเชิญไปรับประทานอาหารที่บ้านถือเป็นการไปเยี่ยมเยียนตอบแทนกัน ของคนในสังคมในสมัยนั้นและเป็นการชักนำให้บุตรทั้งสองฝ่าย ทำความรู้จักกัน เพราะในสมัยนั้นหญิงชายยังไม่มีอิสระในการคบหากันเท่าที่ควร บางครอบครัวยังยึดถือประเพณีเดิมคือการคบหาสมาคมของชายหญิงต้องอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่

เรื่องผู้ดี กล่าวถึงอุดม หลานคุณแสบ เป็นเพื่อนสนิทกับวิมล อุดมขอมารับประทานอาหารที่บ้านหลังใหม่ของวิมลบ้าง แต่วิมลปฏิเสธว่า บ้านยังไม่เรียบร้อย แม้อุดมจะถือความสัมพันธ์สนมเป็นกันเอง แต่วิมลก็ยังถือว่าอุดมเป็นแขก จึงต้องปฏิบัติต่อแขกให้สมเกียรติ ดังความว่า

“เมื่อไรเธอจะชวนอุดมมากินข้าวเย็นกับเธอสักมื้อหนึ่ง” ในที่สุดเขาถามขึ้น

วิมลจึงไปอิดใจหนึ่งจึงเงยหน้าขึ้นตอบได้

“คิดอยู่เสมอเกือบทุกวัน แต่บ้านเรือนมันยังไม่เรียบร้อย เธอกลับจากไปลาคุณพ่อของเธอแล้ว...”

“อะไรต้องรอถึงเวลานั้นเชียวหรือ พิโรจน์ คุณเล็ก เธอเห็นอุดมเป็นใครไปนี่”

“เดี๋ยวค่ะ ฟังก่อน อุดมไม่เป็นใครทั้งนั้น นอกจากเป็นเพื่อนที่ดีที่สุดของคุณเล็กแต่คุณเล็กเป็นศิษย์ที่เคร่งต่อคำสอนของคุณพ่อในขนบธรรมเนียม คุณพ่อท่านว่าต้องเป็นแขกเสมอ ถึงแม้จะสนิทสนมกันอย่างไรก็ตาม ถ้าเราเชิญแขกเขามาบ้าน เราต้องพยายามทุกทางที่จะต้องให้เขาเป็นสุขและเพลิดเพลิน เวลานี้เธอเห็นฉันรู้จักพูดจกคุยอะไรมั่งไหมนอกจากเรื่องยุ่งๆ ร้อยแปดแต่ละเรื่องล้วนแต่เป็นเรื่องตัวของฉันเท่านั้นนำรำคาญออกจะตาย แต่เวลาที่เรือนเรียบร้อยแล้วระเบียบเล็กแล้วเสร็จต่อไฟฟ้าออกมาทางหลังเรือนได้ สีที่ทาเรือนก็แห้งสนิท รื้อรอบบ้านก็แล้ว

ใจดิฉันก็โปร่งสบาย ก็จะได้พูดคุยกับเธอได้เต็มที่ อย่างสนุก ไม่จืดเอาแต่เรื่องเงินเรื่องภาระมาพูดให้รกหูรกตา”

(ผู้ดี : 167 – 168)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นว่า อุดมเป็นเพื่อนที่ค่อนข้างสนิทมากกับวิมลจนเกือบเรียกได้ว่าเป็นคนรัก แต่ด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีไทยทำให้วิมลปฏิบัติ ต่ออุดมในฐานะแขกที่มาเยี่ยมเยียนธรรมดา

2.3.3 การแนะนำให้รู้จักกัน

ตามประเพณีของไทยจะแนะนำผู้น้อยให้รู้จักกับผู้ใหญ่หรือผู้น้อยทำความเคารพผู้ใหญ่ การแนะนำให้รู้จักกับเพื่อนต่างเพศในสมัยโบราณแทบจะไม่มีเลยเพราะถือว่าบุคคลต่างเพศจะวิสาสะกันไม่ได้ แต่ในสมัยนี้ คนในสังคมได้รับการศึกษากันมากขึ้นการมีมนุษยสัมพันธ์กับบุคคลต่างเพศถือเป็นวัฒนธรรมใหม่ที่คนไทยยอมรับมากขึ้น และถือเป็นความเจริญทัดเทียมอารยชนอีกด้วย ลักษณะการแนะนำให้รู้จักกันนั้น ถ้าเป็นหญิงกับชายต้องแนะนำชายให้รู้จักกับหญิงและถ้าหญิงอายุน้อยกว่าต้องทำความเคารพก่อน ถ้าฝ่ายชายต่อชายรู้จักกันและมีฐานะเสมอกัน ต่างคนต่างก็มีศรีษะค่านับกัน ดอกไม้สดสะท้อนไว้ในนวนิยาย 2 เรื่องได้แก่ ชัยชนะของหลวงนฤपालและนี่แหละโลก

เรื่องชัยชนะของหลวงนฤपालกล่าวถึงการพบปะกันระหว่าง หลวงนฤपालบรรเทิง นุช พงศ์ และบุตรชายของหลวงนฤपालฯ โดยนุชและพงศ์ สามิภรรยาไปหาหลวงนฤपालข้าหลวงจังหวัดนครสวรรค์ โดยตอนแรกเมื่อนุชและพงศ์มาที่จวนข้าหลวง พบเด็กชาย พจน์ แนะนำตนเองให้ผู้ใหญ่รู้จัก ดังความว่า

“มาหาใครครับ?”

“มาหาท่านข้าหลวงจ๊ะ” หญิงสาวตอบ

“ผมเป็นลูกชายท่านข้าหลวงครับ ท่านข้าหลวงไปอาบน้ำครับเชิญคุณนายนั่งก่อนครับ”

“ผมชื่อพจน์ครับ คุณพ่อของผมเป็นคุณหลวงแต่ท่านชื่อ พจน์”

(ชัยชนะของหลวงนฤपाल : 55 – 56)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นการแนะนำบุคคลให้รู้จักกัน โดยผู้น้อยจะแนะนำตนเองให้ผู้ใหญ่รู้จักก่อนว่าตนเองเป็นใคร เช่นเด็กชายพจน์ แนะนำตนเองให้พจน์รู้จักว่าตนเป็นบุตรของหลวงนฤपालฯ

เรื่องชัยชนะของหลวงนฤपाल นุช ซึ่งเป็นผู้อ่อนวัยกว่าได้กล่าวแนะนำตัวเองพร้อมทั้งทำความเคารพหลวงนฤपाल ดังความว่า

“ดิฉันชื่อนุชค่ะ หญิงสาวแนะนำตัวเองอย่างตรงไปตรงมาตามนิสัย มาจากกรุงเทพฯ ถึงจังหวัดนี้ เมื่อบ่ายนี้เองอมราฝากของมาให้คุณหลวง อยู่ในชะลอมที่วางอยู่ที่บันได”

“โอ๊ะ ขอบคุณมาก มีลำบากกับคุณแม่หรือ ต้องหอบหิ้วพะรุพะรัง นุชยิ้มและสันติระชะ ไม่ลำบากต่อดิฉันหรอกค่ะ เพราะดิฉันไม่ต้องหอบหิ้วเองเรามาจากกรุงเทพด้วยกัน 3 คน ตัวดิฉันนำพงศ์แล้วก็คนใช้ผู้หญิงคนหนึ่งนำพงศ์ก็มาที่นี้ด้วยแต่เธอออกไปคอยคุณหลวงข้างนอก”

“ยังงั้นหรือ ให้คนไปถามเห็นจะดีกว่ามั้ง คุณน้าของคุณเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย?”

หญิงสาวหัวเราะก๊ิกขึ้นมาทันที ครั้นรู้สึกตัวจึงรีบชี้แจง “ผู้ชายค่ะ นำพงศ์เป็น.....ไม่ใช่หน้าเธอเป็นสามีของดิฉัน”

(ชัยชนะของหลวงนฤบาล : 58 – 59)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นการแนะนำให้รู้จักกันระหว่าง ชาย หญิง เมื่อหญิงเป็นผู้อ่อนวัยกว่าจะแนะนำตนเองให้ฝ่ายชายรู้จักเช่น นุช แนะนำตนเอง

เรื่องนี้แหละโลก ได้เสนอภาพหนุ่มสาวในสมัยนั้น แม้เป็นคู่รักกันแต่มีอาจอยู่ตามลำพังสองต่อสองได้ ตัวเช่น คู่ของปชาและสาหรี่ หรือ นายสนองกับเลขา ดังความว่า

เป็นกุลสตรีคนหนึ่ง และพอใจที่จะแสดงความมั่งคั่งของคุณนายให้ปรากฏเป็นที่คู่ควรแก่กุลสตรีนั้น

ในระหว่างที่การทบทวนการโต้ตอบการสู่ขอเลขา กำลังดำเนินอยู่นี้ นายปชาก็แจ้งความตั้งใจของเขาที่จะได้สำหรับเป็นคู่ ให้ปรากฏกับมารดาของเขาด้วย

คุณหญิงลมนปรารภว่า

“ทำไมต้องมาประดังกันอย่างนี้ล่ะ”

ปชาตอบว่า

“ผมก็ไม่เร่งรีบอะไรนี้ครับ แต่ฝ่ายผู้หญิงเขาต้องการให้บอกกล่าวผู้หลักผู้ใหญ่เสียก่อน ไม่อย่างงั้นเขาไม่ไวใจผม ตัวสำหรับเอนะไม่เท่าไรหรอก แรงยุของพี่น้องสำคัญ”

อีกอย่างหนึ่ง” ปชาพูดสลับไป “ถ้ารู้ถึงผู้หลักผู้ใหญ่เสียแล้ว ผมจะได้ไปมาหาสู่เขาได้บ้างเวลาน้อยๆ ใกล้ๆ กันคนละฝากถนนเท่านั้นแหละ ต้องเขียนหนังสือถึงกัน เบื่อเหลือทน”

ทั้งพระยาสุรมนตรี และคุณหญิงลมนไม่มีความรังเกียจที่จะได้ริดาพระยาสุรพกิจ มาเป็นสะใภ้ จึงไม่ต้องการเวลาสำหรับไตร่ตรองลึกซึ้งเหมือนดังที่ต้องตรอง เมื่อจะต้องเป็นฝ่ายตอบปฏิเสธหรือยกยอให้ ดังนั้นเรื่องของปชาจึงดำเนินไปเร็วกว่าเรื่องของนายสนองกล่าวคือ ได้มีการสู่ขอสาหรี่สำเร็จไปก่อนที่เฝ้าแก่ของฝ่ายนายสนองจะได้ในวันกำหนดที่จะสู่ขอเลขา

พระยาสุรมนตรีได้สั่งเป็นคำขาด มีให้ริดาของท่าน อนุญาตให้เลขาไปเที่ยวกับนายสนองโดยลำพังสองต่อสอง “อยากพูดอยากคุยกันสองคนก็คุยกันในบ้าน ที่ว่างมีถมไป” ท่านว่า

แต่ความรักของหนุ่มสาวนั้นเป็นสิ่งที่แปลก หนุ่มสาวรักกันแล้ว เขาต้องการจะอวดให้ปรากฏแก่คนหมู่มาก การพูดคุยกันในบ้าน จึงไม่พอแก่ความต้องการของเขา เขาต้องการจะเที่ยวไปในที่ต่างๆ เมื่อไปไม่ได้ตามลำพังกับคนรักก็สูทให้ผู้อื่นไปเป็นเพื่อนแต่ระวังมิให้เพื่อนมีจำนวนน้อยกว่า ๒ - ๓ คน เพื่อว่าเพื่อนต่อเพื่อนจะได้เอาใจใส่ในกันและกันแล้วและปล่อยให้คู่รักได้ผลัดกันพูด ผลัดกันฟังระหว่างเขาแต่เพียง ๒ วัน

(นี้แหละโลก : 518 -519)

จากตัวอย่าง การทำความรู้จักกันของชายหญิงในสมัยนั้นจะได้รับการแนะนำจากผู้ใหญ่หรือญาติผู้ใหญ่หรือญาติฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือเพื่อนฝูง เพื่อเป็นสื่อให้หญิงชาย ได้รู้จักคบหาสมาคมกันมากขึ้นกว่าเดิม แต่กระนั้นก็ยังอยู่ในขอบเขตของวัฒนธรรมไทย แม้เมื่อเป็นคนรักกันและตกลงจะแต่งงานกันแล้ว ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมไทยก็กำหนดมิให้อยู่ตามลำพังสองต่อสอง จะต้องอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่เสมอ

2.3.4 มารยาท

การแสดงกิริยามารยาทและวาจาที่สุภาพ เป็นคุณสมบัติที่ดีของคนที่ควรปฏิบัติต่อกันในสังคม ตัวละครส่วนใหญ่ในนวนิยายของดอกไม้สด ทั้งตัวเอกและตัวรองมักจะแสดงกิริยาวาจาที่สุภาพ ซึ่งสะท้อนถึงลักษณะของผู้ดีไว้อย่างชัดเจน ด้วยเหตุที่นวนิยายของดอกไม้สดเป็นเรื่องราวของคนในชนชั้นสูง ประกอบกับแนวคิดของนักประพันธ์ที่ต้องการ สะท้อนถึงลักษณะพฤติกรรมของชนชั้นสูง ผู้ที่ได้รับการศึกษาดี ผ่านการอบรมขัดเกลาทั้งกิริยาและมารยาทมาเป็นอย่างดีทำให้ตัวละครทั้งหญิงและชายของดอกไม้สดแสดงกิริยาวาจาสุภาพ ถูกต้องกาลเทศะเสมอเมื่ออยู่ในที่สมาคม ลักษณะของตัวละครที่มีมารยาทในการเข้าสมาคมมีดังนี้

2.3.4.1 มารยาทของสุภาพบุรุษ กิริยามารยาทของบุรุษที่มีความสุภาพ ย่อมประกอบด้วยคุณสมบัติหลายอย่าง เช่น การแต่งกาย กิริยา วาจา การแสดงท่าที ตลอดจนการเดินและการใช้น้ำเสียง ดอกไม้สดสะท้อนภาพมารยาทของสุภาพบุรุษไว้ 2 เรื่อง ได้แก่ ศัตรูของเจ้าหล่อน และ ความผิดครั้งแรก

เรื่องศัตรูของเจ้าหล่อน ประสงค์เป็นตัวละครเอกฝ่ายชายแม้ประสงค์จะประกอบอาชีพป่าไม้อยู่ต่างจังหวัด แต่ประสงค์เป็นผู้เกิดในตระกูลสูง บิดาเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ได้รับการศึกษาดีและได้รับการอบรมมาดี กิริยามารยาท การวางตัว จึงสุภาพ อ่อนโยน รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน แสดงกิริยามารยาทเหมาะสมแก่กาลเทศะ ดังความว่า

“ท่านนั่งอยู่บนเก้าอี้ยาวที่สนาม จ้องดูเขาเดินมาแต่ไกล ท่วงทีที่เดินเห็นได้ชัดว่าเป็นผู้มีสกุล ศีรษะตั้งตรง ก้าวเท้ามั่นคง พอถึงตรงที่ท่านนั่งอยู่ เขาลดตัวลงที่สนามแล้วนั่งตัวตรงอยู่

“อ้าวที่นั่งนั้นสิ...” เจ้าคุณไม่ตรีฯ บอกพลางขยับที่ให้เขา “ใส่เสื้อชั้นนอกเข้าไว้ทำไมนะ ดูเก๋อกก็ไม่ใช่ แล้วไม่จำเป็นต้องนุ่งผ้า ที่หลังนุ่งกางเกงได้ ถนอมเขาลี้นแถมเหมือนลูก ฉันก็จะเลี้ยงเหมือนหลานสนิท แกชื่อประสมหรือ ในจดหมายถนอมบอกว่าดังนั้น”

“ครับผม”

“ที่หลังไม่ต้องมีคำว่า” ‘ครับผม – ครับ’ เฉยๆ ก็พอ”

“ขอรับ”

“มานั่งด้วยกับบนนี้เถอะ อย่าเกรงใจเลย”

“ผมที่นั่งสบายแล้วครับ” ประสมถนอมเสียงตอบ

เจ้าคุณพอใจในมารยาทสงบเสียงของประสม ท่านถามเขาว่าเห็นห้องเป็นอย่างไร ถ้ามถึงอายุ การศึกษา และลงท้ายถึงบิดามารดา

(ศัตรูของเจ้าหล่อน : 35 – 36)

จากตัวอย่างทำให้เห็นว่า กิริยามารยาทของประสงค์เป็นสุภาพบุรุษที่มีกิริยา มารยาท ดี จนเจ้าคุณมนตรีที่เป็นผู้ใหญ่พอใจ จักวางตัวสงบเสถียรไม่ลืมหืมตา เป็นการสะท้อนถึงการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน มีส่วนสำคัญมาก แม้แต่ลูกผู้ชายก็ยังมีกิริยามารยาททั้งดงาม

เรื่องความผิดครั้งแรก วไลไปเที่ยวปิ้งกับพี่สาวและพี่เขย เมื่อวไลเดินกลับมานที่ตะอาหารเพื่อรับประทานของว่าง ทั้งพระกำจัตตุรพ่ายและพระผดุงพานิชกิจผู้เป็นน้าและพี่เขย ต่างก็ลุกขึ้นเพื่อให้เกียรติสตรีตามมารยาทของบุรุษ ดังความว่า

“แม่วไล น้าชามาแล้ว ไหนว่าหิวอย่างไรล่ะ” นางกำจัตตุรพ่ายพูดขึ้น
พระกำจัตตุรพ่ายลุกขึ้นจากที่นั่ง เพื่อละที่ให้หลานภรรยาพระผดุงพานิชกิจ ผู้เป็นพี่เขยของวไล
ก็ลุกขึ้นด้วย ภรรยาของคุณพระส่งจานแซนวิชให้กับวไล หล่อนรีบมานั่งลงข้างหญิงอีกคน
หนึ่งซึ่งเป็นน้าสาวของหล่อนเอง

(ความผิดครั้งแรก : 4)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็น กิริยามารยาทของสุภาพบุรุษเมื่อนั่งอยู่ในที่ชุมนุม และมีสุภาพสตรีเดินมาถึง สุภาพบุรุษต้องลุกขึ้นเพื่อเชิญให้สุภาพสตรีนั่งลง ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของบุรุษที่มีมารยาทในสังคม

2.3.4.2 มารยาทของสุภาพสตรี ในสมัยที่อารยธรรมตะวันตกเข้ามามีบทบาทในสังคมไทย สตรีไทยได้รับการศึกษามากขึ้น ดังนั้น หญิงผู้ดีที่เคยหมายถึง หญิงที่เกิดมาในสังคมชั้นสูงจึงเปลี่ยนแปลงไป สังคมนิยมยกย่องสตรีผู้ที่มีกิริยามารยาทดี ประพฤติปฏิบัติตัวดี สามารถเข้าสมาคมกับผู้อื่นได้อย่างไม่เคอะเขิน มีความสุภาพอ่อนน้อม รู้จักกาลเทศะ แสดงถึงผู้ได้รับการอบรมมาเป็นอย่างดี ดอกไม้สดสะท้อนมารยาทของสตรีไว้ 1 เรื่อง ได้แก่เรื่อง ผู้ดี

เรื่องผู้ดีกล่าวถึงวิมล ลูกสาวเจ้าพระยาอมรรตน์ ได้รับการอบรมสั่งสอนในการวางตัวทั้งเมื่อเป็นผู้น้อยและในฐานะผู้ปกครองดูแลกิจการในบ้าน ดังความว่า

“ที่แม่สอนมานี้ แม่หนูอย่าคิดว่าทำได้ง่าย ๆ แต่ก็อย่าคิดไปว่ามันยากเสียจนทำไม่ได้ เพราะว่ามันจะยากหรือจะง่ายอย่างไร หนูก็ต้องพยายามทำให้ได้ แม่หนูจำได้ไหม เมื่อคุณพ่อจะส่งเข้าอยู่เป็นนักเรียนกินนอน ท่านพูดกับแม่ว่าอะไร แม่เชื่อว่าหนูคงจะทำได้เป็นแน่ เพราะแม่ได้ย้าให้หนูฟังหลายครั้งหลายหนเต็มที เมื่อหนูออกจากโรงเรียนใหม่ๆ มาอยู่กับแม่ที่นี่ แม่สังเกตเห็นความตั้งใจของคุณพ่อนะสำเร็จเรียบร้อยดี หนูเป็นลูกหญิงที่น่ารักน่าเอ็นดูพร้อมกันทุกอย่าง ตั้งแต่กิริยาท่าทางพูดจาตลอดจนนิสัยใจคอ แม่นึกยอมรับคุณพ่อของหนูตั้งแต่วันนั้น แต่เวลานี้ยังจะต้องทำตัวให้อยู่ไปกว่าลูกสาวที่น่ารัก น่าเอ็นดูของคุณพ่อ หนูจะต้องเป็น “คุณ” อยู่ในบ้านที่คนในปกครองทั้งรักทั้งกลัว จะต้องให้ชื่อเสียงของหนูหอมฟุ้งไปไกลๆ เป็นสิริมงคลแก่ตัวของหนูเอง เป็นเกียรติยศ เป็นความชื่นใจของหนูเองด้วย แปลว่าแต่ก่อนหนูเป็น

คนด้อย่างเด็กๆ พอถูกใจพ่อแม่ก็พอแล้ว แต่เดี๋ยวนี้หนูต้องเป็นคนด้อย่างผู้ใหญ่ ต้องรู้ว่าคนดีในโลกนี้เขาเป็นกันอย่างไร แล้วก็ประพฤติตัวให้เป็นอย่างนั้น”

(ผู้ตี : 12 – 13)

จากตัวอย่าง แสดงให้เห็นว่าวิมล เป็นลูกผู้ดีมีตระกูล ได้รับการศึกษาและการอบรมมาอย่างดี การที่คุ้นเคย อบรมความเป็นกุลสตรี ตลอดจนการวางตัวทั้งในฐานะผู้เยาว์และฐานะผู้ปกครองบ่าวไพร่ สะท้อนให้เห็นว่าในสมัยนั้น ผู้หญิงในชนชั้นสูงจะต้องวางตัวในฐานะที่เป็นแม่บ้านปกครองดูแล ข้าทาสบริวารในบ้านด้วยความรักและเกรงใจ

2.3.4.3 การแต่งงาน การจัดงานสมาคมมักจะมีการแต่งงานเป็นความบันเทิงที่นิยมกันมากของคนในสมัยนั้น เมื่อมีงานเลี้ยงแต่ละครั้ง ไม่ว่าจะเป็นงานวันเกิด งานสังสรรค์ต่างๆ จะมีการแต่งงานร่วมอยู่ด้วยเสมอ นวนิยายของดอกลำดวนหลายเรื่องก็กล่าวถึงวัฒนธรรมการแต่งงานของหนุ่มสาวสมัยนั้น ซึ่งวัฒนธรรมนี้เป็นวัฒนธรรมที่เรารับมาจากชาติตะวันตก แต่เดิมหญิงในสังคมไทยมักจะรักนวลสงวนตัว ไม่ใกล้ชิดกับผู้ชายที่ไม่ใช่คนในครอบครัว การแต่งงานจึงเป็นการเปิดโอกาสให้หญิงชายได้ใกล้ชิดกันมากขึ้นดอกลำดวนสะท้อนภาพการแต่งงานไว้ 2 เรื่อง ได้แก่ สามชาย และ ศัตรูของเจ้าหล่อน

ในเรื่อง สามชาย กล่าวถึงงานวันเซนอันดรูว์ ของชาวสก๊อตที่ราชกรีฑาสโมสร โดยรัตนและครอบครัวของพัชรี้ได้รับเชิญมาในงานฉลองนี้ ในงานจัดอย่างหรูหรา แขกที่มาในงานมีทั้งชาวไทยและต่างประเทศเป็นจำนวนมาก มีการพบปะสนทนากันพร้อมทั้งการแต่งงาน ดังความว่า

สุภาพชนที่มาในงานนี้เป็นจำนวนมากหน้าหลายตา บ้างยืน บ้างนั่ง บ้างเดิน เนื่องแน่นอยู่ตลอดเฉลียงยาวอันสว่างจ้าด้วยกำลังไฟ ล้วนกำลังสนทนาปราศรัยกันอย่างรื่นเริง เขาทั้งหมดโดยมากเป็นชาวตะวันตก ชาวไทยมีน้อย นับตัวได้ ส่วนชาวตะวันตก ชาติอื่นนั้น ไม่มีเลย ทุกคนสวมเครื่องแต่งกายราตรีตามแบบภูมิชาติแห่งตน ชนชาวสก๊อตเป็นเจ้าภาพ โดยมากสวมเครื่องแต่งกายแบบ “ชาวเขา” คือ พันสายรอบเอวปรกมาถึงเข่า สวมถุงเท้าสั้น สายรัดด้วยผ้าสก๊อตแถบเล็ก เหน็บมีดสั้นที่ตรงเข่า และสวมหมวกหนึบ นอกจากนี้แล้ว เครื่องแต่งกายสีสดแห่งสุภาพสตรี รวมทั้งอาภรณ์อันมีค่า ซึ่งพาดพันอยู่บนผิวอันขาวผ่อง เมื่อต้องแสงประทีปส่องจับก็ดูเพราพริ้งตระการตา ยิ่งความโอ่อ่าให้แก่สถานที่ยิ่งขึ้น ...

รัตนเดินไปที่ข้างประตู ซึ่งมีโต๊ะหนึ่งตั้งชิดอยู่กับฝาผนัง ชาวสก๊อตหนุ่มหยิบช่อ เฮเธอร์ซึ่งวางกองอยู่ตรงโต๊ะนั้นส่งให้รัตนกลัดไว้ที่หน้าอกเสื้อทางเบื้องซ้าย หลังจากนั้น รัตนหยิบบัตรแต่งงานได้ฉบับหนึ่งในขณะเดินกลับ เจ้าของงานก็ถามสืบไปว่า

“พบแม่เทพธิดาของท่านแล้วหรือยัง? เชื่อว่าหล่อนคงอยู่ในหมู่คนที่นั่งอยู่ทางห้องแต่งงานนั้น เห็นผู้หญิงไทยสวยๆ อยู่ทางนั้น 2 – 3 คน หล่อนบอกกับท่านหรือเปล่าวว่าหล่อนจะแต่งงานอะไร?”

รัตนหัวเราะเบาๆ มีหน้าและท่าทางแสดงความร่าเริงเช่นเดียวกับเพื่อนของเขา

“หล่อนไม่ได้บอกเครื่องแต่งตัวให้รู้” เขาตอบ “แต่ฉันเชื่อว่าจะหาตัวหล่อนพบไม่ยากนัก เพราะว่าถ้าหล่อนอยู่ที่ไหน ความตึงตึงในตัวหล่อนจะดึงตัวฉันไปที่นั่นโดยเร็ว”

“วิเศษจริง” ชาวต่างประเทศศุทธาน พลังทำสีหน้าประกอบคำพูด “ฉันออกอิจฉาท่านเสียแล้ว เพราะฉันไม่มีผู้หญิงคนใดที่จะคอยดูฉันเข้าไปหาเหมือนท่าน - - เอ๊ะ! นั่นแน่! หล่อนอยู่ที่นั่นกระมัง นี่! ทางขวามือเขาพากันเรียกท่านแล้ว

รัตน์หยุดเดิน มองตามสายตาผู้พูดไป เห็นบุรุษหลายนายยืนจับกลุ่มกันอยู่ใกล้เก้าอี้ หญิงสาว 2 คนแลปราดเปรี้ยว ก็เห็นว่าเป็นบุคคลที่เขาเคยรู้จักเกือบทั้งนั้น กำลังยกมือขึ้นแสดงกิริยาทักทาย รัตน์ยกมือตอบแล้วตัวเขาพร้อมด้วยสหายชาวสก๊อตจึงเดินเข้าไปหา

“มาเหมือนกันหรือพ่อฤๅษี?” ชายหนุ่มคนหนึ่งถามรัตน์ “เห็นแล้วยังเกือบจำไม่ได้ เพราะไม่เชื่อตาตัวเอง”

รัตน์ยิ้มแทนคำตอบ แล้วหันไปโค้งตัวรับไหว้หญิงสาวคนหนึ่ง พลังถามว่า

“มานานแล้วหรือ?”

“มาถึงสักครึ่งชั่วโมงได้กระมังคะ” เจ้าหล่อนผู้นั้นตอบ “คุณล่ะคะ?”

“เพิ่งมาถึงเดี๋ยวนี้เอง” พูดแล้วรัตน์มองหาเพื่อนชาวสก๊อตต์ของตน คิดว่าจะแนะนำให้ออกไปรู้จักกับเพื่อนฝูงของเขาที่อยู่ในหมู่นั้น ครั้นเห็นนายสก๊อตต์หนุ่มถอยออกไปยืนอยู่กับคนอื่นในที่ห่างออกไปแล้ว เขาจึงกลับมาถามหญิงสาวว่า “คุณสาวมาด้วยหรือเปล่า?”

“มา! กำลังเต้นรำกับอนุวัตร” ชายหนุ่มผู้ซึ่งทักรัตน์ก่อนตอบแทน ... พอดีดนตรีเริ่มบรรเลงเพลงใหม่ อนุวัตรเปิดบัตรเต้นรำออกอ่านแล้วว่า “เทียวนี่ต้องเต้นกับพัชรี” พูดแล้วเขาก็ลุกขึ้น

(สามชาย : 258 – 262)

จากตัวอย่าง สะท้อนภาพของงานสังคมในสมัยนั้น ทั้งการแต่งกายและธรรมเนียมในการร่วมงาน เมื่อผู้เป็นแขกมาถึงบริเวณงานทุกคนต้องมีบัตรเต้นรำสำหรับเขียนกำหนด การจองคู่เต้นรำ อนุวัตรซึ่งเป็นพี่ชายของพัชรีก็มีบัตรเต้นรำเช่นเดียวกับรัตน์ ในบัตรเต้นรำจะระบุชื่อคู่เต้นรำและเพลงเรียงลำดับไว้ คู่เต้นจะได้ไม่สับสนและถือเป็นมารยาททางสังคมอย่างหนึ่ง สำหรับผู้เต้นรำที่ให้เกียรติต่อกัน ไม่แย่งคู่เต้นรำกันด้วย

ในเรื่องศัตรูของเจ้าหล่อน สะท้อนสภาพสังคมเกี่ยวกับการจัดงานเต้นรำซึ่งเป็นที่นิยมในสมัยนั้นไว้อย่างชัดเจน ดังความว่า

พระราชวังพญาไท ในสมัยรัชกาลที่ 7 ใครๆ ก็ทราบว่าเป็นสถานที่หรูที่สุดใน พระนครในวันพุธและวันเสาร์ ย่อมมีสุภาพบุรุษและสตรีทั้งชาวพระนครและชาวต่างประเทศไปชุมนุมหาความเบิกบานกันมากมาย ตัวตึกชั้นล่างเป็นเฉลียงยาวมีคนเดินกันขวักไขว่ มีโต๊ะตั้งอยู่เป็นหย่อมๆ เสียงพูดทั้งภาษาฝรั่งและไทยดังเช่น บ่อยครั้งยกเครื่องดื่ม หลีกคนที่เดินและนั่งด้วยความลำบาก ห้องเต้นรำที่ออกจะแคบก็ก้องไปด้วยเสียงดนตรีฝรั่งบรรเลงเพลงเต้นรำ ไทยจับคู่กับฝรั่ง ฝรั่งเศสคู่กับไทย จีนกับไทย ไทยกับจีน ไทยต่อไทย ประคองกันก้าวเท้าเดินตามจังหวะดนตรี ไหลต่อไหลสีกัน ทรวงต่อทรวงประสานกัน มือต่อมือ สัมผัสกัน ยิ่งเวลา 10 นาฬิกาล่วงแล้ว คนก็ยิ่งมากขึ้นเป็นลำดับ จนพัฒลมหามีอำนาจปิดเป่าความร้อนได้ไม่ ฝ่ายชายเสื้อเชิ้ตชุ่มด้วยเหงื่อ

ฝ่ายหญิงเสื้อแพรคอกว้างแขนไม่มีต่ำกว่าไหล่ หรือที่ถูกเสื้อไม่มีแขนเปิดให้ผิวหนังได้รับอากาศ ได้มากกว่า ถึงกระนั้นหล่อนก็ยังต้องใช้ผ้าเช็ดหน้าแพรหรือลินินกว้างยาวไม่เกินหนึ่งคืบซับซับเหงื่อที่หน้าผากหล่อน เหงื่อเจ้ากรรมมันทำให้หน้าหายหนาว แก้มหายแดงและริมฝีปากเป็นสีม่วง กลิ่นน้ำหอมปนกับกลิ่นแอลกอฮอล์ปนกับกลิ่นบุหรืแล่นเข้ามานประสาท

ในจำนวนชายหญิงที่กล่าวมาแล้วนี้ มีมยุรีรวมอยู่ด้วย หล่อนออกมาจากห้องเต้นรำพร้อมด้วย คู่ชายล่อ สวมเครื่องแต่งกายเวลาเย็นเยี่ยงชาวยุโรป ดวงหน้าอันเคยขาวกลายเป็นสีแดงจัดตลอดถึงหู ร่างสันทัดของเขาก็เหมาะกับเครื่องแต่งกายดั่งอยู่ มยุรีสวมเครื่องแต่งกายแดงแซดทั้งตัว ร่องเท้าแพรแดงนั้นสันสูงปรี๊ดทำให้ไหล่ของหล่อนได้ระดับกับไหล่ของนายล่อ ดูเขาสวมเป็นคู่กัน ฝ่ายสุภาพบุรุษยอมให้มยุรีเป็นคนสวย ฝ่ายสตรียกให้ นายล่อเป็นคนเก๋ นายล่อมีหน้ายิ้มแย้มเสมอ กิริยารองเกรง แขนงตาโต ทำให้เขาดูดีขึ้น เมื่อพูดกับมยุรีเขามักก้มหน้าไปจนชิดหล่อน เสียงที่พูดมีเสียงหัวเราะแถมเสมอ

(ศัตรูของเจ้าหล่อน : 67 – 69)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นว่า ในสมัยนั้นมีสถานที่ที่กำหนดไว้เพื่อจัดสถานที่เต้นรำให้กับชาวเมืองหลวง ซึ่งเป็นชนชั้นสูงไปชุมนุมกันหาความบันเทิงในยามค่ำคืน นอกจากนี้ยังสะท้อนวัฒนธรรมการแต่งกายของชายหญิง ตลอดจนสัมพันธภาพของชายหญิงระหว่างเต้นรำ ซึ่งแต่เดิมความใกล้ชิดกันของชายหญิงในสังคมไทยอยู่ในวงจำกัด วัฒนธรรมยังไม่เปิดโอกาสให้ชายหญิงคบหาใกล้ชิดกันอย่างเปิดเผย เมื่อมีวัฒนธรรมการเต้นรำเข้ามามีบทบาทในด้านความบันเทิงของคนในสังคม จึงทำให้ชายหญิงมีโอกาสใกล้ชิดกันมากขึ้น มีอิสระมากขึ้น

2.3.5 การรับประทานอาหาร

ลักษณะการรับประทานอาหารของคนไทยสมัยนั้นเป็นไปในสองลักษณะ

เนื่องมาจากคนในสังคมยังนิยมวัฒนธรรมแบบเดิมและยอมรับวัฒนธรรมใหม่ จึงนำวัฒนธรรมทั้งสองลักษณะมาผสมผสานจนเป็นวัฒนธรรมการรับประทานอาหารของตัวละครในสังคมสมัยนั้นไว้ทั้งสองลักษณะดังมีรายละเอียดดังนี้

2.3.5.1 การรับประทานอาหารแบบไทย คนไทยแต่เดิมนิยมนั่งรับประทานอาหารกับพื้น ปูเสื่อ จัดสำหรับคาวหวานรับประทานร่วมกันในครัวเรือนหรือรับแขกที่สนิทสนมกัน ดอกไม้สดสะท้อนวัฒนธรรมการรับประทานอาหารแบบไทยไว้ 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องความผิดครั้งแรก และอุบัติเหตุ

เรื่องความผิดครั้งแรกสะท้อนภาพวัฒนธรรมการรับประทานอาหารตามธรรมเนียมเดิมและธรรมเนียมใหม่ไว้อย่างสอดคล้องกัน ดังความตอนหนึ่งว่าแม้จะมีห้องรับประทานอาหารแต่ยังนิยมจัดสำหรับ ปูเสื่อนั่งรับประทานอาหารกับพื้นอย่างเป็นกันเองกับครัวมากกว่านั่งรับประทานอาหารในห้องอาหาร

เมื่อรับประทานอาหารเสร็จแล้ว คนใช้ก็ยกสำรับไปครัว และเลิกเสื่อเฉพาะที่ปูสำหรับรองอาหารออกเสีย นำเสื่อหวยและหมอนมาแทนที่ เป็นธรรมเนียมของบ้านนี้ถึงจะมีห้องรับแขก

และห้องรับประทานอาหารพร้อมมูลเยี่ยงบ้านที่สมสมัยทุกบ้านก็ดี แต่เจ้าของบ้านหาปรารถนาใช้ห้องนั้นๆ ไม่ เห็นเป็นการเสียเวลาสำหรับท่านที่จะต้องเดินเข้าไปนั่งเก้าอี้ในห้องรับประทานอาหาร และเสียเวลาสำหรับคนใช้จะต้องขนอาหารเข้าไปถึงในนั้น ทั้งที่ห้องโถงใหญ่ชั้นล่างของตึกนี้ก็เป็นที่สบายดีอยู่แล้ว ต่อจากรับประทานอาหารแล้วก็นอนเล่นนั่งเล่น กันอยู่ที่ตรงนั้นตามปกติเจ้าคุณนอนอ่านหนังสือ คุณหญิงนั่งเย็บหมากไปพลางบิดยุงให้ เจ้าคุณไปพลาง วไลยกะดิ่งลงมาตั้งใกล้ไฟ แล้วนั่งปักไปอย่างไม่รู้จักเบื่อหน่าย ส่วนอมรานั้นโดยมากทำตามอย่างบิดา คืออ่านหนังสือพิมพ์และมีเรื่องอะไรแปลกๆ ก็ออกเสียงอ่านดังๆ เพื่อให้มารดา กับพี่สาวรู้เรื่องด้วย และเป็นเหตุให้บิดาต้องหยุดอ่าน หันมาฟังบุตรคนเล็กของท่านเทศนาเสียบ่อยๆ

(ความผิดครั้งแรก : 77)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นว่าคนไทยในสังคมชั้นสูงยังไม่นิยมนั่งโต๊ะอาหารเยี่ยงชาวตะวันตกแต่ยังนิยมรับประทานอาหารแบบไทยที่ปูเสื่อนั่งกับพื้น ความเป็นกันเองของบุคคลในครอบครัว

เรื่องความผิดครั้งแรก แสดงให้เห็นถึงการรับประทานอาหารอีกลักษณะหนึ่งของไทยที่นิยมเชิญแขกรับประทานอาหารที่บ้านโดยต้องเชื้อเชิญกันอย่างมีพิธีรีตอง โดยมีจดหมายเชิญรับประทานอาหาร และเมื่อแขกหรือมาถึงบริเวณงาน จะได้รับการต้อนรับขับสู้และแนะนำให้รู้จักเจ้าของงานและแขกคนสำคัญอื่นๆ ก่อนนำไปนั่งโต๊ะรับประทานอาหารและที่ขาดไม่ได้สำหรับงานเลี้ยงรับประทานอาหารก็คือ การดูละครรำ ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในสมัยนั้นทีเดียว ดังความว่า

จดหมายเชิญ

บ้านศรีเสวต

วันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2470

เรียนเจ้าคุณทราบ

ด้วยวันที่ 25 เดือนนี้ ผมจะฉลองสายสะพายมงกุฎที่ได้รับพระราชทาน
เมื่องานเฉลิมพระชนมพรรษานี้ ขอเชิญเจ้าคุณและคุณหญิงพร้อมด้วยบุตรทั้งสอง
มารับประทานอาหารและดูละครที่บ้าน เพื่อความรื่นเริงระหว่างญาติและมิตร เวลา
7.30 ล.ท.

ด้วยความนับถืออย่างสูง

พระยาศรีสุภเวท

ความผิดครั้งแรก : 71

งานเลี้ยงฉลองสายสะพาย

งานของพระยาศรีสุภเวทเป็นงานใหญ่จริงดังที่พระยาธรรมสารสันคาค ในเขตบ้านอันธพาลฐานนั้นประดับประดาด้วยไฟฟ้าและธงทิวปลิวไสวจะแข่งกับงานฤดูหนาวที่สวนจิตรลดา แสงสว่างของดวงไฟทั้งร้อยทั้งพันดวงฉายกราดไปโดยรอบบริเวณอันใหญ่กว้าง เติ้นผ้าใบสีฟ้าเต็นท์ทาง

ไว้ติดๆ กัน จัดสรรไว้เป็นที่รับแขก โต๊ะอาหารอยู่ในเต็นท์ใหญ่อีก เต็นท์หนึ่งมีที่นั่งสำหรับสี่สิบคน
เลือกแต่ที่เป็นผู้ใหญ่สูงอายุ ส่วนที่สำหรับหนุ่มสาวจัดไว้ตรง
สนาม

ต่อมาถึงเวลารับประทานอาหาร ท่านผู้ใหญ่เข้าร่วมโต๊ะกันตามลำพัง หลวง
ปราโมทย์ นำสองพี่น้องคือ วไลกับอมรา ไปนั่งโต๊ะเดียวกับเขา วไลนั่งข้างขวาของหลวง
ปราโมทย์ ส่วนอมราคู่กับอานวย การรับประทานอาหารเป็นไปอย่างร่าเริง เสียงสนทนาและ
เสียงสรวลเสเฮฮาตั้งอยู่แข่งแซ่ระคนกับเสียงขุดแซมเปญซึ่งคนเดินโต๊ะเปิดตั้งขึ้นไม่หยุดหย่อน
เวลาผ่านไปเกือบสองชั่วโมง จึงเสร็จการเลี้ยง ฝ่ายชายผิวหน้าแดงก่ำด้วยฤทธิ์สุรามาน ฝ่าย
หญิงหน้าแดงเพราะคำเียนยอ คำขับและคำสัพยอกของฝ่ายชาย ครั้นลุกจากโต๊ะแล้วก็เดินเคียง
คู่กันไปยังโรงละครเป็นคู่ๆ และเลือกที่นั่งกันตามใจ

(ความผิดครั้งแรก : 91)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นการรับวัฒนธรรมการรับประทานอาหารของชาติ
ตะวันตกผสมผสานกับรูปแบบการเลี้ยงอาหารของคนไทยที่นิยมเลี้ยงอาหารของคนไทยที่นิยม
เลี้ยงอาหาร สนทนากันและดูละครรำ เป็นความบันเทิงที่สามารถหาได้ในสมัยนั้น

เรื่องอุบัติเหตุก็เช่นเดียวกัน ที่กล่าวถึงธรรมเนียมการดูละครหลังรับประทานอาหาร
อาหารค่ำ ดังความว่า

เป็นที่ทราบกันตั้งแต่เย็น ว่าค่ำวันนี้คุณหลวงจะไม่บริโภคอาหารค่ำที่บ้าน เพราะคุณหลวง
ได้รับเชิญ พระยาวิจิตรสารการไว้แล้วว่าจะไปรับประทานอาหารร่วมกับท่านเนื่องในการที่ท่านอายุ
ครบห้ารอบ ต่อจากการรับประทานอาหารจะมีละครตลกแสดงให้ดู “เจ้าคุณท่านบอกให้พาหนู
ไปด้วย” คุณหลวงกล่าวแก่บุตร

(อุบัติเหตุ : 5)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นถึงธรรมเนียมประเพณีของคนในสังคมชั้นสูงที่นิยมดู
ละครหลังจากรับประทานอาหาร

2.3.5.2 การรับประทานอาหารแบบชาติตะวันตก คนไทยที่ได้รับการศึกษาจาก
ต่างประเทศมักคุ้นเคยกับวิธีการรับประทานอาหารแบบฝรั่ง จึงนิยมจัดเลี้ยงแบบฝรั่งด้วยการ
เลี้ยงอาหารแบบฝรั่ง มีสองลักษณะคือ เลี้ยงดินเนอร์และเลี้ยง น้ำชา ในนวนวนิยายของดอกไม้
สดสะท้อนวัฒนธรรมการรับประทานอาหารแบบตะวันตกไว้ 4 เรื่อง ได้แก่ ผู้ดี กรรมเก่า
สามชาย อุบัติเหตุ

เรื่องผู้ดีกล่าวถึงการเลี้ยงวันเกิดของวิมลได้ว่า เจ้าคุณอมรรัตน์ จัดเลี้ยงดินเนอร์งาน
ครบรอบวันเกิดอายุ 21 เต็ม ดังความว่า

“วันเกิดของหนูที่เคยตรงกับวันที่ 21 นะ ก็ถูกตามวิธีนับเวลาแบบใหม่ แต่ถ้านับเวลาแบบเก่าต้องถือว่า หนูเกิดวันที่ 20 เพราะหนูเกิดคืนวันที่ 20 เวลาตีหนึ่ง เพราะฉะนั้น คืนวันที่ 20 พ่อจะเชิญแขกของพ่อมาเลี้ยงดินเนอร์ให้หนูด้วยเป็นพิเศษจากทุกปี เพราะวันเกิด ปีนี้เป็นปีสำคัญ หนูของพ่ออายุ 21 เต็ม ส่วนการทำบุญใส่บาตร จะทำวันที่ 21 อย่างที่เคยทำทุกปี หรือทำวันที่ 20 ก็ตามใจ”

เพราะเหตุที่งานตอนกลางคืนเป็นงานของท่านเจ้าคุณ แยกที่ได้รับเชิญเป็นแขกของท่าน งานนี้ซึ่ง “ผู้เกิด” มิได้คิดว่าเป็นงานใหญ่เกินกว่างานเลี้ยงอาหารค่ำตามธรรมเนียมระหว่างผู้คุ้นเคย จึงกลายเป็นงานที่ต้องจัดทำกันอย่างพิถีพิถัน และทำให้ “ผู้เกิด” ต้องใช้กำลังกาย กำลังความคิดเกินกว่าที่หล่อนคาดหมายไว้เป็นอันมาก

ถึงเวลา 19.30 นาฬิกา การแต่งห้องสำคัญในบ้านเฉพาะอย่างยิ่งห้องรับประทานอาหาร ซึ่งได้ตั้งต้นกันมาแต่เช้าจนถึงที่สุด

“ฝีมือแม่เล็ก ฝีมือแม่เล็ก” พระยาอมรรตน์ฯ กล่าวแก่เจ้าคุณ และคุณหญิงบริหารธนกิจ ในขณะที่ได้นำแขกผู้มีบรรดาศักดิ์ทั้งสองมาหยุดยืนใกล้โต๊ะอาหาร อันตกแต่งไว้งามตระการตา ชายหนุ่มอีกคนหนึ่งยืนอยู่ตรงมุมห้องนี้ ท่าทางของเขาดูเหมือนกำลังพยายามทำตัวให้เล็กลงที่สุดเท่าที่จะเล็กได้ และถ้าเขาสามารถที่จะร่ายมนต์กำบังตนให้พ้นจากสายตาผู้อื่นเขาก็คงจะรีบทำทันที ด้วยความรู้สึกลัวกลัวตนจะเป็นที่เกะกะแก่สายตาของเจ้าคุณอมรรตน์ฯ นั้น เป็นข้อที่เขาพยายามแก้ไขโดยไม่ได้ผลมา 2 – 3 ปีแล้ว

ท่านเจ้าของบ้านเสนอนามผู้จัดโต๊ะแก่แขกทั้งสอง แล้วก็กะพริบตาถี่ขึ้นเป็นอาการสำแดงความตั้งใจคอยสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ชายหนุ่มมองเห็นอาการนั้นได้ถนัดและรู้สึกว่าคุณก็คอยเช่นเดียวกับท่าน ครั้นสิ่งที่รอคอยอยู่ไม่ปรากฏขึ้นทันใจ ท่านเจ้าคุณก็ส่งความใจร้อนออกมาตรงๆ

“เป็นอย่างไรครับ เจ้าคุณ คุณหญิง เห็นเป็นอย่างไร?”

พระยาบริหารฯ กระแอมครั้งหนึ่งแล้วจึงตอบว่า

(ผู้ดี : 19)

จากตัวอย่าง ดอกไม้สดสะท้อนวัฒนธรรมการจัดเลี้ยงดินเนอร์ของคนในสังคมชั้นสูง ขณะนั้นแล้ว ดอกไม้สดได้สะท้อนวิธีการอบรมการเข้าสมาคมของบิดาต่อบุตร เพื่อให้รู้จักขนบธรรมเนียมการพบปะสมาคมกับผู้ใหญ่ รู้จักใช้กิริยามารยาทที่เหมาะสมในสังคมชั้นสูง อีกด้วย

ส่วนการเลี้ยงน้ำชา คนในสังคมชั้นสูงนิยมบริโภคน้ำชาเป็นอาหารว่างตอนบ่าย นวนิยายทุกเรื่องของดอกไม้สดสะท้อนภาพการรับประทานน้ำชาของตัวละครไว้ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการรับประทานน้ำชาเป็นกิจวัตรประจำวันตอนบ่ายหรือการเชิญแขกมาเลี้ยงน้ำชา

เรื่องกรรมเก่า คุณหญิงรัตนวาทีเป็นภรรยาท่านทูตติดตามสามีไปใช้ชีวิตอยู่ต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ เมื่อกลับมาอยู่เมืองไทยการรับประทานน้ำชาจึงเป็นกิจวัตรประจำบ้านของคุณหญิง ดังความว่า

“วันนี้เราจำทำอะไรกัน? กินน้ำชา ... and then?” แบนมือทั้ง 2 ข้าง “No friends, no uncle พงศ์ Let’s go for a drive”

“นุช” คุณหญิงขัดขึ้นด้วยน้ำเสียงชาเย็น “แม่ห้ามก็หนแล้วว่ ไม่ให้พูดฝรั่งแกมไทยหรือไทยแกมฝรั่ง ใครเขาไม่รู้ว่าฉันเอาลูกครึ่งชาติมาเลี้ยงเห็นเป็นเกไปได้”

หล่อนทำหน้านิ่งและพูดอ่อยๆ

“นุชลืมเสมอ เมื่อวันก่อนเมื่อวานนี้หน้าพงศ์ก็หัวเราะเยาะนุช ดีหละ ให้คอยอีกสักเดือนหนึ่งเถอะ นุชจะพูดให้ดีกว่าหน้าพงศ์อีก... เอ๊ะ น้อมพรไปไหน ... เอ้อ คุณแม่คะ หลังน้ำชาเราไปขับรถนะคะ”

ในระหว่างที่พูด นุชได้จัดการแบ่งขนมและปรงน้ำชาให้คุณหญิงและตัวหล่อนเอง เมื่อปรงเสร็จแล้วหล่อนก็เหลียวหาคนใช้ เมื่อไม่เห็นมีใครหล่อนจึงลุกขึ้น

(กรรมเก่า : 18 – 19)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นว่าการรับประทานน้ำชาเป็นกิจวัตรประจำวันของคนในสมัยนั้นทีเดียว

เรื่องผู้ดี ดอกไม้สดกล่าวถึงการรับประทานน้ำชาซึ่งเป็นกิจวัตรประจำวันของเจ้าคุณอมรรัตน์ สมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ แต่เมื่อสิ้นท่านวิมลอยู่ในฐานะที่ผิดเคือง จึงละเลิกกิจวัตรนี้ไป แต่เมื่อมีแขกมาบ้านวิมลจึงจำต้องหาน้ำชามาเลี้ยงแขก ดังความว่า

อีกสองวันต่อมา มาลีก็ชวนศุภรักเข้าในที่อยู่เป็นครั้งแรก

เพราะเหตุที่นายจรรยาได้แสดงความตั้งใจแก่วิมลว่า เขาคิดไว้ว่าจะพามาลิ้มรับประทานน้ำชาที่ร้าน “ทันสมัย” แห่งหนึ่ง แล้วจะพากันไปดูภาพยนตร์รอบค่ำ “แต่มาลีบอกว่าคุณพี่อยากพบ ...” ดังนั้นวิมลจึงจำต้องหาน้ำชาให้เขาทดแทนน้ำชาที่ร้านทันสมัยนั้น

คำว่าน้ำชาในเวลานี้ ย่อมหมายถึงของที่มีรสชาติเป็นอาหารฝรั่ง ราคาแพงกว่าอาหารไทยธรรมดาและซึ่งวิมลเลิกซื้อหาไว้ในบ้าน ทั้งนี้ถ้าจะเปรียบเทียบกับสมัยที่พระยาอมรรัตน์ฯ ยังมีชีวิตอยู่ สมัยที่มีเนยสด เนยแข็งประจำโต๊ะทุกมื้อเช้ามือค่ำ จะเรียกว่าวิมล “ยอมอด” และบังคับทางอ้อมให้น้องอดด้วยเพื่อประหยัดรายจ่ายก็ไม่ผิด อาหารจำพวกที่กล่าวนี้ วิมลยังคงใช้แต่อย่างเดียว คือนมกระป๋องราคาถูกที่สุด ซึ่งออกจะเป็นอาหารที่จำเป็นสำหรับมาณพและน้องเล็กอีกสองคน

นางสาวพินต้องรีบไปซื้อของที่ต้องการ ในขณะที่วิมลรู้ตัวเก็บภาชนะที่ไม่ได้ใช้ เพื่อจะหาที่น้ำชา

(ผู้ดี : 246)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็น วิธีชีวิตของผู้มีฐานะดีในสมัยนั้น จะรับประทานน้ำชาทุกเวลาบ่าย แม้มีฐานะด้อยลงเช่นวิมลก็ยังคงรับประทานน้ำชาตอนบ่ายเช่นเดิม

เรื่องสามชาย กล่าวถึงผ่องศรีเพื่อนของพัชรี เชิญเพื่อนมารับประทานน้ำชาเพื่อเลี้ยงวันเกิดตน ดังความว่า

“ในระหว่างนี้เจ้าของงานยกงานแซนดี้ชเทียวยแจกรอบวง เพื่อนของหล่อนหยิบไว้คนละคู่ 2 คู่ เมื่อมาถึงพัชรีและหญิงสาวผู้รับไว้แล้ว ผ่องศรีมองดูรัตนชะงักนิดหนึ่ง แล้วจึงยื่นงานเข้าไปตรงหน้าเขา ชายหนุ่มขยับตัวพอเป็นที่สันติระเล็กน้อยแล้วกล่าวว่า

“รับประทานแล้ว”

.....
“การเลี้ยงน้ำชาเมื่อตะกี้หรือคะ! แปลกมาก น้องฟังได้พบคราวนี้แหละ อย่างนี้หรือคะที่เรียกว่าสมาคม?”

“ไม่ทราบ” รัตนตอบดวงตามีแววแห่งความสนุกฉายอยู่ “ผมเองก็ไม่ทราบว่าสมาคมของไทยเรานั้นหมายความว่าอย่างไร” นิ่งอยู่ครู่หนึ่งแล้วพูดต่ออย่างตลกตลก “ผมคิดว่าสมาคมอันแท้จริงของเราั้นเคยอยู่ที่วัดเวลามีงานนักขัตฤกษ์หรืองานพิธีบางอย่าง ในที่นั้นหญิงกับชายได้พบกันเข้าปะปนกัน ถึงจะไม่เข้ากันสนิทนัก - -” ยิ้มน้อยๆ ในขณะที่พูดต่อไป “เป็นแต่มองดูกัน ถึงเช่นนั้นก็ยังดีให้รู้เสียว่าคุณพ่อคุณแม่ต่างๆ ท่านหญิงลูกสาวก็รู้แล้วรู้รอดไป สมัยนี้ ดูครึ่งๆ กลางๆ แม่สาวๆ จะไปไหนก็ได้ตามลำพัง แต่พอพบผู้ชายเข้าแล้วทั้ง 2 ฝ่ายก็เหินห่างเข้าหากันฝรั่งก็ไม่ใช่ ไทยก็ไม่เชิง ขว้างๆ อย่างไรพิกล”

“เป็นอย่างนี้เหมือนกันหมดหรือคะ?” พชรีถามด้วยความใส่ใจ “บางแห่งน้องคิดว่าเขาดีกว่านี้”

“อ้อ! แน่นนอน ที่ดีกว่านี้ก็มีอยู่ แต่เป็นคนละจำพวกกับพวกนี้ คนละจำพวก ไม่ใช่คนละชั้น”

(สามชาย : 129)

จากตัวอย่างดอกไม้สดเสนอแนวทางการดำเนินชีวิตของคนในสังคมชั้นสูงที่ต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เข้ากับฐานะและบทบาทในปัจจุบัน วิมลเมื่อบิดาเสียชีวิต เธอมีฐานะด้อยลงไม่สามารถใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเช่นแต่ก่อนได้การกินอยู่อย่างประหยัดแต่ไม่แร้นแค้น ใช้จ่ายแต่ในสิ่งที่จำเป็น เช่น เล็กรับประทานน้ำชาตอนบ่าย เพราะสิ้นเปลือง แต่อาหารที่จำเป็นเช่นนม วิมลเลือกใช้นมกระป๋องที่มีราคาถูกแต่จำเป็นต่อสุขภาพของน้องๆ

เรื่องอุบัติเหตุ สุนทรีก็ชวนหลวงชาญรับประทานน้ำชาตอนบ่ายเช่นเดียวกัน ดังความว่า

“คุณหลวงรับประทานน้ำชากับดิฉันนะคะ ดิฉันรับประทานทุกวันจนเคยตัวขาดไม่ได้”

(อุบัติเหตุ : 101)

จากตัวอย่างแสดงว่าในสังคมชั้นสูง นิยมรับประทานน้ำชาตอนบ่ายจนเป็นกิจวัตรที่เดียว

2.4 วัฒนธรรมสมัยรัฐนิยม

รัฐนิยมเป็นนโยบายด้านวัฒนธรรมที่รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม จัดให้มีการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติตนของประชาชนเพื่อเข้าสู่ความเป็นประเทศที่มีอารยธรรม รัฐบาลสมัยนั้นกำหนดนโยบายรัฐนิยมไว้หลายประการ ได้แก่ การเคารพธงชาติ การเรียกชื่อประเทศ การตั้งชื่อบุคคล การแต่งกาย การวางตัวของบุรุษและสตรี ในนวนิยายของดอกไม้สด สะท้อนภาพสังคมในสมัยรัฐนิยมไว้อย่างเด่นชัดเพียง 1 เรื่อง ได้แก่เรื่อง วรรณกรรมชิ้นสุดท้าย

เรื่อง วรรณกรรมชิ้นสุดท้าย ซึ่งเป็นผลงานชิ้นสุดท้ายของดอกไม้สดและเป็นช่วงเวลาเดียวกับการออกประกาศรัฐนิยมฉบับต่างๆ ประจวบกับขณะนั้นมีเหตุการณ์ของสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยนวนิยายของดอกไม้สดจะสะท้อนภาพสังคมสมัยรัฐนิยมในประเด็นต่างๆ ดังนี้

2.4.1 การแต่งกาย

รัฐบาลได้กำหนดให้ประชาชนแต่งกายเป็นระเบียบ เหมาะสมกับโอกาสต่างๆ เช่น การเข้าสังคม การไปทำงานหรือการอยู่ในที่สาธารณะ

เรื่องวรรณกรรมชิ้นสุดท้าย ดอกไม้สดได้บรรยายถึงการแต่งกายของจินตนาไว้ว่า

แต่จินตนาไม่รู้สึกรู้สีกเพราะความรู้สึกของหล่อนกำลังถูกรอบคลุมอยู่ด้วยสิ่งที่หล่อนได้เห็น และได้ฟังมาจากงานที่กำลังกล่าวถึงอยู่นั้น งานที่ประกอบขึ้นในสถานที่ๆ ชาวไทยทุกคนจะต้องถือว่าสำคัญและมีบุคคลที่สำคัญที่สุดแห่งประเทศเป็นเจ้าภาพห้อมล้อมด้วยบุรุษผู้มีชื่อทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยแทบไม่เว้นแต่สักวัน และด้วยสตรีผู้มีชื่อปรากฏในหน้าข่าวหนังสือพิมพ์มีชาติตระกูล! งานประกวดการลีลาศประกวดหมวกประกวดเครื่องแต่งกาย ตลาดนัดเท่าที่ทางการจัดให้มีตามสถานที่ต่างๆ ตั้งที่ใกล้ที่ไกลตั้งแต่ราชอุทยานสราญรมย์ สวนอัมพร เขาติณทูลนา บางปู จินตนาได้เคยไปร่วมแล้วทุกแห่งงาน คือเป็นผู้ที่ได้รับรางวัลในการประกวดเสียด้วยซ้ำ แต่งานเหล่านั้นแม้จะสนุกสนาน หรรษาเพียงไรก็จัดว่าอยู่ในสถานที่พอสถานประมาณ บุคคลผู้เป็นประธานในงานนั้น บางคราวก็มีผู้ใหญ่ยิ่งที่เดียว ผู้ที่ไปร่วมในงานก็มากหน้าหลายตาเกินไป ส่วนมากเป็นเพียงบุคคลธรรมดาๆ เฉพาะวันนี้ วันนี้แหละเป็นวันแรกที่จินตนา ถือว่าได้ไปในงานที่มีความสำคัญอย่างแท้จริง เหตุฉะนั้นหล่อนจึงรู้สึกถึงความ ใฝ่ฝันในวัยสาวของหล่อน เป็นความจริงขึ้นมาแล้ว อย่างที่เกือบจะกล่าวได้ว่า สมบูรณ์!

อึมเอบด้วยความคิดนี้ จินตนาใคร่จะให้สามีเล็งเห็นข้อที่ตัวหล่อนมีความเด่นเหนือสตรีหลายนางในงานนั้น หล่อนปรารถนาในเชิงสมเพช

“พวกเจ้าบ่าวแต่งตัวเร่ร่อนทุกคนเลย ไรซ! แม่นะใส่หมวกทรงปรางเป็นหมวกโบราณอย่างหมวกนักเรียนนี่เอง ชั่วแต่เอาดอกไม้ติดเข้าไปรอบๆ แล้วคาดเข็มขัดทองเส้นเบ้อเร่เห็นถนัดทีเดียว”

เห็นฝ่ายเขาหัวเราะอย่างไม่สนใจ หล่อนก็บรรยายต่อไปอีก

“คนที่แต่งสีนวลทั้งตัวนะ ดูเหมือนเป็นน้องเจ้าบ่าวหรือยังไงแหละ เสื้อชั้นสั้น เอวขึ้นไปอยู่บนหน้าอก ก้มตัวทีหนึ่งเห็นเสื้อชั้นในตั้งครึ่งหลัง แล้วก็ไอ้เสื้อผ้าขาว! อย่างพวกเขานะแหละ ได้ถูกตีนก็หย่อนลงมาเรื่อยเชียว เรามองดูแล้วใจหาย กลัวจะลงมากองที่ข้อตีน”

สโรชยังคงหัวเราะอยู่เช่นเดิม สมองคิดไปตามคำพูดของภรรยาแต่เพียงส่วนน้อย ราพึงพึงรูปโฉมของหล่อนที่ปรากฏแก่ตาเป็นส่วนใหญ่ ตั้งแต่แรกรู้จักกันมาจนแต่งงานและอยู่ด้วยกันมาจนบัดนี้ สโรชอ่านลักษณะในวงหน้าจินตนายังไม่ออกหมดเลย หล่อนแต่งตัวเต็มตามที่ตามสมัยนิยม และอยู่ในหมู่สตรีมากนาง ความสวยของหล่อนยิ่งปรากฏเด่นชัด แต่ในความสวยนั้นมีสิ่งหนึ่งขาดไป หรือมีจะนั้นก็สิ่งหนึ่งเกินไป อะไรขาดอะไรเกิน ข้อนี้ที่สโรชอ่านไม่ออก และยังคงติดใจสงสัยอยู่เป็นนิจ

(วรรณกรรมชิ้นสุดท้าย : 73-75)

จากตัวอย่างสะท้อนภาพการแต่งกายของสตรีในสมัยนั้นว่า นอกจากแต่งกายด้วยเสื้อกระโปรงที่ตัดเย็บอย่างประณีตทันสมัยแล้ว ยังต้องสวมถุงมือถุงเท้าให้เข้ากับยุคสมัย พร้อมทั้งสวมหมวก แม้จะอยู่ในราชนาวิสโมสรก็ตาม นอกจากนี้ยังสะท้อนสภาพสังคมสมัยนั้นว่า มีการประกวดประชันความสวยงามของหมวก เครื่องแต่งกาย เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการปฏิบัติตามนโยบายรัฐนิยม

นโยบายรัฐนิยมอีกประการที่เป็นการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายของสตรีในสมัยนั้นอย่างชัดเจน คือ การยกเลิกการนุ่งโจงกระเบนของสตรี

เรื่องวรรณกรรมชิ้นสุดท้าย ดอกไม้สดเสนอให้แม่ของนายชิตซึ่งเป็นสตรีชนชั้นกลางธรรมดาๆ คนหนึ่ง ไม่ได้ประกอบอาชีพนอกบ้านเป็นผู้สะท้อนภาพการนุ่งผ้าถุงแทนโจงกระเบน ตลอดจนสอดแทรกทัศนะเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ไว้ด้วยว่า

ส่วนหญิงที่มากับเขาก็มีได้รื้อหรือล้มเหมือนกัน นางหยุดยืนอยู่กับที่ ก้มตัวลงเพื่อจะวางห่อของที่ถืออยู่ในมือขวา ตามองเข้าไปดูผู้ที่อยู่ในห้องรับแขก โดยไม่มีอาการแสดงความทึ่งหรือสนใจแต่อย่างใด ส่วนมือซ้ายก็ปลดขอบผ้าถุง สีเทาที่นางสวมอยู่ออกจากเอวแล้วกางออก แล้วปล่อยเลื่อนลงมากองบนพื้นกระดาน ครั้นแล้วนางก็ก้าวเท้าออกจากวงกลมแห่งกองผ้าถุง พร้อมกับมือจับชายพกผ้าลายพื้นสีนกกพิราบดอกแดง ที่นางนุ่งแล้วย้ายไปจับชายกระเบน ในเวลานั้นนายชิตหันกลับมาเห็น มารดาของเขารวมทั้งศรีสอาง และยุพา และอุทานขึ้น “อ้าว ดูแม่ผมแก้ผ้าเสียแล้ว!”

หญิงผู้มีอายุมิได้แสดงความเอาใจใส่ในคำพูดของเขาแม้แต่น้อย ก้มลงหยิบผ้าถุงขึ้นสะบัดเบาๆ แล้วพับพอให้หายเกะกะ สอดเข้าใต้รักแร้แล้วก้มลงหยิบห่อของที่วางไว้ เมื่อยึดตัวขึ้นก็พบยุพายืนยิ้มอยู่ ศรีสอางยืนห่างไปเล็กน้อย ไม่ได้พยายามเลยที่จะกลั้นหัวเราะ แต่ในลักษณะหัวเราะของหล่อนนั้น ก็มีได้มีความดูหมิ่น หรือเย้ยหยันหญิงผู้มีอายุเจืออยู่ด้วยแม้แต่น้อย นายชิตย้อนกลับมาทางเก่า พุดสับไปว่า

“มาแต่ไหนมาได้ พอจะขึ้นตึกเป็นต้องจัดการขึ้นนอก ที่บ้านก็เหมือนกัน พอพ้นหัวกระได ถ้าไม่ได้แก้ผ้าฉันรู้สึกว่าจะกระดิกตัวอีกไม่ไหวทีเดียว”

ยุพาทถามว่า “หมวกล่ะจะ แม่ไม่เอาออกรี ลูกชายแม่หลับเสียแล้วละ นั่งพักข้างล่างก่อนดีไหม หรือจะเลยเข้าไปข้างใน?” ก่อนที่นางกลีบจะได้ตอบ ศรีสอางถามขึ้นว่า

“ไม่ชอบนุ่งถุงก็ทำไมมาที่นี่ต้องนุ่งด้วยล่ะคะ นั่งรถยนต์มากับคุณชิตไม่ใช่หรือ?”

“ไม่หุงไม่ได้หรอกค่ะ” หญิงผู้มีอาวุโสตอบด้วยสีหน้ายิ้มแย้ม แต่เป็นงานเป็นการ “เพื่อว่าเกิดเรื่องอะไรกลางทางลงไปเดินตามถนนเขาว่า ตำรวจมันเห็น ใครหุงผ้ามันเที่ยวปลดชายกระเบน”

(วรรณกรรมชิ้นสุดท้าย : 108 – 109)

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นการเลิกล้างโจงกระเบนซึ่งเป็นเหมือนส่วนหนึ่งของชีวิตผู้หญิงไทยมาช้านาน ทำให้หญิงไทยที่มีอายุและเคยชินกับการหุงโจงกระเบนขาดความมั่นใจในตนเอง แต่ด้วยความกลัวเจ้าหน้าที่ของรัฐ จึงจำต้องใส่ผ้าถุง แต่ก็ยังใส่โจงกระเบนมาข้างในเพื่อความมั่นใจในการ แต่งกาย

2.4.2 การสวมหมวก

เป็นอุปกรณ์การแต่งกายที่เป็นที่นิยมและต้องปฏิบัติในสมัยนั้น เพราะนโยบายรัฐนิยมกำหนดให้สวมหมวกทุกครั้งที่ออกจากบ้าน หมวกที่ใส่ในสมัยนั้นนิยมมีรูปแบบต่างๆ กัน และเป็นเหมือนเครื่องตกแต่งของสตรีอีกลักษณะหนึ่งที่เดียว

เรื่องวรรณกรรมชิ้นสุดท้าย ดอกไม้สดได้บรรยายถึงการสวมหมวกของสตรี ดังความว่า

“พี่เอาช่อดอกไม้ไปวางที่ศพศัลยา” หล่อนบอกเรียบๆ พร้อมกับยกมือข้างหนึ่งขึ้นดึงเข็มเสียบหมวกและพอหมวกนั้นออกพ้นจากศีรษะ ก็มีมือ 2 – 3 มื่อยื่นมาฉวยไปจากมือเจ้าของเดิม

“สวยมากนี่พี่ใหญ่ หมวกใบนี้” เสียงอ่อยๆ ของสาวหรือสาว “ชอบชอบมันจัง เก๋พอเหมาะ” แล้วสาวหรือสาวก็วางหมวกลงบนศีรษะของหล่อนเอง พลังมองหากระเป๋าทิ้งของพี่น้องคนใดคนหนึ่งด้วยต้องการกระຈก

“สวยจริงๆ พี่กลางใส่ยังสวยเลย” สุรางค์รัตน์ว่า “ซื้อที่ไหนคะพี่ใหญ่”

“พูดพิกลนี่เล็ก พี่กลางใส่ยังสวยเลย” ศรีสอางทักพร้อมกับหัวเราะน้อยๆ ในขณะที่ยุพาทบออกซื้อร้านที่ขายหมวกนั้น

เวลาเดียวกันนี้ปชาได้เดินมาถึงที่ๆ สตรีทั้ง 4 นางนั่งอยู่โดยไม่ขยับเขยื้อนเปลี่ยนอิริยาบถ ยุพายิ้มกับเขาอย่างผู้ที่พบกันอยู่เสมอมองจะพึงยิ้มให้แก่กัน สุรางค์ตอบคำถามของศรีสอางว่า

“เล็กพูดตามคุณเล็กเขานะ พี่อวบ คุณเล็กมีความเห็นว่าพี่กลางใส่หมวกอะไรก็ไม่สวยทั้งนั้น สู้หน้าไม่ใส่หมวกไม่ได้”

“คุณเล็กห่วงความสวยของน้องกลาง ไม่ต้องการให้มีอะไรมาตัดมาเติม” ยุพากล่าว ปชาสันศีรษะและพูดอย่างเป็นงานเป็นการ “ไม่ใช่สำหรับเป็นคนใส่หมวกไม่ขึ้นจริงๆ ไม่รู้ว่าเป็นยังไง ผมหามานักต่อนักแล้ว ถ้าเป็นเจ้าหมวกไม่มีปีกอย่างแบบเบเรต์หรือร่างแหยังงั้นละก็ดี...”

“ที่นั่นนายมัน นายคง ก็อ้อนวอนให้เลิกเบเรต์หรือผ้ารัดเสียอีกแล้ว จำเพาะ เเจาะจงจะให้ใส่หมวกมีปีก” สุรางค์รัตน์กล่าวแกมหัวเราะ “วินัยเขาวงที่ถูกรัฐบาลควรจะต้องตั้งโรงงานทำหมวกแล้ว ก็อยากจะทำให้ผู้หญิงใส่หมวกแบบไหน ก็บีบออกมาให้เสร็จเลย”

สำหรับ ผู้ซึ่งส่องกระจกมองดูหน้าตัวเองอยู่ไปหาหันไปทางสามีมองหล่อนแล้วถามขึ้น

(วรรณกรรมชิ้นสุดท้าย : 37 – 38)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นความนิยมการสวมหมวกตามนโยบายของรัฐบาล
ตลอดจนรณรงค์ทางวิทยุกระจายเสียงเพื่อให้คนสวมหมวกด้วย
เรื่องวรรณกรรมชิ้นสุดท้าย ดอกไม้สดได้สะท้อนให้เห็นว่าถึงรัฐบาลพยายามมุ่งมั่น
ให้ประชาชนนิยมสวมหมวก โดยการเปิดเพลงเชิญชวนให้สวมหมวก ความว่า

เชิญช๊ะเชิญร่วมนกันสวมหมวก จะสะดวกสบายด้วยทั้งสวยหรู ปรุงโบหน้าให้ร่าเริงงาม
หน้าดู อีกเชิดชูอนามัยให้มั่นคง

(วรรณกรรมชิ้นสุดท้าย : 71)

แม้ว่าประชาชนจะนิยมสวมหมวกก็ตามแต่การสวมหมวกบางครั้งก็เป็นอุปสรรคต่อ
การดำเนินชีวิตของคน ดังความว่า

“ก็จะมีใคร! แล้วก็แม่ด้วย” ทันใดนั้นยุพาหัวเราะและกล่าวว่า “เออ ฉันมี
อะไรตั้งใจจะให้เธอดู เก็บได้เมื่อวานนี้ได้แก้อีปลายตีนเตี๋ยนี้แหละ” หล่อนเดินห่างไปเล็กน้อย
แล้วกลับมาพร้อมด้วยหมวกสตรีใบหนึ่งซึ่งหล่อนถือไว้ให้ทวิชดู เห็น เป็นหมวกเย็บด้วยผ้าลูกฟูก
สีขาว มีปีกรอบศีรษะ เบื้องหลังทางท้ายทอยเป็น ปีกเล็กแคบ ส่วนข้างๆ กว้างขึ้นเล็กน้อย
และส่วนตรงหน้านั้นเป็นปีกใหญ่กว้าง มีดอกไม้แพรสีขาวประดับที่ตรงขอบใจ และมีสายยึด
สำหรับรัดที่คาง “ทายซิว่าหมวกใคร” หล่อนชวน

ทวิชตอบ หลังจากที่ได้มองอยู่เพียงครู่เดียว “หมวกแม่” พร้อมกันนั้นอาการ
ขบขันก็ระบายไปทั่ววงหน้า

ศรีสมรผู้ซึ่งหันมาดูด้วย ถามขึ้นด้วยเสียงแสดงความพิศวงและไม่แน่ใจนัก
“เอ๊ะ หมวกเด็กไม่ใช่หรือคะ”

ยุพาหัวเราะพลางว่า “เมื่อวานนี้ที่หนึ่งแล้ว อดหัวเราะหน้าคุณน้อมไม่ได้
พอเห็นแม่เข้ามา มีไอเจ้าหมวกใบนี้วางอยู่บนศีรษะ แล้ววัดคางเสียเรียบร้อยดี คุณน้อมถึงกับ
ต้องลุกหนีไปซ่อนหัวเราะที่ประตู แม่ให้การว่าที่คุณชิตซื้อให้หรือที่ฉันส่งไปให้ใช้ไม่ได้ทั้งนั้น คือ
ว่า ใส่แล้วมันปลิว แล้วเมื่อวานแกมารถเมล์ ถ้าเผื่อปลิวตกจะบอกให้เขาหยุดก็กาหลนั้ แกว่า
ใบนี้แกซื้อของแกเอง ดีที่สุด ขึ้นรถอะไรไม่เคยปลิวเลย ... เออ แล้ววันนี้แกจะมายังไง ตายจริง
จะต้องใส่ไอใบที่ปลิวแก แต่บางทีวันนี้จะมีรถยนต์กับลูกชาย”

วรรณกรรมชิ้นสุดท้าย : 104 – 105

จากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นภาพ มารดาของชิตที่ต้องหาวิธีการที่ทำให้หมวกไม่หลุด
จากศีรษะ เวลาเดินทาง โดยนำสายเชือกมารัดที่คางไม่ให้หลุด

2.4.3 การตั้งชื่อ

แต่เดิมคนไทยนิยมตั้งชื่อที่เรียกกันง่ายๆ โดยใช้คำโดดที่มีพยางค์เดียว เช่น ดำ
แดง จิต ใจ การสะกดคำก็ไม่ยุ่งยาก แต่รัฐบาลสมัยนั้นกำหนดให้ชื่อบุคคลนี้สะกดด้วย ด ให้
เปลี่ยนเป็น ต และใครที่ชื่อพยางค์เดียวก็ควรเป็นสองพยางค์ เพื่อความเป็นอารยชน

เรื่องวรรณกรรมชิ้นสุดท้าย ดอกไม้สดได้บรรยายถึงนายชิต เพื่อนของธวัช ว่าต้องกลับมาเปลี่ยนจากนาชิตเป็นชายชิต ซึ่งเจ้าตัวคิดว่าจะใช้ ด หรือ ต ก็เป็นคนเดียวกัน ดังความว่า

“อ้อ!” ยูพาอุทานพร้อมกับหัวเราะ “ว่าชื่อผิตรีฐนิม อู้อย่างนั้นเขาไม่เรียกว่าบ่นหรือดิ เขาอยากจะล้อคุณชิตเล่นหรือ” หันไปทางกำจรและน้องสาวของหล่อน “วินัยแกกำลังฟึดฟัดกับได้อะไรใหม่ๆ ผ่าถุง หมวก ชื่อเหล่านี้เต็มที เล็กก็เลยพลอยไปด้วยเที่ยวแหยมไม่ว่าใคร พี่นะใจไม่ดี กลัวจะปะทะกับเซยที่สองของคุณพ่อมาหลายทีแล้ว” หันกลับมาทางนายชิต “แต่คุณชิตนะโดนเขาแหยมออกรำไป ไม่ชินอีกหรือ ก็แต่ชื่อคุณชิตเอาจริงบอกให้เปลี่ยนเสีย ให้ใช้ตัว ต. สะกดแทนตัว ด. ใช่มั้ยล่ะ เอมแล้วตกลงไปเปลี่ยนหรือเปล่า?”

นายชิตสั่นศีรษะ “ผมไม่รู้จะไปเปลี่ยนยังงี้ แล้วไม่รู้จะเปลี่ยนทำไม ต. หรือ ด. มันก็ไอชิตอยู่นั่นแหละ”

วรรณกรรมชิ้นสุดท้าย : 123

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่า นายชิตต้องยอมเปลี่ยน ชื่อ มาเป็นนายชิต เพื่อให้ถูกต้องตามนโยบายรัฐนิม

ส่วนคนรับใช้ของนายสมุทรในเรื่องชื่อแฉ่ม ก็ต้องเปลี่ยนใหม่ตามสมัยนิยมว่า ชวนแฉ่ม ดังความว่า

สตรีผู้นั้น ชื่อว่านางแฉ่ม แต่ในสมัยที่สังคมชั้นผู้กุมอำนาจปกครองประเทศกำลังถือว่านามของบุคคลเป็นสิ่งสำคัญสำหรับความเจริญของบ้านเมือง สมุทรได้ให้ชื่อใหม่แก่นางเขาเรียกว่า “แม่ชวนแฉ่ม” ประการหนึ่ง เพราะตรงกับความจริงแห่งความรู้สึกของเขา ประการที่สอง เพื่อให้ถูกต้องตามรัฐนิม

(วรรณกรรมชิ้นสุดท้าย : 225)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมในสมัยรัฐนิมอย่างชัดเจนว่า ประชาชนต้องปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลอย่างเคร่งครัดด้วยความจำใจทั้งที่ใจจริงมิได้ปรารถนาที่จะทำเช่นนั้น แม้คนรับใช้ซึ่งอยู่แต่ในบ้านก็ต้องปฏิบัติตามนโยบายขณะนั้น

ภาพสะท้อนสังคมด้านวัฒนธรรมที่ปรากฏในนวนิยายของดอกไม้สดทั้ง 12 เรื่อง เป็นการสะท้อนให้เห็นทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีไทยและวัฒนธรรมของยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง การปกครองและหลังสงครามโลก ว่าวัฒนธรรมไทยแต่เดิมยังคงอยู่และผสมผสานกลมกลืนกับวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามาเพื่อให้ประเทศมีความเป็นอารยธรรมมากยิ่งขึ้น

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาภาพสะท้อนสังคมด้านการศึกษาและวัฒนธรรมในนวนิยายของดอกไม้สดครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาภาพสะท้อนของสังคมด้านการศึกษาและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมครั้งสำคัญ คือการเปลี่ยนแปลงการปกครองและสมวารการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 วิธีการศึกษาใช้วิธีค้นคว้าและการวิจัยเอกสารโดยศึกษาจากงานเขียนนวนิยายของดอกไม้สดทั้งหมด 12 เรื่อง และวิเคราะห์เฉพาะภาพสะท้อนสังคมด้านการศึกษาและวัฒนธรรมเท่านั้น ซึ่งนำเสนอการศึกษาวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการศึกษา

ผลของการวิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมด้านการศึกษาและวัฒนธรรมในนวนิยายของดอกไม้สด พอสรุปได้ดังนี้

1.ด้านการศึกษา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์สภาพสังคมด้านการศึกษาในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1.1 การจัดการศึกษา

ดอกไม้สดได้สะท้อนสภาพสังคมด้านการจัดการศึกษาไว้ทั้งหมดจำนวน 8 เรื่องได้แก่ ผู้ดี สามชาย นันทวัน หนึ่งในร้อย กรรมเก่า ชัยชนะของหลวงนฤบาล อุบัติเหตุ และนิจ ในเรื่องของเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ คือประชาชนต้องส่งบุตรหลานทั้งชาย - หญิงเข้าเรียนในโรงเรียนเมื่ออายุครบเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับคือ 7 ปีบริบูรณ์ ได้แก่ เรื่องสามชาย นันทวัน และผู้ดี นอกจากนั้นได้สะท้อนให้เห็นว่ารัฐเปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษา ได้แก่ อุบัติเหตุ นิจ ผู้ดี สามชาย นวนิยายของดอกไม้สด ที่ตัวละครฝ่ายหญิงเรียนหนังสือจากโรงเรียนมิชชันนารี ซึ่งเป็นที่นิยมมากในสมัยนั้น ได้แก่ เรื่องผู้ดี นิจ อุบัติเหตุ เป็นต้น

โรงเรียนกนชนของรัฐบาลเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของผู้ปกครองที่ต้องการส่งบุตรหลานเข้าเรียน ได้แก่ในเรื่อง นันทวัน นอกจากนี้การศึกษายังขยายตัวออกไปยังหัวเมือง โดยการปกครองดูแลของข้าหลวงจังหวัด ซึ่งเป็นผู้ปกครองท้องถิ่น ดอกไม้สดสะท้อนภาพการขยายการศึกษาไว้ในเรื่องชัยชนะของหลวงนฤบาล

ดอกไม้สดสะท้อนภาพการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ทั้งในประเทศและต่างประเทศตามความนิยมในสมัยนั้น ได้แก่เรื่อง นันทวัน ผู้ดี ชัยชนะของหลวงนฤบาล กรรมเก่า นิจ ศัตรูของเจ้าหล่อน สามชาย หนึ่งในร้อย เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าการศึกษามีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมอย่างยิ่ง

1.2 ค่านิยมทางการศึกษา

รัฐบาลในขณะนั้นต้องการให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการศึกษาโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะส่งบุตรหลานเข้าเรียนในระดับที่สูงขึ้น เพื่อออกมาประกอบอาชีพรับราชการ ดอกไม้สดเสนอไว้ในเรื่อง กรรมเก่า ความผิดครั้งแรก หนึ่งในร้อย สามชาย ตัวละครส่วนใหญ่จะรับราชการทั้งสิ้น นอกจากนี้ดอกไม้สดสะท้อนภาพความนิยมในการส่งบุตรหลานไปศึกษาต่อต่างประเทศไว้ในเรื่อง นันทวัน ผู้ตี ชัยชนะของหลวงนฤบาล กรรมเก่า นิจ ศัตรูของเจ้าหล่อน สามชาย หนึ่งในร้อย แสดงให้เห็นว่าการศึกษามีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมอย่างยิ่ง

1.3 ผลของการจัดการศึกษา

การขยายตัวทางการศึกษาอย่างกว้างขวางทำให้ประชาชนมีความคิดก้าวหน้ามากขึ้น ดอกไม้สดเสนอภาพของรัตน์ จากเรื่องสามชาย ให้คิดแหวกแนวออกจากสังคมที่เคยยึดติดกับระบบราชการหันมาประกอบอาชีพพ่อค้า ดอกไม้สดเสนอให้เห็นว่าถ้าคนเรามีการศึกษาแม้ไม่เป็นข้าราชการก็สามารถประสบความสำเร็จได้เช่นกัน

การที่ประชาชนมีความรู้มากขึ้นทำให้กล้าคิด กล้าพูดแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่างๆมากขึ้น ได้แก่ อมรจากเรื่องความผิดครั้งแรก หรือสุนทรในเรื่องอุบัติเหตุ ต่างแสดงความคิดเห็นอย่างผู้มีภูมิรู้ นอกจากนี้ดอกไม้สดเสนอให้ตัวละครมีความรู้แตกฉานทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ทำให้สามารถวิพากษ์ วิเคราะห์วรรณกรรมต่างชาติได้เช่นเดียวกับเจ้าของภาษานั้น ได้แก่ ศัลยาจากเรื่อง นีแหละโลก และหลวงชาญจากเรื่อง อุบัติเหตุ

1.4 การศึกษาของสตรี

ดอกไม้สดเสนอสถานภาพของสตรีในสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม นั่นคือความนิยมส่งเสริมเด็กหญิงเข้าเรียนในโรงเรียน โดยเฉพาะโรงเรียนฝรั่ง ที่ให้ความรู้ทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ การบ้านการเรือนและการเข้าสังคม ได้แก่ เรื่อง ผู้ตี นิจ สามชาย เป็นต้น แสดงให้เห็นว่า สภาพสังคมในขณะนั้นส่งเสริมการศึกษาทั้งกุลบุตร กุลธิดาให้เท่าเทียมกัน

2. ด้านวัฒนธรรม นวนิยายของดอกไม้สดสะท้อนภาพสังคมด้านวัฒนธรรมไว้ทั้งหมด 11 เรื่อง ได้แก่ ความผิดครั้งแรก นีแหละโลก นิจ สามชาย ผู้ตี หนึ่งในร้อย ศัตรูของเจ้าหล่อน ชัยชนะของหลวงนฤบาล กรรมเก่า อุบัติเหตุ และวรรณกรรมชั้นสุดท้าย ผู้วิจัยได้วิเคราะห์สภาพสังคมด้านวัฒนธรรมในประเด็นต่างๆ ดังนี้

2.1 ขนบธรรมเนียมประเพณี ดอกไม้สดสะท้อนสภาพสังคมด้านวัฒนธรรมเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ ที่เกิดขึ้น และยึดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติติดต่อกันมาจนกลายเป็นวัฒนธรรม เช่น

การเกิด ดอกไม้สดสะท้อนภาพประเพณีการเกิดในเรื่องการทำขวัญเดือน การโกนผมไฟ การตั้งชื่อ ความเชื่อต่างๆที่เกี่ยวกับแม่และเด็ก ตลอดจนความนิยมในการทำขวัญเด็ก

ด้วยการให้ของกำนัล ได้แก่ในเรื่อง ความผิดครั้งแรก ชัยชนะของหลวงนฤบาล นิจ นี่แหละโลก ซึ่งประเพณีการเกิดนี้นิยมปฏิบัติจนถึงปัจจุบัน

การบวช สังคมและวัฒนธรรมไทยยึดมั่นระเบียบปฏิบัติทางพุทธศาสนา โดยชายไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชนเมื่อมีอายุครบ 20 ปี ควรบวชเรียนเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย และตามความเชื่อของคนไทยเชื่อว่า การที่บุตรชายได้บวชเรียน บิดามารดาจะได้รับผลบุญกุศลจากการบำเพ็ญเพียรของบุตรด้วย ได้แก่เรื่อง ความผิดครั้งแรก ดอกไม้สดสะท้อนภาพประเพณีการบวชไว้อย่างละเอียดทั้งความเชื่อและพิธีการ

การแต่งงาน ในสมัยนั้นแม้อารยธรรมตะวันตกจะเข้ามามีบทบาทในสังคมไทยบ้าง แต่ก็ตามแต่ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมไทย ยังไม่นิยมให้หญิงชายพบปะคบหากันตามลำพัง ดอกไม้สดสะท้อนภาพหญิงชายในสมัยนั้นที่แม้จะมีอิสระในการคบหาเลือกคู่ครองกันได้เองโดยไม่ยึดถือประเพณีคลุมถุงชนก็ตาม แต่การคบหากันนั้นต้องอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ เช่นในเรื่องนี้แหละโลก นอกจากนี้ ฝ่ายชายต้องให้เกียรติฝ่ายหญิงรวมทั้งบิดามารดาของฝ่ายหญิง ด้วยการจัดพิธีการอย่างถูกต้องตามประเพณี คือการสู่ขอและแต่งงานได้แก่เรื่องความผิดครั้งแรก ผู้ดี นี่แหละโลก นิจ ดอกไม้สดบรรยายพิธีการแต่งงานไว้อย่างละเอียด ตั้งแต่การสู่ขอ พิธีการ ตลอดจนความเชื่อเกี่ยวกับการเลือกฤกษ์ที่ใช้ในการแต่งงานเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตคู่

งานศพ ดอกไม้สดเสนอภาพของพุทธศาสนิกชนที่เชื่อเรื่อง บุญ – กรรม นรก – สวรรค์ โดยเชื่อว่าผู้ที่ใกล้ตายควรระลึกถึงพระพุทธรูป เพื่อวิญญูณ จะได้ไปสู่สุคติ นอกจากนี้ยังสะท้อนภาพการจัดงานศพของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ระดับเจ้าพระยาจะต้องมีการถวายบังคมลา เจ้าพนักงานต้องเชิญเชิญน้ำอาบศพมาพระราชนาน จนถึงบรรจุหีบและสวดพระอภิธรรม ได้แก่ เรื่องผู้ดี ความผิดครั้งแรก ละสามชาย

2.2 วัฒนธรรมการแต่งกาย วัฒนธรรมการแต่งกายและการไว้ทรงผมทั้งของบุรุษสตรีและเด็กเป็นวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงมากที่สุด เนื่องจากสังคมไทยรับอารยธรรมจากตะวันตกและคนไทยผ่านการศึกษาจากต่างประเทศมากขึ้น ทำให้การแต่งกายชุดไทยอย่างเดิมเปลี่ยนไป โดยชายไทยนิยมนุ่งกางเกง ใส่สูทผูกเนคไท ขณะที่หญิงไทยที่เคยนุ่งโจงกระเบนก็หันมานุ่งซิ่น หรือสวมกระโปรงตามแบบฝรั่งและไว้ผมทรงชิ่งเกิล ตัวละครทั้งชาย – หญิงในนวนิยายของดอกไม้สด จะแต่งกายตามสมัยนิยมทั้งสิ้น ได้แก่ เรื่อง ความผิดครั้งแรก วรรณกรรมชิ้นสุดท้าย ชัยชนะของหลวงนฤบาล สามชาย นี่แหละโลก เป็นต้น

2.3 การเข้าสมาคม ในสมัยนั้นการคบหาสมาคมเป็นไปอย่างอิสระ ดอกไม้สดสะท้อนภาพการปฏิบัติตนของคนในสังคมที่ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเดิมกับวัฒนธรรมที่รับมาใหม่อย่างลงตัวจนกลายเป็นวัฒนธรรมไทยที่ยอมรับในสังคม เช่นการทำความเคารพด้วยการไหว้ของไทยก็ยังคงอยู่ และการเคารพโดยการเปิดหมวก ซึ่งรับมาจากตะวันตกก็นำมาปฏิบัติเช่นกัน ขึ้นอยู่กับ โอกาส บุคคล และสถานการณ์ขณะนั้นๆได้แก่ในเรื่อง ผู้ดี หนึ่งในร้อย ความผิดครั้งแรก และนิจ

การทำความรู้จักกันทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ชายกับหญิง ดอกไม้สดสะท้อนให้เห็นว่า ผู้อาวุโสน้อยกว่าจะเป็นผู้แนะนำตัวเองก่อนเสมอ ได้แก่ ในเรื่อง ชัยชนะของหลวงนฤบาล ส่วนการทำความรู้จักกันของชาย – หญิง มักได้รับการแนะนำจากผู้ใหญ่ หรือเพื่อนฝูง เนื่องจากสังคมขณะนั้นหญิงชายยังถูกจำกัดขอบเขตในการพบกันอยู่บ้างและต้องอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ ได้แก่ ในเรื่อง นี่แหละโลก

มารยาท นวนิยายของดอกไม้สดทุกเรื่องตัวละครจะแสดงกิริยามารยาทและวาจาที่สุภาพเสมอ เป็นการสะท้อนลักษณะของผู้ดี และผู้ได้รับการศึกษาดีอย่างชัดเจน ทั้งกิริยาวาจาของบุรุษต่อบุรุษ บุรุษต่อสตรี หรือสตรีด้วยกันเองก็ตาม ล้วนแสดงกิริยามารยาทที่ดีถูกต้องกาลเทศะในการเข้าสมาคมทั้งสิ้น ได้แก่เรื่องศัตรูของเจ้าหล่อน ความผิดครั้งแรก ผู้ดี

การเดินรำ เป็นวัฒนธรรมใหม่ในสังคมไทย นวนิยายของดอกไม้สดทุกเรื่องเป็นเรื่องของชนชั้นสูง การเดินรำจึงเป็นกิจกรรมหนึ่งในการเข้าสมาคม เป็นการเปิดโอกาสให้หญิง – ชายใกล้ชิดกันมากขึ้น การเดินรำเป็นวัฒนธรรมที่นิยมมากในสมัยนั้น ได้แก่ในเรื่องสามชาย ศัตรูของเจ้าหล่อน เป็นต้น

การรับประทานอาหาร เป็นวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมขณะนั้น ในนวนิยายของดอกไม้สดได้สะท้อนภาพวัฒนธรรมการรับประทานอาหารแบบเดิมคือ รับประทานอาหารบนพื้น จัดสำรับปูเสื่อ เช่นในเรื่องความผิดครั้งแรก และการรับประทานอาหารแบบนั่งโต๊ะ โดยเฉพาะการจัดงานเลี้ยงอาหาร ต้องมีกาออกบัตรเชิญ ได้แก่เรื่องอุบัติเหตุ ผู้ดี ความผิดครั้งแรก เป็นต้น

การรับประทานอาหารน้ำชา เป็นวัฒนธรรมใหม่ซึ่งคนไทยนิยมปฏิบัติกันมาก เนื่องจากติดนิสัยการรับประทานอาหารน้ำชาและของว่างตอนบ่าย เมื่อศึกษาต่างประเทศ ทำให้การรับประทานอาหารน้ำชาตอนบ่ายเป็นกิจวัตรอย่างหนึ่งของคนไทย ได้แก่ในเรื่องผู้ดี กรรมเก่า สามชาย อุบัติเหตุ นี่แหละโลก

2.4 วัฒนธรรมสมัยรัฐนิยม นวนิยายของดอกไม้สดระยะหลังเป็นช่วงเวลาที่เกิดสงครามโลกครั้งที่สอง รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามมีความต้องการให้ประเทศไทยเจริญทัดเทียมกับอารยประเทศ จึงออกนโยบายรัฐนิยมขึ้นเพื่อกำหนดบทบาทและข้อปฏิบัติของคนไทยให้เป็นแนวทางเดียวกัน ดอกไม้สดเสนอภาพคนในสังคม ที่ต้องปฏิบัติตามนโยบายรัฐนิยมเช่นการสวมหมวก การแต่งกาย แม้แต่การตั้งชื่อ ต้องเป็นไปตามตัวอักษรที่รัฐบาลกำหนด เช่นในเรื่องวรรณกรรมชิ้นสุดท้าย เป็นต้น

การศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมด้านการศึกษาและวัฒนธรรมเป็นความสอดคล้องสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง ผลของการศึกษาย่อมเปลี่ยนแปลงระเบียบปฏิบัติทางวัฒนธรรมไปด้วย

อภิปรายผล

ผลของการวิเคราะห์ ภาพสะท้อนสังคมด้านการศึกษาและวัฒนธรรมในนวนิยายของ ดอกไม้สดทำให้ผู้วิจัยพบว่า ด้านการศึกษานั้น ดอกไม้สดให้ความสำคัญกับการศึกษาไว้อย่างเด่นชัดโดยเสนอทัศนะว่าประเทศชาติจะเจริญได้ประชาชนจะต้องได้รับการศึกษาอย่างดี และเท่าเทียมกัน แมื่อดอกไม้สดจะเป็นผู้ที่อยู่ในสังคมชั้นสูงและมีโอกาสได้ศึกษาทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ แต่ดอกไม้สดมองสภาพสังคมทุกระดับว่าควรมีโอกาสทัดเทียมกัน แสดงถึงความเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเกินกว่าสตรีในยุคนั้น อีกประเด็นหนึ่งที่ผู้วิจัยค้นพบคือ ดอกไม้สดเป็นสตรีที่มีความกล้าหาญในการแสดงความคิดเห็นต่อสถานการณ์บ้านเมือง ดอกไม้สดพยายามชี้ให้เห็นความสำคัญของการศึกษาว่ามีความหมายต่อชีวิตมนุษย์ ทำให้คนรู้จักคิด พิจารณา แยกแยะความถูก – ผิดเพื่อเลือกปฏิบัติตนให้เป็นคนดีและเป็นประโยชน์ต่อสังคม ดอกไม้สดเสนอให้ตัวละครส่วนใหญ่ได้รับการศึกษา แม้บางคนที่พลาดโอกาสศึกษาเล่าเรียนก็ยังขวนขวายหาโอกาสเรียนต่อด้วยตนเอง

ดอกไม้สดสะท้อนให้เห็นค่านิยมของคนในสังคมที่นิยมให้บุตรหลานประกอบอาชีพรับราชการว่า การศึกษามีผลให้คนมีความรู้ความคิดมากขึ้นรู้จักวิเคราะห์สถานการณ์ซึ่งเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของสังคมไทยที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก ทางเลือกในการประกอบอาชีพจึงควรมีมากกว่าการรับราชการ ดอกไม้สดเสนออาชีพการค้าเป็นทางเลือก ถึงแม้ว่าภาพของพ่อค้าจะเป็นผู้ที่มีเล่ห์เหลี่ยมเพื่อให้ได้ผลประโยชน์สูงสุด แต่ดอกไม้สดเสนอแนวคิดว่าการทำการค้าต้องมีคุณธรรม ความซื่อสัตย์ต่อลูกค้า มีกิริยามารยาทดีเป็นที่พอใจของนายจ้างและลูกค้าจึงจะประสบความสำเร็จในอาชีพ ดังนั้นไม่ว่าอาชีพใดก็ตามผู้ประกอบอาชีพต้องมีความประพฤติดี มีความซื่อสัตย์สุจริตจึงจะเจริญก้าวหน้าในอาชีพของตน

ค่านิยมในการศึกษาต่อต่างประเทศ ดอกไม้สดเสนอแนวคิดที่ว่า แม่พ่อแม่จะส่งบุตรหลานไปศึกษาต่อต่างประเทศตามความนิยมของคนในสมัยนั้นก็ตามแต่ก็อบรมบุตรหลานให้มีกิริยามารยาทที่ดีรู้จักขนบธรรมเนียมไทย รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นบุคลิกลักษณะที่ดี ที่คนไทยควรเอาเยี่ยงอย่าง

ด้านวัฒนธรรม ผู้วิจัยค้นพบว่า นวนิยายของดอกไม้สดเสนอการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสังคมขณะนั้นอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มจากระยะแรกของการรับอารยธรรมตะวันตกเข้ามา วัฒนธรรมไทยแต่เดิม แม้มีการเปลี่ยนแปลงบ้างแต่ยังคงความเป็นไทยไว้มาก เป็นการผสมผสานวัฒนธรรมไทยกับวัฒนธรรมตะวันตกอย่างกลมกลืน ในระยะเวลา 20 ปี ช่วงที่นวนิยายของดอกไม้สดเกิดขึ้นเป็นการสะท้อนภาพทางวัฒนธรรมอย่างค่อยเป็นค่อยไป จนถึงเรื่องสุดท้าย ระเบียบปฏิบัติทางวัฒนธรรมของคนในสังคมจึงเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน ดอกไม้สดสอดแทรกทัศนะเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงในนวนิยายทุกเรื่อง แม้ว่าประเพณีบางอย่างจะยังคงมีอยู่เช่นเดิม เช่น ประเพณีการเกิด ประเพณีการตาย ดอกไม้สดเสนอทัศนะ

ผ่านตัวละครวาระเบียบปฏิบัติอาจเปลี่ยนแปลงได้ ตามสภาวะการณ์ของสังคมและฐานะของผู้ปฏิบัติ

ประเพณีต่างๆที่ดอกไม้สดเสนอไว้ในนวนิยายนั้น เป็นการสะท้อนให้เห็นความร่วมมือร่วมใจของคนในสังคมไทย แสดงถึงบุคลิกลักษณะของคนไทยที่อยู่กันอย่างพึ่งพาอาศัยกัน เป็นการปกป้องถึงความเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของลักษณะสังคมไทยว่า แม้จะรับอารยธรรมตะวันตกเข้ามา มากก็ตาม แต่พื้นนิสัยดั้งเดิมของคนไทยที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันมีน้ำใจต่อกันอย่างครบครันเดียวกันยังคงอยู่เสมอ ไม่ได้เปลี่ยนแปลงตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป แสดงให้เห็นว่า แนวคิดของดอกไม้สดไม่ได้ต่อต้านวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามาแต่อย่างใดแต่เป็นการเสนอแนวทางการรับวัฒนธรรมเข้ามาผสมผสานกับวิถีชีวิตอย่างกลมกลืน

ทัศนะของดอกไม้สดมีความทันสมัย โดยเห็นความสำคัญของการศึกษาและเชื่อว่าการศึกษาคือทำให้คนรู้จักคิดวิเคราะห์ แยกแยะถูกผิด ดังนั้นไม่ว่าสถานการณ์ของโลกจะเปลี่ยนแปลงไปเช่นไร วัฒนธรรมตะวันตกจะเข้ามามีบทบาทอย่างไร ถ้าคนเราได้รับการศึกษาอย่างดี มีความตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมที่ดีงาม ก็สามารถนำมาใช้ในวิถีชีวิตของเราได้อย่างลงตัว แนวคิดของดอกไม้สดจึงมีความทันสมัย แม้กาลเวลาจะผ่านมาถึงคริสต์ศตวรรษแล้วก็ตาม แต่แนวคิดของดอกไม้สดสามารถนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาภาพสะท้อนของสังคมด้านการศึกษาและวัฒนธรรมในนวนิยายของดอกไม้สด ผู้วิจัยพบว่ามีประเด็นต่างๆของสังคมที่น่าสนใจนำมาศึกษาอีกเช่น

1. ศึกษาภาพสะท้อนของสังคมด้านเศรษฐกิจ
2. ศึกษาภาพสะท้อนของสังคมด้านสภาพบ้านเมือง

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กอบแก้ว มุดทอง. (2531). การศึกษาสถานภาพและค่านิยมของสตรีไทยที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์สตรีช่วงปี 2431 – 2475. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ม (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ. : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- กระแส มัลยาภรณ์และชุตตา จิตพิทักษ์. (2528). มนุษย์กับวรรณกรรม. กรุงเทพฯ. : โอเดียนสโตร์.
- กิตติยา กิ่งพุทธพงษ์. (2538). การเก็บเงินการศึกษาพลีและผลต่อสังคมไทย. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ม. (ประวัติศาสตร์ไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- จริยา ศิวะสรียานนท์ และทวีวัฒน์ ปุณทวิภาวัฒน์. (2523). บุคลิกภาพลักษณะนิสัยของคนไทยในทศวรรษของชาวตะวันตก สมัยอยุธยา – 2475. กรุงเทพฯ. : ไทยวัฒนาพานิช.
- จารุวรรณ ไวยเจตน์. (2516). การศึกษาภาคบังคับของไทยในระยะ 10ปีก่อนพ.ศ. 2475. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ม.(ประวัติศาสตร์ไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- เจริญศรี เจริญวัฒน์. (2526). นโยบายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของไทย พ.ศ. 2475 – 2503. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ม.(ประวัติศาสตร์ไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2515). เศรษฐกิจไทย โครงสร้าง ปัญหาและนโยบาย. กรุงเทพฯ. : สมาคมเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัย เรื่องศิลป์. (2519). สังคมไทยในศตวรรษที่ 25 พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานศพ ชัย เรื่องศิลป์. กรุงเทพฯ.
- ชัยอนันต์ สมุทวานิช. (2517). การเมืองการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง 2411 – 2475. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ชัยอนันต์ สมุทวานิชและชัตติยา กรรณสูตร. (2518). เอกสารการเมืองและการปกครองของไทย. กรุงเทพฯ. : ไทยวัฒนาพานิช.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2519). สังเขปประวัติศาสตร์การเมืองไทย. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์.
- ดอกไม้สด. (นามแฝง) (2517). กรรมเก่า. กรุงเทพฯ. : ศิลปบรรณาการ.
- (2517). ความผิดครั้งแรก. กรุงเทพฯ. : บรรณาการ.
- (2517). ชัยชนะของหลวงนฤบาล. กรุงเทพฯ. : บรรณาการ.
- (2517). นันทวรรณ. กรุงเทพฯ. : บรรณาการ.

- . (2516). นิจ. กรุงเทพฯ. : บรรณาการ.
- . (2516). นี่แหละโลก. กรุงเทพฯ. : บรรณาการ.
- . (2543). ผู้ดี. กรุงเทพฯ. : ศิลปบรรณาการ.
- . (2517). วรรณกรรมชิ้นสุดท้าย. กรุงเทพฯ. : บรรณาการ.
- . (2516). ศัตรูของเจ้าหล่อน. กรุงเทพฯ. : บรรณาการ.
- . (2516). สามชาย. กรุงเทพฯ. : บรรณาการ.
- . (2543). หนึ่งในร้อย. กรุงเทพฯ. : ศิลปบรรณาการ.
- . (2517). อุบัติเหตุ. กรุงเทพฯ. : บรรณาการ.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2542). นวนิยายกับสังคมไทย 2475 - 2500. กรุงเทพฯ. : โครงการ
ตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เทพชู ทับทอง. (2519). กรุงเทพสมัยคุณปู่. กรุงเทพฯ. : สหมิตรอุตสาหกรรมการพิมพ์.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2546). “มุมมองใหม่ประวัติศาสตร์วรรณกรรมไทย” มติชนสุดสัปดาห์. 23
(1186). : 13.
- บุปผา ดุ่มมานนท์. (2519). ประวัติศาสตร์ไทย. พระนครศรีอยุธยา. : วิทยาลัยครู
พระนครศรีอยุธยา.
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. (2517). วิเคราะห์วรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ. : ไทยวัฒนา
พานิช.
- . (2539). แว่นวรรณกรรม. กรุงเทพฯ. : อมรินทร์บุ๊คเซนเตอร์.
- . (2520). หัวเลี้ยววรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ. : โครงการตำราสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์.
- เบญญา สุชาติพยพันธ์. (2540). การวิเคราะห์นวนิยายชีวิตครอบครัว พ.ศ. 2475 - 2488.
ปริญญานิพนธ์ กศ.ม.(ภาษาไทย) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรี-
นครินทร์วิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ประทีป เหมือนนิล. (2519). วรรณกรรมไทยปัจจุบัน. กรุงเทพฯ. : สารสยาม.
- . (2542). 100 นักประพันธ์ไทย. กรุงเทพฯ. : สุวีริยาสาส์น.
- ประพัฒน์ ตรีณรงค์. (2526). การฟื้นฟูวัฒนธรรมครั้งกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ. :
คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.
- ประไพ ศรีสุข. (2541). ภาพสะท้อนสังคมในเรื่องสั้นและนวนิยายของชาติ กอบจิตติ.
ปริญญานิพนธ์ กศ.ม.(ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรี-
นครินทร์วิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ประสิทธิ์ กาพย์กลอน. (2519). ภาษากับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ. : ไทยวัฒนาพานิช.

- ปริญา สถาวรสมิต. (2534). การจัดการศึกษาเทศบาลระหว่าง .ศ. 2478 - 2506.
ปริญญาณิพนธ์ กศ.ม.(ประวัติศาสตร์ไทย). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-
วิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- เปลื้อง ณ นคร. (2517). ประวัติวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ผอบ โปษกฤษณะ. (2521). สรุปการสัมมนาวรรณคดีไทย(วรรณกรรมกับสังคมไทย).
กรุงเทพฯ. : กรมศิลปากร.
- ผ่องพรรณ มณีรัตน์. (2521). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ.
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พฤกษา เนียมรักษา. (2532). การใช้ภาษาในวรรณกรรมของดอกไม้งด. วิทยานิพนธ์
อ.ม. กรุงเทพฯ. : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- พวงผกา คุโรวาท. (2540). คู่มือประวัติเครื่องแต่งกาย. กรุงเทพฯ. : รวมสาส์น.
- พิเชษฐ์ คงโต. (2546). แนวคิดและภาพสะท้อนสังคมในเรื่องสั้นของประชาคม ลุนาชัย :
การศึกษาเชิงวิเคราะห์. ปริญญาณิพนธ์ กศ.ม.(ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- เพ็ญจันทร์ มาประชา. (2541). การวิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมในนวนิยายของนิเวศน์ กัน
ไทยราษฎร์. ปริญญาณิพนธ์ กศ.ม.(ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ไพฑูรย์ เจ๊ะแอ. (2522). นโยบายชาตินิยมของประเทศไทยระหว่างพ.ศ.2481 – 2488.
ปริญญาณิพนธ์ กศ.ม.(ประวัติศาสตร์ไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ยศ วัชรเสถียร. (2506). ความเป็นมาของการประพันธ์และนักประพันธ์ไทย. พระนคร :
แพร่พิทยา.
- รัชนิกร เศรษฐ. (2532). โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนา-
พานิช.
- รัฐจวน อินทรกำแหง. (2534). ภาพชีวิตจากนวนิยาย. กรุงเทพฯ. : อติมมโย.
- ลาวัญญ์ สังขพันธานนท์. (2523). ภาพสะท้อนสังคมไทยจากเรื่องสั้นร่วมสมัย. ปริญญา-
ณิพนธ์ กศ.ม.(ภาษาไทย). พิษณุโลก : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-
วิโรฒ. พิษณุโลก. ถ่ายเอกสาร.
- วราคม ที่สุกะ. (2544). สังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ. : พัฒนาศึกษา.
- วราวุฒิ โอสธารมย์. (2524). การศึกษากับสังคมไทย พ.ศ. 2411 – 2475. วิทยานิพนธ์.
กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

- วาสนา รัตนมิ่ง. (2534). วิเคราะห์บทความของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี. ปริญญาโท
กศ.ม.(ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
ถ่ายเอกสาร.
- วิภา กงกะนันท์. (2540). กำเนิดนวนิยายในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สามัคคีสาร.
----- . (2533). วรรณคดีศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ. : ไทยวัฒนาพานิช.
- วิทย์ วิฑเฑย์. (2544). รัชฎาการศึกษาไทย 2411- 2475. กรุงเทพฯ. : จุฬาลงกรณ
มหาวิทยาลัย.
- วิทย์ ศิวะสริยานนท์. (2518). วรรณกรรมกับสังคม. กรุงเทพฯ. : แพรวพิทยา.
- ศิลปากร,กรม. (2495). ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต. กรุงเทพฯ. : อักษรโสภณ.
- สมพร มั่นตะสูตร. (2523). วรรณกรรมไทยปัจจุบัน. กรุงเทพฯ. : วังบูรพา.
- สมภพ จันทรประภา. (2529). ชีวิตและงานของดอกไม้สด. กรุงเทพฯ. : บำรุงสาสน์.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2536). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม:แนวการศึกษา
วิเคราะห์ และวางแผน. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สายสมร เจริญรองการ. (2529). สถานภาพทางสังคมของผู้หญิงไทยในช่วงปี 2475 –
2493 ในนวนิยายของดอกไม้สดและ ก.สุรางคนางค์. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ. :
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- สิริยา. (นามแฝง) (2525). ชีวิตและผู้คน 200 ปีกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ. :
คณะกรรมการประมวลเอกสารในคณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์
200 ปี.
- สุวรรณ เพชรนิล. (2522). วัฒนธรรมและศาสนา. กรุงเทพฯ. : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุพรรณิ วราทร. (2519). ประวัติการประพันธ์นวนิยายไทย. กรุงเทพฯ. : มูลนิธิโครงการ
ตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- สุนา ประสิทธิ์พันธ์. (2541). ศึกษาบันเทิงคดีขนาดสั้นของไทยในช่วงพ.ศ.2417 –2453.
ปริญญาโท กศ.ม.(ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรี-
นครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร
- เสฐียรโกเศศ. (2531). 100 ปีพระยาอนุมานราชชน รวมเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ
: กรมศิลปากร.
- . (2532). 100 ปีพระยาอนุมานราชชน หมวดชนบทรรมนิยมประเพณี เล่มที่ 2 -3.
กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- เสถียร จันทิมาธร. (2517). คนเขียนหนังสือ. กรุงเทพฯ. : ประพันธ์สาสน์.
- เสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ,สำนักงาน. (2534). การสมาคม ว่าด้วยชนบทรรมนิยมและ
ประเพณีปนที่ใช้กันอยู่ หรือที่ควรใช้ในเวลานี้. กรุงเทพฯ. : ประกายพริก.

อ.พิบูลสงคราม. (2540). จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 1. กรุงเทพฯ. : พริกหวานกราฟฟิค
จำกัด.

เอนก นาวิกมูล. (2525). การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ. : เมืองโบราณ.

เอมอร นิธิยุทธ. (2539). ทศนะทางสังคมในนวนิยายสมัยรัชกาลที่ 7. กรุงเทพฯ. : ต้นอ้อ.

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางชนิษฐา ทินวัฒน์
วันเดือนปีเกิด	8 สิงหาคม 2505
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	73/47 ถนนราชปรารภ เขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	อาจารย์ 2 ระดับ 7
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนวัดดิศหลังสาราม สำนักงานเขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2523	ประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญ จากโรงเรียนศรีอยุธยา
พ.ศ. 2527	ครุศาสตรบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย จากวิทยาลัยครูสวนดุสิต
พ.ศ. 2549	การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

